

Regio Ex Machina

Om det regionala medborgarskapets villkor

Tomas Mitander

Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap

Statsvetenskap

DOKTORSAVHANDLING | Karlstad University Studies | 2015:16

Regio Ex Machina

Om det regionala medborgarskapets villkor

Tomas Mitander

Regio Ex Machina - Om det regionala medborgarskapets villkor

Tomas Mitander

DOKTORSAVHANDLING

Karlstad University Studies | 2015:16

urn:nbn:se:kau:diva-35226

ISSN 1403-8099

ISBN 978-91-7063-627-1

© Författaren

Distribution:
Karlstads universitet
Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap
Institutionen för samhälls- och kulturvetenskap
651 88 Karlstad
054 700 10 00

Tryck: Universitetstryckeriet, Karlstad 2015

WWW.KAU.SE

de`us ex machina [ma`k-] subst., ingen böjning, n-genus

- ngn som oväntat ingriper till hjälp i en svår situation
- BET.NYANS: urspr. i det antika dramat om en gud som från en teatermaskin svävade ner över scenen
HIST.: sedan 1880; av lat. *deus ex machina* med samma bet., eg. 'en gud ur maskineriet' (Nationalencyklopedin 2014)

Tack!

Även om jag själv ofta bläddrar förbi den här typen av tacksägelser (om jag inte själv hoppas att omnämnas!) har det blivit uppenbart att det finns ett stort antal människor att tacka vid avslutandet av ett avhandlingsprojekt. Mitt projekt är verkligen inget undantag.

Först och främst vill jag tacka mina handledare Malin Rönnblom och Jörgen Johansson för allt stöd som ni gett mig under den här tiden. Jag tycker att ni båda har en skärpa, en kritisk blick, en konstruktiv stil och en fantastisk förmåga att uppmuntra när det behövs. Tack för era läsningar och alla givande samtal.

Jag vill också rikta ett varmt tack till Ingrid M. Hansson som har varit ett fantastiskt stöd i det här arbetet. Ditt kunnande tillsammans med din generositet har gjort det här arbetet både lättare och roligare att genomföra.

Tack också till er som deltog i fokusgruppsstudien, det var verkligen en givande upplevelse att träffa er och diskussionerna var oerhört intressanta. Ett särskilt tack till Anna Sundqvist-Kräutner vid ABF och Åse Gustafsson vid Folkuniversitetet för att ni hjälpte mig att komma i kontakt med deltagare.

Ett stort kollektivt tack till alla doktorander, lärare och forskare på statsvetenskap, forskarskolan i och centrum för forskning om regionalt samhällsbyggande vid Karlstads universitet. Ni har alla bidragit med läsningar och diskussioner i olika skeden av arbetet som varit till stor hjälp. Den forskningsmiljö som har funnits och som nu utvecklats vidare har varit oerhört givande och stimulerande under arbetets gång. Att få ha varit del i forskarskolan i regionalt samhällsbyggande har varit ett sant privilegium! Förutom att det inneburit tvärvetenskapliga seminarier och kurser har det varit en oerhört rolig tid tillsammans med fantastiska kollegor. Både det högre seminariet i statsvetenskap och i regionalt samhällsbyggande har varit inspirerande och värdefulla för att få konstruktiva läsningar av texter. Ett särskilt tack till P-O Norell och Lee Miles som fungerade som mina handledare i ett tidigt stadium av arbetet.

När jag började närma mig slutet på det här projektet hade jag förmånen att besöka Umeå centrum för genusstudier och presentera delar av min avhandlingstext för de statsvetare som är aktiva vid centrumbildningen. Det var ett väldigt givande seminarium för mig och ni gav mig energi när den behövdes som mest. Tack!

Katharina Tollin granskade avhandlingen vid slutseminariet och det är jag väldigt glad för. Du visade stor generositet i din noggranna och kritiska granskning och du har bidragit till att göra den här boken bättre än jag hade klarat själv. Tack också till Mikael Granberg för din noggranna läsning av mitt slutmanus.

Jag vill tacka de som stått mig närmast i arbetet med avhandlingen och allt vad det innebär, det känns att som vi har följt en enda rörelse i varje steg. Line, utan ditt mod och din skärpa vet jag ärligt talat inte hur de här åren eller den här avhandlingen hade artat sig. Andreas, utan dig hade frågan om huruvida en vulkan är ”verklig” aldrig fått ett svar och dessutom hade min avhandling haft en mindre pretentiös titel. Tack för att ni gjort de här åren fantastiska!

Slutligen vill jag tacka min familj. Helena, du är den smartaste person jag har träffat, ändå har du bidragit med mer än du förstår. Tack för allt stöd, alla givande diskussioner och för att du är fantastisk! Elliot, även om du tycker att jag pratar för mycket om samhälle och politik så har du lärt mig mer om makt och motstånd än alla kurser jag har läst sammanlagt. Sluta aldrig att ställa dina kritiska frågor. Ester, du kom in sent i det här projektet, men du har verkligen förgyllt de sista månaderna av det.

Tack!

Karlstad, Mars 2015

Tomas Mitander

Innehåll

1. REGIONALT SAMHÄLLSBYGGANDE	1
2. REGIONFRÅGAN	16
3. MEDBORGARSKAP	41
4. DISKURSTEORI OCH METODOLOGI	61
5. KULTURLANDSKAPET	100
6. VÄLFÄRDSSYSTEMET	126
7. TILLVÄXTMASKINEN	157
8. DET REGIONALA MEDBORGARSKAPETS VILLKOR.....	189
SUMMARY	217
REFERENSER	225
Bilaga 1 Enkätundersökningen	242
Bilaga 2 Sammanställning av pressmaterialet.....	244
Bilaga 3 Fokusgrupperna	245

1. REGIONALT SAMHÄLLSBYGGANDE

*”Den enskilt viktigaste frågan
lär handla om huruvida
Värmland har förmågan att
bibehålla och stärka den
framtida konkurrenskraften”¹.*

Runt om i Europa och världen omstruktureras stater i en strävan att möta utvecklingsbehov och utmaningar som de står inför. I en era av globalisering har denna omstrukturering intagit en särskild riktning som är sammanflätad med hur den globaliserade världen förstås. I takt med att flöden av kapital uppfattas accelerera och bryta sig ur nationella regleringssystem ifrågasätts nationalstatens förmåga att både styra och lösa de problem som samhällen ställs inför.

Debatten om nationalstatens kris kan betraktas i ljuset av vad som förstås som strukturella förändringar som kastar om förutsättningarna för hur ett gott samhälle kan byggas. Den ekonomiska globaliseringen uppfattas i stycken vrida den ekonomiska politiken ur händerna på nationalstaterna - ekonomins sfär följer inte de nationella regelsystemens räckvidd. Den politiska globaliseringen gör detsamma för lagstiftning och reglering - nationell suveränitet ifrågasätts och möter motstånd. Förmågan att forma förutsättningarna för ett gott liv inom nationalstaternas territorier separeras på så sätt delvis från den nationella staten och den nationella gemenskapens politiska betydelse utmanas. Förutsättningarna för att

¹ *Värmland egen region* Utredning av Landstinget i Värmland 2011

forma samhället uppfattas i allt större utsträckning som förskjutna till sfärer utanför den traditionella nationalstatens hägn, vilket inte bör tolkas som att nationalstater vittrar bort och blir oviktiga. Istället kan de betraktas som att de transformeras i en kontext som förändrar villkoren för hur politik och styrning kan bedrivas ².

En viktig dimension av hur europeiska stater transformeras i en globaliserad kontext handlar om regionalisering. Runt om i Europa växer större, färre och starkare regioner fram inom ramen för de nationella politiska organisationerna. De kännetecknas av en större grad av autonomi från den centrala staten, de kännetecknas också av att de förväntas spela en särskild roll i det moderna samhällsbyggandet. Som svar på nationalstaternas uppfattat förlorade initiativ och förändrade villkor rustas regionerna för att kunna delta i den nya framväxande världsordningen, där kampen om kapital på globala marknader formar förutsättningarna för samhällsutveckling.

När nationalstaters suveränitet och styrningskapacitet betraktas som tillbakarullade träder nya logiker in och formar villkoren för politik och samhällsbyggande. Strategiskt agerande på marknader som politisk handlingshorisont skiljer sig radikalt från reglering av territorier under upplevd suveränitet. Samtidigt betraktas utvecklingen av politikens villkor som strukturell och exogen, det vill säga utom kontroll för de formella demokratiska institutionerna. Kvar för politiken finns då utrymme för anpassning till den nya världens ordning – politiken och demokratin intar nya funktioner. Politiken handlar i mindre utsträckning att hantera konflikter mellan olika grupper eller att moderera strävanden mot konkurrerande samhällsvisioner, den blir istället en apparat för att i bästa mån förhålla sig till de villkor som struktureras i sfärer utanför politiken. Utvecklingen brukar ibland beskrivas i dramatiska termer som att vi gått in i en postpolitisk era, ett stadium av ideologisk *post mortem* eller att vi nått historiens slut³. Staters omstrukturering och regionalisering förstås

² Se exempelvis Brenner, Neil et al. (red). *State/space: a reader*. John Wiley & Sons, 2008 s. 3-4 jämför också Brown, Wendy *Inhägnade stater, avtagande suveränitet* Tankekraft Förlag: Hägersten, 2011.

³ Se Mouffe, Chantal *Om det politiska* Tankekraft:Hägersten, 2008; Fukuyama, Francis 'The End of History?' i *The National Interest* 1989 3-18; Tesfahuney, Mekonnen och Magnus Dahlstedt *Den bästa av världar? Beträktelser över en postpolitisk samtid* Tankekraft Förlag: Hägersten, 2008

på så sätt inte som uttryck för politiska visioner utan som nödvändig strukturell anpassning till en globaliserad kapitalism. Den brittiske geografen David Harvey beskriver moderna staters funktion i den globaliserade epoken som ett inträde in i en ny era. En era av nyliberala stater, där marknadens och kapitalismens dynamiker har trängt allt djupare in i staters *raison d'être*⁴. Det postpolitiska tillståndet kan genom Harvey förstås som att en specifik ideologisk samhällsförståelse dominerar, ger riktning åt politiken och formulerar de nya villkoren för samhällsbyggande.

Ur ett liberaldemokratiskt medborgarskapsperspektiv framstår utvecklingen som radikal. Bilden av medborgarskap i liberala stater som baserat på nationell suveränitet och representativ demokrati framstår som utmanad och tillbakarullad⁵. Den globaliserade ordningens villkor slår en kil mellan den nationella staten och medborgarskapets praktiker. Frågor om medborgarskap fragmenteras då andra gemenskaper än den nationella tycks få ökad betydelse för vilka strukturer som ordnar relationen mellan människor och samhället⁶.

Utvecklingen ställer med andra ord centrala frågor om medborgarskap på spel. Relationen mellan samhälle och människa kommer att förhandlas mot en ny bakgrund där frågor om representation, rättigheter och skyldigheter omtolkas i en kontext som handlar om strukturell anpassning till en global kapitalistisk dynamik⁷. Utvecklingen anknyter frågor om medborgarskap till andra gemenskaper än nationer och skapar nya ytor för tolkning och meningsskapande som framträder i skärningspunkten mellan nationer, regioner, städer, makroregioner och globala system. När stater omstruktureras och regioner växer fram som mer betydelsefulla gemenskaper sker samtidigt en omtolkning av medborgarskap i bred bemärkelse. Frågor om vilka rättigheter som medborgare kan utkräva av samhället och vilka skyldigheter samhället kan utkräva av medborgare blir föremål för förhandling.

⁴ Harvey, David *Den globala kapitalismens rum: på väg mot en teori om ojämn geografisk utveckling* Tankekraft: Hägersten 2009.

⁵ Bonanno, Alessandro 'The crisis of representation: the limits of liberal democracy in the global era' i *Journal of Rural Studies* 16.3 2000: 305-323.

⁶ Holston, James and Arjun Appadurai 'Cities and citizenship' i *State/Space: A Reader* 2003: 296-308.

⁷ Se Delanty, Gerard *Medborgarskap i globaliseringens tid*. Studentlitteratur: Lund, 2002.

År 2007 intensifierades en politisk process runt om i Sverige som berörde en omstrukturering av den svenska samhällsorganisationen. I särskilt fokus för processen stod de svenska regionerna. Den parlamentariska kommitté som tillsatts av regeringen 2003 för att utreda Sveriges framtida samhällsorganisation presenterade sitt slutbetänkande vilket kom att markera startskottet för intensifieringen. Enligt ansvarskommitténs utredning bör regionerna i Sverige bli större och färre och utrustas med ett ökat handlingsutrymme för att ”lösa dagens problem⁸” och för att ”förmå att hantera⁹” framtidens utmaningar. Samtidigt betonar utredningen vikten av regionalt ansvarstagande för processen att utforma en ny svensk samhällsorganisation och att ett medborgarperspektiv genomsyrar arbetet¹⁰. De svenska regionerna som samhällsorganisatorisk byggsten ges i det här skeendet en framskjuten betydelse i samtalet om hur samhället kan ordnas på bästa sätt. Både genom en uttryckt förståelse om att en ny regional organisation löser samhällsproblem och att ansvaret för att driva förändringsprocessen förläggs hos regionerna samt att frågor om medborgarskap explicit inkluderas i den regionala omorganiseringen av Sverige. Frågan om regionernas betydelse för det goda samhället kom på så sätt att politiseras och öppnades samtidigt upp för praktiker av meningsskapande och konflikt inom ramen för den politiska process som kallas regionfrågan.

Den mer generella beskrivningen av den moderna utvecklingen för statsorganisering och den svenska regionfrågan väcker en undran inför processer av samhällsbyggande. En undran som genomsyrar den här avhandlingen. Hur struktureras premisser för hur samhällen byggs och hur går det till när relationer mellan samhälle och de människor som befolkar samhället ordnas? Vilken roll spelar samhällsbyggandets föränderliga villkor för hur ett samtida medborgarskap kommer till uttryck? Ernesto Laclau och Chantal Mouffe uttrycker i anslutning till sitt diskursteoretiska ramverk ett förhållningssätt som jag uppfattar fäster den

⁸ SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft, Ansvarskommitténs slutbetänkande s 284*

⁹ SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft, Ansvarskommitténs slutbetänkande s 284*

¹⁰ SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft, Ansvarskommitténs slutbetänkande*

analytiska uppmärksamheten på just premissernas och villkorens betydelse i politisk analys av samhällsbyggande:

Det finns inget suturerat rum som exklusivt tillhör ”samhället” eftersom det sociala självt saknar essens¹¹.

Citatet betraktar jag som kärnan i ett poststrukturalistiskt förhållningssätt till samhället och samhällsbyggande, som utspelar sig i gränslandet mellan samhällets omöjlighet och samhällsbyggandets nödvändighet. Andemeningen är att samhället är omöjligt att organisera som en helhet eller att betrakta som en sluten enhet. Samtidigt och som en konsekvens av denna omöjlighet blir processer av samhällsbyggande - ambitioner att strukturera samhällen som sociala ordningar - lika omöjliga att fullfölja som ständigt nödvändiga att eftersträva¹². Att betrakta samhället, inte som en positivt existerande entitet utan som en ständigt undflyende horisont, gör också att samhällsanalysen ges en särskild uppgift i förhållande till samhällsbyggandets praktiker. Istället för att avtäckas samhällets anatomi så som det ”*faktiskt*” fungerar blir uppgiften att studera de samhällsbyggande ambitionernas praktiker och själva strävandets politiska konsekvenser¹³. Det är som underliggande målbilder och rationaliteter i en meningsskapande process som samhället i någon mening fixeras, inte som fast social ordning¹⁴. I dessa meningsskapande processer är dimensioner av politik och makt ständigt närvarande även om de skenbart kan framstå som icke-politiska eller som konsekvenser av exogena strukturella processer¹⁵.

Tidpunkten för att regionen intar en framskjuten position i samhällsbyggandet är inte specifik för Sverige. Tvärtom har, som redan påpekats, regionernas roll och funktion fått en större betydelse i

¹¹ Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta, Göteborg, 2008:146

¹² Se även Laclau Ernesto *New reflections on the revolution of our time* Verso, 1990 och Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000:46f för en diskussion om ”det omöjliga samhället”.

¹³ Se Alvesson, Mats & Skoldberg, Kaj *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, 2., [uppdaterade] uppl., Studentlitteratur: Lund, 2008; Koch, Andrew M., *Poststructuralism and the politics of method*, Lexington Books, Lanham, MD, 2007

¹⁴ Jämför Laclau Ernesto 'Foreword' i Howarth David R., Norval Aletta J, Stavrakakis Yannis (red.) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press 2000

¹⁵ Jämför med Mouffe, Chantal *Om det politiska*. Tankekraft: Hägersten, 2008

regionaliseringsprocesser i Europa och runt om i världen¹⁶. Regioner har kommit att betraktas som en allt viktigare komponent för att bygga ett gott samhälle i en globaliserad värld¹⁷. Regionernas betydelse betonas som en – åtminstone i delar – arvtagare till nationalstaten i den mening som nationalstatens förmåga till effektiv intern styrning och anpassning antas minska, både vad gäller utvecklingspolitik och hantering av finansiellt pressade välfärdssystem¹⁸. Regionerna lyfts också upp som en strategiskt viktig komponent för europeisk integration¹⁹. Dessutom ges regionerna betydelse i en ny politisk-ekonomisk kontext där den moderna globaliserade kapitalismens krav kan bemötas av mobiliserande regioner²⁰.

De målbilder som målas upp och anknyts till det regionala samhällsbyggandet framstår i regionforskningen som komplexa och regionens betydelse ges kraft i flera olika kontexter; i statssystem, i EU, i en globaliserad kapitalisk världsordning och i lokala situationer. De sammanfaller ändå i sin förståelse av att regionens betydelse ökar och att samhällsbyggandet i allt större utsträckning sammanflätas med regionernas framtid. Färgerna och teknikerna må skifta, men målbilderna målas på en regional duk.

Den analys som presenterades i den svenska ansvarskommitténs slutbetänkande 2007 formuleras i harmoni med de utvecklingslinjer som

¹⁶ Hooghe, Liesbet, Marks, Gary & Schakel, Arjan H., *The rise of regional authority: a comparative study of 42 democracies*, Routledge, London, 2010; Scott, Allen John *Regions and the world economy: the coming shape of global production, competition, and political order*, Oxford Univ. Press, Oxford, 1998; Keating, Michael *Rescaling the European State The making of Territory and the Rise of the Meso* Oxford University press: Oxford, 2013

¹⁷ Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar, Cheltenham, 1998; Keating, Michael & Loughlin, John (red.), *The political economy of regionalism*, Frank Cass, London, 1997

¹⁸ Rhodes, Rod AW. 'The hollowing out of the state: The changing nature of the public service in Britain' i *The Political Quarterly* 65.2 1994: 138-151; Peters, B. Guy 'Managing the hollow state' i *International Journal of Public Administration* 17.3-4 1994: 739-756.

¹⁹ Lindh, Magnus 'Regionen och EU: Europeiseringsprocesser i regionalt samhällsbyggande' i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013; Loughlin, John *Subnational democracy in the European Union: challenges and opportunities*, Oxford University Press, Oxford, 2001

²⁰ Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar: Cheltenham, 1998; Brenner, Neil 'Decoding the newest "metropolitan regionalism" in the USA: A critical overview' i *Cities* 19.1 2002: 3-21.

dominerar dagens regionforskning. Regionfrågan har dock i olika skepnader funnits närvarande i debatten om den svenska samhällsorganisationens utveckling under lång tid och sedan 60-talet då regionalpolitiken utvecklades till ett eget politikområde har en större mängd utredningar ägnat uppmärksamhet åt regionernas ställning i den svenska samhällsorganisationen²¹. De målbilder och förhoppningar som i huvudsak knutits till regionfrågan har dock adderats och varierat över tid. Från effektiv förvaltning av en expanderande välfärdsstat till fördjupad demokrati, lokal identitet och ekonomisk tillväxt²². I enlighet med Laclau och Mouffes förhållningssätt till samhällsbyggande har regionfrågans betydelse varierat över tid genom att samhällsbilderna i horisonten förändrats och förståelsen av regionernas betydelse för att nå dit likaså.

Makt, politik och medborgarskap

Processer som syftar till att utveckla och ordna det goda samhället och etablerandet av de målbilder som strukturerar processerna kan inte betraktas som någonting neutralt. Att visionen om ett gott samhälle och regionernas funktion i förhållande till en strävan att nå dit utvecklas och förändras kan förstås som att samhällsbyggandet också är en komplex meningskamp där frågor om samhällsgemenskapens betydelse och människors roll och funktion i förhållande till samhället står på spel²³. En kamp där politiska problem och rationaliteter i olika kontexter konstituerar skilda förståelser om samhället, samhällsbyggande och de människor som på olika sätt relateras dit. En meningskamp om kontinuitet och förändring där etablerade förståelser av regioner utmanas och befästs oavsett om regionen anknyts till frågor om ekonomi, välfärd eller identitet.

²¹ För en översikt se Johansson, Jörgen *Offentligt och privat i regionalpolitiken*, Statsvetenskapliga institutionen, Univ. [distributör], Diss. Lund : Univ.,Lund, 1991; Jörgen Johansson 'Regionalpolitikens utveckling: Mellan politisk kamp och ekonomisk nytta' i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013; Krantz, Tobias *Makten över regionen: en idékritisk studie av svensk regiondebatt 1963-1996*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala Univ.: Uppsala 2002

²² Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos, Göteborg, 2013

²³ Se exempelvis Lovering, John 'Theory led by policy: the inadequacies of the 'new regionalism'(illustrated from the case of Wales)' i *International journal of urban and regional research* 23.2 1999: 379-395.s 392

Den förståelse av regionernas samtida roll som framträder i regionforskningen och i ansvarskommitténs utredning är på samma gång både en analys av regionens funktion som ett konstituerande av regionen enligt särskilda premisser²⁴. Samtidigt öppnar frågan som formell politisk process upp för att föra fram alternativa förståelser för regionen och regionens relation till medborgarna. Denna konstituerande dimension innefattar antaganden om hur regionen som social ordning fungerar. Relationen mellan regionen och dess medborgare konstrueras på så sätt i samma processer som regionen ges en specifik betydelse inom ramen för meningsskapande praktiker. Att betrakta regionen som en administrativ del av statsförvaltningen skiljer sig exempelvis från att betrakta regionen som demos eller som kulturell gemenskap. Det ställer också de regionala medborgarna i skilda betydelser och rationaliteter i sitt förhållande till regionen. Jag vill ge exempel på två uttalanden som publicerades med en dryg månads mellanrum, där värmländska politiker med koppling till regionaliseringsprocessen uttalar sig om den politiska relationen mellan regionen och dess medborgare.

I april 2011, under den debatt som föregick Värmlands landstingsfullmäktiges beslut om en avsiktsinriktning i den pågående regionfrågan publicerades en debattartikel i Nya Wermlandstidningen där företrädare för Miljöpartiet i Värmland uttalade sig om sin syn på frågan och på processen. Där kunde man läsa att:

... alla partier [borde] kunna enas om att detta är en fråga för hela folket, och inte bara för dem som är mest politiskt aktiva. Därför menar vi att eventuella sammanslagningar till större regioner bör föregås av folkomröstningar i de län som planerar att gå samman²⁵.

Drygt en månad senare kommenterade en moderat regionpolitiker samma fråga och samma process men gjorde då en fundamentalt annorlunda tolkning av i vilken utsträckning ”det vanliga folket” berörs av den pågående regionfrågan:

²⁴ Jämför Jensen, Christian *Maktens språk och språkets makt: om hur Västra Götalandsregionen blev till*, Diss. Göteborg : Univ.: Göteborg, 2002

²⁵ *Låt värmlänningarna få folkomrösta* NWT 2011-04-15

Det låga intresset för frågan beror nog på att den är komplex, och egentligen en administrativ fråga²⁶.

Oavsett om det finns strategiska, partiideologiska eller andra ambitioner bakom att dessa uttalanden skiljer sig åt så representerar de två klart skilda synsätt på hur den politiska relationen mellan regionen och dess medborgare bör förstås i anknytning till regionfrågan. En avgörande demokratisk kärnfråga eller en opolitisk administrativ omorganisering? Utsagorna kan betraktas som försök att strukturera två olika förståelser för regionen som positionerar medborgare till regionen på fundamentalt skilda sätt. Så pass skilda att premisserna för utsagorna – den underliggande förståelsen för regionen som gemenskap - måste skilja sig radikalt åt. Regionfrågan som politisk process handlar därför inte bara om vilket formellt beslut som bör fattas i den specifika frågan, den innebär också en process av meningsskapande om regionen som social ordning som innebär konsekvenser för hur relationen mellan människor och samhälle konstrueras. Regionfrågan kan med andra ord betraktas som att den öppnar upp ett produktivt fält i förhållande till ett regionalt medborgarskap. Som en meningsskapande praktik som blottläggs och vitaliseras genom att regionfrågan politiseras²⁷.

Medborgarskapsbegreppet ramar inom forskningen in av intresset för relationen mellan samhälle och människa och relaterar på så sätt till en central dimension av samhällsbyggandets praktiker²⁸. Som analytisk kategori kan medborgarskap användas som lins för att studera skärningspunkten mellan medborgarskapets gemenskap och de medborgare som utgör gemenskapen. Oavsett teoretiska utgångspunkter handlar studier om medborgarskap om makt och maktrelationer. Både i termer av hur människor relateras till varandra och till gemenskapen. Medborgarskapsstudier intresserar sig både för hur praktiker producerar stratifierade sociala ordningar och inkluderande och exkluderande funktioner, oaktat om det gäller rätten till politiskt inflytande, skyldigheter gentemot regionen eller villkor för att träda in i en regional gemenskap

²⁶ *Varannan bryr sig inte om regionfrågan* NWT 2011- 05-19

²⁷ För mer om diskursiva och meningsskapande praktiker, se exempelvis Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund, 2000 för en diskussion. Termen kommer att introduceras mer specifikt i kapitel 4.

²⁸ Se exempelvis Holston, James (red.) *Cities and citizenship*. Duke University Press, 1999 för en diskussion om medborgarskapsbegreppet.

baserad på identitet²⁹. Medborgarskapsforskning har historiskt riktat sin uppmärksamhet mot nationalstatens gemenskap och en formell, juridisk fördelning av rättigheter och skyldigheter mellan stat och nationella medborgare³⁰. Begreppet har dock succesivt expanderat konceptuellt och perspektiv som inkluderar andra gemenskaper än nationalstater och även substantiella praktiker har vunnit mark³¹. Medborgarskapsstudier har på så sätt kommit att breddas och i allt större utsträckning utvecklats som en analytisk dimension av det sociala som saknar en på förhand given empirisk utgångspunkt. Städer, regioner och globala ordningar har i allt större utsträckning blivit föremål för medborgarskapsanalys som riktar uppmärksamheten mot frågor om hur samhällsbyggandet på olika sätt ordnar relationen mellan gemenskap och människor³².

Min ambition är att genomföra en fallstudie där en region, eller mer specifikt, en förhandling om en region utgör det empiriska fallet. Genom att närma mig regionens betydelse med hjälp av flera olika empiriska material och tekniker möjliggörs en analys av hur regionen konstrueras som gemenskap och ställa frågor om hur aspekter av medborgarskap förhandlas inom ramen för sådana konstituerande praktiker.

I den här avhandlingen fungerar medborgarskapsbegreppet som en analytisk lins för att studera och diskutera hur det regionala samhällsbyggandet strukturerar specifika förståelser för relationerna mellan regionen som gemenskap och dess medborgare. När regionerna intar en alltmer central position i samtalet om det goda samhället är det av yttersta vikt att också studera vilket samhälle och vilket medborgarskap som produceras i det regionala samhällsbyggandet och

²⁹ Marshall, Thomas H. *Citizenship and social class*. Vol. 11. Cambridge, 1950.

³⁰ Marshall, Thomas H. *Citizenship and social class*. Vol. 11. Cambridge, 1950; Turner, Bryan S. 'Outline of a Theory of Citizenship' i *Sociology* 24.2 1990: 189-217s. 190f.

³¹ Soysal, Yasemin Nuhoğlu *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*, Univ. of Chicago, Chicago, Ill., 1994; Benhabib, Seyla 'Citizens, residents, and aliens in a changing world: political membership in the global era' i *Social Research* 1999: 709-744.

³² Holston, James (red.) *Cities and citizenship*. Duke University Press, 1999; Soysal, Yasemin Nuhoğlu *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*, Univ. of Chicago, Chicago, Ill., 1994; Syssner, Josefina 'No space for citizens? Conceptualisations of citizenship in a functional region' i *Citizenship Studies* 15.01 2011: 109-123.

vilka villkor som konstituerar och strukturerar ett regionalt medborgarskap. Om förhandlingen om medborgarskap träder in nya rum måste också samhällsanalysen följa efter för att inte tappa siktet på frågor om relationen mellan människa och gemenskap. Det är också en central uppgift att synliggöra hur de premisser som försätter regionerna i en framskjuten position också villkorar hur regionalt medborgarskap förstås och görs meningsfullt.

Syfte och forskningsfrågor

Avhandlingen syftar till att synliggöra de premisser som strukturerar regionen som gemenskap i anknytning till den svenska regionfrågan och analysera vilka villkor de för med sig ur ett medborgarskapsperspektiv. Studien kan sägas ha två ambitioner i förhållande till syftet. För det första att genomföra en empirisk fallstudie som dekonstruerar de sätt som regionen görs meningsfull och diskutera hur förståelsen för relationen mellan regionen och regionens medborgare konstitueras. För det andra att lämna ett teoretiskt bidrag till hur medborgarskap kan användas som analytisk kategori ur ett poststrukturalistiskt perspektiv.

För att sträva mot det syfte och de ambitioner som sätts upp för avhandlingen har tre forskningsfrågor formulerats:

- 1) Vilka diskursiva representationer av regionen och regionens medborgare artikuleras i anslutning till regionfrågan?
- 2) Vilka medborgarskapslogiker konstrueras i anslutning till regionfrågan och på vilket sätt strukturerar dessa ett regionalt medborgarskap?
- 3) Vilka villkor för politik och utveckling strukturerar det regionala medborgarskapet och samhällsbyggandet?

Fall och material

Avhandlingen tar sin empiriska utgångspunkt i en fallstudie av regionfrågan i Värmland mellan 2007 och 2011. När ansvarskommitténs slutbetänkande presenterades initierades en process i Värmland med målsättningen att hitta en framtida lösning för Värmland som svarade

upp mot de kriterier som slogs fast i utredningen. Värmland utgör i förhållande till avhandlingens syfte ett intressant fall, både på grund av att frågan har fått en framskjuten plats på den politiska agendan och att processen har kännetecknats av en öppenhet, där alternativa förståelser kring regionens och regionfrågans betydelse har haft möjlighet att brytas mot varandra³³. Det är med andra ord inte Värmland i sig som är ett särskilt viktigt fall, det hade varit möjligt att förlägga den empiriska studien i andra regioner. Värmland är dock ett bra strategiskt fall ur ett tillgänglighetsperspektiv, den formella processen är tydligt avgränsad i tid och har genererat ett relativt rikt textmaterial. Tidsperioden är motiverad av ett startskott och en målgång. Startskottet utgörs av ansvarskommitténs slutbetänkande som publiceras i februari 2007, en händelse som också blev starten för den värmländska processen att bilda en ny region. Målgången utgörs av när regionfullmäktige i Västra Götaland i september 2011 röstar nej till att försöka gå samman med Värmland. En händelse som markerar slutpunkten för en lång och snårig process. I nästa kapitel kommer regionfrågans hantering i Värmland att beskrivas mer utförligt.

I förhållande till avhandlingens syfte betraktas regionfrågan i Värmland som ett särskilt typ av fall. Det är inte den formella beslutsprocessen som står i centrum för avhandlingens problematisering och analys. Ambitionen är inte att kartlägga hur det faktiskt gick till eller söka att förklara utfallet av processen i Värmland. Istället fungerar regionfrågan som ett fall av en diskursiv praktik, som ett moment där ett fält för meningsskapande tillfälligt öppnas upp³⁴. När regionfrågan initieras rubbas regionen och de meningsskapande praktiker som kännetecknar samhällsbyggande synliggörs. Regionfrågan blir på så sätt ett fall av att regionens betydelse politiseras och görs till föremål för en potentiell öppen meningskamp. Regionfrågan betraktas med andra ord inte i studien i första hand som en formell beslutsprocess utan som ett

³³ Det kan jämföras med vad Yin (2009) kallar för ett *revelatory case*, det vill säga att en situation uppstår som blottlägger någonting för forskning som tidigare varit dolt eller svårstuderat i Yin, Robert K., *Case study research: design and methods*, 4. ed., SAGE, London, 2009.

³⁴ Laclau och Mouffe benämner sådana händelser och tillstånd som dislokation, begreppet kommer att ägnas mer uppmärksamhet i kapitel 4.

moment som blottlägger och intensifierar den politiska meningsskapande process där regionens betydelse förhandlas.

Fallstudien inbegriper olika typer av empiriska material som har bearbetats och som betraktas som delar av fallets helhet³⁵. Det första materialet utgörs av en enkätundersökning som genomfördes i Värmland 2010 där 2000 personer bosatta i Värmland gavs möjligheten att svara på frågor om regionfrågan. Syftet med undersökningen var att kartlägga medborgarattityder till regionfrågan i Värmland genom att låta respondenterna ta ställning till ett antal förslag och påståenden om processen. Materialet kommer att presenteras i kommande kapitel som kontextualiserar regionfrågan i Värmland och utgöra en del av avhandlingens problematisering av hur regionalt samhällsbyggande kan studeras.

För diskursanalysen som är direkt relaterad till avhandlingens syfte har ett antal texter som anknyter till regionfrågan samlats in, genererats och analyserats. Texterna är av olika slag och kan betraktas som att de befinner sig i olika grad av distans till den formella hanteringen av regionfrågan som beslutsprocess men att de alla rymmer meningsskapande anspråk i förhållande till regionen och regionens medborgare.

Det första materialet som legat till grund för diskursanalysen utgörs av utredningar, pressmedelanden och andra officiella dokument som upprättats som en del av den formella beslutsprocessen av de regionala instanser som ansvarat för frågans formella hantering i Värmland. Totalt har 20 dokument ingått i analysen som sammanlagt omfattar 480 sidor³⁶.

Det andra materialet består den samlade rapporteringen om regionfrågan i den värmländska dagspressen. Ledarsidor, debattartiklar, nyhetsartiklar och krönikor har samlats in från de två läntidningarna Värmlands Folkblad och Nya Wermlandstidningen under tidsperioden. Syftet med materialet är att inkludera argumenterande texter i anknytning till regionfrågan som delvis rör sig utanför den formella beslutsprocessen.

³⁵ Jämför Yin, Robert K., *Case study research: design and methods*, 4. ed., SAGE, London, 2009:46

³⁶ Se referensförteckningen för en sammanställning av det analyserade utredningsmaterialet

Även om individer med anknytning till beslutsprocessen ofta kommer till tals finns också andra röster närvarande i materialet, vilket breddar möjligheterna för att olika synsätt och förståelser träder in i materialet. Totalt har 367 artiklar samlats in under studiens tidsperiod.

Det tredje materialet utgörs av observationer av fyra dialogmöten som arrangerades av Landstinget i Värmland (LiV) där öppna möten anordnades på fyra orter i Värmland. Mötena bestod av att tjänstemän från landstinget förklarade regionfrågan och fördrog utredningar som genomförts i anknytning till processen samt att publiken hade möjlighet att ställa frågor. Materialet bidrar med ytterligare ett lager av öppenhet för möjliga perspektiv och argumentationer genom att det genererats i en kommunicerande praktik, i mötet mellan den formella beslutsprocessen och medborgare.

Det sista textmaterialet som genererats består av en fokusgruppsstudie med medborgare där fem grupper om mellan fem och sju deltagare har aktiverats i en diskussion om den värmländska regionfrågan. Diskussionerna har letts av mig och kännetecknats av lös strukturering. Materialet syftar till att nå ytterligare ett lager av öppenhet i förhållande till vilka artikuleringar som inkluderas i analysen.

Materialet syftar till att - utan att på något sätt vara uttömmande - kapsla in en bredd av de argument, förståelser och påståenden som kännetecknar den diskursiva praktiken som regionfrågan stimulerar. Även om den formella processen, eller dess aktörer, inte står i centrum för analysen är ambitionen att inkludera en bredd av röster för att kunna genomföra en analys av de diskurser som strukturerar processen i bred mening och de eventuella uttryck för motstånd och motsättningar som de rymmer.

Disposition

Avhandlingen består av åtta kapitel men kan grovt sorteras in i tre olika delar. Den första delen täcker in kapitel 1-4. I dessa kapitel kommer avhandlingens problemområde, teoretiska utgångspunkter, metodologi och analytiska design att succesivt presenteras och fogas samman. I kapitel 2 kontextualiseras regionfrågan som politisk process i Europa,

Sverige och Värmland. Förutom en litteraturoversikt presenteras även resultat från en enkätundersökning om regionfrågan i Värmland som genomfördes 2010. I kapitel 3 presenteras medborgarskapsbegreppet mer noggrant i syfte att diskutera förutsättningarna och potentialen för begreppets användning i relation till regionalt samhällsbyggande. I kapitel 4 presenteras avhandlingens teoretiska och analytiska design. Förutom de centrala analytiska begrepp och kategorier som kommer till användning i avhandlingen och en redogörelse för analysens användning av medborgarskapsbegreppet redogörs också mer ingående för hur materialinsamling och textanalys har genomförts.

Efter dessa inledande kapitel följer avhandlingens andra, empiriska del som syftar till att besvara avhandlingens första forskningsfråga om hur regionen och regionens medborgare representeras diskursivt i materialet. I tur och ordning presenteras i kapitel 5, 6 och 7 tre diskurser som strukturerat regionfrågan i Värmland; *kulturlandskapet*, *välståndssystemet* och *tillväxtmaskinen*. I kapitlen redogörs för diskursernas struktur, vilka uttryck för meningskonflikter som kännetecknar dem samt vilken särskild förståelse för regionala medborgare som de artikulerar.

Avslutningsvis följer ett mer övergripande analytiskt kapitel. I kapitel 8 diskuteras hur de tre diskurserna förhåller sig och relateras till varandra på olika sätt. Hur deras inbördes relationer ser ut när regionfrågan som politiserad process betraktas som en helhet. Kapitlet avslutas med en analys av hur regionalt medborgarskap produceras i anknytning till regionfrågan och tar sig an att besvara de två sista forskningsfrågorna om vilka bärande logiker som kännetecknar det regionala medborgarskapet och hur dessa kan förstås som villkor för samhällsbyggande i en bredare kontext.

2. REGIONFRÅGAN

Den värmländska regionfrågan utgör det empiriska fältet för den här avhandlingen³⁷. Det här kapitlet syftar till att sätta fältet i en kontext, både i termer av hur regionforskningen förklarar de processer som präglar Europa idag och hur processen har kommit till uttryck i Sverige och Värmland. De praktiker av meningsskapande som är föremål för den kommande analysen utspelas i ett sammanhang. Ett sammanhang som kännetecknas av starka berättelser om hur historien nått till en särskild punkt och hur specifika frågor kom att stå på spel under perioden som studerats. Ambitionen med kapitlet är att ge ett sådant sammanhang till analysen.

Förutom att kontexten kommer att belysas med hjälp av tidigare forskning om regioner och regionalisering presenteras också empiriska resultat av en enkätundersökning som genomfördes i Värmland under 2010³⁸. I enkäten, som skickades till 2000 värmlänningar, ställdes frågor om synen på regionens framtid och då med särskilt fokus på den pågående regionfrågan. Syftet med undersökningen var att fånga aspekter

³⁷ Med fält avser jag ett socialt fält som knyter samman meningsskapande praktiker och handlingar, jämför med Bourdieu, Pierre *The field of cultural production: Essays on art and literature*. Columbia University Press, 1993.

³⁸ Delar av kapitlet har tidigare publicerats i Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, Per-Owe (red.), *Värmländska landskap: politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier*, Karlstad University Press: Karlstad, 2012 och i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013

av ett regionalt medborgarskap. Kapitlet avslutas med en kritisk reflektion över den tidigare forskningen och den genomförda enkätstudien, som kretsar kring frågan om hur samhällsbyggande kan studeras och förstås, särskilt avseende frågor om medborgarskap.

Europeiska regionaliseringsprocesser

Förstärkningen av den regionala nivån i Europa har sin historia och sina huvudsakliga förklaringar inom samhällsforskningen. I det första kapitlet situeras regionaliseringsprocesser i anslutning till globalisering och nationalstatens kris som i sin tur stakar ut en specifik riktning för samhällsbyggande och politiska utvecklingsambitioner. I samtida regionforskning har den här processen av europeisk omstrukturering beskrivits som en modern våg av regionalisering som skiljer sig mot tidigare vågor av en liknande utveckling³⁹. En ny regionalism som ersätter en gammal. Jag vill stanna upp vid den här beskrivningen och bena ut vad det är som egentligen antas ha förändrats och på vilket sätt.

Inom ramen för regionaliseringslitteraturen har de tidigare rörelserna av regionalisering till största delen förståtts som projekt drivna från central nivå i syfte att effektivisera statsförvaltningen av en nationell regionalpolitik⁴⁰. Perioden efter andra världskriget innebar en intensiv tid av expansion för de europeiska välfärdsystemen. Regionerna kom då att spela en allt viktigare roll i de nationella välfärdsprojekten; sjukvård, utbildning och andra centrala delar av välfärdssystemet kom ofta att hanteras på regional nivå i de europeiska välfärdslösningarna. Det var också i stor utsträckning inom ramen för en sådan välfärdsdiskurs som regionerna i första hand kom att förstås i dessa regionaliseringsprocesser; som enheter i ett nationellt välfärdssystem. Den politiska rationalitet som

³⁹ Gren, Jörgen *Den perfekta regionen?: en nyregionalism i Europa och samspelet mellan staten, regionen och den europeiska integrationen*, Studentlitteratur: Lund, 2002; Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar, Cheltenham, 1998; Syssner, Josefina *What kind of regionalism?: regionalism and region building in northern European peripheries*, Diss. Linköping : Linköpings universitet, Peter Lang: Frankfurt, 2006; Hörnström, Lisa *Redistributive regionalism: narratives on regionalisation in the Nordic periphery*, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Umeå universitet: Umeå, 2010

⁴⁰ Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar, Cheltenham, 1998

kännetecknade regionalpolitiken under välfärdsstatens expansion kan därför kallas för en omfördelningsdoktrin. Doktrinen förordade omfördelning mellan olika regioner i syfte att utjämna skillnader och att upprätta och upprätthålla en nationell enhetlighet med avseende på samhällsservice i regioner med skilda förutsättningar. I de nordiska länderna, som kännetecknas av en stark dominans av socialdemokratiska regeringar, var denna form av omfördelningsregionalism särskilt utmärkande⁴¹. Genom riktade investeringar och transfereringssystem utvecklades en regionalpolitik som till största delen handlade om att omfördela resurser från starkare till svagare regioner i syfte att främja geografiskt jämlikhet med avseende på välfärd och levnadsvillkor⁴².

I kölvattnet av de ekonomiska kriserna under 70-talet växte under 80- och 90-talen kritiken mot välfärdsstatens expansion och litteraturen beskriver hur förståelsen för välfärdssystemens funktion genomgick radikala förändringar under perioden på ett sätt som också påverkade synen på regionernas funktion⁴³. Kritiken mot välfärdsstaten bottnade både i en önskan att effektivisera välfärdsstaten och i en allt starkare nyliberal diskurs som gav kraft åt krav om att den offentliga sektorn bör minskas och omstruktureras till förmån för olika former av marknadslösningar. Nyliberalismen kom att ersätta Keynesianismen som dominerande rationalitet för hur välfärdsstatens roll i ett kapitalistiskt system bör se ut⁴⁴. Under samma period växer sig bilden av världen som globaliserad allt starkare, förståelsen av den globala ekonomin som rum skapar förutsättningar för en ny rationalitet kopplad till tanken på

⁴¹ Se Hörnström, Lisa *Redistributive regionalism: narratives on regionalisation in the Nordic periphery*, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Umeå universitet: Umeå 2010

⁴² Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar, Cheltenham, 1998; Loughlin, John *Subnational democracy in the European Union: challenges and opportunities*, Oxford University Press, Oxford, 2001; Loughlin, John 'Reconfiguring the state: trends in territorial governance in European states' i *Regional and federal Studies*, 17(4), 2007:385-403; Hörnström, Lisa *Redistributive regionalism: narratives on regionalisation in the Nordic periphery*, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Umeå universitet: Umeå, 2010

⁴³ Loughlin, John 'Reconfiguring the state: trends in territorial governance in European states' i *Regional and federal Studies*, 17(4), 2007: 385-403.

⁴⁴ Loughlin John 'Reconfiguring the state: trends in territorial governance in European states' i *Regional and federal Studies*, 17(4), 2007: 385-403. 2007; Pierson, Christopher *Beyond the welfare state?: the new political economy of welfare*, 2nd ed, The Pennsylvania State University Press, University Park, Penn, 1998

utveckling där navet för utveckling är konkurrenskraft snarare än utjämning⁴⁵. En ny utvecklingsdoktrin tycks växa fram där förmågan att skapa förutsättningar för att konkurrera på globala marknader om olika former av kapital anses vara nyckeln för att nationer, regioner och städer ska kunna utvecklas och bibehålla sin levnadsstandard⁴⁶. För att regioner och städer ska kunna konkurrera effektivt och med varandra måste de dock lösgöras från en centraliserat system och i viss mån från den centrala politiska nivån.

Decentralisering beskrivs på detta sätt som ett viktigt inslag i den politiska rationaliteten för hur den regionala strukturen bör utvecklas⁴⁷. Skillnaden mot tidigare decentraliseringsprocesser är att det handlar om decentralisering av ansvar snarare än av funktioner⁴⁸. Regioners autonomi kommer på sätt att bli en viktig byggsten i förståelsen för hur utvecklingspolitik bör bedrivas inom ramen för en nyliberal utvecklingsrationalitet⁴⁹. Geografen David Harvey beskriver processen som ett led i den nyliberala logiken att ordna samhället och staten i marknader, med konkurrerande subjekt⁵⁰. I det här fallet med regioner som konkurrerande subjekt, vilket står i stark kontrast till sinnebilden av sammanfogade enheter i ett nationellt omfördelningssystem.

⁴⁵ Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar: Cheltenham, 1998; Keating, Michael *Rescaling the European State The making of Territory and the Rise of the Meso* Oxford University press: Oxford 2013

⁴⁶ Esping-Andersen, Gøsta, ed. *Welfare states in transition: national adaptations in global economies*. Sage, 1996

⁴⁷ Loughlin, John *Subnational democracy in the European Union: challenges and opportunities*, Oxford University Press, Oxford, 2001; Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar, Cheltenham, 1998.

⁴⁸ John Loughlin beskriver det som att en fas av politisk decentralisering nu ersätter tidigare faser av administrativ decentralisering, se Loughlin, John 'Reconfiguring the state: trends in territorial governance in European states' i *Regional and federal Studies* 17(4), 2007: 385-403.

⁴⁹ Bristow, Gillian 'Everyone's a 'winner': problematising the discourse of regional competitiveness' i *Journal of Economic Geography* 5.3 2005: 285-304; Säll, Line *Regionalpolitikens diskursiva grunder och gränser: om politik, makt och kunskap i det regionala samhällsbyggandet*, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Statsvetenskap, Diss. : Karlstads universitet: Karlstad, 2014

⁵⁰ Harvey, David *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press, 2005.

Förutom finansiell press, globalisering och nyliberal utvecklingsrationalitet lyfts även den europeiska integrationen fram som en viktig aspekt av den moderna regionaliseringen inom regionforskningslitteraturen. Även om EU är en union av stater förändras villkoren och de politiska, juridiska och ekonomiska ramverken för lokala och regionala rum av den tätande europeiska integrationen. Förutom att etableringen av EU:s inre marknad stimulerar en ökad rörlighet av kapital och människor fungerar EU också som en viktig finansiär av utvecklingsprojekt där regioner och kommuner sätts i tävlan mot varandra om resurser⁵¹. Genom att inflytandekanaler för subnationell påverkan så som exempelvis regionala europakontor och regionkommittén öppnas inom EU, stimuleras även regional mobilisering för direkt påverkan av EU-policies som kringgår de centrala staterna⁵². Sammantaget underblåser den europeiska integrationen utvecklingsdoktrinen om att formera starkare, konkurrerande regioner med större grad av autonomi från den centrala staten.

Den finansiella pressen av välfärdssystemen, globaliseringen, nyliberal utvecklingsrationalitet och europeisk integration lyfts i olika konstellationer fram av regionaliseringslitteraturen som de huvudsakliga strukturella processer som har lett fram till den nya vågen av regionalisering i Europa. Det som anses skilja det nya från det gamla är framförallt hur regionerna börjar brytas loss ur de tidigare centraliserade välfärdssystemen genom att politiskt ansvar decentraliseras och stärker den regionala nivån. Övergången kan beskrivas som en diskursiv övergång från en omfördelningsdoktrin till en konkurrensdoktrin som skapar en delvis ny förståelse för regioner, regioners funktion och regioners syfte och relation till utveckling och samhällsbyggande⁵³.

⁵¹ Loughlin, John *Subnational democracy in the European Union: challenges and opportunities*, Oxford University Press: Oxford, 2001

⁵² Rowe, Carolyn *Regional representations in the EU: between diplomacy and interest mediation*. Palgrave Macmillan, 2011; Lindh, Magnus 'Regionen och EU: Europeiseringsprocesser i regionalt samhällsbyggande i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013

⁵³ Säll, Line *Regionalpolitikens diskursiva grunder och gränser: om politik, makt och kunskap i det regionala samhällsbyggandet*, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Statsvetenskap, Diss. Karlstads universitet: Karlstad 2014; Hörnström, Lisa *Redistributive*

Konsekvenserna av detta har blivit att de sub-nationella administrativa regionerna i Europa uppfattas öka i betydelse genom att fler ansvarsområden har flyttats till regionernas domän och att den relativa autonomi gentemot den centrala staten generellt har ökat⁵⁴.

Regionfrågan i Sverige

I litteratur som intresserar sig för dagens regionaliseringsprocesser i Sverige förstås utvecklingen - förutom som ett resultat av strukturella processer - som ett resultat av en lång politisk kamp om hur den svenska politiska strukturen bör vara utformad för att på bästa sätt lösa frågor om välfärd, utveckling och demokrati; hur många nivåer ska finnas och vilka ansvarsuppgifter ska hanteras på respektive nivå? Historiskt utmärker sig de nordiska staterna genom att vara enhetsstater med relativt stark centralmakt och starkt kommunalt självstyre i kombination med, i europeisk jämförelse, relativt svaga regioner⁵⁵. Även om de svenska landstingen är direktvalda och har egen beskattningsrätt är de verksamhetsområden som landstingen ansvarar för i europeisk jämförelse få och begränsar sig i stor utsträckning till hälso- och sjukvård. Den regionala utvecklingspolitiken, som är det andra stora regionala politikområdet har istället huvudsakligen hanterats av de statliga länsstyrelserna. Statsvetaren Jörgen Johansson beskriver hur regionalpolitiken i Sverige har genomgått en omvandling från en mellanregional till en inomregional orientering. Där regionerna i allt större utsträckning lösgörs från ett centraliserat system och istället träder

regionalism: narratives on regionalisation in the Nordic periphery, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Umeå : Umeå universitet: Umeå 2010

⁵⁴ Hooghe, Liesbet., Marks, Gary & Schakel, Arjan H., *The rise of regional authority: a comparative study of 42 democracies*, Routledge, London, 2010

⁵⁵ Petersson, Olof *Den offentliga makten*, 1. uppl., SNS förlag, Stockholm, 2007; Nilsson, Lennart (red.), *En region blir till: Västra Götalandsregionen 1999-2008*, SOM-institutet, Göteborg, 2010; Lidström Anders 'Vill norrlänningarna ha större regioner' i Lidström Anders (red.) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv* Umeå Universitet: Umeå 2009; Feltenius, David 'Relations between central and local government in Sweden during the 1990s: mixed patterns of centralization and decentralization' i *Regional and Federal Studies* 17.4 2007: 457-474.

fram i en mer autonom form, där ansvaret och förutsättningarna för regional utveckling förläggs i regionernas egna politiska domän⁵⁶.

I vad som kan förstås som en del av en sådan rörelse har den svenska regionala nivån genomgått en förändringsprocess med ett antal sekvenser. År 1996 beslutade riskdagen att genomföra en så kallad försöksverksamhet där nya modeller för den regionala utvecklingspolitiken skulle prövas. I Västra Götaland och i Skåne prövades en modell med ett sammanhållet ansvar för landstingets verksamhet och den regionala utvecklingspolitiken med ett direktvalt regionparlament. I Kalmar län prövades istället en modell med ett indirekt valt kommunalförbund som ansvarade för den regionala utvecklingspolitiken⁵⁷. År 2002 förlängdes försöksperioden för Västra Götaland och Skåne samtidigt som Karlsmars modell gjordes möjlig att inrätta över hela landet⁵⁸. Successivt ökade de formella förutsättningarna för ett utökat regionalt ansvar för den regionala utvecklingen.

År 2003 tillsattes ansvarskommittén i Sverige, en parlamentarisk kommitté som bland annat hade i uppdrag att analysera utvecklingen och identifiera utmaningar för den svenska samhällsorganisationen samt föreslå nödvändiga förändringar för uppgiftsfördelningen mellan stat, landsting och kommun⁵⁹. De grundläggande utmaningar som ansvarskommittén identifierade för den svenska samhällsorganisationen handlar om att kunna möta ökande krav på välfärdsinstitutionerna med en relativt åldrande befolkning samt att skapa bättre förutsättningar för samhällsplanering och att kunna hävda sig i en allt mer global konkurrens⁶⁰. För att kunna möta dessa utmaningar förordade ansvarskommittén att skapa ett sammanhållet regionalt ansvar för både hälso- och sjukvården och den regionala utvecklingspolitiken genom att

⁵⁶ Johansson Jörgen 'Regionalpolitikens utveckling: Mellan politisk kamp och ekonomisk nytta' i Mitander Tomas, Säll Line och Öjehag-Pettersson Andreas (red.) *Det regionala samhällsbyggandets praktiker* Daidalos: Göteborg 2013

⁵⁷ Johansson, Jörgen 'Regionalpolitikens utveckling: Mellan politisk kamp och ekonomisk nytta' i Mitander Tomas, Säll Line och Öjehag-Pettersson Andreas (red.) *Det regionala samhällsbyggandets praktiker* Daidalos: Göteborg 2013

⁵⁸ Lag (2002:34) om samverkansorgan i länen

⁵⁹ Kommittédirektiv 2003:10 *Översyn av strukturen och uppgiftsfördelningen inom samhällsorganisationen*; Kommittédirektiv 2004:93 *Tilläggsdirektiv till ansvarskommittén*

⁶⁰ SOU 2003:123 *Utvecklingskraft för hållbar välfärd*

landstingen ersätts med regionkommuner, direktvalda organ med ansvar för både hälso- och sjukvård och regional utvecklingspolitik. Ansvarskommittén ansåg att det bör bildas större och betydligt färre regionkommuner än de nuvarande landstingen. Kommittén drog slutsatsen att det bör finnas mellan sex och nio regionkommuner i Sverige och dessa bör befolkas av en till två miljoner invånare, det bör också i varje regionkommun finnas minst ett regionsjukhus och ett universitet med betydande fasta forskningsanslag. Förutom dessa innehållsliga krav ansåg ansvarskommittén att arbetsmarknadsregionerna, som de beräknas år 2030, bör utgöra byggstenar för den nya indelningen av Sverige⁶¹.

År 2009 fastställdes att Sverige också i fortsättningen kommer att ha tre konstitutionella nivåer med egen beskattningsrätt då regionkommuner som modell för regional organisering introducerades permanent på den svenska regionala nivån. Den dåvarande alliansregeringen gav beskedet att Västra Götaland, Skåne, Halland och Gotland blir permanenta regionkommuner och att regionkommuner är de svenska regionernas framtida organisationsform⁶². Dessa ersatte de tidigare landstingen och fick huvudansvaret för både hälso- och sjukvården och den regionala utvecklingspolitiken. Regeringens beslut att bilda direktvalda regionkommuner med ett sammanhållet ansvar för både hälso- och sjukvård och regional utveckling samt egen beskattningsrätt ligger helt i linje med de slutsatser som ansvarskommittén nådde i sitt slutbetänkande 2007. Men det finns också betydande skillnader mellan regeringens besked och andra slutsatser som ansvarskommittén drog i sitt slutbetänkande. Beskedet att Halland och Gotland, som inte är i närheten av att leva upp till de storleksmässiga och funktionella kriterier som ansvarskommittén föreslog, görs till permanenta regionkommuner visade att regeringen inte delade kommitténs slutsatser om vilka skalmässiga och innehållsliga kriterier som ska gälla vid indelningen av Sverige. Beskedet öppnade på så sätt upp för bildandet av regionkommuner med starkt skiftande storlek och förutsättningar. Regeringen gav samtidigt besked om att förslag om nya regionkommuner ska komma underifrån och att

⁶¹ SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft, Ansvarskommitténs slutbetänkande*

⁶² "Regeringen öppnar nu för nya storregioner" DN 2009-01-28

regionfrågan på så sätt i första hand ska ligga i händerna på de befintliga regionala organisationerna.

Medborgarna och regionfrågan

När det gäller synen på medborgarna i förhållande till skapandet av en ny regional indelning av Sverige lyfte ansvarskommittén upp ytterligare ett kriterium för hur omstruktureringsprocessen bör genomföras: den nya regionala indelningen bör så långt som möjligt göras *”så att medborgarna kan känna anknytning dit”*⁶³. Regeringen gjorde i sitt besked inget tydligt ställningstagande till ansvarskommitténs kriterium, men betonade däremot vikten av att skapa förutsättningar för att *”kunna svara upp mot medborgarnas behov och förvalta skattebetalarnas pengar så effektivt som möjligt”*⁶⁴. Medborgares anknytning till regionfrågan framstår på så sätt som vagt uttryckt men samtidigt med ett brett anslag.

Det har konstaterats av regionforskningen att regionaliseringsprocesser runt om i Europa inte har varit en fråga som initierats och drivits av i första hand medborgare. Medborgare har ofta beskrivits inta en skeptisk hållning till olika förslag om att förstärka den regionala nivån och studier om Sverige ger ingen anledning att föreslå en annan bild. Statsvetaren Anders Lidström beskriver att när ansvarskommitténs slutbetänkande kom tillbaka från sin remissrunda visade det sig att det fanns ett kraftfullt stöd för förslagen bland remissinstanserna, men samtidigt ser han att den folkliga entusiasmen inte varit lika påtaglig⁶⁵. Statsvetaren Lennart Nilsson har i sin forskning kunnat visa att det i Värmland, såväl som i Västra Götaland, Skåne och Norrland finns ett tydligt statistiskt glapp mellan politiker och medborgare både när det gäller hur positiv man säger sig vara till större regioner och i vilken utsträckning man har en

⁶³ SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft, Ansvarskommitténs slutbetänkande*

⁶⁴ ”Regeringen öppnar nu för nya storregioner” DN 2009-01-28

⁶⁵ Lidstöm, Anders ”Vill norrlänningarna ha större regioner” i Lidström, Anders (red.) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv* Umeå universitet: Umeå 2009

åsiikt i frågan⁶⁶. Detta ligger i linje med tidigare forskning som visat att regionfrågan inte engagerar medborgare i särskilt hög utsträckning⁶⁷. Att frågan är för komplex, långsiktig och för teknisk för att medborgare ska uppstå något intresse är relativt vanliga yttranden i regionaliseringsdebatten som också exemplifierades i inledningskapitlet.

Regionfrågan i Värmland

Ansvarskommitténs slutbetänkande 2007 kan betraktas som startskottet för en mer konkret process där olika framtida regionalalternativ började undersökas; frågan politiseras på allvar. I Värmland utreddes förutsättningarna för ett sammangående med Örebro i en svealandsregion i ett tidigt skede på initiativ av landstinget i Värmland. Det visade sig dock att det inte gick att skapa ett förslag till ny region som alla parter kunde acceptera. Under hösten 2008 ansökte Värmlands landsting istället därför hos regeringen om att få gå samman med Västra Götalandsregionen i en västsvensk regionkommun⁶⁸. Strax efteråt, i slutet av januari 2009, gick regeringen ut med sina besked i regionfrågan, vilket som redan berörts påverkade förutsättningarna för den fortsatta processen och synen på vilka handlingsalternativ som framstod som möjliga.

I mars 2009 fattade Västra Götalandsregionens fullmäktige beslutet att utreda förutsättningarna för att bilda en region tillsammans med Värmland och i maj 2009 tillsattes en styrgrupp bestående av nio politiker vardera från Värmland respektive från Västra Götalandsregionen. Styrgruppen gavs i uppdrag att leda arbetet med att utreda förutsättningarna och konsekvenserna av att bilda en gemensam region.

⁶⁶ Nilsson, Lennart (red.), *Västsvensk demokrati i tid och rum*, SOM-Institutet, Göteborg, 2011

⁶⁷ Malmström, Cecilia *Regionen, makten och härligheten: regionala partier i Västeuropa*, 1. uppl., SNS (Studieförb. Näringsliv och samhälle), Diss. Göteborg : Univ., Stockholm, 1998; Malmström, Cecilia 'Regionfrågan-Quo Vadis?' i Nilsson, Lennart, et al. *Västsvenska perspektiv*, SOM rapport 17 1996; Hammarlund, Karl Gunnar 'Regional reform and citizen participation in Sweden' i *Innovation: The European Journal of Social Science Research* 17.2 2004: 145-163.

⁶⁸ *Landstingen ansöker om samgående med Västra Götaland* Pressmedelände LIV, 2008-10-28

Till styrgruppens förfogande stod tjänstemän från såväl Västra Götalandsregionen, landstinget i Värmland och det kommunala samverkansorganet Region Värmland.

Styrgruppens arbete resulterade i ett antal utredningar som berörde olika avgränsade områden med anknytning till regionfrågan. Fyra av dessa områden utreddes av gemensamma utredningsgrupper med politiker och tjänstemän från både Värmland och Västra Götalandsregionen och resulterade i SWOT-analyser⁶⁹. Dessa var: regionutveckling, hälso- och sjukvård, infrastruktur och kollektivtrafik och kultur. Ytterligare en analys gjordes av en extern utredare på konsultbasis (Sweco) och syftade till att belysa den eventuellt nya regionens konkurrenskraft ur ett nationellt och internationellt perspektiv⁷⁰. En sammanfattande analys av dessa utredningar rapporterades tillbaka till styrgruppen i april 2010⁷¹. Som komplettering beslutades att genomföra ytterligare två utredningar. En som fokuserade på regionfrågan ur ett jämställdhetsperspektiv och en med fokus på demokrati, särskilt ur ett fritidspolitikerperspektiv⁷². I juni beslutade styrgruppen att frågan med det underlag som tagits fram skulle remitteras till de politiska partierna under ett år och att beslut i frågan om att gå vidare mot en sammanslagning ska fattas senast under andra kvartalet 2011⁷³.

Efter att frågan remitterades till partierna tog en mer aktiv period av debatt vid i Värmland. I medierna uttalade sig många politiker, tjänstemän och andra i frågan. Tidigare hade Handelskammaren i Värmland gjort ett inspel och ville se ett sammangående med Västra

⁶⁹ SWOT står för Strengths, Weaknesses, Opportunities och Threats och är ett vanligt förekommande företagsekonomiskt managementverktyg för konsekvensanalys.

⁷⁰ Gemensamt pressmeddelande för Landstinget i Värmland, Region Värmland och Västra Götalandsregionen 2009-09-28. *Beslut i den nya styrgruppen: Nu börjar utredningen om regionbildning Värmland – Västra Götaland.*

⁷¹ *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland 2010*

⁷² Båda avrapporterades i oktober 2010, *Analys av jämställdhetsperspektivet i en ny gemensam region 2010 och Regionstorlek och demokrati – möjliga effekter av en sammanslagning av Värmland och Västra Götaland 2010*

⁷³ Pressmeddelande 11 juni 2010 *Styrgruppen föreslår: politiska partierna ska diskutera regionbildning Värmland – Västra Götaland* Gemensamt för Landstinget i Värmland, Region Värmland och Västra Götalandsregionen.

Götaland⁷⁴. Samma ståndpunkt hade formulerats av företrädare för tre fackförbund i Värmland⁷⁵. Inspel kom nu också från en grupp läkare som förordade ett sammangående med Örebro⁷⁶ samt från rektorn vid Örebro universitet som såg ”Södra Svealand – en kunskapsregion” framför sig⁷⁷. Även de båda länsstidningarna tog ställning. Moderata Nya Wermlandstidningen tog ställning emot större regioner och förordade att Värmland bör förbli en egen region. Socialdemokratiska Värmlands Folkblad intog en mer försiktigt positiv hållning i frågan om att gå samman med Västra Götalandsregionen.

Inom politiken stod det tydligast mellan två alternativ, antingen att gå vidare i processen att gå samman med Västra Götalandsregionen eller att försöka bilda en värmländsk regionkommun. Den första linjen företrädde mest aktivt i debatten av Socialdemokrater, Folkpartister och Centerpartister. Den andra linjen företrädde främst av Moderaterna och Sverigedemokraterna, även om det fanns exempel på enskilda politiker som gick emot sitt parti. Den kommande analysen kommer att tränga in djupare i vad som sades i debatten men några av de vanligaste argumenten för att bilda en större region var att skapa bättre konkurrenskraft för regionen på en global marknad, att bli en starkare röst gentemot staten och att vinna stordriftsfördelar för finansiering av välfärden. I argumentationen emot en större region fanns uppfattningen att en större region inte löser några problem, frågor om inflytande, att bevara det värmländska, att inte glömmas bort i en större region och att en större region skulle leda till en överladdad byråkrati.

Debatten kom tidvis att präglas av ett tidigare utspel som hade gjorts av fem kommunalråd i västra Värmland, kommunalråden i Arvika, Årjäng, Säffle, Sunne och Eda. Deras inställning som de presenterade i ett gemensamt uttalande i maj 2008 var att de alla såg Västra Götaland som det enda rimliga alternativet för att bilda en gemensam region. Innebörden av uttalandet var att om den värmländska linjen skulle komma att bli en annan tänkte kommunerna gå vidare själva och

⁷⁴ Se *Värmland bör blicka mot Västra Götaland* NWT 2008-04-30

⁷⁵ *Det är nu dags att bestämma sig i regionfrågan* VF 2008-09-17

⁷⁶ *Värmland får det bäst tillsammans med Örebro* NWT 2011-06-07

⁷⁷ *Södra Svealand – en kunskapsregion* NWT 2011-04-30

förhandla om att slås samman med Västra Götaland. På det viset skulle processens utfall kunna medföra att Värmland kom att delas, om inte Västra Götalandsalternativet skulle segra i den politiska processen⁷⁸. Frågan om konsekvenserna av - eller sannolikheten att - Värmland skulle delas var en återkommande fråga som berördes i debatten på olika sätt.

En annan fråga som kom att präglade debatten var att det parallellt med processen i Värmland och Västra Götaland pågick en statlig utredning som kom att påverka hur regionfrågan betraktades. Mats Sjöstrand hade sedan 2009 i uppdrag att utreda den statliga regionala indelningen i Sverige, det vill säga länsindelningen. I februari 2010 fick Sjöstrand i ett tilläggsdirektiv uppdraget att också beakta den pågående regionfrågan i sin utredning om länens framtid. Processerna kom på så sätt att delvis flätas samman och Sjöstrands utredning blev en viktig kugge i regionfrågan⁷⁹. Frågan som många ställde sig var om det i realiteten innebar att en ny länsindelning också skulle innebära en regionindelning av Sverige.

I den värmländska processen fanns skilda meningar om huruvida Sjöstrands utredning var av stor betydelse för regionfrågan eller inte. Vissa menade att den spelade stor roll. I en debattartikel menar ledande regionpolitiker att innan Sjöstrands utredning är klar måste ”Värmland [sätta] ned foten – annars kommer Värmland att tvingas in i en konstellation som någon annan bestämmer⁸⁰”. Detta kan kontrasteras mot en debattartikel från en moderat politiker som skriver att han enligt källor med anknytning till statsministern kan bekräfta att ”Värmland inte kommer att tvingas in i ett län eller i en region⁸¹”. Statens roll i regionfrågan fortsatte att vara en genomgående osäkerhet i hur processen i Värmland tolkas och vilka argument som fördes fram i debatten.

Efter att frågan remitterats till de politiska partierna i drygt ett år kom beskedet i augusti 2011 att Värmland och Västra Götaland inte kommer att gå in med en gemensam ansökan till regeringen om att bilda en

⁷⁸ *Kommunalråden överens – de vill till Västra Götaland*. NWT 2008-05-10

⁷⁹ SOU 2012:81 *Statens regionala förvaltning, förslag till en angelägen reform*

⁸⁰ *Dags för Värmland att bestämma sig* NWT 2010-12-02

⁸¹ *Värmland kommer inte att tvingas* NWT 2011-04-08

västsvensk regionkommun. Det fanns en majoritet för ett sammangående från de värmländska partierna men motsvarande majoritet saknades i Västra Götaland. I Värmland var Socialdemokraterna, Centerpartiet, Folkpartiet och Kristdemokraterna för ett sammangående med Västra Götalandsregionen. Vänsterpartiet ville i första hand gå samman i en svealandsregion. Sjukvårdspartiet i Värmland nådde slutsatsen att Värmland bör ingå i en större region men kunde inte enas om en partilinje när det gällde åt vilket håll. Miljöpartiet tyckte att förhandlingarna med Västra Götaland kunde fortgå men att ett beslut i frågan bör föregås av en folkomröstning. Sverigedemokraterna ansåg att Värmland bör bilda en egen regionkommun men om processen att bilda en större region fortsätter bör en folkomröstning genomföras. Moderaterna ville att Värmland ska bilda en egen regionkommun⁸². Beskedet att sammangäendet med Västra Götalandsregionen inte blev av återuppväckte den tidigare debatten om att olika delar av Värmland kan ingå i olika regionkommuner. Politiker i Säffle, Årjäng, Sunne, Arvika och Eda kommun uttryckte en vilja att förhandla vidare med Västra Götalandregionen för att undersöka förutsättningarna för att kunna ingå i en gemensam regionkommun⁸³.

Värmländsk medborgarenkät

Under 2010, när regionfrågan remitterats till partierna och mediedebatten var som mest intensiv, genomfördes en medborgarundersökning i Värmland i ett samarbete mellan Karlstads universitet och SOM-institutet. Undersökningen bestod av en enkät som skickades ut till 2000 personer boende i Värmland och rörde frågor om exempelvis politiska attityder, medievanor och rörelsemönster⁸⁴. Inom ramen för projektet var jag ansvarig för att hantera frågor om regionfrågan och i den slutliga enkäten fanns tre frågor som explicit berörde regionfrågan i Värmland. Den första handlar om vilken framtida regionindelning som respondenterna skulle föredra. Den andra frågan handlar om huruvida

⁸² *Partiernas svar på remissen om regionbildning Värmland – Västra Götaland 1 juli 2011* LIV, RV, VGR 2011

⁸³ Se exempelvis *Värmland kan splittras* VF 2011-08-25

⁸⁴ Resultatet av undersökningen finns publicerade i Nilsson L, Aronsson L & Norell PO (red.) *Värmländska landskap* Karlstad University press: Bohus, 2012

det i processen bör vara möjligt att dela Värmland och låta värmländska kommuner ingå i olika regionkommuner efter en reform. Den tredje frågan handlar om vilka möjliga konsekvenser som en större region skulle föra med sig ur några olika perspektiv. Syftet med studien var att kartlägga vilka attityder till regionalisering som finns hos värmländska medborgare och mina ambitioner var att studera just medborgares förhållande och relation till regionen som gemenskap. Vilka förväntningar, förhoppningar och farhågor knöts till regionfrågan? Innan jag går vidare och resonerar om hur enkätundersökningen kom att inspirera till den analys av regionalt medborgarskap som kommer att utvecklas i avhandlingen vill jag presentera några av de svar som enkätundersökningen gav. Enkäterna skickades ut i september 2010 och insamlingen avslutades i februari 2011⁸⁵.

Intresse för regionfrågan

Den första frågeställningen handlar om i vilken utsträckning de som svarat på enkäten uppvisar ett intresse för regionfrågan överhuvudtaget. Finns det goda statistiska grunder för antagandet som presenterats i tidigare forskning och i debatten om regionfrågan att frågan ligger utanför medborgarnas intresse? I enkäten fick respondenterna ta ställning till tre olika tänkbara alternativ för en framtida regionindelning: att *Värmland bör bilda en egen regionkommun*, att *Värmland bör ingå i Västra Götalandsregionen* samt att *Värmland bör ingå i en region i Svealand*⁸⁶. När frågan betraktas som en helhet har 22 procent av respondenterna svarat att de saknar en uppfattning; 78 procent av respondenterna har med andra ord tagit någon form av ställning i regionfrågan genom att uttrycka en åsikt om något av alternativen, en siffra som ligger något högre men i ungefärlig linje med tidigare studier⁸⁷. Av dem som saknar en åsikt finns det skillnader mellan hur olika ålderskategorier har svarat. Gruppen yngre har i större utsträckning än gruppen äldre svarat att de saknar en uppfattning i frågan. Det är i sammanhanget värt att notera att i genomsnitt 15 procent av dem som besvarat frågorna valt alternativet

⁸⁵ Mer information om studiens genomförande går att finna i bilaga 1

⁸⁶ För varje förslag var svarsalternativen "mycket bra", "ganska bra", "varken bra eller dåligt", "ganska dåligt" "mycket dåligt" och "Ingen uppfattning".

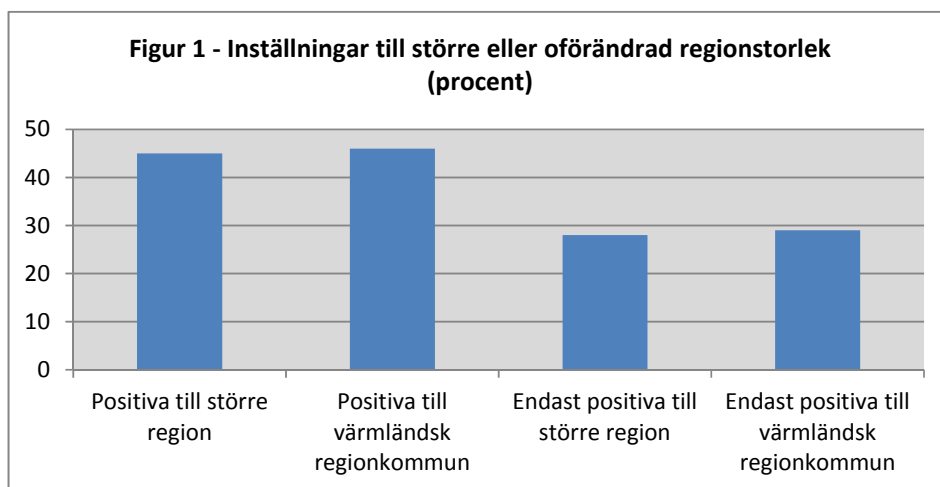
⁸⁷ Nilsson, Lennart (red.), *Västsvensk demokrati i tid och rum*, SOM-Institutet: Göteborg, 2011

varken bra eller dåligt för respektive alternativ. I vilken utsträckning dessa respondenters svar är uttryck för att de saknar en klar uppfattning i frågan eller uttrycker en mer neutral ställning är svårt att dra slutsatser om men endast två procent av de tillfrågade har kryssat *varken bra eller dåligt* för samtliga alternativ och kan sägas i så fall använt alternativet som ett systematiskt sätt att besvara frågan.

Större region

Innan frågan om de tre alternativen för framtida region blir belyst vill jag vända uppmärksamheten mot hur respondenterna generellt förhållit sig till förslaget att bilda en större region än det nuvarande landstinget. För att få en bättre bild av inställningen till att bilda en större region blir det nödvändigt att analysera frågan som en helhet⁸⁸. Av de som har svarat på hela frågan svarar 46 procent att en värmländsk regionkommun är en *ganska bra* eller *mycket bra* idé. Samtidigt svarar 45 procent att det är en *ganska bra* eller *mycket bra* idé att gå samman med antingen Västra Götaland eller att bilda en Svealandsregion. Av samma andel respondenter svarar 28 procent *endast* att det är en *mycket* eller *ganska bra* idé att bilda en större region och 29 procent att det *endast* är en *mycket* eller *ganska bra* idé att bilda en värmländsk regionkommun. Det går med andra ord inte med hjälp av den här undersökningen att se att det finns någon tydlig majoritet bland de som svarat varken för eller emot förslaget att bilda en större region.

⁸⁸ Totalt har 991 respondenter svarat på samtliga tre alternativ, siffran för hela undersökningen är 1120. Detta ger frågan som helhet ett internt bortfall på 12 procent.

Kommentar: Frågan lyder: ”I dag diskuteras den geografiska indelningen av Sverige när det gäller ansvaret för bland annat hälso- och sjukvård och regional utveckling. I diskussionen om en framtida regionbildning för Värmland förs det fram olika alternativ. Vilken är din uppfattning?” ”Värmland bör bilda en egen regionkommun”, ”Värmland bör ingå i Västra Götalandsregionen” och ”Värmland bör ingå i en region i Svealand” Procentsatsen utgörs av de andelar som svarat Mycket bra eller Ganska bra att bilda en Värmländsk regionkommun respektive antingen Västra Götalandsförslaget eller Svealandsförslaget. N= 991

Vilken lösning väljer respondenterna?

I enkäten ställdes respondenterna som sagt inför tre olika alternativ för en framtida regionbildning. Tabell 1 nedan visar att ett flertal av respondenterna har ställt sig positiva till alternativet att Värmland ska bilda en egen regionkommun, 41 procent av respondenterna har svarat att detta är ett *mycket* eller *ganska bra* förslag. Motsvarande siffra för alternativet att gå samman med Västra Götaland är 29 procent och för Svealandsalternativet är siffran 19 procent. Balansmåtteten i tabellen visar hur fördelningen mellan positiva och negativa ser ut.

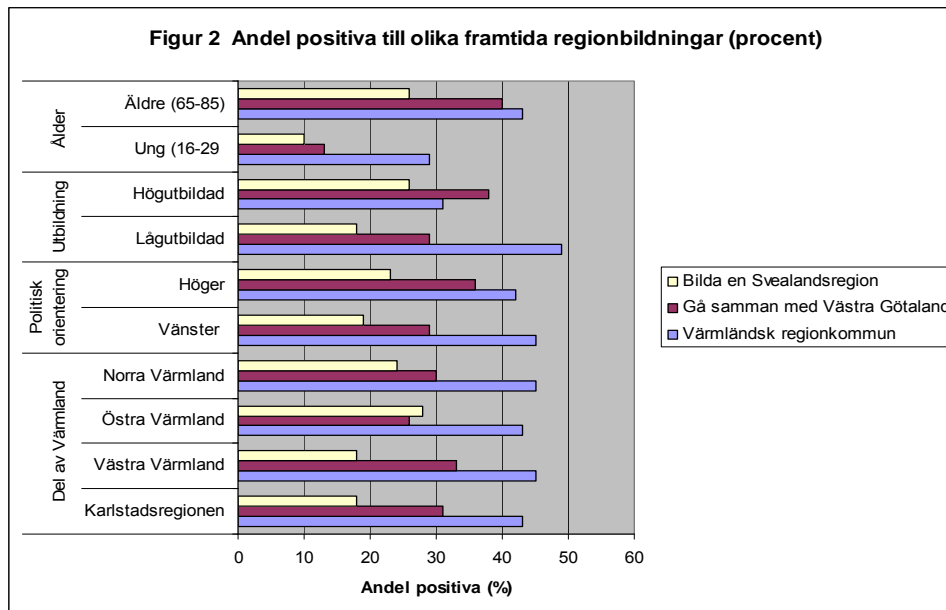
Tabell 1 Åsikt om framtida regionbildning i Värmland (procent och balansmått)

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen	Summa	Balansmått
Värmland bör bilda en egen regionkommun	26	15	13	7	7	32	100	28
Värmland bör ingå i Västra Götalandsregionen	12	17	14	10	11	36	100	8
Värmland bör ingå i en region i Svealand	8	13	17	13	15	34	100	-7

Kommentar: Frågans formulering har redogjorts för i kommentaren till figur 1. Balansmättet visar andelen som tycker att det är ett mycket eller ganska bra förslag minus andelen som tycker att det är ett mycket eller ganska dåligt förslag. Procentbasen för balansmättet utgörs av de som besvarat frågan.

Figur 2 nedan åskådliggör både hur olika undergrupper av respondenter ställer sig till förslagen om framtida regionbildning och mellan vilka grupper det finns störst skillnader i hur respondenterna har svarat. Det första som är värt att notera i diagrammet är att det finns skillnader mellan hur grupperna unga och äldre har svarat på frågan. Förutom att yngre i större utsträckning svarat att de saknar uppfattning om frågan har också gruppen äldre gett mer positiva svar till de lösningar som innefattar bildandet av en större region. Även när det gäller utbildningsgrad går det att se skillnader mellan grupperna genom att bland de högtbildade har fler svarat att de föredrar ett sammangående med Västra Götaland än bildande av en värmländsk regionkommun som flest har valt bland de lågtbildade. När det gäller politisk orientering har gruppen som i enkäten identifierat sig som högerorienterade svarat mer positivt till de

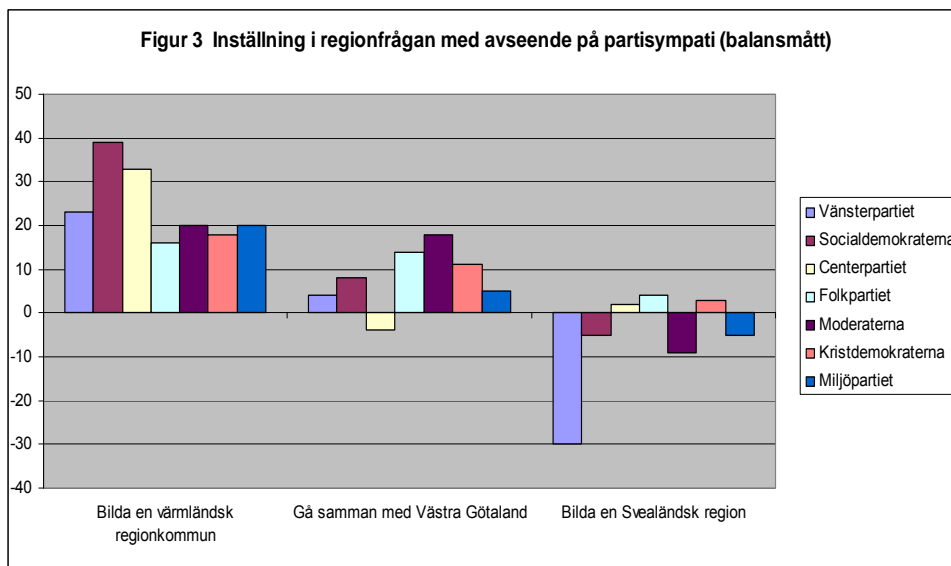
alternativ som innebär bildandet av en större region än de som identifierat sig som vänsterorienterade. När det gäller geografisk hemvist har fler uttryckt en positiv inställning till svealandsalternativet i grupperna av respondenter som är bosatta i norra och östra Värmland jämfört med grupperna som är bosatta i övriga delar av regionen.

Kommentar: Frågans formulering har redogjorts i kommentaren till figur 1. Den geografiska indelningen av Värmland är gjord enligt följande: Karlstadsregionen= Boende i Karlstad, Kil, Forshaga, Hammarö och Grums. Västra Värmland = Boende i Eda, Årjäng, Arvika och Säffle. Östra Värmland = Boende i Kristinehamn, Filipstad och Storfors. Norra Värmland = Boende i Torsby, Hagfors, Munkfors och Sunne.

Det statistiska underlaget möjliggör också att dela in respondenterna i grupper efter vilka partier de sympatiserar med. Det blir då möjligt att jämföra hur olika partisympatisörer har svarat på frågan med hur respektive parti hanterade frågan i landstinget. Det är värt att notera att enkätfrågan inte specifikt efterfrågar vilket parti man sympatiserar med i landstinget. Sammanställningen ger ändå en uppskattning på i vilken utsträckning det tycks finnas en samsyn mellan partierna och de partisympatisörer som ingår i studien.

Figur 3 visar att de ställningstaganden flera partier gjort inte stämmer särskilt väl överens med sympatisörernas preferenser. Vänsterpartiet ville i första hand bilda en svealandsregion men partiets sympatisörer i studien är som grupp de mest kritiska till detta alternativ. Socialdemokraterna ville gå samman med Västra Götaland men deras sympatisörer är den mest positiva gruppen till att bilda en varmländsk regionkommun. Moderaterna vill bilda en varmländsk regionkommun vilket ett knappt flertal av partiets sympatisörer är positiva till, samtidigt som det är intressant att notera att M-sympatisörer är den grupp som är mest positiv till att gå samman med Västra Götaland av alla sympatisörgrupper. Sverigedemokraternas och sjukvårdspartiets (SiV) sympatisörer är oerhört få i urvalet. De SD-sympatisörer som svarat på enkäten är mest positiva till en varmländsk regionkommun och mest negativa till att gå samman med Västra Götaland. SiV-sympatisörer följer det generella svarsmönstret och är mest positiva till en varmländsk regionkommun, följt av Västra Götalandsalternativet och tydligt negativa till att gå samman i en svealandsregion.

Kommentar: SD- och SiV-sympatisörer har exkluderats ur sammanställningen eftersom dessa grupper av respondenter är så små. Frågan om partisympati lyder: Vilket parti tycker du bäst om idag?

Ett sammanhållet Värmland?

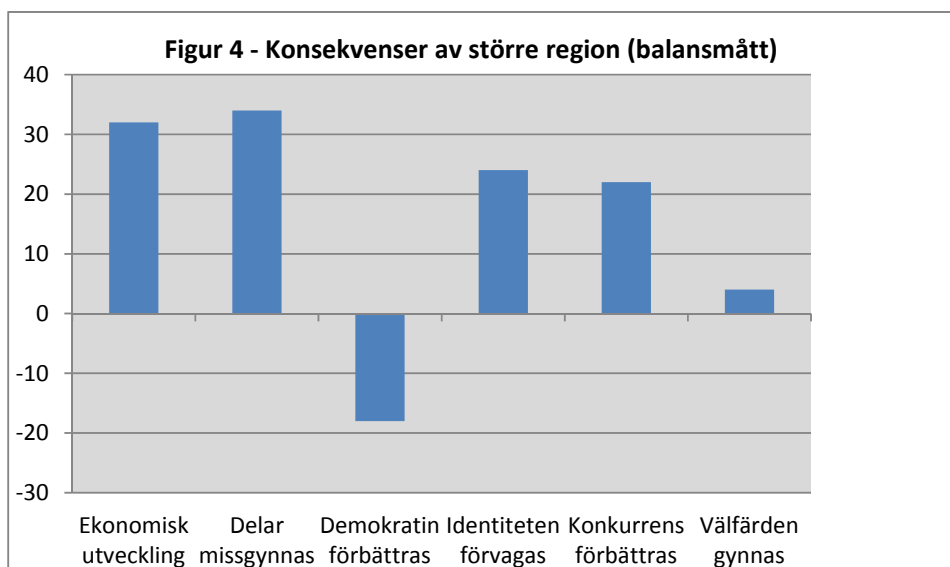
Som nämndes i inledningen av kapitlet har krav från olika kommunala politiker i Värmland framförts om att kunna välja en egen väg i regionfrågan om det inte går att finna en majoritetslösning för hela regionen. Av den anledningen är det intressant att också titta närmare på hur respondenterna ställer sig till en lösning där värmländska kommuner kan komma att ingå i olika regionkommuner. I enkäten fick respondenterna välja mellan alternativen att om en regionbildning sker så; *Ska alla kommuner ska gå till samma region, olika kommuner ska kunna gå till olika kommuner* eller *saknar uppfattning*.

Totalt sett har 15 procent av respondenterna svarat att de kan tänka sig en delning av Värmland, 56 procent tycker att alla kommuner ska gå åt till samma region och 29 procent saknar en uppfattning i frågan. Ett tydligt flertal men en knapp majoritet väljer med andra ord alternativet att alla kommuner bör finnas inom samma region efter en eventuell ny regionbildning.

Konsekvenser av en större region

Regionfrågans områdesmässiga spännvidd gör att frågan rymmer många tänkbara konsekvenser av att bilda en större region. I enkäten har respondenterna fått ta ställning till i vilken utsträckning de håller med om sex påstådda konsekvenser av att bilda en större region som berör ekonomisk utveckling och konkurrenskraft, den regionala identiteten, tillgången på välfärdsservice, demokrati och om delar av Värmland skulle missgynnas av en större region. Förutom frågan om identitet och välfärdsservice är detta frågor som använts i tidigare studier av regionala medborgarattityder till regionalisering. Det är en relativt hög andel, i genomsnitt 33 procent, av de svarande som angett att de inte har en uppfattning om de olika påståendena.

Figur 4 nedan visar hur respondenterna förhåller sig till de påstådda konsekvenserna av en större region. Ett tydligt resultat är att ett flertal av respondenterna i värmlandsundersökningen svarat att en större region skulle gynna den ekonomiska utvecklingen för regionen och att regionens konkurrenskraft skulle stärkas.

Kommentar: Frågan lyder: Ange vilken din uppfattning är för vart och ett av följande påståenden. En större region där Värmland ingår skulle: "Stärka Värmlands ekonomiska utveckling", "Innebära att delar av Värmland missgynnas", "Förbättra demokratin i Värmland", "Försvaga den värmländska identiteten", "Förbättra möjligheterna för Värmland att hävda sig i konkurrens med andra", "Försämra möjligheten till god välfärdsservice för medborgarna i Värmland". Svartalternativen var 'Instämmer helt', 'Instämmer delvis', 'Instämmer knappast', 'Instämmer inte alls', och 'Ingen uppfattning'. Balansmättet anger andel positiva minus andel negativa av samtliga som besvarat frågan.

Det finns samtidigt en klar övervikt respondenter i värmlandstudien som svarat att bildandet av en större region kommer att missgynna delar av regionen. När det gäller demokratifrågan har flertalet av respondenterna i Värmland, i linje med tidigare undersökningar⁸⁹, svarat negativt till att demokratin skulle förbättras av en större region.

Frågan om regional identitet lyftes som bekant upp av ansvarskommittén och i undersökningen har en klar övervikt av respondenterna svarat att bildandet av en större region kommer att försvaga den värmländska identiteten. Regeringen använde ett mer serviceinriktat medborgarperspektiv i sitt besked om regionfrågan och därför är det relevant att fråga om hur medborgarna tror att servicen kommer att påverkas av en större region. Det visar sig att det finns en svag övervikt

⁸⁹ Se Nilsson, Lennart (red.) *Västsvensk demokrati i tid och rum* SOM-institutet Göteborgs universitet 2011; Lidström, Anders (red.) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv* Umeå universitet: Umeå, 2009

för de som tror att välfärdsservicen kommer att försämrans av en större region i undersökningen.

Undersökningen kan sammanfattas i ett antal resultat. För det första är det inte betydligt färre som uttrycker en åsikt om regionfrågan än som uttrycker åsikter i andra frågor i den här typen av undersökningar. För det andra har ungefär lika stor andel av de som svarat på enkäten uttryckt stöd för bildandet av en större region som andelen som uttryckt stöd för att behålla den rådande storleken. För det tredje har – av de alternativ som gick att ta ställning till – ett flertal svarat positivt till att bilda en värmländsk regionkommun, på andra plats kommer förslaget om en sammanslagning med Västra Götaland och lägst stöd får förslaget att bilda en svealandsregion. För det fjärde råder en dålig överensstämmelse mellan de ställningstaganden som partierna i Värmland har gjort och vilka åsikter som samma partiers sympatisörer har uttryckt genom enkäten. För det femte har en majoritet svarat att de vill att Värmland som helhet ska ingå i en regionkommun, att en regionreform inte bör resultera i regiongränser inom Värmlands nuvarande landstingsgränser. För det sjätte finns en övervikt av respondenter som tror att en större region skulle leda till ökad konkurrenskraft och en starkare ekonomisk utveckling samtidigt som det inte skulle leda till förbättringar av demokratin, att delar av Värmland kommer att missgynnas och att en värmländsk identitet skulle försvagas.

En reflektion om regionalt medborgarskapande

När jag betraktar resultatet av enkätstudien slås jag av graden av variation i de svar som inkommit. Variationerna framstår som mer spännande än de ackumulerade svar som presenteras i tabellerna. Regionfrågan framstår i viss mån som svårgreppbar. Är den viktig? Vilken lösning är att föredra? Vad står på spel? Enkätundersökningen bidrar förvisso med medelvärden och flervärden, men den närmar sig egentligen aldrig något svar som berör regionens betydelse för människor, för samhällsbyggandet eller för medborgarskapet. Vilka förståelser, förväntningar och förhoppningar som berör regionen ligger till grund för de enkätsvar som studien genererar?

Det finns både styrkor och svagheter i den här typen av undersökningar. Det finns klara fördelar med att kunna samla in data från stora populationer för att ge ackumulerade bilder av vilka åsikter och attityder som kommer till uttryck i enkätformat. Det möjliggör att se mönster, skillnader och förändring, både i termer av tid och rum, inom och mellan sociala system. Det finns också problem med att betrakta enkätundersökningar som en mätning av vad som finns ”därute” och som ett systematiskt insamlande av data om samhället som existerande entitet. Som en praktik av att beskriva samhället som det ”faktiskt” fungerar.

När jag deltog i projektet reflekterade jag mycket om det material som jag var aktiv medproducent till. När vi utformade frågorna, när vi analyserade svaren, när vi formerade de kategorier av respondenter som det blev möjligt att uttala sig om med hjälp av diagram och tabeller. Mina funderingar handlade om på vilket sätt det var jag som artikulerade för respondenterna vad regionen var, vilka frågor som stod på spel och vilka möjliga åsikter som var möjliga att uttrycka. I vilken mån skapades regionen och de regionala medborgarna av mig? Jag uppfattade att jag själv egentligen redan hade svarat på frågorna som jag ville ha svar på i min aktiva roll av enkätens utformning. Det var jag som påstod att Värmlands framtid var anknuten till regionens storlek, det var jag som ramade in att konsekvenserna av regionfrågan rörde tillväxt, identitet, demokrati och välfärd. Det var jag som lyfte fram frågan om att dela Värmland som en av tre frågor som är värda att lyfta fram i anslutning till regionfrågan som process. Det var jag som konstaterade existensen av en värmländsk identitet. I vilken mån ställde jag frågor om regionfrågan och i vilken mån reproducerade jag de berättelser om regionaliseringen som regionforskningen och politiken erbjuder?

I bearbetningen av materialet reflekterade jag på samma sätt över de kategorier av människor, de subjekt som väcktes till liv genom de statistiska körningarna. Om jag i utformningen av enkäten fyllde regionen med en särskild betydelse så fyllde jag den i analysen med grupper människor. *Värmlänningarna anser att... Företagarna vill till Västra Götaland... Västvärmlänningarna är skeptiska...* I det bokkapitel som jag skrev i anslutning till studien slog jag bland annat fast att

”Värmlänningarna anser att den ekonomiska utvecklingen och möjligheterna att hävda sig i konkurrens skulle gynnas av en större region”⁹⁰. Ett uttalande baserat på att fler har uttryckt sig positivt till mitt påstående om sådana konsekvenser än de som uttryckt sig negativt. Min egen produktiva roll i förhållande till värmlänningarna som kategori och regionfrågans och regionens betydelse är uppenbar men ändå fullständigt osynlig och oflekterad. Det är jag som artikulerar ett homogent kollektiv av värmlänningar och tillskriver dem egenskaper och åsikter i min analys av materialet, det är också jag som avgjort vilka möjliga åsikter och egenskaper som är möjliga att karakterisera värmlänningarna med i samband med att studien utformades. Jag frågar ingen om ett sådant kollektiv existerar, jag berättar att det existerar baserat på medelvärden och antaganden som gjordes redan innan enkäten skickades ut.

För mig blev deltagandet i studien inte endast en möjlighet att ta del av vilka svar enkäten genererar utan också en insikt i hur medborgarskap produceras, genom ett eget aktivt deltagande i produktionen. Det blev tydligt att jag inte i första hand ”mätte” aspekter av ett regionalt medborgarskap utan att jag själv artikulerade det, både i relation till de som svarade på enkäten och de som läste om mina resultat. Studien blev på så sätt en viktig del i att utveckla min inställning till medborgarskap och hur medborgarskapets meningsskapande praktiker bör stå i centrum för analysen av regionalt samhällsbyggande i avhandlingen.

I de två följande kapitlen kommer ett sådan produktivt förhållningssätt att utvecklas. Delvis genom en diskussion om medborgarskapsstudier och begreppet medborgarskap samt genom att avhandlingens diskursteoretiska metodologi presenteras och specificeras i relation till regionalt samhällsbyggande.

⁹⁰ Mitander, Tomas 'Regionfrågan i Värmland' i Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, Per-Owe (red.), *Värmländska landskap: politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier*, Karlstad University Press: Karlstad, 2012

3. MEDBORGARSKAP

Regionfrågan i Sverige vitaliserar frågor om regionen som gemenskap och om förhållandet mellan regionen och dess medborgare⁹¹. Frågan kan förstås som någonting bredare än en reformering av statsstrukturen. Den kan förstås som en samhällsbyggande förhandling i en kontext där globalisering, europeisering och nyliberal utvecklingsrationalitet möter frågor om välfärd, inflytande, infrastruktur och livskvalitet. I en sådan förhandling ställs relationen mellan regionen som gemenskap och regionala medborgare i en kontext som på olika sätt formerar villkor för vilken typ av samhällsbyggande som blir möjligt och vilka uttryck ett regionalt medborgarskap kan ta sig.

I det här kapitlet kommer jag att redogöra för hur jag vill närma mig en regional medborgarskapsanalys och hur mitt perspektiv relaterar till studier av medborgarskap. Det poststrukturalistiska angreppssättet kommer att utvecklas fullt ut i nästa kapitel.

Produktiv medborgarskapsanalys

Att studera medborgarskap innebär för mig att ställa frågor om hur samhällsbyggandets praktiker ordnar människor och gemenskaper i

⁹¹ Delar av det här kapitlet har legat till grund för Mitander, Tomas 'Regionalt medborgarskap' i Mitander, Tomas, Säll, Line och Öjehag- Pettersson, Andreas (red) *Det regionala samhällsbyggandets praktiker – tiden, makten, rummet* Daidalos: Göteborg 2013

strävandet mot ett samhälle. Jag betraktar medborgarskapsbegreppet som en inramning av relationen mellan samhälle och människa som på olika sätt möjliggör att studera praktiker av inkludering, exkludering och social stratifiering. Ramverket kännetecknas av spänningar mellan vad som kan betraktas som formella och substantiella praktiker; betoning av å ena sidan formaliserade fördelningar av rättigheter/skyldigheter och å andra sidan de villkor som formar förutsättningar för att ta del av och utöva de privilegier som medborgarskap för med sig. De innefattar också rumsliga spänningar som relaterar till vilka gemenskaper som fungerar som utgångspunkt för forandet av relationen mellan gemenskap och individ.

Det perspektiv som jag kommer att anlägga i analysen och som relaterar till den undran inför samhällsbyggandet som jag introducerade i inledningen handlar om att studera medborgarskap som en produktiv praktik. Med det menar jag att jag är intresserad av hur medborgarskap görs. Perspektivet innebär att jag vill studera hur medborgarskap produceras i meningsskapande praktiker med ett särskilt intresse för de premisser och villkor som strukturerar samhällsbyggandet. Jag betraktar på så sätt i min analys inte medborgarskap som en aspekt av samhället utan som en aspekt av samhällsbyggande. Medborgarskap konstrueras samtidigt och i samma praktiker som samhället ges sin mening. Innebörden är att jag betraktar medborgarskap som en bred analytisk kategori som sätter sökljuset på hur samhällsbyggande praktiker också för med sig ett ordnande av de människor som befolkar samhällen. Medborgare är inte neutrala agenter som påverkas av hur samhället utformas, eller heller suveräna aktörer som utgör samhället, de "blir till" när samhället ges sin mening, i olika praktiker och i olika gemenskaper.

Statvetaren Sara Carlbaum använder i sin avhandling om svenska gymnasier reformer en liknande ansats i sin medborgarskapsanalys. Genom att studera gymnasieskolans utveckling och reformer från 1970- till 2010-tal analyserar hon hur medborgarskap konstrueras i termer av vilka ideala människor som gymnasieskolan förväntas producera. Medborgarskapet som ideal "blir till" i termer av att det artikuleras i reformeringen av

gymnasieskolan⁹². Den här avhandlingen studerar istället i samma anda regionalt medborgarskap i anslutning till regionalisering. I medborgarskapslitteraturen är det regionala medborgarskapsbegreppet teoretiskt ännu relativt outvecklat. Min ambition är inte att fylla det med ett förseglat innehåll. Analysen syftar inte till att avtäcka det regionala medborgarskapets väsen. Istället argumenterar jag för att den omstrukturering av regioners betydelse som pågår i samhällsbyggandet kan betraktas som en produktiv praktik som kan tolkas och förstås med hjälp av att tala om regionalt medborgarskap. Då blir en kritisk analys av regionaliseringens konsekvenser för hur relationen mellan gemenskap och människor ordnas möjlig.

Att tala om regionalt medborgarskap är dock inte en självklar utgångspunkt. Förutom att precisera mitt förhållningssätt till medborgarskap som analytisk lins kommer det här kapitlet kretsa kring det förbrott som det innebär att relatera frågor om medborgarskap till regioner trots att nationalstaten som gemenskap och som lagstiftande suverän i regel är den organisatoriska och kulturella enhet som förknippas med frågor om medborgarskap.

En omstridd term

Medborgarskap kan, likt de flesta centrala termer inom samhällsvetenskapen, betraktas som en i grunden omstridd term⁹³. Som klassisk utgångspunkt och som första steg i att närma mig medborgarskap vill jag börja med vad som står att läsa efter en sökning på termen i den svenska nationalencyklopedin:

⁹² Carlbaum, Sara *Blir du anställningsbar lille/a vän? Diskursiva konstruktioner av framtida medborgare i gymnasiereformer 1971-2011* Statsvetenskapliga institutionen Diss. Umeå universitet: Umeå, 2012 Se även Petersen, Alan et al *Poststructuralism, citizenship and social policy* Routledge: Devon, 1999 som gör en liknande analys av välfärdsreformer i Australien.

⁹³ Kymlicka, Will 'Immigration, citizenship, multiculturalism: exploring the links' i *The Political Quarterly* 74 2003: 195-208.; Lister, Ruth 'Citizenship: Towards a feminist synthesis' i *Feminist Review* 1997: 28-48; Riley, Denise 'Citizenship and the welfare state' i John Allen, Peter Braham and Paul Lewis (ed), *Political and Economic Forms of Modernity* Cambridge: Polity Press, 1992

medborgarskap, ett rättsligt bindande förhållande som kan uppstå mellan en stat och en individ (*medborgare*) enligt lag antingen automatiskt, t.ex. vid födelse, eller efter anmälan eller ansökan. Att inneha medborgarskap i en stat innebär normalt vissa rättigheter, såsom t.ex. rätt att bo och arbeta i staten, rätt att resa till och från staten, rösträtt, rätt att inneha vissa tjänster och diplomatiskt skydd. Medborgarskapet innebär i regel också skyldigheter, bl.a. att betala skatt eller fullgöra värnplikt⁹⁴.

I Nationalencyklopedin presenteras en relativt snäv, rättslig, formell beskrivning av medborgarskap som begrepp och fenomen. Men definitionen ger i alla fall klarhet i att begreppet i någon mening beskriver ett förhållande mellan stat/territorium och individ som fördelar grundläggande värden gentemot varandra i termer av rättigheter och skyldigheter. Definitionen visar också att medborgarskap är någonting som går att inneha, och rimligtvis också då någonting som går att sakna, samt att det finns olika principer för att avgöra vem som kan tilldelas ett medborgarskap. När jag istället vänder mig till ett statsvetenskapligt lexikon, i förhoppning om en mer ämnesförankrad definition av termen medborgarskap, blir resultatet följande:

Citizenship is a relationship between the individual and state, in which the two are bound together by reciprocal rights and duties. Citizens differ from subjects and aliens in that they are full members of their political community, or state, by virtue of the possession of basic rights. Citizenship is viewed differently depending upon whether it is shaped by individualism or communitarianism. The former, linked to liberalism, advances the principle of a citizenship of rights, and places particular stress upon private entitlement and the status of the individual as an autonomous actor. There are socialist and conservative versions of communitarianism, but each advances the principle of a “citizenship of duty”, highlighting the importance of civic responsibility⁹⁵.

Den här definitionen breddar innebörden av medborgarskap en aning. Förutom den formella aspekten av medborgarskapet som juridisk relation mellan stat och individ kopplas frågor om inkludering och exkludering till begreppet. Medborgarskap beskrivs som innehållande en kategoriserande aspekt av att utse människor som i olika utsträckning får ta del av den värdefördelning som medborgarskapet som relation för med sig.

⁹⁴ NE 2013 “Medborgarskap”

⁹⁵ Heywood, Andrew *Key concepts in politics*, Palgrave: Basingstoke, 2000:119

Begreppet breddas också genom att termen politisk gemenskap görs utbytbar med statstermen. Medborgarskapet tycks med andra ord inte nödvändigtvis principiellt kopplas samman med en på förhand given politisk organisation, utan kunna relateras till olika typer av gemenskaper. Dessutom kopplas en ideologisk dimension till begreppet genom betoningen av att det finns skilda synsätt på om medborgarskap är en relation mellan autonom individ och stat eller en relation som regleras i större utsträckning inom ramen för också andra sociala system än vad en strikt juridisk tolkning av begreppet gör gällande.

En viktig poäng som kan framhållas av de korta definitioner som presenterats ovan är att medborgarskap handlar om makt och maktrelationer på olika sätt. För det första kan själva relationen mellan politisk gemenskap och människa betraktas som en maktrelation genom att den exempelvis reglerar vilka rättigheter och skyldigheter relationen består av och på så sätt vilka relativa positioner människan och den politiska gemenskapen intar gentemot varandra. För det andra handlar medborgarskapets kategoriserande aspekt om makt genom att den identifierar och ger vissa människor värden som andra inte får del av, vilket i sin tur formerar maktrelationer i termer av inflytande och resurser mellan människor. För det tredje kopplas en politisk kamp om själva medborgarskapets mening till begreppet. En sådan meningsstrid relaterar också till makt både i termer av vilka perspektiv som dominerar striden men också i termer av vilka perspektiv som har tillträde till striden överhuvudtaget⁹⁶. Medborgarskapsstudier kan på så sätt förstås som olika slags maktanalyser som relaterar till skärningspunkten mellan gemenskap och människa på olika sätt. I kommande kapitel (kapitel 4) kommer den här avhandlingens maktperspektiv och användning av medborgarskapsbegreppet att presenteras mer utförligt. Innan jag återvänder till avhandlingens intresse för att bedriva medborgarskapsanalys vill jag ge en bredare inblick i några centrala

⁹⁶ Fairclough, Norman, Simon Pardoe, and Bronislaw Szerszynski 'Critical discourse analysis and citizenship' i *Analysing Citizenship Talk*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company 2006: 98-123; Mouffe, Chantal 'Democratic citizenship and the political community' i *Dimensions of radical democracy: pluralism, citizenship, community* 1992: 225-239.

spänningar och diskussioner som kännetecknat medborgarskapsbegreppets användning inom forskningen.

Medborgarskapsforskning

Medborgarskapsforskningen är en relativt bred litteratur inom samhällsvetenskapen och kan delas in i två grova spår som vi ser tydliga avtryck av i definitionerna ovan. Ett normativt spår och ett analytiskt spår. Det normativa spåret diskuterar ett *gott* medborgarskap, ofta i relation till demokratiska eller andra samhällsteoretiska ideal⁹⁷. Det avhandlar filosofiska frågeställningar om vilka rättigheter, skyldigheter eller andra relationer mellan gemenskap och människa som bör finnas inom ramen för ett rättfärdigat medborgarskap och hur det skulle vara möjligt att främja sådana relationer på olika sätt. Detta spår kan sägas vara öppet aktivt i den politiska striden om medborgarskapets mening. Det analytiska spåret intresserar sig för medborgarskap på ett delvis annorlunda sätt. Medborgarskapsbegreppet används här som analytiskt verktyg för att beskriva *hur* medborgarskap praktiseras eller, annorlunda uttryckt, kommer till uttryck genom sociala praktiker. Begreppet blir då inte i första hand ett redskap för att filosofiskt diskutera hur medborgarskap bör yttra sig utan ett redskap, eller angreppssätt, för att beskriva och förstå sociala praktiker genom en specifik analytisk lins som intresserar sig för skärningspunkten mellan människa och samhälle. Även om det normativa och det analytiska är omöjliga att i grunden separera, uttrycker spåren två ambitioner inom medborgarskapsforskningen som skiljer sig åt.

Frågan om relationen mellan människan och samhället är en central frågeställning som kan spåras tillbaka genom den politiska filosofins historia. Genom nittonhundratalet har en dominerande del av diskussionen skett inom ramen för tanken på ett *nationellt medborgarskap*; ett mer eller mindre formaliserat förhållande mellan stat och individ där nationalstaten och den nationella medborgaren stått i centrum för

⁹⁷ Diskussionen formeras ofta kring medborgarideal som liberal eller komunitärt medborgarskap där det liberala idealet betonar personlig autonomi och kommunitarism betonar civil eller kulturell gemenskap. Se exempelvis Taylor, Charles 'Cross-purposes: the liberal-communitarian debate' i *Debates in contemporary political philosophy* 1989: 195 för en översikt.

analysen⁹⁸. Den kanske uppenbara anledningen till att nationalstaten fungerat som ramverk för diskussioner om det goda förhållandet mellan samhälle och individ är att de formella rättigheter som vanligen förknippas med medborgarskap också är tätt sammanknutna med lagstiftning och inflytande i staten. Rätten att rösta, rätten att delta i den offentliga politiken, rätten till välfärd, rätten till likabehandling inför lagen är tydligt relaterade till nationalstatens domän. Denna konceptualisering av medborgarskapet baseras på vad som kan kallas en westfalisk liberaldemokratisk förståelse - som sätter den formella fördelningen av rättigheter och skyldigheter mellan suverän stat och individ i centrum. Detta är dock en analytisk förståelse för begreppet som har kommit att kritiseras i allt större utsträckning och det finns en växande litteratur inom medborgarskapsfältet som menar att fokusering på medborgarskapets formella rättigheter och därmed i stor utsträckning på den nationella politiska gemenskapen lider av en alltför snäv tolkning och missar centrala aspekter av vilka uttryck det samtida medborgarskapet tar sig⁹⁹.

Vissa av kritikerna betonar att medborgarskapet inte endast kan förstås som en formell relation utan även som sociala praktiker, som inte ensidigt bör studeras som abstrakta möjligheter på en rättighetsförteckning utan även som levda sociala praktiker. Medborgarskapet kan enligt detta perspektiv inte studeras i konstitutioner och regelverk utan måste studeras som någonting som praktiseras och villkoras i vardagen. Det är först då som till det exempel blir möjligt att se vilka olika medborgarskap som träder fram inom en given konstitutionell ram¹⁰⁰.

⁹⁸ Purcell, Mark 'Citizenship and the right to the global city: reimagining the capitalist world order' i *International journal of urban and regional research* 27.3 2003: 564-590; Holston, James (ed.) *Cities and citizenship*. Duke University Press, 1999; Hepburn, Eve "Citizens of the region": Party conceptions of regional citizenship and immigrant integration' i *European Journal of Political Research* 50.4 2011: 504-529.

⁹⁹ Schlenker, Andrea and Joachim Blatter 'Conceptualizing and evaluating (new) forms of citizenship between nationalism and cosmopolitanism' i *Democratization* 21.6 2014: 1091-1116.

¹⁰⁰ Holston, James 'Spaces of insurgent citizenship' i *Making the invisible visible: A multicultural planning history*, 1998, 37-56.; Delanty, Gerard 'Models of citizenship: defining European identity and citizenship' i *Citizenship studies*, 1(3), 1997: 285-303.

Den nationalstatscentrerade forskningen om medborgarskap utmanas också av en diskussion om hur nationernas ställning har utvecklats historiskt. Europa har sedan andra världskrigets slut beskrivits som genomgående processer av både globalisering och regionalisering. Två rörelser som är relaterade till varandra men som kan sägas utmana bilden av den suveräna nationalstaten från olika riktningar. Samtidigt som transnationella makroregioner blivit allt starkare institutionaliserade har också de sub-nationella regionala nivåerna stärkt sin position i förhållande till nationalstaterna och utvecklat en delvis ny roll som påverkar den nationella politiska gemenskapens förhållande till sin omgivning. Förändringen har också lett till att forskare som studerar dessa processer har börjat tala om ett regionalt medborgarskap som ökar i betydelse. Det vill säga, en relation mellan region och individ som blir allt viktigare genom att regionaliseringen eskalerar¹⁰¹. En relation som i stor utsträckning riskerar att förbises genom en strikt förståelse av medborgarskap som en nationalstatlig angelägenhet.

Medborgarskapsbegreppet

Den brittiske sociologen T.H Marshall publicerade 1950 vad som skulle komma att bli en mycket inflytelserik text där han analyserade det moderna medborgarskapets framväxt och innehåll i England¹⁰². Analysen har sedan dess fungerat som utgångspunkt för en omfattande litteratur som analyserar medborgarskap ur olika perspektiv. Marshalls eget bidrag var att definiera tidens medborgarskap som utvecklingen av tre sammankopplade men ändå självständiga historiska strömmar av rättigheter: civila, politiska och sociala. De civila rättigheterna menar Marshall stammar från institutionaliseringen av rättssystemen och av individen som rättssubjekt där de grundläggande individuella friheterna regleras: exempelvis rätten att tänka fritt, rätten att uttrycka sina åsikter

¹⁰¹ Hooghe, Liesbet., Marks, Gary & Schakel, Arjan H., *The rise of regional authority: a comparative study of 42 democracies*, Routledge, London, 2010; Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar: Cheltenham, 1998; Keating, Michael & Loughlin, John (red.), *The political economy of regionalism*, Frank Cass: London, 1997

¹⁰² Marshall, Thomas H. *Citizenship and social class*. Vol. 11. Cambridge, 1950.

och rätten till egendom. De politiska rättigheterna menar Marshall stammar från den demokratiska rörelsen och kampen om rösträtt och jämlikhet i det politiska livet. Rätten att rösta, rätten att kandidera i val och rätten att delta i politiken. De sociala rättigheterna ser Marshall som de nyaste formerna av rättigheter som stammar från utvecklingen av den nationella välfärdsstaten: rätten till sjukvård, rätten till omsorg och rätten till en dräglig levnadsstandard. Marshall beskriver hur dessa tre strömmar utvecklas i olika takt men slutligen möts och institutionaliseras i nationalstaterna¹⁰³. Marshalls konceptualisering av medborgarskap har både en tydlig analytisk och normativ prägel. Marshall visar en särskild förståelse för hur medborgarskapet växer fram historiskt samtidigt som analysen i sig är ett legitimerande argument för en expanderande välfärdsstat genom att välfärd anknyts till medborgerliga rättigheter¹⁰⁴.

Marshalls medborgarskapsbegrepp har fortfarande stor betydelse och fungerar som en slags utgångspunkt inom fältet men har också utsatts för omfattande kritik på många punkter. En första front av kritik mot Marshall tar utgångspunkt i teoretisk validitet i förhållande till hur de rättigheter som Marshall belyser har växt fram. Teorin kritiseras bland annat av Anthony Giddens för sitt evolutionära perspektiv. Giddens menar att analysen missar eller blundar för de sociala konflikter och särintressen som har format hur medborgerliga rättigheter har utvecklats. Att de civila och politiska rättigheterna är resultatet av ett borgerligt motstånd mot feodalism och statligt inflytande medan de sociala rättigheterna är resultatet av arbetarklassens socialistiskt orienterade kamp¹⁰⁵.

En annan kritik har varit att Marshall gör en alltför abstrakt analys av medborgarskap genom att fokusera på formella rättigheter. På så sätt osynliggörs maktordningar och ojämlikheter som uppstår i det levda medborgarskapet¹⁰⁶. Genom att betrakta medborgarskap som en social praktik snarare än en formell status, vill dessa kritiker tvinga ner analysen

¹⁰³ Marshall, Thomas H. *Citizenship and social class*. Vol. 11. Cambridge, 1950.

¹⁰⁴ Turner, Bryan S. 'Outline of a Theory of Citizenship' i *Sociology* 1990:24:189

¹⁰⁵ Giddens, Anthony *Profiles and Critiques in social theory* Macmillan: London, 1982

¹⁰⁶ Se Engin F. Isin & Bryan S. Turner 'Investigating Citizenship: An Agenda for Citizenship Studies' i *Citizenship Studies*, 11:1, 2007:5-17,

på en lägre abstraktionsnivå¹⁰⁷. Inom medborgarskapslitteraturen görs därför en åtskillnad mellan formellt och substantiellt medborgarskap, där det förra fokuserar på medborgaren som juridiskt rättighetssubjekt och det senare som rättighetsutövare¹⁰⁸. Studier av substantiella medborgarskapsdimensioner syftar ofta till att visa hur informella strukturer som exempelvis kön, klass, etnicitet, ålder eller funktionshinder fungerar som barriärer för ett likvärdigt medborgarskap trots den formella jämlikheten enligt rättighetskatalogen¹⁰⁹. Den brittiske geografen Joe Painter uttrycker saken på följande sätt:

Citizenship is not only about rights and duties, but it also concerns membership, belonging, and mutual recognition; formal rights are of little use in practice if the citizen who possesses them is not accepted as a full member of the community¹¹⁰.

Ett substantiellt medborgarskapsperspektiv öppnar med andra ord upp för en bredare analys av medborgarskap och lämnar frågan om medborgarskapets karaktäristik, innehåll och villkor empiriskt öppen. Statsvetaren Seyla Benhabib pekar på tre komponenter som hon ser som medborgarskapets centrala praktiker och som analytiska verktyg för att studera substantiella aspekter av medborgarskap. Den första komponenten är en *kollektiv identitet*, ett medlemskap i en gemenskap som upplevs bindas samman av historia, språk, kultur och som kan åtskiljas från andra gemenskaper. Dessa gemenskaper och de kollektiva identiteter som formar dem varierar över tid och rum. De baseras inte i första hand på formella institutioner även om sådana kan bidra till forandet, upprätthållandet och avvecklandet av kollektiva identiteter. Den andra

¹⁰⁷ Inte minst feministiska forskare som intresserar sig för medborgarskap brukar lyfta fram hur genusordningar som är kopplade till ett levtt medborgarskap blir osynliga som en konsekvens av att se medborgarskap ur ett formellt perspektiv. Se exempelvis Lister, Ruth *Citizenship: feminist perspectives*. NYU Press, 2003.

¹⁰⁸ Se till exempel Holston, James 'Spaces of insurgent citizenship' i *Making the invisible visible: A multicultural planning history* 1998: 37-56.

¹⁰⁹ Delanty, Gerard 'Models of citizenship: defining European identity and citizenship' i *Citizenship studies*, 1(3), 1997, 285-303; Holston, James 'Spaces of insurgent citizenship' i *Making the invisible visible: A multicultural planning history*, 1998, 37-56 se även Mouffe, Chantal 'Feminism, citizenship, and radical democratic politics' i *Social postmodernism: Beyond identity politics* 1995: 315-331.

¹¹⁰ Painter, Joe 'Multi-level Citizenship, Identity and Regions in Contemporary Europe' i *Transnational Democracy: Political spaces and border crossings* 2002: 93-110

komponenten som Benhabib lyfter fram är *det politiska medlemskapets privilegier*. Här avses de sociala skillnader som medborgarskapet producerar mellan fullvärdiga och icke fullvärdiga medborgare. Det kan röra sig om grupper i samhället vars fullständiga medborgarskap ifrågasätts på olika grunder, det kan exempelvis handla om frågor om kön, ålder, etnicitet, sexuell läggning eller religiös åskådning. Kort sagt, denna komponent ställer frågor om vilka medborgarideal som används inom olika sociala praktiker. Vilka egenskaper är önskvärda hos en ”riktig” medborgare? Den tredje komponenten är *sociala rättigheter och fördelar*. Här avses de rättigheter som Marshall presenterade men med modifieringen att rättigheter är i praktiken differentierade mellan olika grupper i samhället. Förutsättningarna att ta del av rättigheterna skiljer sig mellan olika sociala grupper av fullvärdiga medborgare och de skiljer sig definitivt mellan grupper som åtnjuter olika grad av ett fullvärdigt formellt medborgarskap såsom exempelvis papperslösa och personer med tillfälligt eller permanent uppehållstillstånd¹¹¹.

En sådan förståelse av medborgarskapet skiljer sig analytiskt från en westfalisk liberaldemokratisk förståelse och kritiken mot Marshall blir på så sätt grundad i vetenskapsteoretiska frågor om vilka sociala praktiker som medborgarskapet kommer till uttryck genom och hur det villkoras. Medborgarskap blir inte endast formell juridisk status som man antingen har eller inte har, istället förstås medborgarskapet som ett kontinuum av praktiker som formar relationen mellan samhället och dess innevånare. Perspektivet leder inte bara till en breddning av vilka aspekter av samhället som relateras till medborgarskap men också till en breddning av hur processer som relaterar till medlemskapet i politiska gemenskaper kan förstås.

Benhabibs resonemang är i min mening också relevanta i förhållande till att studera regionalt medborgarskap. Resonemanget innebär att det finns fog för att ställa sig frågande inför vilka samhällsbyggande praktiker som medför ett ordnande av medborgarskapsrelationer. Regionalt samhällsbyggande som innebär ett ömsesidigt konstituerande av region

¹¹¹ Benhabib, Seyla 'Citizens, residents, and aliens in a changing world: political membership in the global era' i *Social Research* 1999: 709-744.

och regionens medborgare blir på så sätt relevanta trots att de inte berör lagstiftning eller konstitutionella rättigheter i första hand. Processer av subjektsskapande i anknytning till förställningen om en regional gemenskap kan också relateras till frågor om exempelvis kollektiv identitet, det politiska medlemskapets privilegier och sociala rättigheter och fördelar.

En annan punkt där Marshall kritiseras, där också Benhabibs resonemang är relevanta, behandlar slutsatsen om hur medborgarskapet har centererats till nationalstaten¹¹². Frågan som väcks är vilken status nationalstaten egentligen har i relationen mellan människa och samhälle idag när samhällsbyggandet kännetecknas av globalisering, supranationellt institutionsbyggande, privatisering samt såväl trans- som sub-nationell regionalisering? Nationalstaten beskrivs ofta som i en process av att holkas ur i relation till sin omgivning genom att praktiker och processer som inte centeras runt nationalstatens gränsdragningar får allt större inflytande för samhällsbyggandet¹¹³. Marshall visar i sin analys hur de civila, politiska och sociala rättigheterna har utvecklats till att bli en nationell angelägenhet i takt med att nationen som gemenskap blivit allt viktigare. Benedict Anderson gör i sin analys av nationalismen som historisk rörelse samma analys och visar hur nationalstaten historiskt vuxit fram som en "föreställd gemenskap", en gemenskap som blivit möjlig genom att staten kunnat kontrollera språk och utbildning och inte som i ett proto-nationellt stadium varit begränsad till väpnad makt¹¹⁴. Denna känsla av samhörighet grundas med andra ord inte på statens kapacitet i samma utsträckning som i en nationell identitet även om Anderson visar på ett förtjänstfullt sätt hur dessa aspekter är relaterade till varandra i ett ömsesidigt förstärkande förhållande under 18- och 1900-talen. Ur ett medborgarskapsperspektiv blir innebörden ändå att det

¹¹² Se Soysal, Yasemin Nuhoğlu *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*, Univ. of Chicago, Chicago, Ill., 1994

¹¹³ Se exempelvis Rhodes, Rod AW. 'The hollowing out of the state: The changing nature of the public service in Britain' i *The Political Quarterly* 65.2 1994: 138-151; Peters, B. Guy 'Managing the hollow state' i *International Journal of Public Administration* 17.3-4 1994: 739-756

¹¹⁴ Anderson, Benedict *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*, Rev. and extended ed., Verso, London, 1991

blir nödvändigt att skilja på frågor om medborgarskapets formella gränsdragningar som abstrakt kan illustreras med hjälp av kartor, rättighetskataloger, gränsdragningar eller passhandlingar och gemenskapens gränsdragningar som är mer flytande och mer kopplade till känslor och identitetsskapande. Ett exempel på hur dessa två komponenter i national-staten, det vill säga både den kulturella gemenskapen (nationen) och den institutionaliserade administrationen (staten) betonas på olika sätt är jämförelsen av vad som brukar klassificeras som de tyska och franska medborgaridealerna. I det tyska fallet betonas nationen, folket och gemenskapen medan i det franska fallet sätts, staten, republiken och konstitutionen i centrum för tanken på vilken typ av gemenskap som är utgångspunkten för medborgarskapets praktiker¹¹⁵.

Medborgarskapets gemenskap kan med andra ord uppfattas som rörlig. Varken stats- eller nationsbegreppet har sitt historiska ursprung i eller en historisk nödvändighet att kopplas till nationalstaten. I takt med att nationalstaten ifrågasätts både som självklart centrum för politisk suveränitet och som självklar signifikant för en överordnad kollektiv identitet öppnas fältet för omtolkningar av hur ett modernt medborgarskap kan förstås i relation till andra politiska gemenskaper än nationen. Sådana perspektiv tillskrivs ibland som studerande post-westfaliskt medborgarskap¹¹⁶. Förutom frågan om nationalstatens betydelse har förändrats eller delvis ersatts av andra gemenskaper i relation till medborgarskapet har dessa perspektiv också analytiska konsekvenser. Betonningen av medborgarskapets politiska gemenskap som föreställd och rörlig öppnar upp analysen av medborgarskap till andra gemenskaper än den nationella eller statliga, medborgarskapens gemenskaper blir en empirisk fråga istället för en empirisk utgångspunkt. I förhållande till regionalt samhällsbyggande kan studier av regionens betydelse som gemenskap motiveras av att nationalstatens betydelse befinner sig i förändring och regioner framhålls som allt viktigare. Mer

¹¹⁵ Se gärna Etienne Balibars diskussioner om spänningen mellan demokratiskt medborgarskap och folksuveränitet i Balibar, Étienne *Vi, det europeiska folket?: reflektioner kring ett transnationellt medborgarskap*, Tankekraft: Hägersten, 2009

¹¹⁶ Se exempelvis Falk, Richard 'The Decline of Citizenship in an Era of Globalization' i *Citizenship Studies*, 4:1, 2000:5-17 och Linklater, Andrew 'Citizenship and sovereignty in the post-Westphalian state' i *European Journal of International Relations*, 2, pp. 1996:77-103.

generellt motiveras också ett större fokus på meningsskapande praktiker som är anknutna men också separerade från statens formella styrning.

Bortom ett westfaliskt medborgarskapsperspektiv

Inom medborgarskapsforskningen beskrivs nationens förändrade betydelse ofta som en utveckling på flera nivåer samtidigt; på övernationell, nationell, regional och lokal nivå. Innebörden av det är att medborgarskapsbegreppets teoretiska utveckling i relation till den traditionella nationalsatsorienteringen kan beskrivas ske på tre olika nivåer, eller i tre olika riktningar, samtidigt: *över* den nationella nivån, *på* den nationella nivån och *under* den nationella nivån.

Övernationell

En intressant diskussion om hur medborgarskapets praktiker når bortom och utom nationens hägn sker i relation till begreppet postnationellt medborgarskap. Tanken om ett postnationellt medborgarskap bottenar i förståelsen att det i allt mindre utsträckning är det nationella medborgarskapet som genererar exempelvis politiska rättigheter. Istället fungerar transnationella institutioner, som mänskliga rättigheter, överordnande och legitimerar exempelvis papperslösa eller icke medborgare med permanent uppehållstillstånd medborgerliga rättigheter¹¹⁷. Inom ramen för ett postnationellt medborgarskap kan också EU lyftas fram som ett relevant exempel. Som del av integrationsprocesser och europeiseringsforskningen utvecklas konceptet Europeiskt medborgarskap¹¹⁸.

Nationell

Om tanken om ett postnationellt medborgarskap i första hand diskuterar hur nya institutioner växer fram ovanför nationalstaten och opererar inom domäner som tidigare förknippats med nationalstaten som organisation, rör diskussionen om avnationalisering istället främst hur

¹¹⁷ Soysal, Yasemin Nuhoğlu *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*, Univ. of Chicago, Chicago, Ill., 1994

¹¹⁸ Se exempelvis Meehan, Elizabeth 'Citizenship and the European Community' i *The Political Quarterly* Volume 64, Issue 2, April 1993: 172–186

nationen som politisk gemenskap utmanas även inom nationalstaten som institution¹¹⁹. Genom att nationalstaten antar nya logiker där nationell tillhörighet inte nödvändigtvis har en avgörande betydelse kan nationalstatens betydelse förändras också inom ramen för de existerande institutionella arrangemangen i staten. Nationens betydelse förändras på så sätt utan att nya transnationella ordningar med nödvändighet måste uppstå och överta nationalstatens roll. Stater avnationaliseras genom att den mening som tillskänks nationen som gemenskap förändras utan att nödvändigtvis ersättas av en annan ordning. Den amerikanska sociologen Saskia Sassen lyfter särskilt fram hur stater anpassar sig efter en global ekonomisk logik som ersätter en tidigare nationell ekonomisk logik. Hon menar att en sådan utveckling också förändrar rådande föreställningar om den politiska gemenskapen¹²⁰. Konsekvenser av avnationalisering kan exempelvis vara att stater genomför regionaliseringsreformer i syfte att stimulera ekonomisk tillväxt trots att regionernas autonomi sker på den nationella gemenskapens bekostnad. Helt enkelt därför att den globala ekonomiska logiken är starkare än en national-centralistisk logik. I praktiken kan det innebära att nationella stater underblåser utvecklandet av andra kollektiva identiteter och institutionaliserade ordningar än den nationella eller centrala.

Sub-nationell

Som komplement till dessa perspektiv finns också ett antal angreppssätt som specifikt intresserar sig för medborgarskap som en sub-nationell angelägenhet. Dessa perspektiv knyter medborgarskapets praktiker till andra politiska gemenskaper än den nationella; staden, lokalsamhället eller regionen. Tanken på ett urbant medborgarskap sätter exempelvis staden i centrum för medborgarskapet. Staden kan förstås på samma sätt som nationen och staten som en viktig politisk gemenskap där former av inkluderande och exkluderande praktiker formeras och som inte är

¹¹⁹ Se exempelvis Sassen, Saskia *Territory, Authority, Rights: From medieval to Global Assemblages* Princeton, NJ: Princeton Univ. Press, 2006 och Bosniak, Linda 'Citizenship Denationalized' i *Indiana Journal of Global Legal Studies* Vol. 7, No. 2 2000: 447-509

¹²⁰ Sassen, Saskia *Territory, authority, rights: From medieval to global assemblages*. Vol. 7. Princeton, NJ: Princeton University Press, 2006.

beroende av ett formellt medlemskap men som ändå ger olika tillträden till stadens rum, privilegier och tillgångar¹²¹.

En annat viktigt sätt som den sub-nationella nivån kommer in i diskussioner om medborgarskap är genom just begreppet regionalt medborgarskap. Det regionala medborgarskapet beskriver hur regionen som politisk gemenskap växer i betydelse i takt med att den regionala nivån som politisk organisation ökar i betydelse och dessutom åtnjuter större grader av autonomi i sin relation till den centrala staten än tidigare¹²². När de regionala auktoriteternas ansvarsområden ökar i omfång och antal blir också medborgarskapet i större utsträckning beroende av den regionala gemenskapen. Frågor om sjukvård, infrastruktur, kulturpolitik, tillväxtpolitik och utvecklingspolitik återfinns ofta på den regionala nivån i Europa. Politikområden som alla traditionellt relateras till medborgerliga rättigheter ur ett civilt, politiskt och socialt perspektiv på olika sätt. Därtill kommer EU:s regionala strukturpolitik som fungerar vid sidan av den nationella staten och på flera sätt relaterar direkt via regionerna till föreställningen om ett Europeiskt medborgarskap med regionen som en slags funktionell bas¹²³. Samtidigt som litteraturen berör regionalt medborgarskap som potentiellt begrepp konstateras att begreppet egentligen är outvecklat, snarast en logisk konsekvens av ett vidgat medborgarskapsbegrepp¹²⁴. När medborgarskapsbegreppet lösgörs från den nationella statens domän kan också sub-nationella regioner fungera som bas för en

¹²¹ Se gärna Lefebvre, Henri 'The right to the city' i *Writings on cities* 1996: 63-181. och Harvey, David 'The right to the city' i *International Journal of Urban and Regional Research* 27.4, 2003: 939-941.

¹²² Syssner, Josefina 'No space for citizens? Conceptualisations of citizenship in a functional region' i *Citizenship Studies* 15.01 2011: 109-123.

¹²³ Hepburn, Eve 'Between Region and State: Rescaling Citizenship in a Multi-Level System' i Herschel, Tassila & Tallberg, Pontus (red.) *The role of the regions? Networks, Scale, Territory* Region Skåne, 2010; Painter, Joe 'European citizenship and the regions' i *European Urban and Regional Studies* 15.1 2008: 5-19.; Painter, Joe 'Multi-level citizenship, identity and regions in contemporary Europe' i *Transnational democracy: political spaces and border crossings* 2002: 93-110.

¹²⁴ Hepburn Eve 'Citizens of the region': Party conceptions of regional citizenship and immigrant integration' i *European Journal of Political Research* 50, 2011:504-529.

medborgarskapsdiskussion såväl som exempelvis städer eller makroregioner.

Sammantaget finns flera exempel på hur den westfaliska liberaldemokratiska medborgarskapsuppfattningen ifrågasätts. Bilden av ett statistiskt formellt medborgarskap med sin bas i en stabil suverän nationalstat kan problematiseras på flera sätt. De teoretiska diskussionerna om medborgarskapsbegreppet sker i anknytning till ett antal spänningsfält som fungerar som både skådeplats för meningsstrid och samtidigt som en inramning av vad medborgarskap och medborgarskapsstudier innebär.

Ramverk och spänningsfält

Jag betraktar medborgarskapsanalys som ett forskningsområde som är brett och ostyrt, samtidigt ramar fältet in några analytiska dimensioner och rör sig runt några spänningsfält som jag vill dra nytta av i min analys av det regionala medborgarskapet. Forskningen bedriver, trots sin spretighet, som jag ser det en särskild form av maktanalys.

En första övergripande analytisk inramning av medborgarskap är att begreppet avser relationer som formeras mellan gemenskap och människa. I någon mening är detta en skärningspunkt som begreppet sätter söklyset på, oavsett vilken teoretisk position som fungerar som utgångspunkt. Däremot finns betydande variation när det gäller vilka slags relationer som bör studeras och hur dessa kommer till uttryck. Det finns också variationer som berör vilken slags gemenskap som bör utgöra basen för studier av medborgarskap. De spänningsfält som framträder i litteraturen berör hur dessa relationer ska förstås och studeras. Marshalls analys fungerar som en slags teoretisk fond och hans medborgarskapsteori förblir på så sätt relevant.

Ett viktigt spänningsfält berörs i frågan huruvida relationerna bör betraktas som formella rättigheter, av juridisk karaktär, eller också som substantiella praktiker? Benhabibs kritik av ett formellt medborgarskapsbegrepp är att det inte fångar de levda förutsättningarna för medborgarskap och hur dessa också formar medborgarskapets

innehåll¹²⁵. Samtidigt som Marshalls analys kan förstås som ett försök att expandera medborgarskapets betydelse, kritiserar teorin för att sedimentera en allt för statisk förståelse av vad medborgarskap är eller kan vara. På samma sätt kan Benedict Andersons analys av hur en nationell gemenskap växer fram och sedimenteras betraktas som en redogörelse för hur medborgarskapet växer fram som en konsekvens av praktiker som relaterar starkare till processer om identitetsskapande än formell reglering, även om de formella ramverken också spelar roll¹²⁶. Sammantaget kan detta förstås som ett teoretiskt spänningsfält som berör både hur medborgarskapets relationer mellan gemenskap och människa bör förstås och hur de skapas. Formella gränsdragningar och rättighetskataloger spelar roll men samtidigt finns en historisk kontingens närvarande som visar hur medborgarskapets relationer är förändeliga över tid och beroende av processer och skeenden utanför juridiska texter och praktiker. På ett liknande sätt kan medborgarskapets substantiella dimensioner förstås som sociala praktiker som formar villkoren utanför de juridiska praktikerna, samtidigt som det formella juridiska medborgarskapet också har betydelse.

En andra övergripande inramning av medborgarskap är att begreppet på olika sätt relaterar till processer av inkludering och exkludering. I formell mening producerar medborgarskap en insida och en utsida som avgör vem som är medborgare och tar del av medborgarskapets privilegier och vem som står utanför. I sådan mening kan medborgarskap förstås som ett medlemskap. Som juridisk relation innefattar medborgarskapet också ett antal rättsliga rekvisit för att bli en medborgare. Det kan handla om att födas på en viss plats, att ha en särskild genetisk koppling till gemenskapen, att uppfylla ett antal formella kriterier som ger rätten att kunna bli en medborgare för den som inte föds in i gemenskapen. Den som inte uppfyller tillräckliga rekvisit kommer att ställas i olika grad av utanförskap i förhållande till gemenskapen.

¹²⁵ Benhabib, Seyla 'Citizens, residents, and aliens in a changing world: political membership in the global era' i *Social Research* 1999: 709-744.

¹²⁶ Anderson, Benedict *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*, Rev. and extended ed., Verso: London, 1991

I mer substantiell mening förstås även andra processer som betydelsefulla i förhållande till medborgarskapets inkluderande och exkluderande praktiker. Identitetskapande, forandet av sociala och emotionella band, social stratifiering genom exempelvis kön, etnicitet och klass. Praktiker där stämpeln i passet spelar mindre roll och andra sociala ordningar än de som är kopplade till juridiska praktiker tränger in och formar relationen mellan gemenskap och individ. Inte desto mindre bidrar praktikerna till forandet av ett ”gott”, eller ”riktigt” medlemskap i gemenskapen så väl som att de formar olika förutsättningar för att delta och utöva vad som uppfattas som medborgerliga rättigheter och skyldigheter.

I anslutning till frågor om gemenskap – människa och inkludering – exkludering finns också en spänning som relaterar till ett rumsligt perspektiv. Den nationella statens position som självklar utgångspunkt för medborgarskap frågasätts i litteraturen. Studier av medborgarskap som relationen mellan gemenskap och individ har fört forskare ur fältet bort från nationalstaten och istället har andra gemenskaper trätt fram. Gemenskaper som uppfattas formeras såväl under som över en nationell nivå. Det för med sig att fältet breddar sin empiriska bas för att bedriva medborgarskapsstudier. Globala, transnationella, sub-nationella och urbana gemenskaper har trätt in i fältet och utgjort empiriska utgångspunkter för analyser av och teoretiserande kring, relationen mellan gemenskap och individ. På så sätt innefattar också medborgarskapslitteraturen en rumslig spänning kring vilka gemenskaper som är relevanta för att studera relationen mellan gemenskap och individ och de processer av inkludering och exkludering som relationernas utveckling för med sig.

Omstruktureringen av regionernas betydelser innebär i sin tur att politiserade processer har initierats där regioners betydelse som sociala rum förhandlas i samhällsbyggande praktiker. Inom ramen för sådana samhällsbyggande ambitioner sker också produktionen av ett regionalt medborgarskap genom att regionens betydelse konstituerar och konstitueras av gemenskapens relation till människorna. Statsvetenskapen som disciplin beskylls ibland för att förhålla sig oreflekterat till rum, att se de rumsliga enheter som neutrala förgivettagna enheter där politik

utspelar sig, snarare än föremål för politisk meningskamp¹²⁷. Kulturgeografen Doreen Massey betonar vikten av att också beakta de politiska produktiva dimensionerna av rum, för att kunna fånga meningskapande politiska processer. Hon skriver:

A space, then, which is neither a container for always-already constituted identities nor a completed closure of holism. This is a space of loose ends and missing links. For the future to be open, space must be open too¹²⁸.

Även om min ambition i den här avhandlingen inte explicit tar utgångspunkt i det relationella rumsperspektiv som Massey företräder är studien inspirerad av perspektivets betoning av rumsliga ordningars sociala och politiska innebörd. Det perspektiv för medborgarskapsanalys som jag föreslår innebär att relationen mellan medborgare och region betraktas som sammanflätat. Rummets betydelse, i det här fallet regionens, är omöjligt att separera från medborgarskapets betydelse. De konstituerar varandra.

I nästa kapitel kommer jag att presentera de ontologiska, epistemologiska och metodologiska grunder som detta produktiva perspektiv på medborgarskap vilar på. Medborgarskapsanalysens relation till politik och makt kommer att diskuteras. Med hjälp av poststrukturalistisk diskursteori utvecklas också ett analytiskt ramverk som kommer att användas för den empiriska studien av det regionala medborgarskapets logiker i fallet Värmland.

¹²⁷ Massey, Doreen *For space*. Sage, 2005, se även Harvey, David *Den globala kapitalismens rum På väg mot en teori om ojämn geografisk utveckling* Tankekraft förlag: Hägersten, 2006

¹²⁸ Massey, Doreen *For space*. Sage, 2005 s.12

4. DISKURSTEORI OCH METODOLOGI

Regioner och de sociala relationer som de strukturerar, oavsett om vi talar om Östersjöregionen, inre skandinavien eller Dalarna, är beroende av mänskligt medvetande och mental reproduktion för att finnas till. Regioner är fenomen som måste betraktas som en konsekvens av meningsskapande¹²⁹. När det kommer till frågor om varför dessa konstruktioner uppstår och vilka konsekvenser de leder till i olika avseenden blir genast diskussionen mer problematisk ur såväl ontologiskt som epistemologiskt perspektiv. Är de konsekvenser av underliggande ekonomiska strukturer som avgör hur våra idéer och vår sociala verklighet urformas? Är de ett resultat av listiga aktörer som i sin iver att skapa fördelar för sig själva tagit kontroll över hur samhällets själva rum organiseras? Är de ett resultat av hur statliga eller överstatliga auktoriteter utövar sin suveräna makt? I det här kapitlet kommer de ontologiska och metodologiska utgångspunkterna för avhandlingens design och analys att presenteras och relateras till regionalt medborgarskap. Avslutningsvis presenteras också mer ingående det material som ligger till grund för de empiriska analyserna och de metoder som använts för att samla in och bearbeta materialet.

¹²⁹ Se exempelvis Syssner, Josefina 'Regionen och dess medborgare' i Andersson, Frida, Ek, Richard & Molina, Irene (red.), *Regionalpolitikens geografi: regional tillväxt i teori och praktik*, 1. uppl., Studentlitteratur, Lund, 2008

Medborgarskapsbegreppet och poststrukturalistisk diskursteori

I föregående kapitel presenterades det relativt svårfångade och mångfacetterade medborgarskapsbegreppet. Ett viktigt resonemang i kapitlet var att medborgarskap som begrepp på olika sätt söker konstruera och analysera ordningar i skärningspunkten mellan gemenskap och människa. Medborgarskapsforskning närmar sig den här skärningspunkten på olika sätt och med olika ontologiska utgångspunkter och jag vill i detta avsnitt utveckla hur den här avhandlingen mer precist relaterar medborgarskap till poststrukturalistisk diskursteori (PDT)¹³⁰.

Att betrakta medborgarskap som en analytisk avgränsning för med sig metodologiska utmaningar¹³¹. Bearbetningen av materialet och analysen av medborgarskap görs inte förutsättningslöst utan som en respons på en särskild problematisering; problematiseringen av medborgarskap i anslutning till regionalt samhällsbyggande. Det regionala medborgarskapet produceras både när regionen ges mening som ett socialt rum och när medborgaren ges mening som ett regionalt subjekt. På samma sätt som det sociala rummet inrymmer subjekt, inryms det regionala subjektet i en region. Det innebär att medborgarskapets formella och substantiella dimensioner rymms i kategorin, de är båda uttryck av konstituerande praktiker, vilket kan ses som en fortsättning på Benhabibs resonemang¹³² men med utgångspunkt i en poststrukturalistisk ontologi och ur ett produktivt perspektiv. Medborgarskapet betraktas som ett görande, en serie praktiker och som i den här analysen förstås som diskursiva praktiker. Det görande som jag studerar är inte praktiker av utövat medborgarskap, utan praktiker av meningsskapande i anslutning till regionfrågan. Medborgarskap som analytisk kategori blir därigenom ett sätt att synliggöra, studera och diskutera dessa praktiker och dess konsekvenser. Fokus ligger på hur

¹³⁰ PDT är inte en fullständigt etablerad förkortning för perspektivet, jag kommer att redogöra för detta lite längre fram i kapitlet.

¹³¹ I anslutning till poststrukturalistisk diskursteori finns exempel på både hur begreppet används som analytisk lins för att synliggöra subjektsskapande i samhällsbyggandet (Exempelvis Carlbaum 2012 och Peterson et al 1999) och för att delta i normativa diskussioner om ett gott medborgarskap, då särskilt i anknytning till debatter om radikal demokrati (exempelvis Torfing 1999 och Mouffe 1997)

¹³² Benhabib, Seyla 'Citizens, residents, and aliens in a changing world: political membership in the global era' i *Social Research* 1999: 709-744.

relationerna mellan gemenskap och människa konstitueras och hur sätten att tala och tänka om regionen är beroende av vilka premisser och villkor som ordnar förståelsen för regionen och dess medborgare.

Det innebär också att den gemenskap, eller region, som utgår som bas för analysen blir just en analytisk fråga som måste vinna sin legitimitet i problematiseringen snarare än i en utgångspunkt att medborgarskapsbegreppet har sin essentiella referens i en på förhand given ordning så som nationalstaten. Jag ansluter mig på så sätt till den kritik mot det liberal-westfaliska medborgarskapsbegreppet som framförts av såväl Benhabib¹³³, Soysal¹³⁴ och Sassen¹³⁵. Medborgarskapets gemenskap och gemenskapens inkluderande och exkluderande praktiker samt socialt stratifierande konsekvenser förblir en analytisk-empirisk fråga och inte en axiomatisk utgångspunkt. Mitt argument för att studera regionalisering ur ett medborgarperspektiv är inte att komplettera en teori om medborgarskap utan att förståelsen för regionens funktion i samhällsbyggandet är viktig att studera ur ett maktkritiskt perspektiv.

En viktig aspekt av den här förståelsen för medborgarskap är hur begreppet relaterar till maktanalys. Att studera skärningspunkten mellan gemenskap och medborgare innebär att relationer av dominans, i termer av över- och underordning mellan subjekt är närvarande i analysen. Vissa subjektspositioner kommer att vara privilegierade i sin relation till andra subjektspositioner och även i sin relation till gemenskapen. Både kulturella identiteter och formella regelverk stukturerar sådana ordningar¹³⁶. Men makten opererar också genom hur medborgarskapet konstrueras och exkluderar alternativ i sina konstituerande praktiker. Varje given förståelse för gemenskapens och medborgarens betydelse och funktion tränger ut alternativ. Därför blir studier av medborgarskap genom PDT en maktanalys av hur de bakomliggande premisserna för ett

¹³³ Benhabib, Seyla 'Citizens, residents, and aliens in a changing world: political membership in the global era' i *Social Research* 1999: 709-744.

¹³⁴ Soysal, Yasemin Nuhoğlu *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*, Univ. of Chicago, Chicago, Ill., 1994

¹³⁵ Sassen, Saskia *Territory, authority, rights: from medieval to global assemblages*, Princeton University Press, Princeton, N.J., 2006

¹³⁶ Jämför med Benedict Andersons resonemang om nationen som föreställd gemenskap och nationalstatens utveckling under 1900-talet.

regionalt medborgarskap kommer till uttryck och vad som trängs ut, samt vilka aspekter som tas för givet respektive är föremål för meningsstrid inom ramen för de fält för meningsskapande som studeras. På så sätt kan de inkluderande och exkluderande praktiker som studeras med hjälp av medborgarskapsstudien både relatera till gemenskapens mening, medborgarnas mening såväl som relationerna mellan dem och premisserna för deras konstituerande.

Avslutningsvis ges medborgarskap en förklarande kvalité om det förenas med PDT. Ramverket erbjuder förutom möjligheten att kartlägga meningssystem också redskap att förstå de logiker som strukturerar diskursiva formationer. Reproducerande, transformerande och legitimerande logiker kan rekonstrueras för att förklara och kritiskt granska det diskursiva fält som utgör gränssnittet mellan regional gemenskap och medborgare¹³⁷. Förutom att beskriva de logiker som strukturerar föreställningar och förväntningar kring regionen och dess invånare blir det möjligt att studera vilka villkor för inkludering, exkludering och social stratifiering som möjliggör och möjliggörs av det regionala medborgarskapets meningsskapande logiker. Det blir också möjligt att synliggöra hur särskilda myter kring regionen möjliggör och legitimerar både reproduktion och konfrontation av medborgarskapets betydelse. Perspektivet skapar på så sätt förutsättningar för att studera både sedimentering och förändring i relationen mellan regional gemenskap och regionala medborgare.

Diskursanalys

Som ett första steg i att mejsla ut avhandlingens diskursanalytiska design kan det vara värt att kort resonera om diskursbegreppets användning inom samhällsvetenskapen och mer specifikt hur det kommer till användning i den här avhandlingen. Det finns stora skillnader mellan olika former av diskursanalys som spänner mellan relativt skilda uppfattningar om vad diskurser egentligen är för någonting. Diskurs kan av vissa analytiker förstås som ”sätt att tala” eller ”det som sägs” om

¹³⁷ Logikers analytiska betydelse kommer att beskrivas mer precist under avsnittet Logiker och förklaringar en diskursteoretisk analysstrategi

fenomen, till skillnad mot andra aspekter av samma fenomen¹³⁸. Diskursanalys kan på så sätt förstås som en språklig granskning utifrån särskilda syften, där språket betraktas som ett medium för kommunikation som gör det möjligt att kartlägga innehållet i vad som sägs och det sätt som det sägs och ställa frågor om vilka bakomliggande mekanismer eller strukturer som formar innehållet. Diskurser kan också förstås som ”system av representationer” där texter inte betraktas som ett medium för kommunikation utan som artikulerande praktiker där den sociala verkligheten förhandlas¹³⁹. Den här studien utgår från en förståelse av diskurser och diskursanalys i den senare tappningen.

Studien tar sin utgångspunkt i ett poststrukturalistiskt perspektiv och är starkt inspirerad av den form av poststrukturalistisk diskursteori (PDT¹⁴⁰) som arbetats fram av Ernesto Laclau och Chantal Mouffe och vidareutvecklats av bland andra Jacob Torfing, David Howarth och Jason Glynos¹⁴¹. Den poststrukturalistiska diskursanalysen har under senare decennier fått ett starkare genomslag även inom svensk samhällsvetenskap och ett antal svenska avhandlingar har fungerat som inspiration för den här studien¹⁴².

¹³⁸ Se exempelvis Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (red.), *Discourse theory and practice: a reader*, Sage: London, 2001

¹³⁹ Se exempelvis Bacchi, Carol and Malin Rönnblom 'Feminist Discursive Institutionalism—A Poststructural Alternative' i *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 22.3 2014: 170-186 där distinktionen mellan olika diskursförståelser diktteras. Se även Wetherell, Margaret 'Themes in discourse Research: The case of Diana' i Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (red.), *Discourse theory and practice: a reader*, Sage: London, 2001

¹⁴⁰ PDT som benämning för den strömning inom diskursteori som bygger på Laclau & Mouffe är en förkortning som ibland står för för "Political Discourse Theory", inom kritisk diskursanalys talar man om Politisk Diskursanalys som kan förkortas PDA. För tydlighets skull föreslår jag därför PDT som en förkortning för poststrukturalistisk diskursteori som på ett tydligare sätt markerar skillnaden.

¹⁴¹ Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008; Laclau, Ernesto 'The death and resurrection of the theory of ideology' *MLN* 112.3 1997: 297-321; Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell, Oxford, 1999; Howarth, David R., *Diskurs*, 1. uppl., Liber: Malmö, 2007; Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007; Howarth, David R., *Poststructuralism and after: structure, subjectivity and power*, Palgrave Macmillan: New York, 2013

¹⁴² Jag vill särskilt omnämna Carbin, Maria *Mellan tystnad och tal: flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Stockholms universitet: Stockholm, 2010; Carlbaum, Sara *Blir du anställningsbar lille/a vän?: diskursiva konstruktioner av framtida medborgare i gymnasier reformer 1971-2011*, Diss.

När Laclau och Mouffe publicerade boken *Hegemonin och den socialistiska strategin* 1985, som utgör grundstenen för den form av diskursteori som jag talar om, gjorde de det med ett särskilt syfte. De ville gjuta nytt liv i en europeisk vänster som förlorade mark. Deras förslag består i att göra sig av med delar av den marxistiska samhällsteorin som bygger på essentialistiska antaganden, såsom klassreduktionism och ekonomisk determinism¹⁴³. Genom att göra sig av med essensialismen öppnas det ideologiska fältet för nya, fruktbara allianser som de ser det. Det blir möjligt att förena kamp om klass med frågor om kön, ras och sexuell läggning i en postmarxistisk vänsterrörelse. Det är bokens uttalade syfte. Samtidigt presenterar de i boken ett utvecklat och detaljerat ramverk för politisk analys som har fått genomslag i samhällsvetenskapen också bortom de politiska ambitioner de hade med att publicera verket¹⁴⁴. De begrepp och analytiska kategorier som de presenterade har också utvecklats vidare som metodologiskt ramverk för att bedriva samhällsanalys. Min ambition med att använda ramverket och att kombinera det med medborgarskapsbegreppet är i första hand att dra nytta av dess analytiska kvalitéer och bedriva en diskursanalys grundad på antiessensialistiska och postpositivistiska fundament. Samtidigt är de begrepp och analytiska kateorier som utvecklats i anslutning till ramverket utformade för att studera meningsskapande som politik med ett specifikt intresse för underliggande premissers strukturerande kraft. Syften som sammanfaller med mina ambitioner med att analysera regionalt medborgarskap.

I det följande kommer jag att introducera perspektivet och föra en diskussion om hur perspektivet bidrar med en särskild form av analys. Jag kommer att presentera vilka centrala begrepp som kommer till

Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet: Umeå, 2012; Säll, Line *Regionalpolitikens diskursiva grunder och gränser: om politik, makt och kunskap i det regionala samhällsbyggandet*, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Statsvetenskap, Diss. Karlstads universitet: Karlstad 2014; Tollin, Katharina *Sida vid sida: en studie av jämställdhetspolitikens genealogi 1971-2006*, Atlas Akademi, Diss. Stockholm : Stockholms universitet 2011; Unemar Öst, Ingrid, *Kampen om den högre utbildningens syften och mål: en studie av svensk utbildningspolitik*, Diss. Örebro universitet: Örebro, 2009

¹⁴³ Glynos Jason et al. *Discourse Analysis: Varieties and Methods* 2009 NCRM014

¹⁴⁴ Se gärna inledningen till den svenska upplagan där Klas Gustavsson diskuterar och problematiserar just denna dualism med verket, hur den får genomslag i såväl akademien och i den politiska vänstern. Han frågar sig i vilken utsträckning det är möjligt att separera ramverket från sitt syfte.

användning i den här studien och hur de blir användbara för att studera regionalt medborgarskap. För att göra det blir det nödvändigt att gå in på de ontologiska och epistemologiska utgångspunkter som perspektivet vilar på.

Radikal kontingens och politik

Om vi återvänder till frågan om hur fenomen - som exempelvis regioner - uppstår och vilken betydelse de har vänder sig poststrukturalistisk diskurs teori som sagt emot all form av essentialism i termer av att söka och finna fenomenets eller begrepps sanna, egentliga och verkliga innebörd och som forskargärning beskriva sådana essenser¹⁴⁵. Analysen av regionen och dess medborgare syftar till att synliggöra hur regionen *görs* i materialet. Utgångspunkten är att regionen och dess medborgare *blir till* i materialet och det är dessa representationer som är föremål för analys. Texten betraktas inte som att den ger en approximation av hur regionen egentligen är beskaffad, den betraktas som konstituerande för regionen.

Kärnan i denna antiessentialism kan sägas vara en utveckling av det inflytelserika diskursbegrepp som Michel Foucault utarbetade i sina studier om bland annat vansinnets historia och sexualitetens historia¹⁴⁶. Vad Foucault bidrog med i sina studier, som också kom att ses som ett betydande bidrag till den språkliga vändningen inom samhällsvetenskapen, var utvecklingen av diskursbegreppet och diskursanalysen som vetenskaplig metod¹⁴⁷. Diskurstermen, som har sitt ursprung ur semantiken, fick av Foucault en ny ontologisk och analytisk innebörd. Diskurser bör enligt Foucault inte förstås som språkliga logiska system som refererar till den faktiska verkligheten "där ute" utan som de meningssystem som tillskänker objekt, subjekt och begrepp sin mening. Diskurser har med andra ord en konstituerande funktion snarare än en

¹⁴⁵ Se exempelvis Koch, Andrew M., *Poststructuralism and the politics of method*, Lexington Books, Lanham, MD, 2007 kapitel 1.

¹⁴⁶ Foucault, Michel, och Carl G. Liungman. *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Arkiv, 1983. Foucault, Michel, Britta Gröndahl, och Per Magnus Johansson. *Sexualitetens historia. Bd 1, Viljan att veta*. Daidalos: Göteborg 1987.

¹⁴⁷ Howarth, David R., *Diskurs*, 1. uppl., Liber: Malmö, 2007; Nilsson, Roddy *Foucault: en introduktion, Égalité*: Malmö, 2008

refererande funktion i spelet mellan språk och verklighet¹⁴⁸. Foucault satte i sina analyser särskilt sökljuset på hur vetenskapens sanningsanspråk fungerar som en produktiv kraft som konstituerar vad som är möjligt, logiskt och förnuftigt. Kunskapsproduktion kom för Foucault att analyseras som en praktik tätt sammanvävd med subjektskapande, diciplineringstekniker, sanning och vetande - alla i en beroendeställning till diskursernas tvingande praktiker. Detta i kontrast till empiristiska eller positivistiska ideal för kunskapsproduktionens funktion att avtäcka och på ett definitivt sätt fastslå tingens och begreppens egentliga betydelse och mening¹⁴⁹.

Inom PDT har detta antiessentialistiska förhållningssätt utvecklats genom teoretisering kring förhållandet mellan det diskursiva och det utomdiskursiva. Vart går gränsen mellan de konstituerande systemen av mening och den omgivande verkligheten? En fråga som lämnats relativt utvecklad av Foucault¹⁵⁰. Laclau och Mouffe tar som ontologisk utgångspunkt att någon sådan gränsdragning är omöjlig att göra i förhållande till kunskapsproduktion. Alla fenomen i verkligheten är diskursivt producerade och därmed potentiellt öppna för en diskursiv strid om mening. Denna ontologiska utgångspunkt innebär inte (som den ibland beskylls för) ett förnekande av existensen av fenomen och objekt. Däremot innebär den att objekten, exempelvis materiella ting, får sin mening i diskursiva praktiker och att alla essentiella sanningssanspråk är delaktiga i strider om mening, oavsett om de formuleras inom vetenskapen eller politiken¹⁵¹. Laclau och Moffe uttrycker saken på följande sätt:

Det faktum att varje objekt upprättas som ett diskursobjekt har *ingenting att göra* med frågan ifall det finns en värld utanför tanken, eller med

¹⁴⁸ Howarth, David R., *Diskurs*, 1. uppl., Liber, Malmö, 2007; Börjesson, Mats *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok*, Studentlitteratur: Lund, 2003; Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000

¹⁴⁹ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

¹⁵⁰ Nilsson, Roddy *Foucault: en introduktion*, Égalité: Malmö, 2008; Howarth, David R., *Diskurs*, 1. uppl., Liber: Malmö, 2007

¹⁵¹ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007; Howarth, David R., *Diskurs*, 1. uppl., Liber: Malmö, 2007; Koch, Andrew M., *Poststructuralism and the politics of method*, Lexington Books: Lanham, MD, 2007

motsättningen realism/idealism. En jordbävning eller en fallande tegelsten är händelser som förvisso finns, i den meningen att de sker här och nu, oberoende av min vilja. Men frågan är om huruvida det specifika hos dem som objekt kommer att konstrueras som ”naturfenomen” eller som ”uttryck för Guds vrede” beror på det diskursiva fältets struktur. Vi förnekar inte att sådana objekt existerar utanför tanken, men vi tillbakavisar det helt annorlunda påståendet att objekten skulle kunna konstituera sig själva som objekt bortom alla diskursiva tillblivelsevillkor¹⁵².

Diskurser utgörs enligt diskursteorin av system av skillnader som fixerar betydelsen för ett visst fält. Diskurser skapar en sammanhållen struktur för hur olika tecken relateras till varandra genom hur de är åtskilda från varandra. En kopp är en kopp för att det inte är ett glas eller en mugg eller en skål, inte på grund av att en kopp har en essentiell innebörd. På samma sätt är en arbetsmarknadsregion en arbetsmarknadsregion för att det inte är en administrativ region, en makroregion eller en kulturell region etcetera. Däremot kan, enligt PDT, ingen diskurs fullständigt fixeras eftersom de tecken som utgör diskursens struktur ständigt kan förändras. Varje diskurs avgränsas av en diskursiv utsida som ständigt hotar diskursens fixerande ambition genom att erbjuda möjlig alternativ mening åt de tecken som ingår i diskursen. Dessutom kan ingen diskurs fullständigt fixera ett fält eftersom det ständigt finns andra diskurser som försöker fixera betydelsen för samma fält¹⁵³. En sådan samling av diskurser som opererar inom samma fält kallas i den här avhandlingen för en *diskursiv formation*¹⁵⁴.

Jacob Torfing definierar en diskursiv formation som ”the result of the articulation of a variety of discourses into a relatively unified whole”¹⁵⁵. En diskursiv formation förenar olika diskurser till en slags helhet i den

¹⁵² Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008

¹⁵³ Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008; Torfing, Jacob, *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999

¹⁵⁴ PDT kritiserar bland annat av Whinter Jörgenssen och Phillips för bristande precisering om hur diskursers relationer kan betraktas och föreslår att låna begreppet *diskursordning* från Kritisk diskursanalys.

¹⁵⁵ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999 s.300

mening de tillsammans utgör ett ramverk för en process eller ett fält¹⁵⁶. Ett sådant diskursbegrepp tar sin utgångspunkt i förståelsen av både kontinuitet och förändring som sammantvinnat med det meningsskapande som kännetecknar vår sociala verklighet. Samtidigt som det är möjligt att studera hur sedimenterade praktiker upprätthålls blir det också möjligt att studera politiserade strider om mening¹⁵⁷. För att få ett bättre grepp om hur sådana analyser kan genomföras blir det dock nödvändigt att fördjupa förståelsen för de ontologiska grunderna i det poststrukturalistiska diskursteoretiska perspektivet.

En central konsekvens av ett så omfattande diskursbegrepp i förhållande till den sociala verkligheten är att den sociala verkligheten kännetecknas av radikal kontingens. Innebörden av radikal kontingens är att alla sociala fenomen (och objekts) betydelse är principiellt föränderlig. Det vill säga, varje fenomen kan anta radikalt skilda betydelser; inneha fundamentalt olika mening. Vissa fenomen är måhända enklare att se som just radikalt kontingenta än andra. Ta exempelvis "terrorism", det är tydligt att fastställandet av vilka praktiker som räknas som terrorism respektive exempelvis frihetskamp är föremål för meningsstrid utan att det blir möjligt att slå fast en definitiv, slutlig kategorisering av vilka händelser eller fenomen som för evigt kan placeras i den ena eller den andra kategorin. Nelson Mandela stod så sent som 2008 på USA:s terrorlista men vid Mandelas bortgång fem år senare gjorde president Obama följande uttalande:

For now, let us pause and give thanks for the fact that Nelson Mandela lived -- a man who took history in his hands, and bent the arc of the moral universe toward justice. May God Bless his memory and keep him in peace¹⁵⁸.

Andra fenomen och händelser är inte lika öppna för uppenbar meningsstrid i praktiken, men principiellt betraktas alla fenomen och praktiker som radikalt kontingenta enligt PDT. Den mening som

¹⁵⁶ Winther Jørgensen och Phillips förslår begreppet diskursordning, se Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000s. 65f.

¹⁵⁷ Se exempelvis Glynos, Jason et al. *Discourse Analysis: Varieties and Methods* 2009 NCRM014

¹⁵⁸ *Statement by the President on the Death of Nelson Mandela* December 05, 2013 Pressmeddelande Vita huset

tillskrivs fenomen och praktiker är alltid föremål för meningsskapande. Detta meningsskapande kan kännetecknas av lägre eller högre nivåer av motsättningar, eller antagonism, och diskursanalysen som angreppssätt syftar till att studera sådana processer av meningsskapande och dess konsekvenser¹⁵⁹.

En utgångspunkt för den här avhandlingen är med andra ord att regioners mening, och de konsekvenser som anknyts till förståelser för regioner, är produkten av meningsskapande processer. Processer som kännetecknas av högre eller lägre grader av motsättningar och meningsstrider men som i viss utsträckning stabiliserar ordningar för vad en region är och på så sätt också producerar konsekvenser för de som berörs av eller relateras till regioners betydelse i någon utsträckning.

Det är dessa mer eller mindre utpräglade motsättningar som ger meningsskapandet sin politiska karaktär. Chantal Mouffe skriver om sitt politikbegrepp i tät anslutning till utvecklingen av PDT och menar att synen på den sociala verkligheten som radikalt kontingent förutsätter ett politikbegrepp med två sidor¹⁶⁰. En som fångar meningsskapandets politiska primat och en som fångar mer institutionaliserad kamp om mening genom de praktiker som syftar till att hantera antagonismer av mer offentligt formulerad karaktär; praktiker av olika slag som givits mandat att hantera konflikter och fatta beslut i syfte att lösa (eller dölja) dem¹⁶¹. Den första sidan av myntet kallar Mouffe för ”det politiska” och avser då de eviga motsättningar som kännetecknar alla sociala relationer och allt meningsskapande, som en konsekvens av den radikala kontingensen och diskursers totaliserande omöjlighet. Eftersom ingen diskurs någonsin kommer att fullständigt fixera meningen för ett givet fenomen finns ”det politiska” som en ständigt närvarande politisk dimension. Den andra sidan av myntet kallar Mouffe för ”politiken”, här åsyftas de praktiker där processer av meningsskapande som kännetecknas

¹⁵⁹ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000

¹⁶⁰ Mouffe, Chantal *Om det politiska*, Tankekraft: Hägersten, 2008

¹⁶¹ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007; Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999

av meningsstrid når den offentliga dagordningen och på så sätt politiseras och hanteras på olika sätt som offentligt formulerad konflikt¹⁶².

Meningskapande kan på så sätt förstås som politiskt både genom omöjligheten att fullständigt fixera mening och genom utagerandet av konflikter om mening i olika sociala arenor. Men, även reproduktion av en tillsynes stabil diskurs är med Mouffes politikbegrepp att betrakta som politisk, om än inte som politiserad. Den poststrukturalistiska diskursanalysen hanterar därmed sitt studieobjekt – diskursen - på flera möjliga sätt. Den kan kartlägga diskursers struktur och för att studera vilka system av mening som (re)produceras i anknytning till ett visst fenomen och med hjälp av sin teoretiska ram försöka skapa en ny läsning av fenomenet. Den kan också söka efter meningsstrider, beskriva och analysera hur dessa politiska strider spelas upp och vilka diskurser som kämpar om företräde för att strukturera ett givet fält¹⁶³.

Även om diskurser aldrig fullständigt fixeras, utan på en ontologisk nivå är att betrakta som radikalt kontingenta innebär det inte att allting, alltid befinner sig i ett kaos, en fullständig flux av mening. Tvärtom kännetecknas vår sociala verklighet av stabiliteter och strukturer som relativt oreflekterat rutiniserar mänskliga praktiker. Laclau och Mouffe uttrycker sig så här om frågan om diskursers strukturering och samtidiga öppenhet:

Alla totaliteters ofullständiga karaktär leder oss med nödvändighet till att sluta hävda att "samhället" som suturerad och självdefinierad totalitet är analysområdets grund. "Samhället" är inte något giltigt diskursobjekt. Det finns ingen enkel underliggande princip som fixerar – och härigenom konstituerar – hela differensfältet ... Omöjligheten av en slutgiltig fixering av betydelsen innebär att det måste finnas partiella fixeringar – annars vore själva differensflödet omöjligt. Även för att avvika, undergräva betydelsen, krävs det betydelse. Om det sociala inte förmår fixera sig självt i ett *sambälles* begripliga och konstituerande former, existerar det sociala dock fortfarande som ett försök att konstruera detta omöjliga objekt. Varje diskurs upprättas som ett försök att dominera

¹⁶² Mouffe, Chantal *Om det politiska*, Tankekraft: Hägersten, 2008

¹⁶³ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000

diskursivitetens fält, att hejda differensflödet, att konstruera ett centrum¹⁶⁴.

PDT-perspektivet vänder sig med andra ord inte emot föreställningen om strukturer i den sociala verkligheten, men däremot mot föreställningen att dessa strukturer skulle ha sanna och eviga mekanismer som kan avtäckas för att slutgiltigt förklara den sociala verklighetens uttryck. Istället betraktas även strukturerna som ett resultat av diskursiva praktiker om meningsskapande och även de kännetecknas av principiell radikal kontingens¹⁶⁵.

Hegemoni och dislokationer

Det går att föreställa sig en given diskurs som ett nät av tecken där varje tecken ges sin mening genom att det skiljer sig från andra tecken i en specifik struktur. Diskursen söker så, genom sin differenslogik att fixera ordningen genom att tränga undan alternativa sätt att arrangera tecknen till varandra¹⁶⁶. En ambition som enligt diskursteorin är dömd att misslyckas på grund av tecknens och diskursernas radikala kontingens och det flöde av differenser som innebär en omöjlighet att fullständigt fixera mening i en fast struktur¹⁶⁷. Det är i de här skärningspunkterna mellan kontingens och strukturering som diskursteorin kan lämna sitt största analytiska bidrag som jag ser det. Från perspektivet att inga utsagor är essentiellt sanna, blir varje utsaga, representation och diskursiv strukturering principiellt möjlig att konfrontera, dekonstruera och kritisera. Samtidigt erkänner perspektivet strukturers tvingande kraft där dominerande diskurser och tecken kan ha en så naturaliserad ställning att de framstår som objektiva, med en så väl dold kontingens att alla alternativ framstår som omöjliga att ens formulera och ännu mindre förfäktas.

¹⁶⁴ Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008: 166-168

¹⁶⁵ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007; Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999

¹⁶⁶ "Söker" i sin logik, inte med agens.

¹⁶⁷ Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008

Diskursiva formationer som intar en naturaliserad eller objektiv ställning och på så sätt döljer den radikala kontingensen på ett sätt som utestänger alternativ benämner Laclau och Mouffe som hegemoniska. Hegemoniska diskurser och formationer kännetecknas av avsaknad av antagonism, de intar en så dominerande ställning att de i det närmare avpolitiserar själva meningskapandet. Det sker genom att kritik eller alternativ förståelse framstår som löjeväckande, orealistisk eller rent av farlig genom att de inte erkänner hegemoniska premisser för att tolka och förstå ett fenomen. Hegemoniska projekt avser diskursiva artikulationer som syftar till att inta en sådan position och täcka den radikala kontingensen genom att etablera särskilda premisser för meningskapande som stänger ute alternativ eller ens förutsättningarna för att formulera ett alternativ¹⁶⁸.

Hegemoni kan med andra ord samtidigt betraktas både som ett tillstånd och som en praktik. Som tillstånd kan hegemoni fungera som kategori för en analys av en diskursiv formation som framstår som slutet, som praktik kan hegemoni förstås som politisk i den mån att en ideologisk logik utmanar och sprids genom att strukturera mening i ett vidgande fält¹⁶⁹.

Strukturernas tvingande kraft och samtidiga kontingens skapar en varierande grad av fasthet eller stabilitet i de diskursiva formationer som konstrueras. I ett starkt strukturerat diskursivt fält framstår betydelser, kunskap och praktiker som naturliga och objektiva och ett diskursivt fält där den radikala kontingensen är synlig framstår som konfliktfylld och kännetecknad av aktiv meningsstrid. Jason Glynos och David Howarth resonerar om sådana skilda ordningar genom att särskilja mellan sociala och politiska praktiker i relation till dominerande diskursiva formationer¹⁷⁰. Sociala praktiker är passivt reproducerande till sin karaktär på så sätt att de utformats till rutiniserade handlingar och aktiviteter. Praktiker som formats av och samtidigt återformar de

¹⁶⁸ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999

¹⁶⁹ Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008; Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000

¹⁷⁰ Glynos och Howarth benämner dessa dominerande formationer som regimer Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

diskurser som ger dem mening¹⁷¹. Politiska praktiker är istället handlingar och aktiviteter som aktivt söker störa och ändra stabila diskursiva formationer. Sociala praktiker och politiska praktiker kan med andra ord fungera som analytiska kategorier för särskilja processer av reproduktion och transformation av diskursiva strukturer¹⁷². Politiska praktiker kan dock ta sig olika uttryck i relation till den radikala kontingensen; antingen genom att söka att strukturera en ny diskursiv formation som döljer den radikala kontingensen genom att tränga ut alternativa diskurser eller genom att behålla den radikala kontingensen synlig och betona den produktiva aspekten av meningsskapande¹⁷³. Omtolkandet av ett fenomen från kontingent till fixerat eller från fixerat till kontingent i en diskursiv formation är innebörden av politiska praktiker.

Förutom en kontinuerlig öppenhet och rörelser mellan politiska och sociala praktiker i relation till meningsskapande kan också diskurser ställas inför vad som kan betecknas som större eller mindre kriser. En händelse som direkt kommer att utmana den förståelse som en viss diskurs stabiliserat. Laclau och Mouffe använder termen dislokation för att beskriva både den kontinuerliga delvisa öppenhet som är ständigt närvarande i diskurser och mer krisartade händelser. En diskurs eller en diskursiv formation bryts under en mer krisartad dislokation upp, eller rubbas, av sin oförmåga att på ett meningsfullt sätt skänka mening till sådana händelser eller konsekvenser¹⁷⁴. Jacob Torfing lyfter som exempel fram hur deflation som, enligt den Keynisanistiska doktrinen borde vara omöjlig, kom att skaka den finanspolitiska diskursen i sina grundvalar¹⁷⁵.

¹⁷¹ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007: 104

¹⁷² Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

¹⁷³ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007:117-121

¹⁷⁴ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007; Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000; Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999

¹⁷⁵ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999

Subjekt och handling

Det diskursteoretiska perspektivet leder fram till en förståelse för subjekt och subjektivitet som är en central del av teorin. På samma sätt som objekt får sin identitet i diskurser får även subjekt sin identitet, eller sin mening, i diskurser. Innebörden är att de subjekt som framträder i en given diskurs också har en fixerad position i diskursen, en subjektsposition. En subjektsposition avser med andra ord en särskild diskursivt producerad identitet som för med sig en rad relationella föreställningar av vad subjektet innebär¹⁷⁶.

Inom ramen för exempelvis en rättegång framträder ett antal subjektspositioner i olika grad av formell strukturering; lagman, försvarsadvokat, åklagare, svarande, målsägare, vittne och så vidare. I rättegångssituationen innebär varje subjektsposition både en position i förhållande till en rättsdiskurs och företräder olika intressen i förhållande till praktiken av rättskipning. Samtidigt som dessa subjektspositioner innebär ett slags förkroppsligande av diskursen innebär de också tydliga relationer mellan subjekten och i relation till rättsdiskursen. Subjektspositioner framträder både i relation till diskurs men också i relation till andra subjektspositioner. I rättegångssituationen innebär det att vissa handlingsmöjligheter tillskrivs vissa subjekt och andra omöjliggörs. Det är exempelvis tillåtet att ljuga som svarande men inte som vittne, det är som lagman möjligt att kräva tystnad, en handling som en svarande inte har tillträde till och så vidare.

Samtidigt som varje subjekt är strukturerat av en diskurs innebär inte detta att någon diskurs kan fixera ett subjekt fullständigt. Samtidigt närvarande i rättsalen finns ju, utan att addera antalet personer, också kvinnor, män, socialdemokrater, invandrare, handbollstränare, knarkare, troende, homosexuella, vinentusiaster, akademiker och så vidare. Dessutom kan olika rättsdiskurser vara närvarande i rättsalen som konstruerar olika subjektspositioner som åklagare, vittne, försvarsadvokat och så vidare. Innebörden av detta är att subjekten är överdeterminerade, det vill säga människor intar och antar en mängd subjektspositioner

¹⁷⁶ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000; Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008

samtidigt, och de subjektspositioner som intas kan ha flera olika meningar. En överladdning av subjektet som Jacob Torfing beskriver så här:

There might be inconsistencies and irresolvable contradictions between the different identifications of the subject; however, these aporias might be perfectly acceptable to the subject. After all, everybody is a little schizophrenic¹⁷⁷.

Att subjektet är överdeterminerat och att de diskurser som strukturerar meningen för ett givet subjekt kännetecknas av kontingens, som kan vara mer eller mindre synlig, innebär att det uppstår en dynamik mellan subjekt och diskurs. Samtidigt som diskurser strukturerar subjekt, finns utrymme förändring, motstånd och handlande. En dimension av meningsskapande som Laclau och Mouffe kallar politisk subjektivitet. Det vill säga de handlingar som inte endast reproducerar en diskurs utan som ifrågasätter och utmanar. Dessa handlingar ska inte förstås som utomdiskursiva, men som politiska praktiker i relation till en given diskurs eller diskursiv formation¹⁷⁸. På samma sätt som reproduktionen av en subjektsposition förkroppsligar en social praktik, förkroppsligar politisk subjektivitet en politisk praktik.

I analysen av ett regionalt medborgarskap är det medborgaren som subjektsposition som kommer att stå i centrum av analysen. Ambitionen är att studera vilka diskursiva representationer av regionens medborgare som konstitueras i anslutning till att regionen ges sin betydelse. Därigenom kan skärningspunkten mellan regionen som gemenskap och regionala medborgare synliggöras. I analysen finns med andra ord utrymme för olika representationer av regionala medborgarsubjekt som strukturerar skilda förståelser för såväl regionen som gemenskap och de människor som befolkar den.

¹⁷⁷ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999:150-151

¹⁷⁸ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000; Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008

Makt och dominans

Relationen och dynamiken mellan subjekt och diskurs i det diskursteoretiska perspektiv som beskrivits ovan gör det aktuellt att närmare presentera vilket maktbegrepp som kommer till användning i ramverket och i den här avhandlingen. Diskursteori bygger vidare på en Foucauldiansk maktförståelse, med ett maktbegrepp som placerar makten och maktutövandet i en diskursiv, meningskapande praktik. Makt betraktas som den strukturerande kraft som är nödvändig för att skapa mening, för att delvis fixera betydelse i diskursiva formationer. Av detta följer att makten är exkluderande eftersom varje fixering av mening förpassar alternativ till den diskursiva utsidan, samtidigt är det just denna exkludering som gör att varje maktutövande i större eller mindre utsträckning alltid är öppet för motstånd¹⁷⁹.

Makt blir med ett sådant begrepp inte synonymt med en egenskap som innehas av individer eller utövas av individer i form av intentionellt tvång eller manipulation. Makten är istället det strukturerande av mening som möjliggör ordningar av både dominans och jämlikhet, hierarki och anarki. Makten är det sociala ordnande och maktens kärna är exkluderingens praktik i diskursiv mening. Det vill säga att meningsskapandets exkluderande funktion, i termer av att varje fixering av mening också skapar en diskursiv utsida, är den ständigt närvarande makten¹⁸⁰. Eftersom varje subjekt - varje social identitet - är beroende av en diskursiv utsida för att kunna formeras och fixeras innebär det att alla sociala identiteter och alla sociala relationer är ett resultat av maktens exkludering. En poststrukturalistisk maktanalys behöver med andra ord inte handla om att studera relationer mellan aktörer (A:s relation till B)¹⁸¹ utan kan lika gärna intressera sig för hur subjekt blir till i meningsskapande praktiker av olika slag. Därmed inte sagt att maktanalyser inom poststrukturalistisk diskursteori inte intresserar sig för hur makten ordnar sociala relationer där vissa subjekt ges privilegier i sitt

¹⁷⁹ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999

¹⁸⁰ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999

¹⁸¹ Se exempelvis Dahls maktbegrepp i Dahl, Robert Alan and Bruce Stinebrickner *Modern political analysis* Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1963. eller Lukes redogörelse i Lukes, Steven *Power: a radical view*, 2. expanded ed., Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2005

förhållande till andra subjekt, tvärtom är den typen av ordningar ofta kärnargument för att genomföra analysen, men sådana ojämlika relationer studeras som uttryck för dominans och auktoritet snarare än makt som betraktas som en bredare analytisk kategori¹⁸². Innebörden är att analyser av sociala relationer inom fältet förutom att ställa frågor om vilka relationer som konstrueras i det sociala och vilken konsekvenser dessa leder till också ställer frågor om hur relationerna uppstår och vad som gör dem möjliga. Ernesto Laclau uttrycker saken på följande sätt:

As far as the research strategies are concerned, I want to particularly mention the displacement of the research emphasis from mainly sociological categories, which address the group, its constitutive roles and its functional determinations, to the underlying logics that make these categories possible¹⁸³.

Logiker och förklaringar - en diskursteoretisk analysstrategi

När nu de ontologiska grunderna för en analys inom PDT har presenterats är det dags att närma sig den analytiska strategin för avhandlingen. Om utgångspunkten är ett förnekande av essentiella sanningar och kausaliteter, vilken typ av kunskapsproduktion kan gå det då att tala om, hur motiveras den och hur går den till? Jason Glynos och David Howarth föreslår användandet av en poststrukturalistisk utveckling av retroduktion som angreppssätt för att besvara frågan. Retroduktion kan förstås som en tredje analytisk väg i förhållande till deduktion och induktion där problematisering, förklaring, samt övertalning och intervention ses som tätt sammankopplade praktiker i en "retroduktiv cirkel"¹⁸⁴. Innebörden av detta är ett postpositivistiskt perspektiv på kunskapsproduktion där problematiseringen av ett fenomen måste förstås i anknytning till hur problemet förklaras och hur både problemet och förklaringen rättfärdigas. Den gränsdragning mellan

¹⁸² Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999; Howarth, David R., *Poststructuralism and after: structure, subjectivity and power*, Palgrave Macmillan: New York, 2013; Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

¹⁸³ Laclau Ernesto 'Foreword' i Howarth, David, Norval, Aletta J, Stavrakakis, Yannis (red) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press, 2000

¹⁸⁴ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

premisserna för ett vetenskapligt problem och den argumentation som ska erbjuda en förklaring måste ur ett retroduktivt perspektiv perforeras. En gränsdragningslinje som är ständigt närvarande i hypotetiskt-deduktiv slutledning, där premisserna för hypotesformuleringen står utanför det som ska "testas". Vägen fram för ett poststrukturalistiskt retroduktivt perspektiv är enligt Glynos och Howarth att erkänna den radikala kontingensen också för de utgångspunkter och premisser som forskare ansluter sig till, att lämna även dem öppna för prövning och betrakta vetenskaplig kunskapsproduktion som artikulationer i diskursivt meningsskapande. Kunskapsproduktion som praktik blir med andra ord principiellt varken mer eller mindre politisk till sin karaktär än andra meningskapande praktiker och kan i likhet med andra praktiker i större eller mindre utsträckning använda analytiska strategier som döljer eller blottar den radikala kontingensen¹⁸⁵.

En sådan syn på kunskapsproduktion ska inte misstolkas som en uppgivenhet inför att som forskare ha en förklarande ambition, utan som en medvetenhet om att varje analys, varje förklaring, vilar på antaganden som också är uttryck för meningsstrider och som inte kan rättfärdigas som essentiella sanningar. Forskargärningen ur detta perspektiv motiveras inte på grund av objektiva fakta eller på grund av kausala lagar, istället måste analyser rättfärdigas av en sammansatt argumentation som utgår från både problematiseringen som ger analysen sin relevans, analysens förklarande anspråk såväl som den argumentation som binder samman problematiseringen och förklaringen¹⁸⁶. Konsekvensen av förhållningssättet blir en särskild forskarroll, som kan sägas vara förenad med ett särskilt slags ansvar för den egna analysen. Ett ansvar som både kan betraktas som en frigörelse och en begräsning i jämförelse med ett mer positivistiskt anslag. Frigörelsen består i förmånen att kunna lyfta blicken och närma sig fenomen utan att känna ansvaret för att den kritiska frågan måste vinna legitimitet i "vad vi vet" i form av redan avtäckta sanningar, regelbundenheter och lagar. Inget är principiellt

¹⁸⁵ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

¹⁸⁶ Jämför Howarth, David & Stavrakakis, Yannis 'Introducing discourse theory and political analysis' i Howarth, David, Norval, Aletta J, Stavrakakis Yannis (red) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press, 2000

skyddat från ifrågasättande. Begränsningen består i den kraftanstängning som blir nödvändig när problematiseringen inte kan vinna automatisk legitimitet just i sin relation till ”det vi vet” eller de lagar som uppfattas konstruera verkligheten. Varje analys måste rättfärdigas och kritiseras på sina egna grunder.

Ett retroduktivt perspektiv möjliggör förklarande ambitioner i forskningen. Inom PDT är kunskapsproduktion och teoriutveckling tätt sammanknutet med begreppet logik. Logiker kan sägas vara de praktiska uttryck som en diskursiv formation tar sig. Exempelvis de beteenden, handlingar eller det specifika förnuft som kan betraktas som konsekvenser, i den meningen att de görs meningsfulla, av en särskild diskursiv ordning¹⁸⁷. Glynos och Howarth definierar en logik på följande sätt:

the logic of a practice comprises both the rules of the practice, as well as the conditions which make the practice both possible and vulnerable¹⁸⁸.

Innebörden är att logiker blir de strategier som en analytiker formulerar för att förklara sitt studieobjekts sammansättning, uppkomst, premisser och gränser. Det vill säga att förklarande teoretiska resonemang handlar om att tillskriva mening som logiker i meningssystem. Logiker blir på så sätt ett centralt begrepp för att navigera i den retroduktiva cirkeln, att ställa frågor som synliggör skärningspunkterna mellan hur ett fenomen problematiseras och förklaras samtidigt som teoriutvecklande resonemang möjliggörs utan att göra avkall på de ontologiska utgångspunkterna som det poststrukturalistiska perspektivet för med sig¹⁸⁹. Logiker blir på samma gång ett analytiskt verktyg som kan användas vid en PDT-analys och forskarens teoriutvecklande artikulationer som representeras av forskningens resultat. Logikens sammansättning är med andra ord beroende av, men kan inte reduceras till, materialet som är föremål för analys och analytikerns teoretiska utgångspunkter och

¹⁸⁷ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000

¹⁸⁸ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge, London, 2007

¹⁸⁹ Howarth, David R., *Poststructuralism and after: structure, subjectivity and power*, Palgrave Macmillan: New York, 2013; Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

tolkning. Glynos och Howarth identifierar och beskriver tre typer av logiker som ska syfta just till att anlägga ett förklarande och teoriutvecklande perspektiv. Dessa är sociala, politiska och fantasmatiske logiker.

Sociala logiker avser att beskriva och ordna praktiker som är främst reproducerande till sin karaktär. Diskurser i användning. Laclau uttrycker det som att sociala logiker beskriver regelföljande, ett förkroppsligande via praktiker av en diskurs eller en diskursiv formation¹⁹⁰. Att identifiera och karaktärisera sociala logiker är på så sätt ett verktyg för att studera och teoretisera kring diskursers sammansättning och hur de formar handlande på olika sätt. Sociala logiker beskriver praktiker där diskurser inte ifrågasätts utan istället fungerar som ”naturliga” meningsskapare för samma praktik. Praktiker som blir meningsfulla därför att ”spelets regler” följs.

Politiska logiker avser att beskriva och ordna praktiker som syftar till social förändring. Politiska praktiker som ontologisk kategori fungerar utmanande, ifrågasättande och förändringsinriktat i förhållande till en viss diskurs eller diskursiv formation. En analys av politiska logiker syftar därför till att studera hur diskurser uppstår, sedimenteras, förändras, utmanas eller kollapsar och byts ut¹⁹¹. Två centrala politiska logiker som identifieras av Laclau och Mouffe är ekvivalenslogik och differenslogik. Logikerna syftar till att fånga diskursiva rörelser som är anknutna till politisk kamp om mening på olika sätt. Ekvivalenslogik handlar om hur tecken börjar konstrueras som utbytbara med varandra, det vill säga blir varandras ekvivalenter, i relation till ett annat tecken. Ett exempel kan vara hur en politisk kamp kan överbygga identiteter och samla subjekt i en ny politisk subjektivitet mot en gemensam ”fiende”. Det kan också handla om hur tecken ges en innebörd som relateras genom en särskild diskurs. Differenslogik handlar istället om hur tecken som tidigare

¹⁹⁰ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007 s.139

¹⁹¹ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

ekvivalerats splittras och bildar nya möjliga konfliktlinjer i anknytning till en diskursiv formation¹⁹².

Om sociala logiker avser reproduktion av mening och politiska logiker avser att fånga ifrågasättande av en diskursiv ordning så avser *fantasmatiska logiker* att fånga varför reproduktion av eller kamp om tecknens mening praktiseras. Diskursers *behov* av att fixeras och totaliserande anspråk förklaras med hjälp av fantasmatiska logiker¹⁹³. En sådan logik ger en diskurs sin drivkraft att fixeras, eller om man så vill, rättfärdigar diskursens tolkningsföreträde. Denna dimension av meningsskapande är nödvändig för att greppa hur diskurser stabiliseras och varför de formeras på det sätt de gör. En fantasi ska inte förstås som en falskhet i benämningen lögn eller bedrägeri, utan som ett grundläggande narrativ som döljer den sociala verklighetens radikala kontingens och även motiverar diskursens specifika sammansättning. Fantasmatiska logiker är exempelvis de utopiska förhoppningar som knyts till en diskurs eller de hot som upplösandet av en diskurs skulle medföra¹⁹⁴.

Analytiska begrepp och kategorier

De sociala, politiska och fantasmatiska logikerna fungerar som komponenter i en övergripande förklarande strategi för PDT-analys. De möjliggör att ställa frågor om vilka diskurser som reproduceras, hur de utmanas, försvaras och förändras samt hur de legitimeras och ges sin sammanhållna struktur. Nästa steg i att mejsla ut en analytisk design är att närma sig de mer ”operativa” begrepp som är tillämpliga i en empirisk

¹⁹² Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007; Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000

¹⁹³ Fantasmatiska logiker kan återföras till de inslag av psykosanalys med särskild tonvikt på subjektivitet som Slavoj Žižek för in i PDT. Genom att utgå från Lacans subjektförståelse betraktas subjekt som drivna av en önskan att totalisera sin existens, det vill säga att sluta den delvisa öppenhet som den radikala kontingensen innebär. Denna önskan efter helhet kan förstås som motor för diskursiv fixering på ett psykologiskt plan. Fantasmatiska logiker kan på så sätt förstås som anledningar till att myter lockar till fixering och ”griper tag” i subjekt.

¹⁹⁴ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007; Laclau, Ernesto *New reflections on the revolution of our time* Verso: London, 1990

analys. Begrepp som går att använda för att konstruera de olika logikerna i ett material.

Det första begreppet är *tecken*. Ett tecken kan förstås som diskursers byggstenar som utgör punkterna i det nät av skillnader som utgör en diskursiv struktur. Ett tecken är i sin essens innehållslöst, men är samtidigt de komponenter som när de sätts i en specifik struktur av likhet och skillnad skapar mening i en artikulation¹⁹⁵. Artikulation innebär kortfattat en praktik som sätter tecken i en specifik relation till varandra på ett sätt som producerar och modifierar tecknens betydelse¹⁹⁶. Det innebär att alla praktiker och utsagor relaterar på olika sätt till olika tecken och deras diskursiva struktur. Antingen genom reproduktion av betydelse eller som del av en politisk praktik av förändra etablerad betydelse.

De nät av mening som diskurser utgör relaterar tecken till varandra, i dessa diskursiva formationer kan tecken inta funktioner som är viktiga att särskilja från varandra i analysen av olika typer av logiker. En sådan funktion spelar *nodalpunkter* i en diskurs. Nodalpunkter utgör ett slags centrum för en diskurs. En nodalpunkt är ett tecken som andra tecken ges sin betydelse *i förhållande till*. Tanken på en utvecklingspolitisk diskurs där konkurrenskraft fungerar som nodalpunkt istället för utjämning leder till att tecken som arbetsmarknadsinsatser eller utbildningsprogram med största sannolikhet får en ny innebörd och en ny position i den utvecklingspolitiska diskursen. Etableringen av nodalpunkter, som strukturerar och delvis fixerar teckens relationer i en diskurs är resultatet av artikulerande praktiker¹⁹⁷. Diskursiva nodalpunkter blir på så sätt

¹⁹⁵ Laclau och Mouffe särskiljer i sin terminologi mellan element och moment. Där element är tecken som inte struktureras av en specifik diskurs (som befinner sig i den diskursiva utsidan) och moment är tecken som struktureras i en specifik diskurs och därmed ingår i det meningsbärande systemet. Se Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008 s.157-161.

¹⁹⁶ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999; Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

¹⁹⁷ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999; Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000; Howarth, David, Norval, Aletta J, Stavrakakis, Yannis (red) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press, 2000

centrala tecken att studera för att analytiskt konstruera en diskurs sammansättning - vilket centrum utgår diskursens tecken ifrån och hur kommer detta centrum att påverka diskursens meningsstruktur? Vilka tecken och vilka relationer mellan tecknen utgår från diskursens nodalpunkt?

Som har konstaterats tidigare kommer ingen diskurs någonsin att fullständigt fixera ett fält, därför kommer alla tecken att befinna sig i olika grad av rörlighet eller ofullständighet¹⁹⁸. ”Arbetslinjen” kan fungera som exempel på ett tecken som olika diskurser söker strukturera inom svensk politik. Exemplet är naturligtvis tacksamt eftersom det pågår en tydligt politiskt artikulera konflikter mellan svenska riksdagspartier om innebörden av tecknet. Men detsamma kan naturligtvis sägas om terrorism, demokrati, nation, kultur, rättvisa, solidaritet, effektivitet, ansvar etcetera. Meningskamp om teckens innebörd blir centrala praktiker för att studera hur diskurser kämpar om tolkningsföreträde. Tecknen blir en slags skådeplats för strider om mening och därmed viktiga utgångspunkter för att analytiskt konstruera politiska logiker som kännetecknar ett diskursivt fält¹⁹⁹.

I anknytning till meningskamp blir också begreppet *social antagonism* viktigt. Social antagonism beskriver, som nämnts tidigare, en ständigt närvarande möjlighet i förhållande till den radikala kontingensen. En viss objektivitet kan alltid potentiellt komma att utmanas eftersom varje diskursiv strukturering förutsätter en diskursiv utsida av bortträngd mening. Den sociala antagonismen finns på så sätt, med Mouffes begrepp, alltid närvarande i *det politiska*. Antagonism kan också användas för att klassificera pågående meningsstrider om tecken eller om sociala fält mellan diskurser i artikulera praktiker. Skeenden som i så fall utspelas i *politiken*²⁰⁰. Antagonism blir ett motsatsstillstånd till hegemoni.

¹⁹⁸ Laclau och Mouffe använder begreppet *flytande signifikanter* och syftar då specifikt på tecken som flera olika diskurser försöker strukturera i ett meningssystem, tecken som innefattas av en diskursiv kamp om vilken betydelse det har.

¹⁹⁹ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999; Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000; Howarth, David & Stavrakakis, Yannis 'Introducing discourse theory and political analysis' i Howarth, David, Norval, Aletta J, Stavrakakis, Yannis (red) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press, 2000

²⁰⁰ Mouffe, Chantal *Om det politiska*, Tankekraft, Hägersten, 2008

Hegemoni kännetecknas av att en diskursiv strukturerings ges ett så starkt ledarskap att den framstår som objektiv eller naturlig, antagonism betecknar istället ett tillstånd av meningsstrid eller kamp om diskursiva identiteter²⁰¹.

Tecken, nodalpunkt och social antagonism är begrepp som kan användas för att analytiskt strukturera tecken och texter i sin diskursiva funktion. De möjliggör strukturering och benämning av sociala och politiska logiker i ett material. Genom att identifiera nodalpunkter och teckenrelationer kan diskursers sammansättning och utsida synliggöras, genom att identifiera antagonistiska artikuleringar kan diskursiva strider identifieras och kartläggas. Den sista analytiska kategorin som ska presenteras relaterar också till fantasmatiska logiker; nämligen *myter*.

En myt definieras av Laclau som ”en princip för att läsa en given situation”²⁰². Myter är med andra ord något mer än tecken, myter är artikuleringar som möjliggör diskursers legitimitet och ger diskursens särskilda sammansättning sin möjlighet. En myt fungerar som målarduken för utopiska bilder, men är till sin funktion tom på innehåll. För att exempelvis en utopisk bild för en nation ska möjliggöras måste myten om nationen finnas på plats. Sen kan bilder om ”renrasighet” eller ”mångkulturell smältdegel” målas. Detsamma kan gälla för klassen, individen, regionen, rasen etcetera. Myten skapar på så sätt rammar för diskursiv mening på ett sätt som per definition blir ett hegemoniskt anspråk. På så sätt går det att skilja på mytologiska strider och diskursiva strider inom ramen för samma myt. Exempelvis är förnekandet av människoraser en funktionellt annan typ av artikulering än att den svarta och vita rasen har lika värde²⁰³. Myter fungerar som ytor för inskription av mening som blir bärande för vilka utopier en diskurs försöker uppnå eller vilka faror den försöker hålla stängen. På så sätt fungerar den

²⁰¹ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999

²⁰² Laclau, Ernesto *New reflections on the revolution of our time* Verso: London 1990:61

²⁰³ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999; Howarth, David, Norval, Aletta J, Stavrakakis, Yannis (red) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press, 2000

mening som anknyts till diskursiva myter som legitimerande och strukturerande för diskurser²⁰⁴.

Datainsamling, urval och material.

Den här studien bygger på fyra typer av empiriska material som på olika sätt bidrar till analysen av regionfrågan i Värmland. Det de har gemensamt är att de alla är insamlade och analyserade i syfte att fånga meningsskapande och artikuleringar om regionens betydelse i anslutning till den pågående processen att omstrukturera den regionala politiska nivån i Sverige.

Diskursanalys syftar till att studera texter men synen på vad som utgör texter varierar mellan olika diskursanalytiska ansatser. Inom PDT förenas det omfattande diskursbegreppet med ett lika omfattande textbegrepp. Eftersom alla sociala praktiker kan betraktas som diskursivt (re)produktiva kan de också betraktas som text²⁰⁵. Vilka texter som görs till föremål för analys avgörs inte med avseende på vilka texter som är *mest sanna* utan i anknytning till den problematisering som konstrueras för analysen²⁰⁶. I den här avhandlingen syftar analysen till att beskriva vilka representationer av regionen och regionalt medborgarskap som artikuleras i anslutning till att regionfrågan politiseras. Det material som analyseras är utvalt i anknytning till den uppgiften. Materialet är inte tänkt att spegla en totalitet, någon slags fullständig representation av de artikuleringar som gjorts i alla rum som öppnats för kamp om mening i anslutning till regionfrågan. Det finns dock ändå en ambition att skapa bredd i materialet, att skapa gynnsamma förutsättningar för att inkludera olikheter i vad som kan och får uttryckas. Både genom att studera olika typer av rum för artikulering och även genom att söka upprätta en öppenhet för en variation av artikuleringar i materialet.

²⁰⁴ Laclau, Ernesto 'The death and resurrection of the theory of ideology' i *MLN* 112.3 1997: 297-321.

²⁰⁵ Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur, Lund: 2000

²⁰⁶ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999; Koch, Andrew M., *Poststructuralism and the politics of method*, Lexington Books: Lanham, MD, 2007

Naturligt förekommande texter

Det första materialet som ingår i avhandlingen är de naturligt förekommande texter som producerats i anslutning till regionfrågan i Värmland. Att de är naturlig förekommande innebär endast att de är producerade utan någon slags inblandning av mig, däremot är de utvalda och insamlade av mig. Delvis består materialet av de utredningar som omnämnts tidigare och som genomförts av bland andra Region Värmland och Värmlands landsting. Utredningarna beskriver på olika sätt regionens betydelse, utmaningar, förutsättningar och förutspår konsekvenser med alternativa framtidsscenarion. Texterna är i regel producerade av regionala tjänstemän och politiker, med vissa undantag där externa konsulter använts, på uppdrag av politiker. I vissa texter har politiker varit mer direkt aktiva i produktionen och de kan betraktas som resultat av politiska överläggningar av mer formaliserad karaktär. Redan nu kan det dock vara värt att poängtera att min ambition med att analysera texterna egentligen inte handlar om vem avsändaren är. Jag kommer inte att dra slutsatser om vem som anser vad och varför. Den analytiska gärningen ligger i att dekonstruera diskurser och rekonstruera de logiker som kommer till uttryck i materialet. Materialet har samlats in eftersom texterna är tydligt relaterade till artikulerande praktiker i anknytning till regionfrågan och de är producerade i en direkt närhet till den politiska processen som pågick mellan 2007 och 2011. Från dess att ansvarsutredningen publicerade sitt slutbetänkande till dess att det stod klart att Västra Götalands regionfullmäktige säger nej till en framtida sammanslagning med Värmland. På så sätt ger de tillgång till artikulationer som konstruerats i den kontexten, i ett rum nära det formella beslutsfattandet.

Nästa naturligt förekommande material kan sägas innebära en förflyttning utåt i relation till den formella beslutsprocessen för regionfrågans hantering i Värmland och utgörs av den värmländska regionala dagspressens samlande publicering med avseende på regionfrågan under samma tidsperiod²⁰⁷. Materialet består av publicerade ledarsidor,

²⁰⁷ Materialet har genererats genom sökningar efter artiklar som relaterar till termer som "region", "regionfrågan", "storregion", "västra götaland", "sammanslagning" i artikelarkiv hos de två regionala dagstidningarna Nya Wemlandstidningen (NWT) och Värmlands folkblad (VF).

nyhetsartiklar och debattartiklar och totalt ingår 367 artiklar i studien. Materialet syftar till att bredda möjligheten för vilka artikuleringer som ges tillträde till analysen. Dagspressens redaktioner bör för all del kanske alltid i formell mening betraktas som textproducenter för detta material men samtidigt artikuleras utsagor från olika subjektpositioner; politiker, tjänstemän, journalister, lobbyorganisationer, medborgare, forskare etc. Materialet kan därför sägas vara mer potentiellt öppet för antagonistiska relationer, men också öppet för oväntade ekvivalenser än de texter som producerats i anslutning till eller som konsekvens av den formella politiska processen²⁰⁸.

Observationer och fokusgrupper

Förutom de naturligt förekommande texterna som samlats in har också två slags texter genererats där jag har haft en mer aktiv roll som producent. Det första handlar om observationer av offentliga möten som arrangerats av Värmlands landsting i syfte att informera om regionfrågan. Till dessa möten bjöds allmänheten in för att ta del av information och ges möjlighet att ställa frågor till de tjänstemän som varit ansvariga för processen från landstingets sida. Mötena arrangerades av landstingets demokratiberedning och genomfördes på fyra värmländska orter under våren 2011. Mötena genomfördes i Ekshärad, Kristinehamn, Arvika och Karlstad och kom på så sätt att täcka in Norra, Västra, Östra och Södra Värmland. Varje möte genomfördes i en tillgänglig offentlig lokal och varade under två timmar. Den första timmen bestod av en genomgång av frågan av två tjänstemän. Den förste föredrog regionfrågans historia i ett lite längre perspektiv och den andre föredrog utvecklingen i Värmland sedan ansvarskommitténs slutbetänkande publicerades 2007 med tyngpunkt på de utredningar som genomförts i anslutning till processen. Efter ett kort uppehåll användes resterande tid till att allmänheten kunde ställa frågor och reflektera över regionfrågans betydelse och framtid. Min roll var att passivt observera dessa möten och dokumentera dem med hjälp av noggranna fältanteckningar.

²⁰⁸ I bliaga 2 finns mer information om materialet, exempelvis fördelning mellan tidningarna och fördelning mellan ledare, nyhetsartiklar och debattartiklar.

Observationerna syftar till en ytterligare rörelse utåt i förhållande till regionfrågan som beslutsprocess. Även om stora delar av de artikulationer som görs på mötet är baserade på de utredningsmaterial som presenterats ovan och redan ingår i materialet, lämnas också utrymme för konfrontation och antagonism när utredningarnas artikulationer möter den intresserade allmänhet som besöker mötet. Det finns utrymme att ställa frågor, att kritisera de slutsatser som presenteras och att artikulera motstånd på olika sätt. Materialet bidrar på så sätt som en studie av en potentiellt antagonistisk situation, ett rum som tillåter eller kanske rent av uppmuntrar konflikt.

Det sista materialet som ingår i studien består av en fokusgruppsstudie som genomfördes mellan 20011 och 2012. Fokusgrupper kan liknas vid ett slags löst strukturerade gruppintervjuer. En grupp människor diskuterar och reflekterar i interaktion med varandra kring tematiker och ämnen som tillhandahålls av forskaren²⁰⁹. Ambitionen med fokusgruppsstudien var att öppna upp möjligheten för artikulationer ytterligare ett steg och vända mig till ”allmänheten” för att samla in data. Till skillnad från den surveyundersökning som redogjordes för i kapitel två, ger fokusgruppsformatet större möjligheter till friare artikulation kring ämnet. Forskarens styrning av vad som kan sägas och tänkas blir inte lika härskande²¹⁰. Naturligtvis innehåller formatet styrningsteknologier, i termer av ämnesval och samtalsstyrning. Jag betraktar därför materialet som samproducerat av mig och deltagarna i ännu större utsträckning än de andra materialtyperna.

Att genomföra fokusgrupper där ”allmänheten” deltar, det vill säga med ett urval av deltagare som inte är beroende av en koppling till ämnet, innebär praktiska utmaningar. Hur ska deltagarna hittas och hur ska själva fokusgruppen genomföras? Min strategi har varit att söka efter grupper som formats innan fokusgruppsstudien och har viss vana av interaktion. Praktiskt har mitt tillvägagångssätt varit att gå via studieförbund. Därigenom har jag kunnat nå ut med förfrågningar om att delta till studiecirkel med olika inriktningar. Slöjdcirkel, litteraturscirkel, musikcirkel etcetera.

²⁰⁹ Halkier, Bente *Fokusgrupper*, 1. uppl., Liber: Malmö, 2010

²¹⁰ Bryman, Alan *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber: Malmö, 2011

Totalt har fem fokusgrupper genomförts med mellan fem och sju deltagare per träff²¹¹. Varje träff har tagit mellan en och en och en halv timma och följt samma grundläggande upplägg. Efter att jag informerat kortfattat om studiens syfte och forskningsområde har deltagarna fått ta del av ett antal kartor på olika regionförslag som förekommit i den värmländska debatten²¹². Därefter har deltagarna associerat fritt runt bilderna och strukturerat upp diskussionen därefter. Min roll under fokusgrupperna har varit att fungera som bollplank och en relativt passiv samtalspartner. Jag har ibland sammanfattat hur jag uppfattat resonemang eller meningsskiljaktigheter. Jag har också förtydligat vissa frågeställningar som deltagarna berört på olika sätt och på så sätt drivit diskussionen framåt när det funnits behov.

Fokusgruppsformatet är gynnsamt på flera sätt för att fånga diskursiva artikulationer. För det första är det möjligt att producera texter som inte finns ”naturligt”. Vissa skulle betrakta det som en brist eftersom det då är en manipulerad text²¹³. Men då tolkas också naturlighet som någon slags renhet; en sannare text än den som samproducerats av forskaren och deltagarna. Mitt svar på sådan kritik är att den enda karaktäristik jag tillskriver en naturligt förekommande text är just att den redan är producerad när forskaren kommer i kontakt med den. Men samma ögonblick som forskaren identifierar texten kontamineras den i så fall. Manipulation består inte endast av interaktion med människor utan med just texter och på så sätt är alla texter manipulerade av forskaren. Genom urval, genom tolkning och genom analys. Att delar av tolkningen och analysen görs i produktionen av texten är på så sätt inget principiellt problem, men väl en aspekt av forskningen att vara medveten om och reflektera över vilka konsekvenser en sådan process för med sig. I mitt fall uppstod till exempel situationer där jag fick frågor om hur processen gått till och innebörden av olika termer som förekommer i debatten. En konsekvens av det har varit att delar av materialet har känts för ”kontaminerade” till den grad att jag kodar mina egna utsagor. Vid sådana tillfällen har jag valt att bortse från sådana passager. Likväl är kanske den främsta fördelen, enligt min mening, med

²¹¹ Se bilaga 3 för en mer utförlig beskrivning av fokusgruppsstudien.

²¹² Se bilaga 3

²¹³ Halkier, Bente *Fokusgrupper*, 1. uppl., Liber: Malmö, 2010

fokusgruppsformatet att den kan stimulera och dokumentera artikulationer som inte går att finna i redan existerande textmaterial.

En annan fördel gentemot exempelvis intervjumetodik i anslutning till diskursanalys är att fokusgrupper kan fånga konflikter i termer av meningsstrider. Konfronterande artikulationer kan mötas och hanteras inom ramen för en fokusgrupp utan att forskaren behöver intervensera. I en intervjusituation är interaktionen mellan forskaren och en deltagare. Fördelen är att legitimitetsgrunder och argumentationslinjer ger en mer flerdimensionell bild av de artikulerande praktikerna än vad som kan vara fallet i intervjusituationer²¹⁴.

De material som jag väljer innebär en medveten gradvis förflyttning från den offentliga politiken. Från utredningsmaterial, via medial rapportering och debatt till offentliga möten och fokusgrupper. Syftet är inte att spåra en kausal diskursiv spridningseffekt eller något liknande. Syftet är helt enkelt att skapa förutsättningar för en analys av artikulationer som både inkluderar politiken och det politiska. Det är med andra ord inte en argumentationsanalys som analysen ska syfta till utan en analys av artikulationer i anslutning till regionens betydelse och innebörden av regionalt medborgarskap. Med hjälp av materialets bredd kommer analysen att kunna fördjupas och röra sig bortom politisk retorik i konstruktionen av vilka logiker som strukturerar meningsskapandet. Rörelsen ut från den formella beslutsprocessen innebär också en rörelse för hur konstruerande jag har varit i förhållande till materialet innan det samlats in. Även de naturligt förkommande materialen har konstruerats som material av mig genom mina urvalsmetoder och genom att dokumentens relevans har tolkats av mig. Mer uppenbart är att i fokusgruppsmaterialet har jag varit en mer aktiv medkonstruktör genom att leda och delvis strukturera samtalen²¹⁵.

Bearbetning av materialet

Arbetet att analysera texterna har bokstavligt talat varit en fråga om att konstruera logiker i materialet. Först har byggstenarna identifierats, sedan

²¹⁴ Halkier, Bente *Fokusgrupper*, 1. uppl., Liber: Malmö, 2010

²¹⁵ Jämför Mason, Jennifer *Qualitative researching*, 2. ed., Sage: London, 2002 om collecting vs. constructing data.

har arbetet bestått i att noggrant försöka återskapa de meningsskapande artikulationer som kommer till uttryck i texterna och slutligen har dessa formationer analyserats med hjälp av de förklarande logiker som beskrivits ovan och då med avseende på frågan om det regionala medborgarskapets betydelse, premisser och villkor.

Textmaterialet har bearbetats och reducerats i ett antal steg och i olika syften som relaterar till de begrepp och den analytiska strategi som PDT sätter upp. I ett första skede har textmaterialet lästs igenom noggrant men förutsättningslöst. Därefter har texterna kodats genom att identifiera centrala tecken. I det här skedet har helt enkelt tecken som är återkommande och som framstår som viktiga meningsbärare i texten kodats²¹⁶. Exempel är *region, kultur, identitet, tillväxt, landskap, sjukvård* etc. Nästa steg har varit att försöka konstruera hur tecknen relaterar till varandra, ett första steg är att arbeta med nodalpunkter och myter. Identifikation av nodalpunkter handlar om att söka efter privilegierade tecken som ges en central roll i relation till de övriga tecknen. Med hjälp av sådana knutpunkter blir det möjligt att börja konstruera en mer sammanhållen struktur i de tecken som identifierats.

Identifieringen av myter innebär att söka efter de inskriptionsytor som möjliggör och legitimerar en given diskursiv struktur. Då framträder både diskursers konturer, i termer av avgränsningar, och konfliktytor inom och mellan diskurser. Det leder till det tredje steget i analysen som syftar till att betrakta de diskursiva formationer som framträder i materialet. Vilka tecken är föremål för meningsstrid? Vilka delar av diskurserna är istället harmoniserande? Kort sagt, vilka hegemoniska och antagonistiska relationer framträder i analysen? Det sista steget i analysen har varit att med hjälp av sociala, politiska och fantasmatiske logiker undersöka och problematisera det regionala medborgarskapet. Att konstruera en förståelse för de artikulationer som stukturerar mening i skärningspunkten mellan medborgare och gemenskap i anslutning till regionfrågan.

²¹⁶ Det kan jämföras med vad Miles och Huberman kallar för *mönsterkodning*, syftet är att söka efter återkommande eller tillsynes centrala delar i en text. Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*, 2. ed., Sage: Thousand Oaks, CA, 1994, för mig är detta ett sätt att göra materialet hanterligt och tillgängligt för diskursanalys.

Förskjutningar i materialet

Analysen kretsar kring tre olika artikuleringar av regionen och regionens betydelse, som kretsar kring begreppen kultur, välfärd och tillväxt. Jag har gett dessa diskurser namnen *kulturlandskapet*, *välfärdsystemet* och *tillväxtmaskinen*. Jag vill här göra en övergripande sammanfattning över hur de olika diskurserna manifesteras i materialet. Samtliga diskurser finns närvarande i alla material men samtidigt finns det skillnader i vart diskurserna har sin tyngdpunkt och hur de kommer till uttryck. De resonemang jag för här om tyngdpunkter kan – med viss rätt – anklagas för bristande systematik. Jag har inte systematiskt kvantifierat eller enligt någon systematisk kvalitativ metod avgjort den relativa tyngden eller närvaron i förhållande till olika material. Jag tycker dock ändå att det finns ett värde i att redogöra för mina egna reflektioner som baseras på både kvalitativa och kvantitativa uppskattningar om materialet. Resonemangen och illustrationerna kan betraktas som en informerad reflektion som bygger på ett långvarigt och tidvis intensivt umgänge med materialet.

Kulturlandskapet finns närvarande i utredningsmaterialet utan att inta en stark eller dominerande ställning i jämförelse med de andra representationerna av regionen. Vikten av den kulturella geografin och dess betydelse för regionfrågan omnämns och berörs men ägnas inga systematiska redogörelser eller detaljerade resonemang. Kulturlandskapet framstår på så sätt som förgivettaget i den meningen att dess betydelse utan argumentation kan befästas och utgöra en grund för argumentation för regionfrågans betydelse.

I pressmaterialet ges kulturlandskapet större plats och mer utvecklade explicita artikuleringar om kulturlandskapet förekommer. Exempelvis utvecklas resonemang om kulturlandskapets betydelse för såväl människor som tillväxt och i även dynamiken mellan dessa artikuleras. Under dialogmötena ingick en presentation om landskapet Värmland där flera aspekter av kulturlandskapet som diskurs artikulerades. Skillnaden mellan administrativa och kulturella gränsdragningar är ett exempel. Störst utrymme fick dock kulturlandskapet i fokusgruppsmaterialet där samtliga grupper ägnade betydande tid till att utveckla resonemang om värmländsk identitet och sina personliga relationer till kulturlandskapet i

termer av känslor av samhörighet med andra och med regionen. Även regionens identitet ägnades stor uppmärksamhet.

Tillväxtmaskinen är tydligast i såväl utredningsmaterialet som i mediematerialet. Här lämnas detaljerade och relativt komplexa redogörelser för tillväxtmaskinens mekanik och funktion. Uttryck och argument om hur regionfrågan relaterar till frågor om regional utvecklingspolitik och mer specifikt till frågor om tillväxt intar en dominerande ställning i dessa material om de betraktas som helheter. De observerade dialogträffarna berör också tillväxtmaskinen på ett tydligt sätt men inte på ett lika kvantitativt dominerande sätt som i fallet med utrednings- och tidningsmaterialet. Däremot intar diskursen en självklar och dominerande ställning i termer av vad som krävs för att hantera en osäker framtid för regionen. Fokusgruppsmaterialet intar i förhållande till tillväxtmaskinen en mer bekräftande ställning. Tillväxtmaskinens tecken och logiker finns närvarande men ägnas inte lika stor uppmärksamhet som frågor om kulturlandskapet och välfärdssystemet. Detaljrikedomen och de mer komplexa resonemangen saknas helt i fokusgruppsmaterialet, men indirekta bekräftande artikuleringar finns ständigt närvarande. Som exempel går det att jämföra hur uttryck om den regionala tillväxten situerad i en globaliserad världsordning kan se ut som nedan i utredningsmaterialet respektive i fokusgruppsmaterialet. Båda citaten situerar regionens förutsättningar och villkor i en global kontext men i olika grad av detaljrikedom:

Utredning:

En stark drivkraft i en alltmer öppen global ekonomi är det ökade utbytet mellan nationer av kapital, varor, tjänster och människor – ett utbyte som förstärks och underlättas av ett allt snabbare informationsflöde. Företagen i Västra Götaland och Värmland tävlar alltså i allt mindre grad med varandra och allt mer med företag i regioner utanför Sverige²¹⁷.

Fokusgrupp:

Kvinna 1: Fast nu lägger du det ju i utlandet, i alla fall om det är billigare att tillverka²¹⁸.

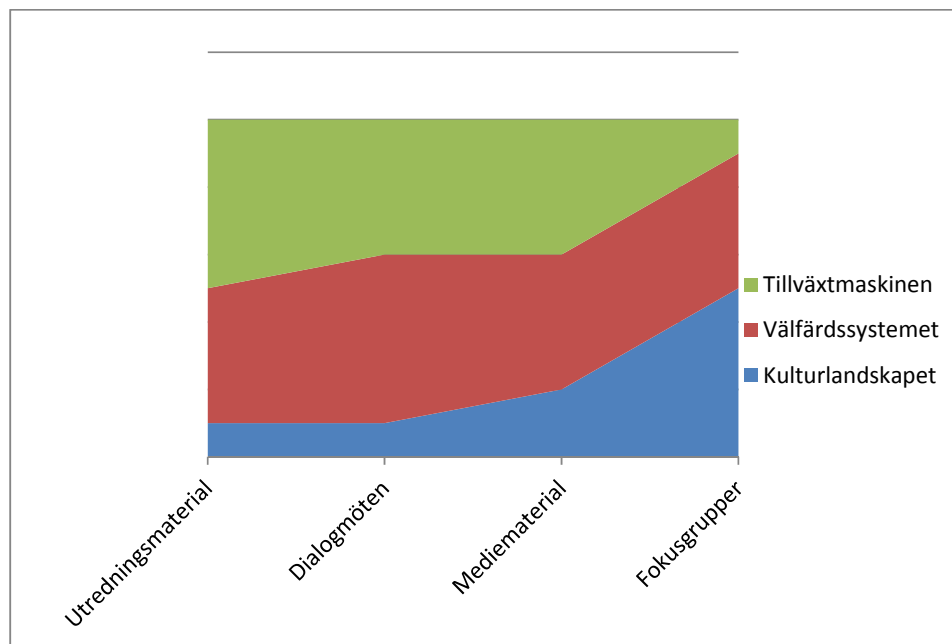
²¹⁷ *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010 s. 17

²¹⁸ Fokusgrupp 2

Representationen av välfärdssystemet är mest utvecklad i utredningsmaterialet och då särskilt i de utredningar som specifikt berör hälso- och sjukvård. Representationen är också utvecklad med stor detaljrikedom i pressmaterialet, både i termer av hur relationen till tillväxt uttrycks men också i de artiklar som gör hälso- och sjukvården som huvudtematik. Hot och utmaningar för det regionala välfärdssystemet är starkt närvarande i debattartiklar, även de som fokuserar mest på tillväxtmaskinens betydelse. I dialogmötena handlade mycket av frågorna om sjukvården, och då i synnerhet i förhållande till frågor om tillgång till och inflytande över sjukvården. Detsamma gäller fokusgruppsmaterialet där frågor om sjukvård tog stor plats.

I diagrammet nedan illustreras min reflektion över hur diskurserna betonats i olika material.

Figur 5 – Diskursernas representation i studiens material

Kommentar: Diagrammet kan tolkas som att diskurserna finns närvarande i materialet som helhet. Välfärdssystemet är relativt jämnt närvarande i hela materialet medan tillväxtmaskinen och kulturlandskapet här sina relativa tyngdpunkter i olika material.

Illustrationen visar både att texterna som ingår i studien skiljer sig från varandra i termer av vilka delar av formationen som betonas och ägnas störst uppmärksamhet och utvecklade resonemang. Samtidigt visar illustrationen att den diskursiva formationen som bestående av tre diskurser som formeras runt begreppen kultur, välfärd och tillväxt finns närvarande i hela materialet. Det är med andra ord relevant att beakta kopplingar, spänningar och skärningspunkter i hela materialet, en uppgift som jag kommer att återvända till i det avslutande kapitlet.

Analysens disposition

Efter det här kapitlet börjar avhandlingens empiriska del. Jag vill i det här avsnittet göra några förtydliganden kring analysens disposition och de grepp för framställningen av analysen som görs. Den här avhandlingen handlar om en politisk process, med en start och ett slut. Specifikt är det den värmländska regionfrågan mellan 2007 och 2011 som avhandlas. Samtidigt är inte syftet att återge processen som den utspelats i *politiken*, syftet är istället att försöka fånga samspelet mellan politiken och det politiska. Det innebär att den läsning och den analys som görs i första hand inte syftar till att beskriva *vem* som agerar, *när* det sker eller med vilka *intentioner*. Istället är det den meningsskapande praktiken som både konstituerar och konstitueras av politiken som jag studerar. Kort sagt, analysen syftar till att i första hand beskriva det meningsskapande som sker i anslutning till regionfrågan och försöka förstå dess konsekvenser i förhållande till ett regionalt medborgarskap. Den analytiska framställningen kommer därför inte följa en kronologisk, eller en materialmässig logik utan en meningslogik som struktureras med hjälp av de analytiska begrepp och kategorier som jag presenterat ovan.

I vart och ett av de tre följande kapitlen kommer en diskurs som (re)konstruerats ur materialet att presenteras och undersökas närmare. Varje diskurs kommer att presenteras med hjälp av begreppen myt, nodalpunkt, tecken och subjeksposition. Kapitlen följer samma disposition som är konstruerad i syfte att ge så god förståelse som möjligt för de meningssystem och konfliktytor som jag har funnit i min analys. Varje kapitel inleds med ett illustrativt citat som jag har valt för att jag tycker att det fungerar som ett tydligt första möte med diskursens

inramning och struktur. Med hjälp av citatet blir det möjligt att synliggöra ett antal premisser som är centrala för diskursens struktur. I nästa steg presenteras den myt som artikulerar en principiell läsning för regionen i diskursen, som fyller regionen som inkskriptionsyta med en specifik mening. Vad består regionen av, vilka hot står den inför som kan hanteras av diskursen eller vilka utopiska möjligheter kan diskursen leda till? Därefter används nodalpunkter som viktiga utgångspunkter för att på ett djupare sätt kunna förstå diskursens sammansättning. Vilka privilegierade tecken träder fram och hur relaterar dessa tecken till varandra genom likhet och skillnad som delar i en diskursiv struktur? Efter att diskursens struktur presenterats följer en undersökning av de subjekspositioner som framträder i diskursen. Vilken förståelse av regionens medborgare produceras inom ramen för diskursens meningsstruktur?

Varje empiriskt kapitel bygger på hela det material som legat till grund för analysen och den empiriska framställningen kan betraktas som ett första steg av abstraktion i analysen. Framställningen ska skildra den läsning, kodning och tolkning av materialet som jag gjort men likt varje abstraktion innebär den också en produktion som inte i någon slags fullständighet speglar materialet. Istället är texten argumenterande för de meningsstrukturer och tolkningar som återges. Löpande genom framställningen kommer exemplifierande citat att lyftas fram. Både som argument/belägg för framställningen men också som öppningar för att visa min läsning och mina tolkningar och på så sätt bjuda in till granskning och kritik av min analys.

I det avslutande kapitlet följer en analys av det regionala medborgarskapet i anknytning till det fält som brutits upp och synliggjorts i anknytning till regionfrågan. Här studeras hur förståelse av medborgarskap i relation till regionen struktureras. I analysen används sociala, politiska och fantasmatiske logiker som analysredskap för att studera hur det regionala medborgarskapets produceras i anslutning till regionaliseringsprocessen i Värmland. I tabellen nedan illustreras hur avhandlingens disposition huvudsakligen anknyter till de frågeställningar som studien utgår ifrån och de analytiska begrepp och kategorier som

presenterats. Den tredje besvaras med en övergripande och sammanfattande diskussion av studiens resultat.

Tabell 2 Avhandlingens struktur och analytiska kategorier

Forskningsfråga	Analytiska kategorier	Kapitel
1) Vilka diskursiva representationer av regionen och regionens medborgare artikuleras i anslutning till regionfrågan?	Myt Nodalpunkt Tecken Subjeksposition Diskursiv formation Hegemoni Antagonism	5. Kulturlandskapet 6. Valfärdssystemet 7. Tillväxtmaskinen 8. Det regionala medborgarskapets villkor
2) Vilka medborgarskapslogiker konstrueras i anslutning till regionfrågan och på vilket sätt strukturerar dessa ett regionalt medborgarskap?	Social logik Politisk logik Fantasmatisk logik	8. Det regionala medborgarskapets villkor
3) Vilka villkor för politik och utveckling strukturerar det regionala medborgarskapet och samhällsbyggandet?		8. Det regionala medborgarskapets diskursiva villkor

5. KULTURLANDSKAPET

Värmland har en lång historia med egen administrativ gräns, vilken stämmer väl ihop med den kulturella landskapsgränsen, där de enda undantagen utgörs av Karlskoga och Degerfors kommuner som tillhör Örebro administrativt. Den kontinuitet de väl synkroniserade gränserna skapat genom århundraden har säkert bidragit till att odla den värmländska identitet och särart som blivit ett kännetecken både inom och utom landskapets gränser²¹⁹.

I ansvarskommitténs slutbetänkande är ett av de kriterier som presenteras för hur Sveriges nya regionala geografi bör utformas uttryckt som ”att län och regionkommuner så långt som möjligt avgränsas så att medborgarna kan känna anknytning dit²²⁰”. Känslan för den egna regionen och känslan av samhörighet är med andra ord en aspekt av regionfrågan som funnits närvarande när den politiska geografin utretts. Förståelsen av hur frågor om identitet, kultur, gemenskap och särart är kopplade till regionfrågan struktureras i fallet Värmland i en diskurs som jag valt att benämna *kulturlandskapet*. Diskursen kretsar runt ett särskilt sätt att tala om och förstå Värmland som genomsyrar materialet på olika sätt. Dessa uttryck går att finna i såväl offentliga utredningar, i mediedebatt, i de dialogmöten mellan medborgare och landstinget såväl som i fokusgruppsmaterialet. I det här kapitlet kommer denna förståelse att beskrivas och diskuteras i en succesivt ökande grad av precisering. Syftet är att synliggöra hur förståelsen av Värmland som ett kulturlandskap är

²¹⁹ *Ensam Värmland bäst* NWT 2011-07-20

²²⁰ SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft, Ansvarskommitténs slutbetänkande*

strukturerat i materialet, vilka aspekter av förståelsen som blir ifrågasatta och även diskutera vilka konsekvenser sättet att tala och tänka om regionen för med sig ur ett medborgarskapsperspektiv.

I citatet ovan finns uttryck för några premisser som är viktiga för hur kulturlandskapet som diskurs legitimeras och ordnas i sin struktur, som det här kapitlet syftar till att studera²²¹. Jag vill inleda med att vända uppmärksamheten till några av dem. För det första görs i citatet en distinktion mellan kulturell och administrativ gränsdragning på ett sätt som innebär att kulturell gemenskap formar en region som inte med nödvändighet sammanfaller med formella administrativa gränsdragningar. Administrativa regioner och kulturella regioner förstås som skilda entiteter som skapas, formas, bevaras och utvecklas enligt skilda rationaliteter och ordnas i olika system. Den förra avser formella gränsdragningar som regleras av politiken och den senare regleras av emotioner och identitetsskapande processer som inte nödvändigtvis står under den formella politikens inflytande. Istället tycks de ha sin grund i processer baserade på traditioner, historia och identitetsskapande praktiker.

En andra premiss som kommer till uttryck i citatet ovan handlar om en förståelse för kulturlandskapets värde. Den kulturella regionala gemenskapen är ett värde för de som bor i regionen på flera olika sätt, vilket kommer att visa sig längre fram i det här kapitlet: genom att bidra till känslor av gemenskap, stolthet, trygghet och sammanhang. Som del i regioninvånarnas identitet och som länk mellan människorna och platsen de bor på. Som aspekt av vad som gör den geografiska platsen attraktiv på olika sätt. Dessa värden i kombination med den historiska trögrörlighet som den kulturella gemenskapen utvecklats i leder fram till en tredje premiss som jag vill fästa uppmärksamheten på, ett antagande om att kulturlandskapet måste förvaltas på ett specifikt sätt.

Citatet ger uttryck för ett förvaltarskap i anknytning till kulturlandskapet och de värden som det genererar. En odlade, bevarande och skyddande rationalitet. Den tröghet, eller relativa stabilitet som kännetecknar kulturlandskapets formation ger en vårdande snarare än en förstärkande

²²¹ Syftet med att diskutera citatet är att illustrera och introducera bärande aspekter av den diskurs som analyseras mer systematiskt i kapitlet.

ambition i förhållande till kulturlandskapets utveckling. Eftersom basen utgörs av historiska lager, tradition, identitet och mentalitet står kulturlandskapet i grunden utanför kortsiktiga eller plötsliga förändringar såsom politiska beslut och administrativa reformer. Istället kan kulturlandskapets värden tryggas genom att långsiktigt beaktas och odlas.

Innan jag övergår i en mer systematisk analys för hur dessa illustrativa premisser ingår i en specifik diskursiv struktur som kommer till uttryck i materialet vill jag kort resonera om varför jag valt att benämna diskursen kulturlandskapet. För det första är landskapstermen av rösterna i materialet reserverad för att tala om en annan typ av gemenskap än både vad som kan klassas som en administrativ region eller egentligen den officiella status som landskapen fortfarande innehar i vissa avseenden²²². Landskapet representerar i materialet ett rum, en region, som binds samman av emotionella, historiska och traditionsknutna band. Band mellan människor som gestaltas som en regional identitet eller som ett gemensamt kynne. Landskapet som term är i materialet reserverat för att tala om en sådan region. På samma sätt är kulturtermen ett samlande tecken för att tala om de processer och egenskaper som kännetecknar landskapet. Kultur blir i viss mening den avgränsande dimensionen för att föreställa sig ett landskap, även om landskapets gränser också tar sig materiellt uttryck i en fysisk geografi. Benämningen *kulturlandskapet* blir på så sätt det rimligaste sättet att ge uttryck för den förståelse för regionen som stuktureras av diskursen och det är i dynamiken mellan kultur och landskap som diskursen får sin innebörd.

Myten om kulturlandskapet

Förståelsen av kulturlandskapet i materialet uttrycks mot en fond för hur regionen kan göras meningsfull. Denna fond för med sig villkor för hur det är möjligt, rimligt och önskvärt att tala och tänka om regionen och har samtidigt en legitimerande funktion för diskursens sammansättning. Jag kommer nu att gå in närmare på de utgångspunkter som jag redan

²²² Exempelvis används fortfarande landskapsindelningen för indelning av grevskap och hertigdömen.

skisserat ovan för att utveckla hur de intar en ställning som mytiska komponenter²²³ i sättet att tala och tänka om kulturlandskapet Värmland.

Den första komponenten är förståelsen av regionen som en *kulturell region*. En region som baseras på emotioner, metalitet, gemensamma traditioner och historia och som på så sätt avgränsar ett rum i anknytning till sin specifiktet. En kulturell och emotionell geografi. Det handlar om uttryck för en ”värmländsk särart²²⁴”, ett ”värmländskt kynne²²⁵” eller en ”värmländsk samhörighet²²⁶” som skiljer ut kulturlandskapet från andra regioner, enheter och gemenskaper. Den kulturella regionen intar ställningen som ett fundament för tanken om regional identitet i anknytning till Värmland. Känslan av tillhörighet och de särskilda egenskaper som knyts till den värmländska kulturella regionen uttrycks som grunden för ett identitetsskapande i Värmland för de människor som är en del av gemenskapen.

I en nyhetsartikel intervjuas en professor i litteratur om den värmländska identiteten och dess koppling till regionfrågan och ämnet blir belyst på följande sätt:

- Det handlar om identiteter som byggts upp under en väldigt lång tid och som är starka emotionellt konstruktioner. Gemensamma föreställningar om vad som är typiskt för den här landsändan.

(...)

Varför just Värmland har fått så stark identitet har Dag Nordmark inget givet svar på. Troligen handlar det som flera skeenden bakåt i tiden.

- Bland annat det välstånd som byggdes upp genom skogen och järnet och som gav stor självkänsla, men också om de starka kulturtraditionerna och vårt bidrag till litteraturen²²⁷.

²²³ När jag talar om mytiska komponenter är min avsikt att på ett tydligt sätt bryta ned den specifika berättelse, eller fond, för att tala och tänka om regionen som gemenskap en diskurs vilar på. Min tolkning och användning av mytbegreppet syftar till att synliggöra den ”principiella läsning” som ligger till grund för representationen av regionen. Komponenterna utgör som helhet i min mening en sådan principiell läsning, som fastlägger existensen av en specifik region, dess premisser, legitimitetsgrunder, kontext och utmaningar.

²²⁴ *Regionförhandling måste ge rätta svar* NWT 2011-05-06; *Regionfrågan rör inte Värmlänningarna* NWT 2008-05-12; *Vi måste gå samman i en större region* NWT 2008-08-29

²²⁵ *Samarbete söderut bäst för Värmland* NWT 2008-05-28; *Regionfrågan är väl utredd* NWT 2011-04-27

²²⁶ *Moderat nej till Västra Götaland* NWT 2011-05-26; *Värmland klarar sig inte själv* NWT 2011-04-12

²²⁷ *Förändras den Värmländska identiteten av regionfrågan?* VF 2011-11-08

Citatet illustrerar inte bara hur en värmländsk regional identitet kan förstås utan också hur den kan förklaras: att känslomässiga band som utgör en regional gemenskap härrör från historiska skeenden som både formar det regionala ”kynnet” och platsens identitet som i sin tur kan fungera som en yta för identitetsskapande. Tiden, historien och platsens identitet blir på så sätt viktiga aspekter av den kulturella regionen.

Den andra mytiska komponenten handlar om *den värdefulla kulturen* och uttrycker de värden som kulturlandskapet genererar för människor och för gemenskapen på olika sätt. Förutom att känslomässiga band och regional identitet uppfattas som ett värde i sig och att länken mellan den regionala identiteten och regionens identitet skapar en känsla av stolthet²²⁸ förmedlas också andra värden som kulturlandskapet för med sig. Kulturlandskapet beskrivs som ett ”socialt kitt²²⁹” som innebär positiva effekter för hur samhället fungerar. I en debattartikel uttrycks saken som att ”Det är alltid lättare att samarbeta och komma överens med den som tänker på samma sätt!²³⁰”.

Förutom sociala värden artikuleras också hur kulturlandskapet har ett värde för ”varumärket” Värmland och hur det kan gynna den regionala tillväxten som faktor inom besöksnäringen och kulturnäringen²³¹ men också rent generellt genom att skapa attraktivitet och kreativitet i regionen. I en utredning beskrivs kulturlandskapets betydelse för tillväxten på följande sätt:

Ett starkt kulturliv är en viktig konkurrensfördel som ökar attraktionskraften hos regionen och lockar till besök och bosättning. Kulturen bidrar till att skapa dynamik, kreativt klimat och regional tillväxt i vid mening. Kulturen erbjuder verktyg för en utveckling för ett innovativt och mångfacetterat samhälle²³².

²²⁸ Se exempelvis *Vem frågar företagare och vanliga värmlänningar?* NWT 2011-07-27; *Regionfrågan rör inte värmlänningarna* NWT 2008-05-12; *Varannan bryr sig inte om regionbildningen* NWT 2011-05-19

²²⁹ *Arbetsgrupp Kultur SWOT-analys Värmland – Västra Götaland* RV, VGR 2010

²³⁰ *Samarbete söderut bäst för Värmland* NWT 2008-05-28

²³¹ *Arbetsgrupp Kultur SWOT-analys Värmland – Västra Götaland* RV, VGR 2010

²³² *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV, RV, VGR 2010

De värden som kommer till uttryck i materialet gör att kulturlandskapet blir betydelsefullt också för politiken. I citatet ovan sammanlänkas kulturen med tillväxt och ges betydelse också utanför den kulturella och emotionella geografins sfär, nämligen i ekonomisk bemärkelse.

Kulturlandskapets utveckling följer en specifik rationalitet vilken kommer till uttryck i den tredje komponenten i myten om kulturlandskapet som jag valt att benämna *den kulturella motståndskraften*. Komponentens innebär en förståelse för kulturlandskapets utveckling som är anknuten till dess ursprung. På grund av att kulturlandskapet baseras på historia, tradition, platsens identitet och mentalitet är det, i hur diskursen konstrueras, inte så enkelt att förändra kulturlandskapets betydelse eller geografi²³³. Det går inte att reformera kulturlandskapets gränser lika lätt som administrativa gränser även om de i någon mån, i ett historiskt perspektiv är relaterade till varandra. I en debattartikel artikuleras den kulturella motståndskraften på följande sätt:

Frågan om större regioner är svår och känslig! Den rör vid frågor om samhörighet i en sedan lång tid skapad region, som i vårt fall heter Värmland. Jag känner varmt för Värmland! Men Värmland kommer att fortsätta vara Värmland även i en större region. Bohuslän är fortfarande Bohuslän, trots att man ingår i Västra Götalandsregionen²³⁴.

Frågans känsliga karaktär som beskrivs i citatet, i kombination med kulturlandskapets värde och motståndskraft leder fram till den fjärde och sista komponenten, en specifik förståelse för hur kulturlandskapets framtida utveckling bör hanteras: *kulturlandskapets förvaltning*. Förvaltningsambitionen bygger på en varsamhet, en försiktighet, ett bevarande och odlade förhållningssätt till kulturlandskapet²³⁵. Förhållningssättet beaktar kulturlandskapets värden och motståndskraft men respekterar samtidigt behovet av att reflektera över långsiktiga

²³³ Se exempelvis *Värmland klarar sig inte självt* NWT 2011-04-12; *Vi måste gå samman i en större region* NWT 2007-07-03; *Tomas Riste (S) på regionkonferens* NWT 2010-11-12; *Bryr sig någon om regionfrågan?* VF 2008-08-28

²³⁴ *Samverkan ger Värmland kraft att utvecklas* NWT 2007-10-18

²³⁵ Se exempelvis *Bevara Värmland värmländskt* NWT 2008-09-25; *Värmland bör vara eget län* NWT 2008-06-27; *Ensam Värmland bäst* NWT 2011-07-20; *Regionförhandling måste ge svar* NWT 2011-05-06

konsekvenser för hur regionfrågan och administrativa gränser kan komma att påverka kulturlandskapet över tid²³⁶.

I sammanfattning formerar myten om kulturlandskapet en principiell läsning av regionen som särskiljer en kulturell och emotionell geografi från administrativa och andra gränsdragningar. Särskiljningen består bland annat i att formerandet och utvecklingen av kulturlandskapet sker enligt egna rationaliteter och i ett eget tempo. Kulturlandskapet går inte att hastigt reformera, avveckla eller utveckla. Betydelsen av landskapet anknyts grundläggande frågor om identitet, både för regionen och för de människor som ingår i regionen. De värden som lyfts fram, både sociala och ekonomiska i kombination med en kulturell motståndskraft legitimerar ett förvaltande förhållningssätt som fordrar vårdande och förstärkande ambitioner. Kulturlandskapet framstår som en svårstyrd, värdefull gemenskap som baseras på ett långt tidsperspektiv och sega förändringsprocesser men som är i behov av att kultiveras och bevaras.

Diskursens struktur

Myten om kulturlandskapet utgör en fond för att förstå regionen på ett specifikt sätt. Det är nu dags att närmare undersöka de meningsbärande tecken som knyts samman och hur de anknyts till varandra i materialet när regionen förstås som ett kulturlandskap. Strukturen kommer att presenteras genom att centrala sätt att tala om regionen och regionens medborgare i anknytning till kulturlandskapet blir belysta, avlutningsvis sammanfattas strukturen i en tabell som visar diskursens nodalpunkt, tecken och subjektsposition.

I centrum för diskursen finns tecknet kultur. *Kultur* fungerar som ett överordnat tecken, som anknyter till regionens rumsliga och sociala struktur och ger regionen sin specifika mening. Kulturen knyter en rad skilda praktiker till diskursen samtidigt som det sammankopplar dem med det kulturellt avgränsade rum som kulturlandskapet utgör. Även om landskapet åsyftar en fysisk geografi så är det kulturen som ger den särskilda geografien sin mening och sina gränser. Det är kulturen som i diskursen knyter samman politiken, ekonomin och frågor om identitet på

²³⁶ Se exempelvis *Vi känner oss fortfarande som Värmlänningar* VF 2011-11-08

det specifika sätt och i den specifika kontext som utmärker kulturlandskapet.

Det första tecken som jag vill lyfta fram är *regional identitet*. Regional identitet avser de sätt som regionens innevånare utvecklar emotionella band till regionen och till varandra i anknytning till att de utvecklar sin egen identitet. Exempel är att känna sig hemma, eller att uppleva sig som en del av regionen på ett sätt som gör att regionen kan säga någonting om människorna som befolkar den och upplevelsen av att ha ett särskilt band till andra människor som också identifierar sig i relation till regionen. Vad avser de emotionella banden mellan individ och region lyfts känslor av ursprung och stolthet fram²³⁷, vad gäller relationer mellan individer som delar identiteten lyfts känslor av samhörighet och gemenskap fram²³⁸. I fokusgruppsmaterialet resonerar exempelvis en man på följande sätt angående regionens betydelse för den egna identiteten:

Tomas: Känner ni er som värmlänningar?

Man 2: Ja, det gör jag för fan, det är ju generationer bakåt det. Även om jag inte är född i Värmland så flyttade jag hit för att det är hemma(...) Det gör jag faktiskt, det är en stolthet. Finns annat är klart det gör men, man är stolt över sitt ursprung²³⁹.

I en annan fokusgrupp uttrycker en kvinna sin relation till Värmland på ett likande sätt trots, som hon betonar, att hon inte är född i Värmland. Utan inflyttad sedan mer än 50 år tillbaka:

Kvinna 5: Men jag som inte heller är värmlänning från början, jag pratar ju väldigt värmländska och pratar väldigt brett så då tror ju folk att jag är värmlänning och då blir jag lite stolt. Jag vill inte vara Västgöte, nej. Jag känner att ”jag är värmlänning” så är det.

Förutom en känsla av ursprung och känslor av samhörighet relaterar också regional identitet till hur människor med sitt ursprung i regionen kännetecknas av ett antal egenskaper som är karakteristiska för de vars identitet har präglats av regionen. Till dessa egenskaper knyts dialekt²⁴⁰,

²³⁷ Se exempelvis *Splittrat Värmland efter regionbeskedet?* NWT 2011-08-25

²³⁸ Se exempelvis *Moderat nej till Västra Götaland* NWT 2011-05-26

²³⁹ Fokusgrupp 3

²⁴⁰ *Regionfrågan är välutredd* NWT 2011-04-27

humor²⁴¹ men också en särskild mentalitet eller ett särskilt kynne som anses utmärkande utan att egentligen konkretiseras i materialet²⁴². I en debattartikel uttrycks att känslan av ”att klara sig själv²⁴³” skulle vara ett uttryck för den värmländska mentaliteten. I övrigt konstateras endast att sådana egenskaper existerar, att de är värdefulla och att de bör bevaras.

Tecknet regional identitet är sammankopplat med men skiljer sig tydlig från diskursens nästa tecken: *regionens identitet*. Regionens identitet avser inte hur människor identifierar sig med regionen utan vilka egenskaper, berättelser och föreställningar som anknyts till regionen som kulturlandskap. Tecknet uttrycker hur regionen har en betydelse som inte endast spelar roll för de som själva identifierar sig med regionen utan också för hur människor som betraktar utifrån uppfattar regionen och dess befolkning. Tecknet konstruerar Värmland som en region med en stark kulturprofil, i synnerhet med avseende på ”litteratur, musik, konst, konsthantverk och scenkonst²⁴⁴”. Värmland artikuleras på så sätt som en kulturell region med stark identitet²⁴⁵ som är välkänd i hela Sverige och Europa²⁴⁶. I en nyhetsartikel kan man läsa att:

Frågar man en människa på gatan i Stockholm om hur en värmlänning är så får man garanterat ett svar. Ställer man samma fråga om hur någon från Medelpad är så står det nog mer still²⁴⁷.

På ett liknande sätt beskrivs i fokusgruppsmaterialet hur Värmland kännetecknas av en stark identitet som är välkänd på ett sätt som är utmärkande för regionen:

Kvinna 3: Men Värmland är väl då om man jämför om man frågar generellt, så tror jag att Värmland är ett av de länen som är mest känt. Generellt sett. Närke liksom om du frågar ”vart ligger Närke” på det sättet tror jag att...

²⁴¹ *Inte som mälardalingar* NWT 2008-02-21; *Värmland hör hemma i Svealand* NWT 2011-01-24

²⁴² *Regionfrågan rör inte värmlänningarna* NWT 2008-05-12

²⁴³ ”En större region kommer att gynna vården” VF 2011-04-07

²⁴⁴ *Arbetsgrupp kultur SWOT analys Värmland – Västra Götaland* RV, VGR 2010

²⁴⁵ *Förändras den värmländska identiteten av regionfrågan?* VF 2011-11-08; *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV, RV VGR 2010

²⁴⁶ *Värmland hör inte hemma i Svealand* NWT 2011-01-24; *Vem frågar företagare och vanliga värmlänningar?* NWT 2011-07-27; *Ensam Värmland bäst* 2011-07-20

²⁴⁷ *Förändras den värmländska identiteten av regionfrågan?* VF 2011-11-08

Man 1: Det finns associationer till Värmland

Kvinna 3: Ja, Dalarna och Norrland är liksom däruppe, det är ingen som vet skillnad på Västerbotten och Norrbotten och ... Så Värmland har väl en identitet genom diktning och historien på ett annat sätt än kanske andra delar²⁴⁸

I anknytning till regionens identitet finns benämningar som ”sagens landskap²⁴⁹” och liknande hänvisningar till författarskap och även framgångsrika idrottslag som uttryck för Värmlands identitet. I utredningsmaterialet hänvisar man till identiteten som en viktig del av regionens varumärke. Ett varumärke som kan användas för att göra Värmland attraktivt och överhuvudtaget ge regionen en positiv konnotation som är gynnsam i flera avseenden²⁵⁰. I en SWOT-analys som genomfördes av Region Värmland och Västra Götalandregionen med avseende på kultur uttrycks genom en varumärkesförståelse för regionens identitet att ”Strategiskt använda kulturresurser kan bli avgörande för en ny regions attraktivitet²⁵¹”.

Varumärke som förståelse för regionens identitet leder in på nästa tecken i diskursen; *tillväxt*. Tillväxt kopplas samman med kultur genom att kulturen förstås just som en resurs för att generera tillväxt. I enlighet med citatet ovan uppfattas kultur kunna fungera som en varumärkesplattform för att skapa positiva associationer anknutna till regionen. Sådana associationer förstås som gynnande för tillväxten genom att den främjar både kultur- och besöksnäringen. Den gynnar också tillväxten genom att regionen blir mer attraktiv att bostätta sig i och på så sätt ökar tillgången till arbetskraft för det regionala näringslivet²⁵². Tecknet tillväxt kontextualiserar på så sätt kulturen i en global konkurrenslogik och visar

²⁴⁸ Fokusgrupp 1. I tre ytterligare fokusgrupper betonas hur Värmlands identitet är särskilt välkänd och stark.

²⁴⁹ *Vem frågar företagare och vanliga värmlänningar? NWT 2011-07-27; Förändras den värmländska identiteten av regionfrågan? VF 2011-11-08*

²⁵⁰ Se exempelvis *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV, RV VGR 2010; Arbetsgrupp kultur SWOT analys Värmland – Västra Götaland RV, VGR 2010* och även *Värmland hör hemma i Svealand NWT 2011-01-24*

²⁵¹ *Arbetsgrupp kultur SWOT analys Värmland – Västra Götaland RV, VGR 2010:5*

²⁵² *Arbetsgrupp kultur SWOT analys Värmland – Västra Götaland RV, VGR 2010; Hur står sig en västsvensk region SWECO 2010*

hur kultur, i termer av en utvecklad kulturnäring där kulturen kommersialiseras i högre grad och där kulturen ges en större betydelse för regionens varumärke genom en starkare profilering av regionens utbud av kulturella besöksmål kan bidra till regionens globala konkurrenskraft. Att ”Rätt använd kan den bli ett starkt konkurrensmedel gentemot omvärlden²⁵³” som saken uttrycks i en utredning. Förutom kulturens förmåga att bidra till regionens attraktivitet och konkurrenskraft kopplas också kultur och tillväxt samman på ett annat sätt när tillväxttecknet relateras till kulturlandskapet i materialet. Det handlar då om ett sätt att tala om regionens mentalitet eller regioninvånarnas kollektiva kynne som en viktig dimension anknuten till den ekonomiska tillväxten. Det handlar mer specifikt om värmlänningarnas och värmländska ledares entreprenörskap, självförtroende och sammanhållning som alla anses kunna skapa goda förutsättningar för ekonomisk tillväxt i regionen²⁵⁴. I en debattartikel uttrycks saken så här:

Nästan alla politiska företrädare talar om nödvändigheten av tillväxt och ”regional utveckling” men politiskt diskuteras ofta lösningarna som hårda faktorer samtidigt som mycket talar för att mjuka faktorer är väl så viktiga. Det kan handla om den sociala sammanhållningen i en region, traditioner av entreprenörskap samt förtroende och tillit mellan grupper och individer i samhället. Detta har många värmländska politiker studerat på ort och ställe i Gnosjö där just andan av dessa faktorer ofta påtalas som avgörande för regionens framgång²⁵⁵.

Nästa tecken som jag vill lyfta fram konstruerar en specifik relation mellan *kulturella och administrativa gränser*. En relation som formuleras på ett något motsägelsefullt sätt. Å ena sidan uppfattas de kulturella gränserna som produkter av sedimenterade administrativa historiska gränsdragningar, å andra sidan finns ett starkt inslag av separation mellan det administrativa och det kulturella. När det gäller den produktiva relationen mellan kultur och administration är det vanligt med hänvisningar till den historiska länsindelningen som gjordes av Axel Oxenstierna eller ännu tidigare landskapsindelningar. I ett

²⁵³ Arbetsgrupp kultur SWOT analys Värmland – Västra Götaland RV, VGR 2010:12

²⁵⁴ Se *Ensam Värmland bäst* NWT 2011-07-20; *Värmland bör vara eget län* NWT 2008-06-27; *Regionfrågan rör inte värmlänningarna* NWT 2008-05-12 för exempel på hur den regionala identiteten och tillväxten relateras till varandra.

²⁵⁵ *Varning för ett delat Värmland* NWT 2008-08-25

informationsunderlag som delades ut vid de dialogmöten som genomfördes av Landstinget i Värmland kan man i ett häfte läsa:

Landskapen

Har sina rötter i vikingatiden

Var de statliga organ som fanns före länen

[...]

Landskapen är inte några juridiska enheter

Däremot är landskapen kulturbärare som aldrig har tappat sin betydelse

Bra exempel: den starka värmländska identiteten i Karlskoga - Degerfors²⁵⁶

De historiska administrativa indelningarna av Sverige och Värmland uttrycks i det här fallet som liggande till grund för kulturlandskapet och är på så sätt anknutet till och har sitt ursprung i en administrativ indelning²⁵⁷. Att Degerfors och Karlskoga ingår i Örebro län och landsting men i Värmlands landskap är i materialet en återkommande poäng som demonstrerar hur de historiskt sedimenterade indelningarna fortfarande finns kvar och spelar roll för gemenskap och identitet trots mer sentida administrativa reformer. Ämnet ägnas en artikel i Värmlands Folkblad där politiker från Degerfors och Karlskoga uttalar sig i frågan under rubriken ”Vi känner oss fortfarande som värmlänningar²⁵⁸” som fångar innehållet i artikeln väl. De historiska administrativa gränsdragningarna förstås på så sätt som att de övergått i kulturella gränser som egentligen

²⁵⁶ *Den regionala nivån i Sverige Basfakta med utgångspunkt från värmländska förhållanden* Sammanställningen gjord i mars 2011 av demokratiberedningens sekreterare Anders Ajaxson. Karlskoga och Degerfors hör till Örebro län och landsting.

²⁵⁷ Se även *Viktigt att underbygga regionbeslut* NWT 2008-08-19; *Vem frågar företagare och vanliga värmlänningar?* NWT 2011-07-27; *Värmland klarar sig inte självt* NWT 2011-04-12; *”Vi känner oss fortfarande som värmlänningar”* VF 2011-11-08; *Samverkan ger Värmland kraft att utvecklas* NWT 2007-10-18; *Förändras den Värmländska identiteten av regionfrågan?* VF 2011-11-08 för hänvisningar till historiska administrativa gränsdragningar som utgångspunkt för kulturlandskapet

²⁵⁸ *”Vi känner oss fortfarande som värmlänningar”* VF 2011-11-08

följer ett eget tempo och en egen logik för sin utveckling. Administrativa reformer i nutid tycks i anslutning till kulturlandskapet inte nödvändigtvis påverka de kulturella gränserna, åtminstone inte i ett mer kortsiktigt perspektiv.

Den specifika relation och dynamik som konstrueras i materialet mellan kulturella och administrativa gränsdragningar som beskrivits ovan leder också fram till en specifik förståelse för kulturens och kulturlandskapets anknytning till regionfrågan. Regionfrågans relevans för kulturlandskapet ifrågasätts. I en debattartikel uttrycker författaren saken så här:

Varför i hela fridens namn skulle man inte kunna sjunga ”Ack Värmeland du sköna” med känsla också efter en regionindelning av Sverige? Det är ju landskapet Värmland som besjungs i den välkända visan, och landskapet kommer att bestå också efter det att Värmland uppgår i en eller annan region. Fråga en invånare i till exempel Degerfors eller Karlskoga om hur han eller hon uppfattar sin identitet. Det osvikliga svaret, som dessutom uttalas med stor och varm känsla, blir ”Värmlänning!” i – mycket lågt räknat – nio fall av tio. Och ändå bor de i Örebro län...²⁵⁹

På ett liknande sätt finns många uttryck i materialet om att ”Värmland kommer fortsätta vara Värmland²⁶⁰” i en större region, att ”vår identitet behöver vi inte vara mindre stolta över inom en större regionbildning²⁶¹” och att ”den värmländska särarten hotas inte av nödvändiga administrativa förändringar²⁶²”.²⁶³

Även om administrativa och kulturella gränser inte uttrycks som omedelbart sammankopplade med varandra i diskursen, förekommer en argumentation om att administrativa gränser bör beaktas med högre eller lägre grad av hänsyn till kulturell kompatibilitet i föreslagna regionbildningar. Kort sagt, den kulturella särarten i en region konstrueras som mer eller mindre kompatibel med andra regionala kulturella särarter på ett sätt som kan påverka hur lyckad en ny

²⁵⁹ *Sentimentalitet duger inte* NWT 2008-09-30

²⁶⁰ *Samverkan ger Värmland kraft att utvecklas* NWT 2007-10-18

²⁶¹ *Värmland klarar sig inte självt* NWT 2001-04-12

²⁶² *Vi måste gå samman i en större region* NWT 2007-07-03

²⁶³ Se även *Tomas Riste (S) på regionkonferens* NWT 2010-11-12; *Förvirring och oenighet* VF 2011-05-19; *Varannan bryr sig inte om regionbildningen* NWT 2011-05-19 för fler exempel på liknande artikuleringar.

regionbildning blir. Inom argumentationslinjen gäller detsamma om parterna i en eventuell ny region har en gemensam historia. I en utredning där förutsättningarna för att bilda en gemensam region där Västra Götaland och Värmland ingår uttrycks saken som att ”det finns historiska band mellan Värmland och landskapen i Västra Götaland. Identitetsmässigt är det en fördel²⁶⁴”. På ett liknande sätt återkommer i argumentationer för eller emot vissa regionindelningar hur ”gemensamma kulturmönster²⁶⁵”, ett passande ”kynne²⁶⁶”, överensstämmande ”attityder²⁶⁷”, ”historiska samband²⁶⁸” och ”traditionella, kulturella och geografiska samarbetsmönster²⁶⁹” påverkar förutsättningarna för att bilda en väl fungerande region.

Regionens kulturella och administrativa gränser förstås i materialet på så sätt inom ramen för kulturlandskapet som relaterade till regionfrågan genom att de både separeras från varandra och relateras till varandra. Separationen består av hur administrativ och kulturell indelning konstrueras som två olika slags regioner. En som handlar om funktion och politik och en annan som handlar om emotioner och identitet. I en debattartikel artikulerar skribenten separationen som den mellan ”hjärna och hjärta²⁷⁰”. Separationen uttrycks också i termer av hur den kulturella regionen inte är beroende av administrativa reformer. Relationen mellan administrativ och kulturell region artikuleras både i termer av att den kulturella regionen har sitt ursprung i en historiskt administrativ region och hur olika kulturella regioners egenskaper gör dem mer eller mindre lämpliga för administrativ sammanslagning.

Det sista tecknet som jag vill lyfta fram i anknytning till kulturlandskapet är *kulturpolitik*. Närvarande i kulturlandskapet som diskurs finns en förståelse för hur politiken kan och bör stödja det kulturella livet i regionen på olika sätt. Kulturpolitik blir ett samlande tecken för uttryck om en institutionaliserad vilja och en riktning för kulturlandskapets

²⁶⁴ Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV, RV, RVG 2010

²⁶⁵ Samarbete söderut bäst för Värmland NWT 2008-05-28

²⁶⁶ Regionfrågan är väl utredd NWT 2011-04-27

²⁶⁷ Näringslivet om regionfrågan NWT 2008-08-29

²⁶⁸ Regionfrågan i fokus på fullmäktige NWT 2008-04-30

²⁶⁹ Västra Götaland bäst för Värmland NWT 2008-05-08

²⁷⁰ Engagemang, kunskap och ökad medvetenhet om regionfrågan 2008-08-29

utveckling, förutom att diskursens beståndsdelar reproduceras. I utredningsunderlag och politiska direktiv för regionfrågans hantering anknyts tillväxtpolitik och välfärdspolitik till regionfrågan. På samma sätt kopplas också i materialet kulturpolitik till regionfrågan som ett område som på så sätt förstås som beroende av regionfrågan som process. Det görs genom att kulturpolitiken omnämns sida vid sida med tillväxt och välfärd, inte minst genom att kulturpolitiken utgör ett av de områden som blev föremål för en SWOT- analys i förhandlingarna mellan Värmland och Västra Götaland om ett framtida sammangående²⁷¹. Kulturpolitiken konstrueras i viss uträkning som betydande för kultur som egenvärde men i än större utsträckning förstås kulturpolitiken i relation till samhällsutvecklingen och särskilt i förhållande till ekonomisk tillväxt i utredningsmaterialet²⁷². I den SWOT analys som genomfördes kan man läsa hur de olika målsättningarna för den regionala kulturpolitiken uttrycks:

Kultur skapar individuellt växande, sociala sammanhang och ekonomiskt mervärde. Utifrån perspektivet ”starkt varumärke” – vilket idag måste laddas med immateriella och emotionella värde för att få genomslag – är kulturens kompetenser, mötesplatser och potentialer centrala. Strategiskt använda kulturresurser kan bli avgörande för en ny regions attraktivitet. Medborgarnas behov av meningsfull fritid blir allt större och det är väldokumenterat att den främsta konkurrenskraften idag ligger i den lokala unika kreativiteten baserad på mångfald. [...] Samtidigt måste vi erkänna kulturens egenvärden som estetisk upplevelse, som möjlighet till individuellt utövande på en icke-professionell nivå och sist men inte minst konstens förmåga att ifrågasätta och utmana normer och rådande föreställningar²⁷³.

Citatet illustrerar hur kultur och kulturens betydelse och värde är flytande i förhållande till kulturpolitiken och regionfrågan. Kulturen artikuleras som ett värde i termer av att skapa ett socialt sammanhang, ett ”socialt kitt²⁷⁴”, samtidigt som kulturen bidrar till attraktivitet, innovationskraft och ekonomisk tillväxt. Dessutom tillskrivs kulturen ett egenvärde i

²⁷¹ *Arbetsgrupp kultur SWOT analys Värmland – Västra Götaland RV, VGR 2010, övriga områden var*

²⁷² *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV, RV, RVG 2010*

²⁷³ *Arbetsgrupp kultur SWOT analys Värmland – Västra Götaland RV, VGR 2010:5*

²⁷⁴ *Arbetsgrupp kultur SWOT analys Värmland – Västra Götaland RV, VGR 2010:5*

termer av estetik, fritidssysselsättning och normkritik. Kulturpolitikens koppling till regionfrågan adresseras både genom sin koppling till den regionala administrativa nivån och till regionens betydelse för förutsättningarna för att finansiera kulturpolitiken.

Medborgare som kulturbärare

När nu kulturlandskapets innehåll fått en mer detaljerad beskrivning är det dags att vända uppmärksamheten mot den syn på regionala medborgare som produceras i diskursen. När ett socialt rum konstrueras innebär det alltid att även förståelsen för människor struktureras på särskilda vis. I ett hotfullt rum finns fiender, i ett framgångsrikt rum finns vinnare och i ett tragiskt rum finns förlorare. Konstruktionen av subjektpositioner sker både direkt och indirekt i materialet.

Förståelsen av kulturlandskapet i materialet tecknar ett antal bilder av regionens medborgare och konstruerar egenskaper, intressen och en specifik relation till den gemenskap som är Värmland. Kulturlandskapet Värmland befolkas i materialet av värmlänningar. Värmlänningar är den term som genomgående används för att referera till de människor som befolkar den kulturella regionen. Lika genomgående är värmlänningarna konstruerade som ett ”vi” i materialet. ”Vi i Värmland²⁷⁵”, ”vårt vackra landskap²⁷⁶”, ”vår starka värmländska identitet²⁷⁷ ”vill vi ha vårt Värmland kvar?”, ”vi har samma kynne²⁷⁸”, ”vi har vår identitet och tillhörighet ändå²⁷⁹”, ”vår identitet²⁸⁰”, och ”vårat län²⁸¹”.²⁸² Det ”vi” som subjektpositionen ”värmlänningar” uttrycks i är också talande för det innehåll som anknyts till medborgare i kulturlandskapet. Den övergripande förståelsen för den subjektivitet som konstrueras i materialet är ett homogent vi, som utgör den kulturella gemenskap som diskursen tar sin utgångspunkt i. Det är också en i allt väsentligt sammanhållen bild av vilka intressen detta vi har i förhållande till

²⁷⁵ *Inte som Mälardalingar* NWT 2008-08-29

²⁷⁶ *Vem frågar företagare och vanliga Värmlänningar?* NWT 2011-07-27

²⁷⁷ *Värmland hör hemma i Svealand* NWT 2011-01-24;

²⁷⁸ *Samarbete söderut bäst för Värmland* VF 2008-08-29

²⁷⁹ *Varannan bryr sig inte om regionfrågan* NWT 2011-05-19

²⁸⁰ *Värmland klarar sig inte självt* NWT 2011-04-12

²⁸¹ *Värmland bör vara eget län* NWT 2008-06-27

²⁸² Samtliga kursiveringar i detta stycke är gjorda av mig.

regionfrågan. ”Vi” vill finnas kvar. Värmlänningarna konstrueras som i stark emotionell anknytning till kulturlandskapet. Både som en viktig del av de regionala medborgarnas identitet, i sina känslor av ursprung och av att känna sig hemma. Den kulturella gemenskapen uttrycks som ett betydande värde som ingen vill se gå förlorat och som är värt att försvara.

Värmlänningarna konstrueras på så sätt som *kulturbärare* i relation till kulturlandskapet. Oavsett om diskursen konstruerar den levda identiteten i regionen, regionens identitet eller regionen som varumärke förstås värmlänningarna som kapslar vilka genom sin mentalitet, sitt kynne, sina emotionella band till regionen och regionens identitet bär med sig det värmländska kulturlandskapet och utgör grunden för den kulturella geografin. Jag väljer också beteckningen kulturbärare eftersom det återspeglar en förståelse av hur människorna inte aktivt formar, utan bär med sig och för vidare kulturlandskapets innehåll. Subjektspositionen blir på så sätt ett specifikt sätt att förstå värmlänningar i anslutning till de historiska, långsamma processer som har utformat kulturlandskapets specifika ordning.

I fokusgruppsmaterialet förs flera resonemang som relaterar till hur man ”blir” en värmlänning i förhållande till kulturlandskapet. Tidsaspekten är en återkommande dimension i diskussionen. Flera deltagare menar att det som inflyttad är svårt att fullt ut bli en ”äkta värmlänning”, även om man bott i Värmland under en lång tid. En kvinna som har bott i Värmland i över 40 år beskriver saken så här:

Kvinna 5: Säger de ”var kommer du ifrån?” så säger jag inte att jag kommer från Skåne men säger jag ”jag kommer från Värmland” så säger de ”men det stämmer inte” nej men har man bott som sagt den mesta delen av sitt liv i ett landskap så säger man ju så även om jag inte är äkta värmlänning för det kan jag ju aldrig bli²⁸³

I en diskussion dras frågan till sin spets när en deltagare inte ”känner sig som värmlänning” medan en annan deltagare säger sig ha en stark identifikation som värmlänning. Meningsskillnaden blir löst genom en diskussion om hur den historiska anknytningen till Värmland spelar in för att känna sig som värmlänning:

²⁸³ Fokusgrupp 3

Man 2: Mina föräldrar är ju inte från Värmland så jag är första generationens invandrare

(Skratt)

Man 1: Är du utlänning?

Man 2: Ja jag får söka medborgarskap

Man 1: Ja, men jag är äkta Värmlänning jag (skratt)

[...]

Man 2: Ja du är mer förankrad i generationer²⁸⁴

Sammanfattning

Kulturlandskapet som diskursiv förståelseram vilar på en myt om den moståndskraftiga kulturella geografins värden och vårdande. Den struktureras genom att olika tecken om identitet, gränser och politik relateras till varandra på ett särskilt sätt. Kulturlandskapet har en stark representation i materialet och i många stycken saknas helt ifrågasättanden och motstånd mot bilden. Det finns dock vissa exempel på ifrågasättanden. Innan dessa presenteras närmare vill jag i tabell 3 överskådligt illustrera diskursens sammansättning och hur framställningen relaterar till de analytiska kategorier använts i analysen.

²⁸⁴ Fokusgrupp 5

Tabell 3 - Kulturlandskapet	
Mytiska komponenter	Den kulturella regionen Den värdefulla kulturen Kulturell motståndskraft Kulturlandskapets förvaltning
Nodalpunkt	Kultur
Tecken	Regional identitet Regionens identitet Tillväxt Kulturella och administrativa gränser Kulturpolitik
Subjektsposition regionmedborgare	Kulturbärare

Sprickor, motstånd och antagonism

Kulturlandskapet som diskurs kännetecknas av enhet och homogenitet. Diskursen betonar social gemenskap, sociala värden såsom gemensam historia, gemensam identitet, känsla av samhörighet och stolthet. Det finns ändå meningsstrider i materialet som anknyter till och ifrågasätter centrala aspekter av hur kulturlandskapet konstrueras. I det här avsnittet kommer dessa aspekter av granskas mer ingående och analysen kommer att visa vilka tecken som blir föremål för ifrågasättande och vilka delar av kulturlandskapet som intar en naturaliserad ställning i materialet.

Kulturella och administrativa gränser

De meningskonflikter som utspelar sig i materialet relaterar främst till en aspekt av diskursen: *kulturella och administrativa gränser* som i sin tur är sammankopplad med den del av myten om kulturlandskapet som benämndes *kulturell motståndskraft*. Aspekten innebär en specifik, och relativt komplex, förståelse för relationen mellan den kulturella regionen och den administrativa regionen. Kulturlandskapet innehåller ett resonemang som innebär att även om det finns kopplingar mellan

administrativa och kulturella gränser har regionfrågan mycket liten, eller ingen, betydelse för den kulturella gemenskapens gränser eller existens. Kulturlandskapet kommer finnas kvar även om den administrativa gränsen förändras. Resonemanget blir dock ifrågasatt i materialet genom att regionfrågan tvärtom uttrycks som avgörande för kulturlandskapets överlevnad och utveckling. Så här uttrycks saken i en debattartikel:

Vill vi ha vårt Värmland kvar? Jag har inte hört någon prata om Dalsland sedan det sammanslogs med Västra Götalands län. Inte någonstans jag kommit i Sverige har det varit annat än positivt att vara värmlänning. Jag är faktiskt stolt över att komma från sagans landskap. Denna landskapstillhörighet kommer sannolikt att försvinna om vi går upp i en större region²⁸⁵.

I citatet tydliggörs resonemanget att regionfrågan skulle ha en betydligt större inverkan på kulturlandskapet än hur relationen mellan administrativ och kulturell gräns konstruerats i diskursen. På ett liknande sätt betonas i fokusgruppsmaterialet både hur administrativa och kulturella gränser relaterar till varandra och hur den långsiktiga relationen mellan dessa gränser bör beaktas i regionfrågan. Eftersom den kulturella gränsen har en historisk anknytning till den administrativa indelningen finns det i resonemanget som förs i fokusgruppen anledning att reflektera hur en administrativ reform långsiktigt kan påverka den administrativa gränsen. Så här fördes diskussionen:

Man 1: Landskapet Värmland finns väl kvar, det där är ju bara någon administrativ...

Man 2: Men vad ska du med landskap till om

Man 1: Jo, men det syns på kartan i alla fall

Man 2: Jo men det måste betyda något också

Man 1: Ja...

Man 2: Annars kan man ju ta bort landskapet och då finns det ingenting, finns det inget eget styre i ett landskap så är det ingen idé att ha något landskap

²⁸⁵ *Vem frågar företagare och vanliga värmlänningar?* NWT 2011-07-27 Se även *Den värmländska identiteten förloras* VF 2011-04-02 och *Bevara Värmland värmländsk* NWT 2008-09-25

Kvinna 4: Nej

Man 2: Om vi ska ha Värmland bara för att kalla oss värmlänningar, det är ju liksom meningslöst, det finns det ingen nytta i, det är ju ... Jag menar landskapen är ju uppdelade från början som delstyren utav det statliga

Man 1: Men det var ju några år sen

Man 2: Jo, jo

Man 1: En annan tid

Man 2: Men jag menar, så att diskussionen om att slå ihop eller inte det är... Det har ju förstås med styret att göra

Man 1: Jo, jo

Man 3: Och på så sätt får det också med identitet att göra

Man 2: Ja med tiden blir det ju så, tillslut glöms Värmland och Dalarna bort och så är det bara

Man 1: Jo, men ingen jävel kan komma och säga att "Selma Lagerlöf hon kommer från Västra Götaland", nej det är jag inte orolig för

Man 2: Nej inte i våran livstid men i framtiden blir det ju självklart så²⁸⁶

I diskussionen konfronteras olika sätt som relationen mellan administrativ och kulturell gräns kan förstås, enligt samma konfliktlinje som också formerades i mediematerialet. Den kulturella motståndskraften som komponent i myten om kulturlandskapet utmanas därigenom. På samma sätt dras frågan om relationen mellan kulturell och administrativ gräns till sin spets i anknytning till frågan om att möjligen dela Värmland som ett led i regionreformen och skapa en regionindelning där delar av Värmland (vissa kommuner) ingår i en västregion och andra delar ingår i en svealandsregion. En sådan administrativ "splittring" av Värmland uttrycks vara av större betydelse för kulturlandskapet än om hela Värmland administrativt slås samman med en annan region. I ett remissvar angående frågan att fortsätta processen för en sammanslagning med Västra Götaland för Moderaterna i Värmland fram argumentet att: "En splittring av länets 16 kommuner

²⁸⁶ Fokusgrupp 5

skulle försvaga den gemensamma identitet och samhörighet som finns i Värmland”²⁸⁷. På liknande sätt utgör frågan om att dela Värmland en slags gräns för när administrativa och kulturella gränsdragningar smälter samman i regionfrågan i fokusgruppsmaterialet. I en av fokusgrupperna diskuteras just möjligheterna att dela existerande regioner för att skapa nya på följande sätt:

Man 1: Halland var väl också ett län som man ville dela.

Kvinna 2: Småland eller vaddå?

Man 1: Småland eller någonstans mitt i skulle man.... Hälften skulle till Västra Götaland och resten till Småland... om jag minns rätt.

Man 2: ja det har också funnits en sådan problematik.

Man 1: Ja och det tyckte inte Hallänningarna var så roligt.

Man 2: Men frågan om att man skulle kunna dela upp Värmland så, har ni några synpunkter på det?

Kvinna 4: Då kommer ju inte landskapet Värmland att vara kvar då.

Kvinna 2: Nej det kan det ju inte göra

Kvinna 3: Det är ju en urgammal indelning

Kvinna 2: Men det är klart att ta bort allt det som är olönsamt, det är ju väldigt själviskt från oss som bor här Karlstad.

Man 1: Som inflyttad Värmlänning har jag ju haft lite andra funderingar om de olika landskapen om jag säger så, så att jag skulle kunna tänka mig att gå samman med någon annat, jag är inte så beroende av Värmland.

Kvinna 5: Det känner jag också, jag är också inflyttad, och jag känner att jag känner mig som Värmlänning

Man 1: Oh ja!

Kvinna 5: och jag tycker landskapet Värmland ska vara kvar men jag ser gärna att vi går ihop med något annat område.

Kvinna 2: Utan att dela på Värmland!

²⁸⁷ *Partiernas svar på remissen om regionbildning Värmland – Västra Götaland 1 juli 2011*
LIV, RV, VGR 2011

Kvinna 5: Nej, inte dela Värmland!²⁸⁸

Den antagonism som spelas upp i skärningspunkten mellan kulturella och administrativa gränser är en konflikt som utmanar kulturlandskapet och dess relation till regionfrågan i grunden. Den kulturella geografin ingår i en meningskamp där i två distinkt olika förhållanden till den administrativa geografin konstrueras. Ifrågasättandet av relationen utgör ett ifrågasättande som når ända in i myten om kulturlandskapet genom att det som ifrågasätts får konsekvenser för hur den kulturella motståndskraften ska förstås i relation till regionfrågan. Utgångspunkten att den kulturella geografin står ohotad inför administrativa reformer underkänns och detta ifrågasättande utgör den starkaste utgångspunkten i materialet för att argumentera emot större regioner med anknytning till kulturlandskapet.

I den enkätundersökning som presenterades tidigare fanns en fråga om huruvida den värmländska identiteten skulle försvagas i en större region. Av de som svarade på frågan vad det en klar övervikt som svarade att detta vad en trolig konsekvens av en större region²⁸⁹. Meningsstriden ovan kan förstås som att den också visar skilda utgångspunkter för att besvara frågan. De svar som frågan genererade visar att det finns en styrka i ifrågasättandet och argumentationslinjen ur ett populationsperspektiv.

Autenticitet, regional identitet och medborgarskap

Kulturlandskapet innebär en specifik och relativt komplex artikulering av regionen. Diskursen rymmer föreställningar om autenticitet, om essens, arv och ursprung samtidigt som den har inslag av entreprenörskap, konkurrenskraft, attraktivitet och varumärkeslogiker. Regionens koppling till identitetsskapande framstår som dubbel i bemärkelsen att diskursen både konstruerar en förståelse för regionens identitet i termer av platsens identitet samtidigt som den konstruerar en förståelse för platsens betydelse för regionmedborgarnas identitet.

²⁸⁸ Fokusgrupp 4

²⁸⁹ Se figur 4 på sidan 37

Den finske kulturgeografen Anssi Paasi betonar vikten av att särskilja mellan regional identitet som ett regionalt medvetande och regionens identitet som egenskaper som knyts till regionen som plats²⁹⁰. Regionens identitet formas enligt Paasi av de praktiker som fastställer en regions egenskaper, såsom natur, kultur eller människor, på ett sätt så att platsen skiljs ut från andra regioner. Regional identitet handlar istället om upplevelser av att exempelvis höra hemma i en viss region eller att knyta andra former av emotionella band till regionen²⁹¹. De båda är relaterade till varandra men det behöver inte nödvändigtvis vara fallet. En region med en stark identitet måste inte nödvändigtvis generera stark identifikation med regionen. Oavsett, menar Paasi, är regional identitet och regioners identitet uttryck för forandet av ”vi” och ”dem” som i sin tur formar processer av social inkludering och exkludering. Joe Painter understryker Paasis resonemang genom att poängtera hur regional identitet med utgångspunkt i främst kulturella ordningar snarare än juridiska ramverk mycket väl kan komma att fungera exkluderande för de människor som inte anses höra dit²⁹².

Kulturlandskapet som gemenskap, både i termer av regional identitet och regionens identitet kännetecknas av att autenticitet utgör en viktig egenskap. Den autentiska gemenskapen kan förstås som en beteckning av ett socialt rum som ges mening i förhållande till en föreställning om ursprung, arv och historia²⁹³. Kulturlandskapet visar både hur Värmland som föreställd autentisk gemenskap manifesteras i hur regionen artikuleras men också hur människors känslor för platsen förstås som relaterade till autenticitet i termer av arv och tradition.

Kulturlandskapet ges i materialet funktionen som bas för vad Seyla Behabib kallar en *kollektiv identitet*²⁹⁴. Regionen som kulturell och historisk gemenskap artikuleras som en autentisk plats där människors och

²⁹⁰ Paasi, Anssi 'Region and place: regional identity in question' i *Progress in human geography* 27.4 2003: 475-485.

²⁹¹ Paasi, Anssi 'Region and place: regional identity in question' i *Progress in human geography* 27.4 2003: 475-485.

²⁹² Painter, Joe 'Multi-level citizenship, identity and regions in contemporary Europe' i *Transnational democracy: political spaces and border crossings* 2002: 93-110.

²⁹³ Brown- Saracino 'Social Preservationists and the Quest for Authentic Community' i *City and Community* 3:2 June 2004

²⁹⁴ Benhabib, Seyla 'Citizens, residents, and aliens in a changing world: political membership in the global era' i *Social Research* 1999: 709-744.

platsens identitet tvinnas samman och upprättas enligt logiker som kännetecknas av en temporalitet anknuten till arv, tradition, härkomst och långa tidsperspektiv. För att använda Benedict Andersons begrepp utgör regionen på så sätt en föreställd gemenskap som baseras på specifika principer för inkludering, exkludering och social stratifiering²⁹⁵. Den kulturella betoningen av kulturlandskapet i kombination med myter om arv, härkomst och autenticitet kan mycket väl förklara att inflyttade sedan 40 år inte ”känner sig som värmlänning”. Det väcker frågor om hur autenticitet som inkluderande och exkluderande ram fungerar i relation till exempelvis etnicitet och andra aspekter av medlemskap i den regionala gemenskapen.

Samtidigt artikuleras kulturlandskapets betydelse i anknytning till den globala ekonomiska ordningen. Regionens autenticitet förstås också som en handelsvara eller en resurs som är relaterad till regioners ekonomiska utveckling. Simon Anholt som är en ledande auktoritet inom platsmarknadsföring resonerar att i en globaliserad ekonomi som kännetecknas av en konkurrens mellan platser kan det som uppfattas som autentiskt vara lockande, vägen till tillväxt och utveckling kan på så sätt vara att expoaltera och kommodifiera en regions autenticitet²⁹⁶. Kulturlandskapets autenticitet förstås på så sätt som en väg att göra regionen attraktiv också i andras ögon och på så sätt skapa magnetism för olika former av kapital till platsen. Platsmarknadsföring, varumärkesbyggande och kommodifiering av kultur blir på så sätt också viktiga aspekter av hur kulturlandskapet förstås och ett tydligt narrativ som kopplar samman regionen som autentisk plats till ett globalt marknadsrum²⁹⁷.

²⁹⁵ Anderson, Benedict *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*, Rev. and extended ed., Verso: London, 1991

²⁹⁶ Anholt, Simon *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions* Palgrave Macmillan, 2006.

²⁹⁷ Se exempelvis Syssner, Josefina *Världens bästa plats?: platsmarknadsföring, makt och medborgarskap*, Nordic Academic Press: Lund, 2012; Grundel, Ida. 'Kommersialisering av regioner: Om platsmarknadsföring och regionbyggande' i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013 s. 163-182; Grundel, Ida *Jakten på den attraktiva regionen: En studie om samtida regionaliseringsprocesser*. Karlstad university press: Karlstad, 2014 och Hermelin, Brita 'Kultur som regional utvecklingsfaktor' i Andersson Frida,

Det finns med andra ord en förstärkande dimension mellan å ena sidan kulturlandskapet som en autentisk region och en förståelse av att regionen har en funktion att synas, att framstå som attraktiv och konkurrenskraftig.²⁹⁸ Samma relation kan också förstås som grunden för hur kulturlandskapet utmanas i materialet, då specifik i sin relation till regionfrågan. Att kulturlandskapet som egen geografi och autentisk gemenskap existerar, innebär centrala värden och bör förvaltas och utvecklas blir aldrig ifrågasatt i materialet. Det framkommer heller inga konfliktytor i förhållande till hur det regionala medborgarsubjektet förstås. Däremot blir motståndskraften i förhållande till regionfrågan en antagonistisk yta för hur regionfrågan som politisk process bör förstås i förhållande till gemenskapen och de värden den för med sig.

Ek, Richard, Molina Irene (red.) *Regionalpolitikens geografi Regional tillväxt i teori och praktik* Studentlitteratur: Lund, 2008

²⁹⁸ Se exempelvis Chhabra, Deepak 'Branding authenticity' i *Tourism Analysis* 15.6, 2010: 735-740 och Hornskov, Søren Buhl 'On the management of authenticity: Culture in the place branding of Øresund' i *Place Branding and Public Diplomacy* 3.4, 2007: 317-331. som anknyter till hur autenticitet är en viktig aspekt av marknadsföring både vad gäller produkter och platser.

6. VÄLFÄRDSSYSTEMET

Värmland står inför en rad utmaningar både när det gäller hälso- och sjukvården och när det gäller tillväxten. Vi har en befolkningsutveckling som ligger klart under riksgenomsnittet och därmed har vi också en lägre skattekraft, och det är för skattepengar vi ska finansiera bl. a hälso- och sjukvård och kommunikationer. Med tanke på den utveckling som sker inom det medicinska och medicintekniska området så kommer kostnaderna att för hälso- och sjukvården inte att minska i framtiden. Framför allt i ett län som Värmland där vi har en allt mer åldrande befolkning²⁹⁹.

Regionfrågan har på många sätt varit tätt sammanvävd med frågor om välfärdens framtid. Regionalisering kan som beskrivits tidigare ses som en aspekt av hur välfärdsstatens roll i en globaliserad värld omförhandlas. I det material som har genererats i den här studien är det intressant att konstatera att välfärdsfrågor (i synnerhet frågor om hälso- och sjukvård) är en tematik med varierande kvantitativ tyngd i de olika materialen. I utredningsmaterialet dominerar frågor om regional utveckling och tillväxt, i mediematerialet, fokusgruppsmaterialet och även de observerade dialogmötena får välfärdsfrågor en mer framskjuten roll. Regionfrågans betydelse för tillgång på sjukvård och dimensioner om inomregional rättvisa kopplas samman med hur verksamheten administreras och på vilken skala. Samtidigt sker kontinuerliga kopplingar på olika sätt mellan tillväxt och välfärd och varierande

²⁹⁹ Vi har inte stängt dörren Debattartikel 2011-06-28 NWT

förståelser framträder gällande regionens betydelse för välfärdsfrågor. Längre fram i kapitlet kommer jag ägna mer uppmärksamhet åt de meningsskamper som utspelas i materialet. I den diskurs som nu ska studeras närmare förstås regionen som ett rum relaterat till välfärd i ett specifikt meningssystem som jag valt att benämna som välfärdssystemet. På samma sätt som kulturlandskapet finns sättet att tala och tänka om regionen som ett *välfärdsystem* närvarande i hela materialet och för på samma sätt, om än med ett annat resultat, med sig konsekvenser för vilka uttryck det regionala medborgarskapet tar sig.

Citatet ovan illustrerar ett antal premisser för hur välfärdssystemet kommer till uttryck i materialet som är viktiga för diskursens struktur. Jag vill börja med uppmärksamma några av dessa, som sedan kommer att bli föremål för mer systematisk analys. Citatet kommer från en debattartikel där företrädare för vänsterpartiet i Värmland argumenterar för att Värmlands landsting bör gå in i en större region för att regionen ska kunna tillhandahålla den hälso- och sjukvård som är nödvändig i framtiden. Citatet innebär på så sätt en förståelse av välfärdens nödvändighet. Välfärd, och då i synnerhet hälso- och sjukvård fungerar som en utgångspunkt för diskursen och artikuleras som en ålagd nödvändighet i första hand. En uppgift som åligger regionen som gemenskap med särskilda regler att följa kopplade till uppgiften. Tidvis genom materialet uttrycks uppgiften som ett ok, ett nödvändigt ont, men tidvis uttrycks också vilka värden som uppgiften genererar för samhället.

En andra premiss som citatet ger uttryck för som jag vill lyfta fram inledningsvis är den strukturella kausalitet som diskursen formeras runt. I citatet relateras befolkningens sammansättning och den tekniska utvecklingen som strukturella komponenter som bär på avgörande betydelse för regionens förmåga att producera och tillhandahålla den välfärd i termer av hälso- och sjukvård som är nödvändig. Strukturer som förstås egentligen ligga utanför välfärdens politiska sfär av kontroll och reglering formar ändå förutsättningarna för välfärdssystemets funktion, både i termer av finansiering och när det gäller rådande förväntningar i samhället om vad som egentligen är nödvändig eller tillräcklig välfärd.

Slutsatsen av detta är en sista premiss som är central för diskursen: att regionen står inför en tvingande anpassning. Välfärdens nödvändighet i

kombination med den strukturella kausaliteten och utvecklingen leder till slutsatsen att regionen måste hitta vägar att hantera den omöjliga kombination av förutsättningar och förväntningar som välfärdssystemet står inför.

Dessa premisser kommer i det här kapitlet visa sig vara centrala aspekter av hur den diskurs som jag benämner välfärdssystemet både vinner legitimitet och struktureras i materialet. Innan jag presenterar och går mer detaljerat in i myten om välfärdssystemet vill jag först förklara varför jag valt att beteckna diskursen som just *välfärdssystemet*. Ett system kan förstås som en mer eller mindre sluten anordning där flera separata delar utgör en helhet där helhetens funktion och interaktion är att betrakta som systemets funktion. De komponenter som utgör delarna av systemet får på så sätt sin betydelse och sitt värde just som delar av en helhet och inte på egen grund. Välfärdssystemet kännetecknas av en förståelse av regionen och regionens medborgare som just komponenter i ett system vars funktion handlar om att tillhandahålla tillräcklig välfärd. Som diskurs relaterar välfärdssystemet olika tecken genom vilken betydelse de har för produktionen och tillhandahållandet av välfärd - för välfärdssystemets funktion. Den ”läsning” av regionen som sker inom ramen för diskursen är en läsning som stukturerar regionen och dess medborgare i relation till denna övergripande ambition.

Myten om välfärdssystemet

Det är en särskild principiell förståelse av regionen som utgör en slags legitimerande berättelse om regionen som välfärdssystem i materialet. En förståelse där regionen befinner sig under stark press och står inför ett antal svåra utmaningar som är i behov av att hanteras. Myten är sammansatt av ett antal komponenter som beskriver hur regionen pressas av en serie strukturella faktorer som riskerar att blockera regionens produktion av *den nödvändiga välfärden* som utgör den första komponenten i myten om välfärdssystemet. Att välfärden är nödvändig kommer till uttryck både implicit och explicit i materialet, nödvändigheten konstrueras både som värde och som funktion. Som värde kommer välfärden främst implicit till uttryck som konstateranden om att välfärd måste finnas utan att egentligen specificera varför. De implicita uttrycken

för den nödvändiga välfärdens värde kommer till uttryck bland annat genom frågor om ”vilken är annars lösningen för den värmländska välfärden”³⁰⁰ eller konstateranden som ”vi måste klara välfärden”³⁰¹ och att ” [finansiera] den välfärd vi alla vill ha”³⁰². Formuleringarna är uttryck för att välfärden har ett värde, eller är ett värde utan att formulera eller konkretisera varför välfärden har eller är ett värde. I utredningsmaterialet finns mer explicit utvecklade resonemang om välfärdens betydelse, då specifikt i anslutning till hälso- och sjukvården, men inte heller i utredningsmaterialet blir välfärdens egenvärde föremål för en utförlig beskrivning. I en utredning går att läsa att ”Avgörande för om Värmland ska klara sig som egen region, är att vi klarar att trygga värmlänningarnas behov av hälso- och sjukvård”³⁰³. Här uttrycks värmlänningarnas behov som en legitimerande grund för välfärdens nödvändighet, liknande resonemang handlar att ”minska det mänskliga lidandet”³⁰⁴ eller att medborgare ska få den välfärd och kvalitativa sjukvård de har ”rätt att kräva”³⁰⁵. Välfärdens värde konstrueras på så sätt som aspekter av grundläggande mänskliga eller medborgerliga rättigheter till sjukvård och rätten att slippa onödigt lidande.

En annan legitimerande grund som utvecklas något mer explicit i utredningsmaterialet handlar om välfärdens betydelse och funktion i förhållande till den ekonomiska tillväxten i regionen. Välfärden, och specifikt hälso- och sjukvården, beskrivs som bidragande till den ekonomiska tillväxten på ett antal sätt. För det första uttrycks arbetskraftens hälsa som nödvändig för att kunna generera tillväxt. En utredning uttrycker relationen mellan välfärd och tillväxt på följande sätt:

Genom att hälsans värde inte mäts på samma sätt som andra välfärdsskapande faktorer skapas en felaktig bild av sjukvårdens roll i samhällsekonomin. I ett välfärdsperspektiv är hälsan en av de viktigaste faktorerna för att näringslivet ska klara sin kompetensförsörjning. Ohälsa och sjukdom är ett hot mot arbetskraftförsörjningen. En god hälso- och

³⁰⁰ *Vi måste gå samman i en större region* NWT 2007-07-03

³⁰¹ *Svårt för Värmland att klara sig självt* 2011-02-02

³⁰² *Regionfrågan är väl utredd* NWT 2011 – 04-27

³⁰³ *Värmland egen region* LIV 2011

³⁰⁴ *Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv* LIV 2011

³⁰⁵ *Tänk till om regionfrågan* NWT 2011-06-10

sjukvård bidrar till ett gott hälsoläget (sic!) genom förebyggande och botande insatser och är dessutom en viktig förutsättning för människors val av bostadsort³⁰⁶.

Genom liknande resonemang och uttryck legitimeras den nödvändiga välfärden på grund av sina effekter på regional ekonomi och tillväxt, det gäller som citatet visar att sjukvården kan locka arbetskraft till regionen men dessutom uttrycks i materialet hur den forskningsintensiva sjukvården kan spela roll för den regionala innovationskraften. I en utredning beskrivs saken som att ”större innovationskraft i vård, universitet och högskola kan leda till fler nya företag och utökad samverkan med industrin till nytta även för arbetsmarknaden i regionen”³⁰⁷ och i en annan betonas ”möjligheterna att utnyttja sjukvården som kraft i det regionala innovationssystemet”³⁰⁸. Kort sagt, den nödvändiga välfärden konstrueras som en utgångspunkt i materialet, ett värde som måste skyddas. I de fall där värdet uttrycks explicit är det främst i förhållande till ekonomi och tillväxt men i vissa fall även som universell medborgerlig rättighet.

Den andra komponenten i myten om välfärdssystemet som uppbär en legitimerande funktion för välfärdssystemet är förståelsen av *strukturella hot*. I materialet betonas de hinder som står i vägen för välfärdssystemets förmåga att nu och i framtiden lyckas med sin produktion. Ett antal faktorer som hotar produktionen av den nödvändiga välfärden som är sammankopplade med regionens sammansättning i olika avseenden är återkommande i materialet. Det rör sig bland annat om befolkningsunderlaget, kompetensförsörjningen, hälsoläget, välfärdsanspråken och skatteintäkterna för välfärdssystemet. Välfärdssystemet konstrueras som stående inför strukturella hot i förhållande till var och en av dessa faktorer. Minskande befolkning, svårigheter att locka kompetent personal, ett dåligt hälsoläge, en allt äldre och vårdkrävande befolkning samtidigt som andelen yrkesarbetande

³⁰⁶ Utredning om Värmlands framtida regiontillhörighet LIV 2008

³⁰⁷ SWOT Hälsa- och sjukvård, tandvård och folkhälsa LIV RV RVG 2010

³⁰⁸ Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV RV VGR 2010

skattebetalare blir allt mindre³⁰⁹. I en debattartikel beskrivs läget i dystopiska ordalag:

Värmland är fantastiskt – på många sätt men inte på alla. Värmlänningarna blir allt färre och allt äldre. Näringslivet är ensidigt med få små och medelstora företag. Vi är sämst i Sverige på att nå uppsatta mål när det gäller att minska antalet sjukskrivna (...) Det är svårt att få landstingsskatten att räcka till en god sjukvård, goda kommunikationer eller till en bra utbildning och kulturutbud. Att höja skatten skulle bara göra Värmland ännu svagare. Kort sagt – Värmland är extremt sårbart³¹⁰.

De strukturella hoten som betonas i materialet kontextualiserar regionen som en enhet med strukturella problem, en enhet som vittrar sönder inifrån på ett sätt som skapar en ohållbar ekvation för välfärdssystemets funktion. Kombinationen av en vikande förmåga att finansiera välfärd och ökande anspråk på välfärd i samhället skapar en situation där välfärdssystemets funktion är hotad i grunden. I kombination med den första komponenten, *den nödvändiga välfärden*, leder så denna läsning av regionen till behovet, eller tvånget att genomföra åtgärder för att hantera de strukturella hoten. En slutsats som den tredje och sista komponenten som myten om välfärdssystemet ger uttryck för; *strukturell anpassning*. Komponenterna beskriver det nödvändiga handlande som de första två komponenterna tillsammans uttrycker behovet av. Den anpassning som artikuleras berör olika aspekter av välfärdssystemets funktion. Från skalaspekter till effektivisering och specialisering.

När det gäller skalanpassning uttrycks behovet om att anpassa den geografiska skalan, eller populationens storlek, efter den funktion som är hotad. Ett exempel på en sådan åtgärd är att förstora regionen och på så sätt skapa ett större befolkningsunderlag vilket argumenteras för kan gynna välfärdens finansiering och välfärdssystemets effektivitet³¹¹.

³⁰⁹ Se utredningarna *Värmland egen region* LIV 2011 och *Värmlands hälso- och sjukvård ur et regionfrågeperspektiv* LIV 2011 för mer utvecklade resonemang om de strukturella hoten.

³¹⁰ *Vi måste gå samman i en större region* NWT 2007-07-03, se även exempelvis *Värmland klarar sig inte själv* NWT 2011-06-21; *Vi har inte stängt dörren* NWT 2011 – 06-28; *Storregion ingen lösning på Värmlands problem* NWT 2001-06-29; *Svårt för Värmland att klara sig själv* VF 2011-02-02 och *Värmlänningarnas bästa måste styra* VF 2011-03-04 för fler exempel på hur de strukturella hoten beskrivs i materialet.

³¹¹ Se exempelvis *Vi har inte stängt dörren, Vi kan inte stå på egna ben* VF 2011-06-29, *Regionutredningar finns* VF 2011-08-15, *Värmland klarar sig inte självt* NWT 2011-04-12 för

Befolkningens storlek beskrivs som avgörande för att effektivt kunna organisera olika former av specialistvård. I en utredning uttrycks sambandet på följande sätt:

För att klara en effektiv hushållning med utrustning och kompetensförsörjning av verksamheter krävs arbetsgrupper med tillräcklig storlek. Detta innebär att ”smala” specialiteter och högspecialiserad vård för sina patientunderlag behöver tillräckligt stor befolkning (...) Ansvarskommittén drar slutsatsen att de nuvarande landstingen blir för små för som bas för sjukvårdens nationella struktur varför större regioner behöver bildas. Alternativt måste landstingen öka sin samverkan för att skapa motsvarande förutsättningar³¹².

Citatet avslutas med ett förslag på en annan strukturell åtgärd än att skapa en större region, nämligen att skapa större nationella upptagningsområden som blir oberoende av regionernas gränser, genom samverkan med andra regioner för att på så sätt nå liknande fördelar på utförarsidan om problemet³¹³.

Myten om välfärdssystemet byggs i materialet sammanfattningsvis av tre komponenter som tillsammans utgör en specifik principiell läsning av regionen. För det första; regionen producerar den nödvändiga välfärden; ett värde som ges sin innebörd i relation till både medborgarnas rättigheter och den ekonomiska tillväxten. För det andra, regionens förmåga att producera den nödvändiga välfärden befinner sig under stark press på grund av strukturella hot såsom minskande och åldrande befolkning, vikande skatteunderlag, ökad ohälsa och ökande välfärdsanspråk. Välfärdssystemets funktion hotas med andra ord både i sina förutsättningar och i sin förmåga att producera den nödvändiga välfärden. Slutligen, för att regionen ska kunna fungera som välfärdssystem måste strukturell anpassning komma till stånd. Där befolkningsunderlaget anpassas på ett sätt som optimerar systemets funktion. De strukturella hoten måste överkommas genom att befolkningens sammansättning påverkas genom olika åtgärder. Exempel på sådana åtgärder är att skapa större regioner och att öka samverkan för att skapa större patientunderlag.

³¹² *Värmland egen region* LIV 2011

³¹³ Se *Tänk till om regionfrågan* NWT 2011-06-10; *Jag tror på Värmland inte någon storregion* NWT 2011-08-22; *Storregion ingen lösning på Värmlandsproblem* NWT 2011-06-29 för exempel på sådana artikulationer.

Diskursens struktur

Myten om välfärdssystemet fungerar legitimerande för hur olika tecken relateras till varandra i diskursen. Den grundlägger diskursens nödvändighet och rätt till tolkningsföreträde. Ett antal olika tecken får sin specifika betydelse mot bakgrund av myten genom att de relateras till varandra genom sättet att tala och tänka om regionen som ett välfärdssystem. I följande avsnitt presenteras och beskrivs dessa tecken mer systematiskt.

Välfärd utgör diskursens centrum. Välfärd fungerar som en utgångspunkt för hur diskursen struktureras. Välfärden är oemotsagt nödvändig, det finns inga konfliktytor i materialet som formeras runt frågan om välfärdens nödvändighet. De konfliktytor som formeras, som kommer att behandlas längre fram i kapitlet, uppstår i relation till *hur* produktionen av välfärd optimeras och inte minst de underliggande premisserna för att hantera *hur*-frågan, men aldrig *om* välfärd bör produceras eller - åtminstone inte på ett öppet antagonistiskt sätt - *varför* välfärd bör produceras av regionen. Välfärdens innehåll konkretiseras heller aldrig specifikt, istället är det de tecken som relateras till välfärden som ger den sitt innehåll. I det följande kommer de tecken som kopplas samman med välfärd i materialet att presenteras och analyseras i sin strukturella relation i diskursen.

Genomgående i materialet relateras välfärd (utan att reduceras) till tecknet *hälso- och sjukvård*, det vill säga landstingets största politikområde i olika grad av konkretisering. Hälso- och sjukvården beskrivs som den del av välfärden som i störst utsträckning är påverkbar och relevant genom hanteringen av regionfrågan. Ofta i termer av att sjukvården står i centrum för regionfrågan, att sjukvården ”står på spel³¹⁴” utgör ”den springande punkten³¹⁵” och borde vara ”huvudfrågan³¹⁶” när den regionala organisationens framtid förhandlas. Hälso- och sjukvården

³¹⁴ *En större region kommer att gynna vården* VF 2011-08-15

³¹⁵ *Svårt för Värmland att klara sig självt* VF 2011-02-02

³¹⁶ *Jag tror på Värmland, inte någon storregion* NWT 2011-08-22

kompletteras dock mer sporadiskt av frågor om utbildning, omsorg³¹⁷ eller av mer ospecificerad annan välfärd³¹⁸.

Den regionala hälso- och sjukvården konstrueras i materialet som ett system, mer explicit som ett vårdssystem med en sammansättning bestående av tre olika vårdformer. Dessa vårdformer beskrivs som bestående av tre olika nivåer - eller avstånd – i relation till medborgarna och kopplas också samman med regionen som rum på olika sätt. Systemet är uppbyggt av primärvård, specialiserad vård och högspecialiserad vård³¹⁹. Den primära vården avser den öppna vård som landsting och kommuner tillhandahåller genom vårdcentraler, öppna mottagningar och hemmavård. Den specialiserade vården avser akutvård och mer ovanliga vårdbehov som erbjuds vid sjukhus och genom den så kallade regionsjukvården som består av köp av vård genom avtal med regionsjukhus som huserar särskilda specialistinriktningar³²⁰. Den tredje nivån är den ofta forskningsanknutna högspecialiserade vården som bedrivs vid större sjukhus såsom universitetssjukhusen³²¹. Vårdsystemets struktur kommer att återkomma längre fram i analysen av diskursens struktur och då specifikt i relation till hur dess komponenter skapar olika typer förutsättningar för strukturell anpassning av regionen för framtiden. Innan dess kommer ett annat viktigt tecken som i diskursen knyts till välfärd att presenteras, nämligen *tillväxt*.

Tillväxt relateras inom ramen för välfärdssystemet till välfärd på så sätt att välfärd betraktas som en förutsättning för tillväxt men samtidigt betonas också att tillväxt är en förutsättning för välfärd. Om den ekonomiska tillväxten i regionen ska fungera och utvecklas finns ett behov

³¹⁷ Se exempelvis *Hög tid att bestämma sig i regionfrågan* VF 2011-02-25

³¹⁸ Se exempelvis *Tänk till om regionfrågan* VF 2011-06-10 och *Vi måste gå mot väst* NWT 2008-09-30

³¹⁹ Se Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv LIV 2011 för en beskrivning av vårdsystemet, se även bland annat *Örebro skulle inte bli Svealandscentrum* VF 2011-03-25; *Det finns fördelar med Västra Götaland* NET 2008-06-12; *Värmland får det bäst tillsammans med Örebro* NWT 2011-06-07; *Värmland blir kvar*, 2011-08-24; *Så fungerar det i Västra Götaland* NWT 2008-11-06; *Värmlänningarna borde få folkomrösta* NWT 2008-12-10; *Värmland egen region* LIV 2011 för exempel på hur vårdsystemets betydelse artikuleras i anknytning till regionfrågan

³²⁰ Det finns totalt åtta regionsjukhus i Sverige, inget av dem ligger i Värmland.

³²¹ *Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv* LIV 2011

av en fungerande välfärd, men om det ska finnas en fungerande välfärd måste det finnas ekonomisk tillväxt.

Välfärdens betydelse för tillväxt beskrivs huvudsakligen på två olika sätt i materialet. Både i relation till arbetskraften och till innovationskraften i regionen. I förhållande till arbetskraften artikuleras nödvändigheten i att stävja sjukdom och ohälsa som ett ”hot mot arbetskraftsförsörjningen”³²². Dessutom betonas också välfärdsaspekter som viktiga för att attrahera arbetskraft att bosätta sig i regionen³²³. I förhållande till innovationskraften betonas också hur den forskningsintensiva specialistvården kan generera nya patent och produkter som kan gynna den regionala tillväxten. I en sammanfattande rapport om regionfrågan i Värmland uttrycks saken på följande vis:

Till detta kommer enligt den externe utredaren möjligheterna att utnyttja sjukvården som kraft i det regionala innovationssystemet. Som kunskapsintensiv verksamhet med hög teknikhöjd och som dominerande offentlig arbetsgivare och upphandlare på regional nivå spelar sektorn en viktig roll i de regionala innovationssystemen³²⁴.

Sjukvården och välfärdssystemet lyfts på det här sättet fram som en kugge i regionens tillväxtarbete. Både genom sin funktion att hålla den regionala befolkningen arbetsför och locka arbetskraft till regionen men också genom sin roll för satsningar på produktutveckling och genom möjligheten att stimulera det regionala näringslivet som är anknutet till sjukvårdssektorn³²⁵. En utveckling som i materialet också förstås kunna leda till att fler företag inom sektorn lockas att etablera sig i regionen och på så sätt stimulera den ekonomiska tillväxten ytterligare³²⁶.

Tecknet tillväxt konstruerar på det här sättet välfärden som en möjliggörare för tillväxt men samtidigt förstås också tillväxt som en

³²² *Utredning om Värmlands framtid regiontillhörighet LIV 2008; Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv LIV 2011*

³²³ *Hur står sig en Västsvensk region SWECO 2010; Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv LIV 2011*

³²⁴ *Förutsättningar och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV RV VGR 2011*

³²⁵ *Se Förutsättningar och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV RV VGR 2011; se även Värmlands Hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv för ett liknande resonemang om sjukvårdens betydelse för regional utveckling.*

³²⁶ *SWOT Hälso- och sjukvård, tandvård och folkhälsa LV RV VGR 2010*

förutsättning för sjukvård. Relationen mellan tillväxt och välfärd kännetecknas på så sätt av en form av reciprocitet. I en utredning uttrycks saken på följande sätt:

I ett välfärdsperspektiv är hälsan en av de viktigaste faktorerna för att näringslivet ska klara sin kompetensförsörjning (...) Samtidigt är det tillväxten och därmed skattekraften som skapar det ekonomiska utrymme som krävs för att samhället ska kunna ge en god hälso- och sjukvård. (...) Det finns alltså en ömsesidig relation mellan tillväxt och hälso- och sjukvård snarare än ett motsatsförhållande³²⁷.

Tillväxt kopplas i diskursen på så sätt samman med välfärd i ett slags symbiotiskt förhållande med två riktningar av beroende och potential för gynnande. Välfärden är beroende av tillväxten för sin finansiering och sin produktion men samtidigt uttrycks ett omvänt förhållande i resonemanget. Tillväxten är beroende av en fungerande välfärd som ser till att arbetskraften i regionen hålls arbetsför och tillgänglig. Förutom ett uttryckt ömsesidigt beroendeförhållande finns också en potential av ömsesidigt gynnande formulerat i materialet. En stark tillväxt kan ge bättre välfärd, men välfärden kan också gynna tillväxten genom att skapa attraktivitet till regionen för företag och arbetskraft samt att vara delaktig i det regionala innovationsarbetet och bidra till produktutveckling.

Att regionens ekonomiska bas och utveckling artikuleras som en förutsättning för sjukvården konkretiseras och utvecklas i anknytning till tecknet *skattekraft* som också uttrycks i citatet ovan. Skattekraft är ett tecken som konstruerar och kvantifierar befolkningen i regionens förmåga att genom skatter finansiera välfärdssystemets produktion. En ekonomiserad förståelseram för att betrakta och klassificera regionens befolkning. Skattekraften utgör en diagnostisk mätsticka för befolkningens finansiella kapacitet som också genom att benämnas och uttalas görs jämförbar med andra regionala populationer och skapar förutsättningar för jämförelser över tid. När det gäller jämförelser över tid så betonas ofta det strukturella hotet med minskande finansieringsmöjligheter genom tecknet skattekraft och hur skattekraftens utveckling har sett ut historiskt och hur den förutspås att utvecklas i framtiden.

³²⁷ Utredning om Värmlands framtida regiontillhörighet LIV 2008

Skattekraft konstituerar explicit länken mellan tillväxt och hälso- och sjukvården genom att den representerar regionens förmåga att skapa ”det ekonomiska utrymme som krävs för att samhället ska kunna ge en god hälso- och sjukvård”³²⁸ och att ”hur mycket resurser vi får till sjukvården beror på om vi har tillväxt eller stagnation i den värmländska skattekraftsutvecklingen”³²⁹. Tecknet används och uttrycks tydligast i mediematerialet och utredningsmaterialet och kommer då till uttryck både som formuleringar av utmaningar för regionen och för hur regionens förutsättningar prognostiseras att utvecklas över tid³³⁰. I en utredning uttrycks saken på följande sätt:

Värmland har både en befolkningsutveckling och en utveckling av skattekraften som ligger klart under riksgenomsnittet. Det finns idag ingenting som talar för att detta kommer att ändras under överskådlig tid³³¹.

I citatet jämförs Värmland med riket som helhet, det finns också exempel på hur skattekraften används som jämförande variabel mellan olika regioner och på så sätt möjliggör en komparation av regionernas befolkning. Citatet nedan kommer från en debattartikel som adresserar frågan om huruvida Värmland skulle kunna bilda en regionkommun utan att gå samman med andra regioner eller landsting. I citatet illustreras tydligt hur regionbefolkningens skattekraft blir ett illustrativt argument för att belysa hur förutsättningarna varierar i olika regioner:

Från 1970 tills nu har invånarantalet i Halland utvecklats från 200 000 invånare till 299 000 (...) Värmland har under samma tid minskat sin befolkning med drygt tiotusen. (...) Om Värmland hade utvecklats som Halland under samma period, så hade vi i Värmland varit cirka 390 000 invånare idag. Då hade det sett annorlunda ut. Då hade offentlig sektor kunnat byggas ut. (...) Sedan sekelskiftet år 2000 har Värmland utvecklat sin skattekraft med 54 procent framräknat till prognoserna får år 2013. Riket i genomsnitt ökar under samma tid med 75 procent och vår

³²⁸ *Utredning om Värmlands framtida regiontillhörighet* LIV 2008

³²⁹ *Utvecklingen sker i söder och väster* NWT 2007-05-14

³³⁰ Se bl.a. *Svårt för Värmland att klara sig själv* 2011-02-02; *Vi kan inte stå på egna ben* VF 2011-06-11; *Värmland skulle må bäst som en egen region* VF 2011-04-13; *Hög tid bestämma sig i regionfrågan* VF 2011-02-25; *Värmland klarar sig inte självt* NWT 2011-06-21 för exempel på hur tecknet kommer till uttryck.

³³¹ *Värmland egen region* LIV 2008

närmsta granne Västra Götaland ökar med 76 procent. Betänk dessa skillnader³³².

Skattekraften utgör i materialet måttet på en regional populations finansiella förutsättningar att bekosta hälso-och sjukvård. Måttet innebär inte bara ett sätt att betrakta regionens befolkning i ekonomiska termer, det uttrycker också implicit ett ansvar för det regionala välfärdssystemets funktion. För att skattekraften ska fungera som ett mått, inte bara på skattekrönor utan även på välfärdssystemets framtid, måste välfärdens framtid ligga i den regionala populationens händer.

I citaten ovan blir det tydligt också hur skattekraft är tätt relaterat till nästa tecken i diskursens struktur som ska presenteras; *befolkningsstruktur*. Den regionala populationens storlek konstrueras i materialet som en central aspekt av populationens förmåga att finansiera välfärd. Samtidigt finns också andra aspekter av befolkningsstrukturen som träder fram som viktiga för befolkningens förmåga att finansiera den välfärd som samma befolkning också efterfrågar. Det finns med andra ord både kvantitativa och kvalitativa aspekter av befolkningsstrukturen som i materialet träder fram som betydelsefulla för välfärdssystemets funktion.

Den kvantitativa aspekten kommer till uttryck i hur befolkningsantalet formar förutsättningar för välfärdssystemets produktion. Som citatet ovan illustrerar kopplas befolkningsantalet till skatteintäkterna - en större befolkning antas innebära mer skatteintäkter och bättre förutsättningar att kunna bära kostnaden för exempelvis en kvalitativ sjukvård³³³. Värmlands minskande befolkning blir på så sätt ett uttryck för de strukturella hot som välfärdssystemet står inför³³⁴. Den kvantitativa aspekten sätts också i relation till verksamhetens funktionalitet. I sådana resonemang är det inte den grundläggande skatteintäkten som relateras till befolkningsantalet, istället är det storleken på patientunderlagets betydelse för att upprätthålla en effektiv produktion av sjukvård som

³³² *Värmland klarar sig inte självt* NWT 2011-04-12

³³³ *Värmland egen region* LIV 2011

³³⁴ Se bland annat *Förutsättningar och konsekvenser av en reigobildning Värmland – Västra Götaland* LIV RV VGR 2010; *Värmland egen region* LIV 2010; *Värmland klarar sig inte självt* NWT 2011-04-12; *Svårt för Värmland att klara sig självt* 2011-02-02; *Det finns fördelar med Västra Götaland* NWT 2008-06-12; *Värmland skulle må bäst som en egen region* VF 2011-04-13 för exempel på hur befolkningsantal sätts i relation till finansiering av sjukvård.

avses. Viss specialistvård blir i enlighet med resonemanget inte kostnadseffektiv att bibehålla utan ett tillräckligt patientunderlag som ger exempelvis en viss specialistavdelning tillräckligt mycket att göra³³⁵. Denna kvantitativa aspekt av befolkningsunderlaget riktar dock anpassningen till justeringar av vårdsystemets sammansättning, snarare än med nödvändighet till regionfrågan. Regionfrågan konstrueras dock som av betydelse för förutsättningarna att lyckas skapa effektiva patientunderlag i förhållande till vårdsystemets uppbyggnad³³⁶. Det kan handla om att samverka med andra landsting, skapa bra samarbeten med regionsjukvården och universitetssjukhusen och bygga andra typer av samverkansstrukturer som reglerar populationers anknytning till vårdsystemets olika verksamheter och nivåer.

Den kvalitativa aspekten av befolkningsstrukturen handlar inte om hur stor den regionala populationen är utan vilka karaktärsdrag den uppvisar som också formar förutsättningar för ett funktionellt välfärdssystem både i termer av intäkter och av produktionskrav. Här konstrueras den regionala befolkningens åldersammansättning som en viktig komponent. Andelen äldre och yngre artikuleras som avgörande för hur relationen mellan finansiering och vårdbehov utvecklas för välfärdssystemet. Relationen konstrueras som att ju större andel äldre, desto större vårdbehov kommer att skapas samtidigt som andelen som arbetar och bidrar till skatteintäkter minskar³³⁷. I en utredning uttrycks relationen på följande sätt:

³³⁵ *Svårt för Värmland att klara sig själv* VF 2011-02-02

³³⁶ *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV RV VGR 2010; *Samband VGV och kommuner Komplettering till hälso- och sjukvårdens rapport i regionutredningen* LIV RV VGR 2010; *Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv* LIV 2011; *Storregion ingen lösning på Värmlands problem* NWT 2011-06-29 I samtliga dialogmöten som genomfördes av Landstinget lyftes sådana argument upp i anknytning till varför en större region är motiverad för Värmland.

³³⁷ Relationen mellan andelen äldre och yngre poängteraras i presentationerna av regionfrågan på samtliga dialogträffar som genomfördes av LIV och illustrerades med hjälp av diagram som visade hur andelen förväntades utvecklas fram till år 2030, där "basen" av yngre i arbetsför ålder blev smalare och "kronan" av äldre blev allt bredare över tid. Se även *Värmland egen region* LIV 2011; *Svårt för Värmland att klara sig själv* VF 2011-02-02; *Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv* LIV 2011 och *Vi har inte stängt dörren* NWT 2011-06-28 för exempel på hur befolkningens åldersstruktur artikuleras som en aspekt av befolkningsstrukturen.

(...) vi kan förvänta oss en **större andel äldre i befolkningen och därmed en större andel mera vårdkrävande befolkning**, samtidigt som andelen av befolkningen som svarar för skattefinansiering av hälso- och sjukvård minskar³³⁸.

En annan kvalitativ aspekt av befolkningen som framträder i materialet avser de vårdanspråk som befolkningen riktar mot välfärdssystemet. I takt med att befolkningen blir mer utbildad och kunnig samt att den tekniska utvecklingen går framåt, och fler och nya behandlingsmetoder utvecklas, kommer den vårdbehövande befolkningens anspråk på sjukvården att bli allt högre. I utredningsmaterialet uttrycks utvecklingen som en utveckling med ”mer medvetna, kunniga och krävande patienter”³³⁹ och ”ökade medborgaranspråk”³⁴⁰. I en debattartikel uttrycker skribenten utvecklingen så här:

Utvecklingen inom hälso- och sjukvårdsområdet går allt snabbare. För varje dag blir det möjligt att bota allt fler sjukdomar. Det gör också att det blir dyrare – särskilt som medborgarna blir allt mer medvetna och kraven på behandlingsformer ökar³⁴¹.

Sammantaget konstrueras en förståelse för tecknet befolkningsstruktur där den regionala befolkningen betraktas utifrån kvantitativa och kvalitativa aspekter som kan vara gynnande eller missgynnande i förhållande till välfärdssystemets funktion, aspekter som på olika sätt också kopplas samman med regionen och regionfrågan. De kvantitativa aspekterna kopplas till finansiering och effektivitet. De kvalitativa kopplas även de till finansiering men också till vilka krav som kommer att riktas mot välfärdssystemets produktion i framtiden.

Förutom att befolkningens anspråk på välfärd prognosticeras att öka relateras den tekniska utvecklingen också till nästa tecken i diskursen: *specialisering*. I utredningsmaterialet framträder specialiseringen som en process som kan förstås som en utveckling inom vårdssystemet där efterfrågan på och behovet av specialistvård ökar³⁴². En sådan utveckling

³³⁸ Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv LIV 2011

³³⁹ Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv LIV 2011

³⁴⁰ SWOT Hälso- och sjukvård, tandvård och folkhälsa LIV, RV VGR 2010

³⁴¹ Regeringen måste släppa fram regionerna NWT 2008 -06-14

³⁴² Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV, RV och VGR 2010; Samband VGV och kommuner Komplettering till hälso- och sjukvårdens rapport i regionutredningen LIV, RV och VGR 2010; Värmlands hälso- och

kopplas särskilt till frågor om hur den utökade specialistvården påverkar förutsättningarna för välfärdssystemet att upprätthålla en god funktion.

Förutom att patientunderlagets anpassning påverkas innebär specialiseringen fler konsekvenser för hur vårdssystemet relateras till regionen och regionfrågan i materialet. Ett exempel är hur den geografiska sammansättningen av en region skapar barriärer och förutsättningar för samverkan inom vårdssystemet samtidigt som geografisk närhet även till specialistvård betonas som en rättighet för regionens medborgare. Regionens storlek och förskjutningar inom vårdssystemet framträder här som av betydelse för hur balansen mellan effektiv specialisering och koncentration å ena sidan och närhet till vård å andra sidan utvecklas i välfärdssystemet. Regionfrågans betydelse för hur effektiv balans kan skapas uttrycks tvetydigt i förhållande till diskursen. Å ena sidan betonas hur ”gränshinder” kan tas bort³⁴³ genom att skapa en större region eller hur ”möjligheter till samverkan” kan förbättras³⁴⁴. Regionens gränser hålls fram som betydande för att effektivt kunna planera för en sådan balans inom det befintliga vårdssystemet³⁴⁵. På samma sätt betonas hur en ny region skulle påverka hur flöden av patienter utvecklas. I en debattartikel lyfts till exempel fram att ”den högspecialiserade vården skulle med största sannolikhet komma att dirigeras mot Göteborg³⁴⁶” om Värmland går samman med Västra Götalandsregionen. En utveckling som i så fall uppfattas kunna påverka medborgarnas närhet till högspecialiserad vård och möjligheter till inflytande i frågor om hur hälso- och sjukvårdens verksamhet ska bedrivas.

Å andra sidan uttrycks hur regionala gränsdragningar inte påverkar förutsättningarna för att träffa avtal om specialistvård och

sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv LIV 2011. Se även *Svårt för Värmland att klara sig självt* VF 2011-02-02

³⁴³ *Det finns fördelar med Västra Götaland NWT* 2008-06-12

³⁴⁴ *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland- Västra Götaland* 2010

³⁴⁵ *Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv* LIV 2011; *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV, RV och VGR 2010

³⁴⁶ *Blickarna bör vändas hit istället* VF 2011-05-27. I den gemensamma SWOT analys gällande hälso- och sjukvården som genomfördes av LIV, RV och VGR lyfts frågan om regionsjukvårdens påverkan av en regionbildning upp som en fråga i behov av fördjupad utredning. Se även *Måste få svar innan vi tar ställning* VF 2008-04-21

högspecialiserad vård med de landsting och sjukhus som blir mest funktionella ur ett närhetsperspektiv. I de informationsträffar som genomfördes lyftes av den ansvarige utredaren från LIV fram att sådana prioriteringar blir möjliga att göra även om Värmland ingår i en större region, ett resonemang om att regionfrågan inte påverkar förutsättningarna för samverkan inom vårdsystemet³⁴⁷.

Det sista tecknet som jag vill lyfta fram som kopplas samman med välfärd och med ett funktionellt välfärdssystem i diskursen är *kompetensförsörjning*. Välfärdssystemets funktion konstrueras som beroende av en förmåga att rekrytera kompetent personal som kan garantera en kvalitativ produktion av hälso- och sjukvård. Utmaningen för att lyckas handlar om att skapa attraktionskraft i regionen som lockar kompetenta människor till regionen och som får dem att vilja stanna³⁴⁸. I anslutning till att skapa sådana förutsättningar lyfts anknytning till läkarutbildning och möjligheten att få delar av utbildningen förlagd på regionens sjukhus fram som betydande i materialet. Sådana åtgärder framställs som att de skulle gynna kompetensutvecklingen och skapa förutsättningar för att behålla kompetent personal i systemet. Att verka för en robust koppling till universitetssjukhus lyfts fram på ett liknande sätt, med argument om att både gynna kunskapsutvecklingen och skapa mer attraktiva arbetsplatser med anknytning till klinisk forskning och högspecialiserad vård. Kompetensförsörjningen blir på så sätt beroende av hur vårdsystemet organiseras så att det blir attraktivt för kompetent personal att vilja bedriva sin verksamhet inom ramen för det regionala välfärdssystemet.

Medborgare som rättssubjekt, tillgångar och belastningar

Efter denna presentation och illustration av välfärdssystemets diskursiva sammansättning av centrala tecken är det dags att rikta uppmärksamheten mot de subjektspositioner och den förståelse för de regionala

³⁴⁷ Dialogmöten, se även "En större region kommer gynna vården" VF 2011-04-07; Örebro skulle inte bli Svealandscentrum VF 2011-03-25

³⁴⁸ Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv LIV 2011; Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV RV VGR 2010, Värmland egen region LIV 2011; Utredning om Värmlands framtida regiontillhörighet 2008; Värmland klarar sig inte självt NWT 2011-06-21

medborgarna som kommer till uttryck när välfärdssystemet konstrueras i materialet. I materialet och i de citat som använts för att illustrera diskursens myt och tecken har ett antal termer för regionens medborgare kommit till användning på olika sätt: Värmlänningar³⁴⁹, invånare, allmänhet³⁵⁰, medborgare³⁵¹, befolkning, befolkningsunderlag³⁵² arbetskraft, patienter, patientunderlag, äldre³⁵³, yngre, skattebetalare³⁵⁴ och så vidare. Termerna används på olika sätt för att konstruera enhetlighet och grupperingar som ges en innebörd i förhållande till regionens och regionfrågans betydelse för välfärdssystemet. Vissa termer beskriver en totalitet av de människor som befolkar regionen, ”värmlänningar”, ”invånare”, ”befolkning” och ”allmänheten”. Vissa beskriver en andel av människorna och då i relation till en särskild aspekt av välfärdssystemet: ”patienter”, ”vårdtagare”, ”skattebetalare”, ”arbetskraft” och ”äldre”. När det gäller själva medborgartermen sätts den i regel i relation till politisk inflytande - förmåga att påverka politiker och politiska beslut som rör välfärdsfrågor och hälso- och sjukvårdsfrågor i synnerhet³⁵⁵.

I materialet framträder två tydliga och relativt olika subjekspositioner för regionala medborgare. Den första innebär en förståelse för regionmedborgaren som *rättssubjekt* och konstruerar de rättigheter som värmländska medborgare kan förvänta sig i förhållande till regionen som gemenskap och specifikt av välfärdssystemet. Som rättssubjekt kan regionmedborgaren förvänta sig den nödvändiga välfärden. I myten om välfärdssystemet framhålls den nödvändiga välfärden som legitimerande grund för diskursen, bland annat med utgångspunkt i vad som kan förstås som en regional medborgerlig rättighet: att regionen ska minska lidande och erbjuda behövlig sjukvård. Välfärdssystemet som diskurs utvecklar förståelsen ytterligare genom att betona medborgarnas rätt till närhet och kvalité och särskilt behovet av att konsekvenser för

³⁴⁹ Moderat nej till Västra Götaland NWT 2011-05-26

³⁵⁰ Så fungerar det i Västra Götaland 2008-11-06

³⁵¹ Värmlänningarna borde få folkomrösta NWT 2008-12-10

³⁵² Värmland skulle må bäst som en egen region VF 2011-04-13

³⁵³ Värmlänningarna borde få folkomrösta NWT 2008-12-10

³⁵⁴ Inget att vinna på storregioner NWT 2008-10-03

³⁵⁵ Tre lögner om Värmlands framtid NWT 2007-04-25; Så fungerar det i Västra Götaland NWT 2008-11-06; Värmlänningarna borde få folkomrösta 2008-12-10; Utredning om Värmlands framtida regiontillhörighet LIV 2008

medborgerligt inflytande i förhållande till hälso- och sjukvården blir genomlyst i de utredningar om konsekvenser av olika regionalalternativ som genomförs.

När regionens befolkning konstrueras som rättssubjekt i materialet kan också regionmedborgaren förvänta sig ett mer direkt demokratiskt inflytande över hur hälso- och sjukvården utvecklas i relation till regionfrågan, genom förankringsprocesser av olika slag där medborgarna bjuds in att delta. Exempel på föreslagna förankringsprocesser är dialogmöten, folkomröstningar och valfrihet inom vårdsystemet som ska syfta till att stärka regionmedborgarnas inflytande i relation till välfärdssystemet³⁵⁶. Även om medborgaren som rättssubjekt konstrueras i den grundläggande myten om välfärdssystemet finns förståelsen sporadiskt förekommande i utredningsmaterialet. I fokusgruppsstudien framträder förståelsen tydligare. I materialet framkommer att det medborgerliga perspektivet är viktigt i termer av att medborgarnas bästa måste vara vägledande för processen. Men däremot är det inte de direkta förankringsprocesserna som framställs som viktigast, istället betonas information och öppenhet men att politiker och ”experter” bör gå före och leda mot den utveckling som är bäst för medborgarna. I en fokusgrupp resonerade deltagarna på följande sätt i anknytning till en diskussion om regionfrågans betydelse för sjukvården, som också väl illustrerar de resonemang som förts i övriga fokusgrupper³⁵⁷:

Kvinna 2 Jag tycker inte att man i den här frågan kanske behöver ha en folkomröstning men kanske mer rapport om vad som händer och vad de faktiskt säger, alltså om man kommer fram till någonting överhuvudtaget, nu kanske det står still, det vet ju inte vi

Tomas Nej

Kvinna 2 eller så har de redan bestämt sig, det vet inte vi

Tomas Så det skulle räcka att man bli mer informerad snarare än att man måste vara med och...

³⁵⁶ Se exempelvis *Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv* LIV 2011, *SWOT Hälso- och sjukvård, tandvård och folkhälsa* LIV, RV. VGR 2010 och *Värmlänningarna borde få folkomrösta* NWT 2008-12-10

³⁵⁷ Fokusgrupp 1

Man 2 Jag tycker en vägledande folkomröstning skulle vara rätt så bra eftersom det ändå BERÖR med tanke på att vi.. man behöver ju vara lite inblandad i det så att man vet ungefär vad den egna regionen.. innan man slår ihop, så man vet vad regionerna vill, vad medborgarna vill.. men sen behöver man inte alltid följa det kanske... fast det blir svårare att inte följa

Man 3 fast man måste ändå komma ganska långt i förhandlingarna för att kunna... annars har man ju helt i onödan folkomröstningar

Man 2 ja... jo

Man 3 När man inte ens vet vad det innebär att slå ihop... det vet ju inte... vi själva ens

Dialogen uttrycker en betoning av att regionfrågan påverkar regionmedborgarna och att medborgares perspektiv bör vara viktigt i processen. Medborgare bör involveras och informeras men samtidigt konstrueras medborgaren på ett sätt som gör att det kan vara olämpligt att involvera dem alltför nära själva beslutsprocessen om en regionbildning. I en annan fokusgrupp kommer deltagarna överens om att det är bättre att politiker och tjänstemän fattar besluten eftersom medborgare inte kommer kunna se en större bild och därför automatisk vilka behålla status³⁵⁸.

Sammataget konstrueras medborgaren som rättssubjekt i materialet genom att medborgarnas väl i termer av fungerande välvärd med närhet och kvalité konstrueras som en rättighet. Regionmedborgarna har också rätt till inflytande i politiken men i förhållande till regionfrågan bör inflytandet begränsas till information och öppenhet kring processen, inte nödvändigtvis ett aktivt deltagande i beslutsprocessen. Regionmedborgare artikuleras på så sätt som en relativt enhetlig grupp med i grunden samma intressen i förhållande till regionfrågan, inflytandet i beslutsprocessen baseras snarare på en rätt till information och förståelse än rätten att driva och agera ut konflikter som kännetecknas av särintressen inom regionen.

³⁵⁸ Fokusgrupp 4

Den andra subjektspositionen som framträder kallar jag för *regionmedborgare som tillgång och belastning*. Till skillnad från rättssubjektet är denna förståelse av regionens medborgare inte en position som konstrueras som ett universellt regionalt medborgarskap som täcker alla regionmedborgare, eller grundas i en förståelse om rättigheter i förhållande till den regionala gemenskapen. Istället fångar positionen hur regionmedborgare grupperas och relateras på olika sätt i förhållande till vilken specifik relation de har till regionen beroende på sin anknytning till välfärdssystemets funktion. Medborgare konstrueras i materialet på olika sätt i förhållande till välfärdssystemet på sätt som både kan vara gynnande och missgynnande för välfärdssystemets funktion. Särskilt tydligt illustrerad blir förståelsen i anknytning till tecknet befolkningsstruktur där frågor om befolkningens antal, ålder, hälsa och kunskap konstrueras som faktorer som påverkar välfärdssystemets funktion. Yngre särskiljs från äldre, vårdtagare från hälsosamma, arbetsföra från sjukskrivna, sysselsatta från arbetslösa och så vidare. Medborgare som tillgång artikuleras, något enkelt, som en växande grupp av hälsosamma skattebetalare som kan bidra till välfärdssystemets finansiering och på så sätt gynnar systemets funktion. Medborgare som belastning artikuleras som en ökande andel av medborgare med en allt högre medelålder och därmed sämre hälsa och större vårdbehov som dessutom ställer allt högre krav på behandlingar och specialistvård.

De två subjektspositionerna konstruerar relationen mellan medborgare och regionen på väldigt skilda sätt. Rättssubjektet konstruerar medborgarens rättigheter i förhållande till regionen, rätten till välfärd och rätten politiskt inflytande. Regionen underordnas på så vis medborgarens behov och vilja. Förståelsen av regionens medborgare som tillgångar och belastningar konstruerar istället medborgare som centrala delar av välfärdssystemet där medborgarna artikuleras i en närmast mekanisk relation till välfärden, där vissa grupper av medborgare gynnar systemets funktion och andra grupper hämmar systemets funktion.

Sammanfattning

I tabellen nedan sammanfattas välfärdssystemets diskursiva struktur med hjälp av de kategorier som analysen vilar på.

Tabell 4 -Välfärdssystemet	
Mytiska komponenter	Den nödvändiga välfärden Strukturella hot Strukturell anpassning
Nodalpunkt	Välfärd
Tecken	Hälso- och sjukvård Tillväxt Vårdsystem Befolkningsstruktur Specialisering Kompetensförsörjning
Subjektsposition regionmedborgare	Rättssubjekt Tillgång och belastning

Sprickor, motstånd och antagonism

Ingen diskurs lyckas någonsin fullständigt fixera meningen för ett fält. Välfärdssystemet utgör i förhållande till regionen och regionfrågan inget undantag. I det här avsnittet vill jag vända uppmärksamheten mot vilka meningsstrider och konfliktytor som går att finna i materialet i förhållande till den mening och den förståelse som anknyts till välfärdssystemet. Samtidigt ger analysen en möjlighet att identifiera vilka delar av välfärdssystemet som också lämnas utan att ifrågasättas och på så sätt intar en naturaliserad eller objektiv ställning i materialet.

Som redan nämnts finns inga argument eller påståenden i materialet som ifrågasätter välfärdens nödvändighet eller vänder sig emot de

legitimitetsgrunder som den nödvändiga välfärden vilar på i myten om välfärdssystemet. Det samma gäller för de strukturella hot i termer av sviktande befolkningsunderlag, en åldrande befolkning och allt mer vårdkrävande befolkning som artikulerats i myten. Däremot finns ifrågasättanden som vänder sig mot den tredje komponenten i myten om välfärdssystemet, den som handlar om strukturell anpassning, och då särskilt de resonemang som uttrycker ett behov av att skapa en större region för att möta de exogena strukturella hoten. Dessa ifrågasättanden leder fram till den första konfliktytan som jag vill undersöka närmare.

Regionens betydelse i vårdssystemet

Konfliktytan innebär ett ifrågasättande av den länk i välfärdssystemets struktur som konstruerar ett behov av att anpassa regionens storlek som en följd av de strukturella hot som utmanar välfärdssystemets funktion. Att en större population och en större geografisk region skulle ge förutsättningar för att hantera hoten. Konfliktytan består av i huvudsak två fronter. För det första, kopplingen till populationens storlek och finansiering och för det andra, den administrativa gränsens betydelse för vårdssystemets funktion.

Ett bärande argument som förs fram i förhållande till den specifika förståelsen för befolkningsunderlaget i välfärdssystemet är att en större population, exempelvis genom att bilda en större region, ger bättre förutsättningar för att finansiera välfärden³⁵⁹. Denna länk mellan befolkningsunderlag och finansieringsmöjlighet ifrågasätts i materialet genom argumentation som uttrycker att befolkningsunderlagets storlek på inget sätt ändrar de ekonomiska förutsättningarna för välfärdssystemets funktion eftersom skatteintäkten måste sättas i relation till det ökade vårdbehov som en större region innebär³⁶⁰. I en av fokusgrupperna uttrycker en av deltagarna saken på följande sätt:

Man 2 (...) vi får ju inte mer skattemedel per capita även om man slår ihop fem län ... det är lika mycket folk som jobbar och inte jobbar. Sen är ju frågan vart man ska lägga vägar och så, så att det gynnar näringslivet.

³⁵⁹ Se exempelvis *Värmlands klarar sig inte självt* VF 2011-04-12 och *Värmland egen region* LIV 2011

³⁶⁰ Se exempelvis *Inget att vinna på storregioner* NWT 2008-10-03; *Värmland skulle må bäst som egen region* VF 2011-04-13; *Moderat nej till Västra Götaland* NWT2011-05-26; *Tre lögner om Värmlands framtid* NWT2008-08-29

Men har du en budget i familjen på hundra kronor spelar det ingen roll om du hur du flyttar om vem som ligger i vilken säng, om ni byter över- och underslaf, det är hundra kronor i alla fall. Jag förstår inte tanken³⁶¹.

Resonemangen ifrågasätter utgångspunkten att befolkningens storlek i sig kan påverka förutsättningarna att hantera finansieringsutmaningar för välfärdssystemets funktion. Ifrågasättandet grundas på att förmågan att finansiera exempelvis välfärd inte kan beräknas på nominell bas, den måste sättas i relation till de välfärdsanspåk som systemet ställs inför att hantera.

Förutom finansieringsfrågan finns ifrågasättanden som riktar sig mot hur regionens betydelse för vårdsystemets funktion förstås i materialet. Välfärdssystemet konstruerar regionens gränser som betydande för förmågan att skapa ett effektivt vårdsystem, där administrativa gränser kan fungera som hinder för att lyckas optimera balansen mellan koncentration och närhet³⁶². I materialet finns utmanande argument om att regionens administrativa gränser som barriärer för en god samordning av vårdsystemet kan förbättras genom att skapa en större region³⁶³. I en debattartikel uttrycker sig författaren på följande sätt:

Redan idag är samarbete över sjukvårdsgränserna viktiga och frågan sträcker sig långt utanför eventuella regionindelningar. Jag är övertygad om att sjukvård inte kan ha några administrativa gränser. Ett län, en region, till och med ett land kan vara för litet för den specialkompetens som erfordras. Lösningen på det hittar man i samarbete, något som idag är viktigt och som även fortsättningsvis kommer att vara viktigt för Värmland och Sverige³⁶⁴

Förutom liknande resonemang i materialet där samordning och planering i vårdsystemet i viss mån frikopplas från frågan om regionens administrativa gränser finns också uttalanden som anknyter frågan om

³⁶¹ Fokusgrupp 5

³⁶² Se exempelvis *Det finns fördelar med Västra Götaland* NWT 2008-06-12; *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* 2010; *Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv* LIV 2011

³⁶³ Se exempelvis *Moderat nej till Västra Götaland* NWT 2011-05-26; *Värmland skulle må bäst som egen region* VF 2011-04-13; *Tänk till om regionfrågan* 2011-06-10; *Storregion ingen lösning på Värmlands problem* NWT 2011-06-29.

³⁶⁴ *Jag tror på Värmland, inte någon storregion* NWT 2011-08-22

regionens betydelse till nästa konfliktyta som handlar om politiskt inflytande. Resonemangen knyter samman vårdsystemets funktion med kunskap om lokala behov och förutsättningar och artikulerar hur närhet inte står i konflikt med effektivitet utan istället fungerar som en förutsättning. Genom närhet till medborgare blir det möjligt att på ett bättre sätt få kännedom om vilka behov som finns och på så sätt skapas bättre förutsättningar att anpassa vårdsystemets funktion³⁶⁵.

Politiskt inflytande

Frågor om politiskt inflytande formerar en konfliktyta i materialet genom argument och påståenden som ifrågasätter den relativt underordnade position som medborgerligt inflytande och uttryck för subregionala särintressen intar i välfärdssystemet. I förhållande till regionmedborgare betonas både hur medborgares åsikter om regionfrågan bör ingå i processen att fatta beslut om en framtida organisering baserat på att frågans avgörande kommer leda till konsekvenser som starkt berör dem. I sådan ifrågasättande argumentation lyfts aspekter av medborgares vardag fram, tillgång till primär sjukvård, akutsjukvård och specialistbehandling, som exempel på hur frågan påverkar människor i tillräckligt stor grad för att få vara delaktiga i beslutsprocessen³⁶⁶. I en debattartikel argumenterar författarna så här:

Vi tycker att alla som bor i Värmland ska ha möjlighet att få göra sin röst hörd innan landstinget eventuellt bildar storlandsting. (...) ...hela frågan avgjordes efter omröstning på ett internt socialdemokratiskt möte. Och vad är det som motiverar att landstingets nuvarande majoritet äger regionfrågan? Den berör väl i allra högsta grad alla värmlänningar?³⁶⁷

Förutom resonemang som baseras på en mer universell förståelse av regionmedborgares anknytning till och rätt till inflytande i regionfrågan ur ett välfärdsperspektiv finns också ett antal utsagor som uttrycker nödvändigheten av att ta hänsyn till och hantera skilda intressen inom olika delar av regionen. Regionens medborgare konstrueras med skilda

³⁶⁵ Se exempelvis *Värmlänningarna borde få folkomrösta* NWT 2008-12-10; *Tänk till om regionfrågan* NWT 2011-06-10 och *Dags att lyssna på Värmlänningarna* NWT 2011-01-25

³⁶⁶ Se exempelvis *Värmlänningarna borde få folkomrösta* NWT 2008-12-10; *SD vill folkomrösta i regionfrågan* NWT 2010-08-28; *Uppskjutna storregioner* NWT 2009-01-29; *Moderat nej till Västra Götaland* NWT 2011-05-26.

³⁶⁷ *Värmlänningarna borde få folkomrösta* NWT 2008-12-10; *Kaos om storregioner i Värmland* NWT 2008-11-06

intressen beroende på vilken del av regionen de bor vilket, enligt argumentationslinjen, bör komma till uttryck i processen³⁶⁸. Frågor om inflytande och olika intressen för olika geografiska delar av regionen med avseende på välfärdsfrågor lyftes upp i frågor från publiken på samtliga dialogmöten som landstinget i Värmland arrangerade runt om i regionen³⁶⁹. Aspekten kommer också till uttryck i mediematerialet genom argumentationer som utgår från delregionala intressen som hur frågan är särskilt viktig för ”oss östvärlänningar³⁷⁰” eller att ”Säffle-Årjäng har en uttalad önskan om Västra Götaland och Östvärmland har visat intresse att söka sig österut³⁷¹”.

Enligt en liknande rationalitet förekommer också ifrågasättanden i materialet som rör vilket inflytande Värmland skulle få över sjukvården vid bildandet av en större region där Värmland ingår. Problematiseringen utgår från en skalproblematik där en större geografisk region skapar ett större avstånd mellan medborgarna och politikerna som ska företräda dem. En sådan skalproblematik skulle kunna leda till att den nya regionen leds av politiker som inte är intresserade av att fatta beslut för värlänningarnas bästa³⁷². I en artikel uttrycks saken som:

att vårdcentralerna i olika delar av Värmland skulle bli bättre om de styrs från Vänersborg/Göteborg är svårt att tro på. Likriktning och central styrning kommer att råda i ännu större omfattning än idag³⁷³.

Även i fokusgruppsmaterialet återkommer diskussioner om hur Värmlands intressen i förhållande till sjukvården skulle komma att bli förbisedda i en större region. I en av grupperna fördes följande resonemang om hur skalproblematiken kan komma till uttryck i anslutning till regionfrågan:

³⁶⁸ *Värmland är redan splittrat* VF 2011-09-12; *”Vi vill finna en lösning i regionfrågan”* VF 2008-05-12; *Namninsamling mot Västra Götaland* NWT 2011-07-20; *Arvikaborna fick inte debattera regionfrågan* NWT 2011-04-08; *Splittring om storregion* NWT 2011-09-03; *Västvärmland utspel kan splittra länet* NWT 2008-08-31; *Gruvberger brådskar inte i regionfrågan* NWT 2008-09-09; *Stor majoritet för regioner* NWT 2008-08-29; *Gör avslut i regionfrågan* NWT 2011-08-05

³⁶⁹ Dialogmöte 1-4

³⁷⁰ *Regionfrågan – en ödesfråga för Värmland* VF 2011-03-17

³⁷¹ *Regionfrågan i fokus på fullmäktige* NWT 2008-04-30

³⁷² *Vem frågar företagare och vanliga värlänningar* NWT 2011-07-27

³⁷³ *Värlänningarna borde få folkomröst* NWT 2008-12-10

Man 1: Man kommer längre från folket ju större man blir, det är en nackdel.

Tomas: mm...

Man 2: Det blir nog lite känslan som riksdag och regering, dom är i Stockholm, det är lite så ja... Dom är ju inte så närvarande ute på landsbygden eller är det Göteborg kanske fast det är kanske ett dåligt exempel... men de är inte lika närvarande där som i Stockholm för där har dom sitt säte liksom.. så skulle det ju bli i regionerna också, det skulle bli längre ifrån sätet för regionen.³⁷⁴

Sammanfattningsvis utmanas välfärdssystemets artikulering av regionens betydelse för välfärden i två huvudsakliga avseenden. För det första när det gäller i vilken utsträckning regionens gränser och storlek egentligen har någon betydelse för hur väl vårdssystemet fungerar. Ifrågasättandet avser huruvida en optimal balans mellan närhet och centrering överhuvudtaget är beroende av regionens storlek och administrativa gränser. För det andra utmanas välfärdssystemets förståelse av vikten av politiskt inflytande i anslutning till välfärden. Förståelsen betonar både vikten av ett medborgerligt inflytande, ett delregionalt inflytande och ett värmländskt inflytande i en eventuellt större region.

De konfliktytor som framträder i materialet i anknytning till sättet att tala om regionen som ett välfärdssystem utmanar dock inga centrala premisser för diskursen. Att regionförstoring skulle gynna finansiering av välfärd ifrågasätts men inte tanken om att regionen bär på ett ytterst finansiellt ansvar för systemets funktion. När det gäller betoningen av politiskt inflytande i välfärdsfrågor och regionfrågan, är inte heller dessa aspekter bärande komponenter av myten om välfärdssystemet. Konfliktytorna är med andra ord inte att betrakta som antagonismer som i grunden handlar om utmaningar av diskursen. Snarare kan de förstås som skilda betoningar av olika delar som ingår i välfärdssystemets artikulering av regionen som ändå tas sin utgångspunkt i samma förståelse av regionen och välfärden. Slitningarna kan ses som uttryck för

³⁷⁴ Fokusgrupp 1

motsättningar inom diskursen snarare än att diskursen utmanas. Myten om välfärdssystemet förblir oifrågasatt men däremot relateras regionfrågan till den på skilda sätt.

Detta kan exemplifieras när Moderaterna i Värmland motiverar sitt ställningstagande i regionfrågan att Värmland bör bilda en egen regionkommun. I sitt remissvar skriver partiet:

Vi anser att landstinget i Värmland alltid ska arbeta för att kunna erbjuda värmlänningarna den bästa högspecialiserade vården, oavsett vilket sjukhus utanför länet som erbjuder den. När högspecialiserad vård behövs har också patienten stora behov av sjukvården som finns på länsdelssjukhuset, vårdcentralen och hemsjukvården. Samspelet mellan vårdnivåerna, kommunerna och sjukvårdshuvudmännen är avgörande för kvalitén, effektiviteten och framförallt för patienten. Landstingets och kommunernas förmåga till samarbete är en framgångsfaktor. Här har Värmland kommit långt och närheten mellan parterna i ett mindre landsting är en fördel. Inget enskilt universitetssjukhus kan idag erbjuda värmlänningarna all den vård som behövs³⁷⁵.

Det finns ingenting i motivet att säga nej till en större region som bottnar i ett avståndstagande från premisserna för välfärdssystemet som diskurs. Däremot separeras regionfrågan som en icke-lösning i förhållande till systemets utmaningar. Istället hålls olika former av samverkan fram som lösning. Konfliktytan blir på så sätt snarare en konflikt om regionfrågans betydelse i förhållande till välfärdssystemet än om den principiella lösning av regionen som diskursen innebär.

Välfärd – som social rättighet och biopolitisk sfär

Välfärdssystemet ger uttryck för vad som kan uppfattas som två skilda förståelser för välfärdens legitimerande kontext som ändå artikuleras som kombinerbara eller i en komplementär relation till varandra. Den första kommer till uttryck i hur medborgare uppfattas som rättssubjekt och vars rätt till välfärd fungerar som ett legitimerande imperativ för välfärdens nödvändighet. Välfärd måste tillhandahållas eftersom medborgare har *rätt* till välfärd. Diskursen artikulerar på så sätt en förståelse för relationen mellan regionen och medborgarna som bygger

³⁷⁵ *Partiernas svar på remissen om regionbildning Värmland – Västra Götaland* 1 juli 2011
Liv, RV, VGR

på en fördelning av rättigheter och skyldigheter, helt i linje med det medborgarskapsbegrepp och mer specifikt, den förståelse för ett socialt medborgarskap som T. H. Marshall beskriver³⁷⁶. I anslutning till samma perspektiv finns en konfliktyta som relaterar till hur frågor om det politiska medborgarskapet, det vill säga rätten till inflytande över beslut och styrning, bör förstås i anslutning till välfärdssystemet. Den mer dominerande hållningen att medborgares rätt till ett mer direkt inflytande inte är relevant - alternativt inte står på spel - möter motstånd i form av förståelsen att välfärdssystemets anknytning till regionfrågan är tydligt kopplad till frågor om politiskt medborgarskap.

Den andra förståelsen kommer till uttryck då medborgare konstrueras som tillgångar och belastningar för regionen. En sådan förståelse skiljer sig radikalt från den föregående på så sätt att den konstruerar en relation mellan medborgare, region och välfärd där välfärden utgör ett överordnat mål, regionens kapacitet att producera välfärd sätts i centrum och medborgare konstrueras som ett medel i förhållande till regionens kapacitet att nå målet. Den rationalitet som gör att dessa förståelser trots sina olikheter kan kombineras är en funktionell rationalitet. För att medborgare ska kunna utkräva sin rätt till välfärd måste systemet fungera och systemets funktion är i sin tur beroende av medborgarnas regionala karaktäristik och sammansättning. Den myt som legitimerar diskursen tar sin utgångspunkt i en utsatt och hotad välfärdsproduktion som baseras på en obalans mellan å ena sidan förmågan att finansera och å andra sidan de anspråk som riktas mot välfärdssystemet. Det är i anknytning till detta hot som förståelsen av regionala medborgare som tillgångar och belastningar får bäring och blir förnuftiga.

Den mytiska hotbild som välfärdssystemet vilar på i materialet uttrycktes också av den amerikanske statsvetaren Christopher Pierson i sin analys hur välfärdens framtida utmaningar – med avseende på bland annat demografisk utveckling - ställer samhället inför ett antal strategiska valmöjligheter för hantering av olika strukturella hot. Det kan röra sig om rena nedskärningar inom offentlig sektor, större inslag av och hårdare

³⁷⁶ Marshall, Thomas H., *Citizenship and social class*. Vol. 11. Cambridge, 1950 och Petersen Alan, Barns Ian, Dudley Janice, Harris Patricia *Poststructuralism, citizenship and social policy* Routledge: Devon, 1999

kriterier för behovsprövning samt ett uppgivande av mer universalistiska välfärdmodeller³⁷⁷.

I en sådan kontext kan välfärdssystemets förståelse av regionala medborgare som medel förstås inom ramen för vad som kan kallas för en biopolitisk strategi. Biopolitik kan förstås som maktutövning och styrning av populationer. Michel Foucault utvecklade termen när han skrev om övervakning och straff³⁷⁸ och definierade då biomakt och biopolitik som styrning av populationer i syfte att styra, definiera och kontrollera liv och beteenden³⁷⁹. Styrningen kan både rikta sig mot populationer som helhet eller mot grupper av en population. En central aspekt av biopolitik är, förutom styrtekniker i termer av att skapa disciplinerande incitamentstrukturer, att biopolitiken också producerar de populationer som ska styras och vad som skänker dem mening. Biopolitik innebär en definierande, eller konstituerande praktik i förhållande till populationer. Populationen i sig är på så sätt en del av det meningssystem, eller diskurs, som ger den mening³⁸⁰.

Den strategiska hanteringen av den hotfulla kontext som myten om välfärdssystemet etablerar innebär en förståelse av regionalt medborgarskap som handlar just om att forma den regionala populationen på ett sätt som kan upprätthålla systemets funktion. Den biopolitiska strategin kommer till uttryck i att de regionala medborgarna görs meningsfulla som en specifik typ av population, mot bakgrund av sitt funktionella värde för välfärd. En population vars sammansättning påverkar förutsättningarna för att tillgodose den medborgarliga rätten till välfärd genom sin egen förmåga att skapa balans mellan utbud och efterfrågan, som både skattebetalare och vårdtagare.

Välfärdssystemet kan på så sätt sägas både rymma en universell och en partikulär förståelse för det regionala medborgarskapet, där relationen mellan regionen och regionens medborgare är komplex och delvis

³⁷⁷ Pierson Christopher *Beyond the welfare state The new political economy of welfare* Polity Press: Cornwall, 1998

³⁷⁸ Foucault, Michel *Övervakning och straff* Arkiv förlag: Lund 1987

³⁷⁹ Foucault, Michel *Övervakning och straff* Arkiv förlag: Lund, 1987; Nilsson, Roddy *Foucault: en introduktion, Égalité*: Malmö, 2008

³⁸⁰ Se även Schneider, Anne Larason & Ingram, Helen *Policy design for democracy*, University Press of Kansas: Lawrence, 1997

stratifierad³⁸¹. Det förekommer en universell förståelse för medborgarnas sociala rättigheter, som delvis strukturerar myten om den nödvändiga välfärden. Oavsett vem du är har du en likvärdig rätt till välfärd. Samtidigt artikuleras en uppdelning mellan gruppen av medborgare som bekostar välfärden och de som kostar välfärden, där balansen mellan de som genererar intäkter och de som genererar kostnader måste hanteras för att systemet ska vara funktionellt i framtiden.

Denna förståelse delar in medborgare i två grupper med olika funktion i förhållande till regionen. Den första är den gynnsamma gruppen som bidrar med skatteintäkter och belastar välfärdsmaskinen i liten utsträckning. De som arbetar, är friska och unga. Den andra gruppen är de som inte bidrar i samma utsträckning utan istället belastar systemet. De som är sjukskrivna, pensionärer, de som går på socialbidrag, låginkomsttagare och arbetslösa. Förutom att de inte genererar skatteintäkter i samma utsträckning som den första gruppen belastar de också välfärdssystemet genom att exempelvis utnyttja sjukvården i större utsträckning.

³⁸¹ Se exempelvis Iris Marion Youngs artikel där hon diskuterar och ifrågasätter föreställningen om ett universellt medborgarskap, Young, Iris Marion 'Polity and group difference: a critique of the ideal of universal citizenship' i *Ethics* 1989: 250-274.

7. TILLVÄXTMASKINEN

Drivkraften för oss politiker är att skapa förutsättningar för medborgarna att leva ett gott liv. Det gäller att vi har en hög och hållbar tillväxt, som skapar optimism och öppnar nya möjligheter för att lägga grunden för ett fortsatt blomstrande näringsliv som ger sysselsättning och framgångsrika företag. Det är också en förutsättning för att vi skall ha ett samhälle som vi vill leva i och som skapar den välfärd och service vi alla vill ha. Detta enkla faktum gäller även i Värmland³⁸².

Den tredje och sista diskursen som kommer att presenteras och undersökas närmare konstruerar regionen som en *tillväxtmaskin*. Tillväxt- och utvecklingspolitik är en central dimension av regionfrågan, både i termer av att de utgör politikområden som kommit att i större utsträckning regionaliseras men också för att de utmaningar som den globaliserade världsordningen förstås föra med sig placeras rakt in i dessa politikområden. Frågor om tillväxt och utveckling utgör ett viktigt rum för att omtolka globaliseringens konsekvenser för stater och regioner³⁸³. I anknytning till den svenska regionfrågan är tillväxt och utvecklingspolitik centrala aspekter av ansvarskommitténs slutbetänkande och utgör en

³⁸² *Vilken väg ska Värmland gå?* NWT 2008-05-19

³⁸³ Se exempelvis Öjehag-Pettersson, Andreas, och Line Säll. "En neo-regional regimpraktik: Globalisering och kluster i regional tillväxtpolitik.": 101-123 i Mitander, Tomas, Line Säll, and Andreas Öjehag-Pettersson. *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: Tiden, makten, rummet*. Daidalos: Göteborg 2013.

viktig legitimeringsgrund för förslaget att bilda färre, större och starkare regioner i Sverige³⁸⁴. I den värmländska processen och debatten om regionfrågan stod frågor om tillväxt och utveckling i förgrunden. Förutom att tillväxt och utvecklingsfrågor utgjorde en av tre tematiker för den gemensamma utredning som genomfördes av Västra Götalandsregionen, Region Värmland och Landstinget i Värmland beställdes också en extern rapport med avseende på konkurrenskraft och tillväxtmöjligheter i en sammanslagen region³⁸⁵. Rapporten tillskrevs stort värde i den samlade bedömningen om förutsättningar för och konsekvenser av att slå samman Värmland och Västra Götaland³⁸⁶. Regionens och regionfrågans betydelse för dessa frågor centrerades kring det specifika sätt att tala och tänka om regionen och regionens medborgare som kommer att presenteras i det här kapitlet.

Det inledande citatet är hämtat från en debattartikel där den värmländska regionfrågans förutsättningar presenteras på ett övergripande sätt av en socialdemokratisk regionpolitiker och den fungerar som en god första illustration av hur tillväxtmaskinen är strukturerad som diskurs. Citatet uttrycker ett antal nyckelsatser som också visar viktiga premisser för den förståelse för regionen som tillväxtmaskinen konstruerar och som analysen i det här kapitlet succesivt kommer att fördjupa sig i. En viktig premis handlar om ett specifikt sätt att förstå betydelsen av tillväxt som värde i relation till andra värden och i relation till regionen. Den ekonomiska tillväxten tillskrivs i citatet funktionen som en förutsättning och en utgångspunkt för utveckling och välfärd. Tillväxt förstås som en förutsättning för ett samhälle ”som vi vill leva i” - ett människovärdigt samhälle.

En andra premis som också kommer att träda fram som en central aspekt av diskursen är en specifik syn på politikens kapacitet i förhållande till den dominerande ställning som tillväxt intar för samhället och samhällsutvecklingens framtid. Förståelsen innebär att politiken inte bara bör utan kan forma förutsättningarna - ”lägga grunden för”- ekonomisk tillväxt i den regionala kontexten. Innebörden är att regionen förstås vara

³⁸⁴ SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft*

³⁸⁵ *Hur står sig en västsvensk region? Sweco 2010*

³⁸⁶ *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland*
LIV, RV, VGR 2010

ett rum som kan och bör utformas för att producera tillväxt. Slutligen demonstrerar också citatet en politisk determinism som kännetecknar diskursen: att dessa villkor inte är någonting som politiker råår över eller kan förändra, det är spelets regler oavsett vad de tycker om det, ett ”enkelt faktum”, som befriar från både ansvar och handlingsutrymme i anknytning till hur förutsättningarna för att skapa utveckling förstås.

I föreliggande kapitel kommer diskursens sammansättning och premisser att studeras mer noggrant i förhållande till vilken myt om regionen som den producerar, vilka centrala tecken som ger den innehåll och vilken förståelse för regionala medborgare som konstrueras inom ramen för den. Anledningarna till att jag tycker att benämningen *tillväxtmaskinen* är lämplig för diskursen är flera. En viktig anledning är att diskursen på ett tydligt sätt presenterar regionen just som en maskin i materialet med avseende på vilka metaforer och vilket bildspråk som kommer i bruk. *Tillväxtmotorer*, *konkurrenskraft*, *utvecklingskraft*, *omställningsförmåga*, *effektivitet*, *funktion* är exempel på tecken som ger diskursen en starkt produktiv och närmast maskinell inriktning. Regionen ges mening som en producerande enhet och det som produceras är ytterst ekonomisk tillväxt. Tillväxten som överordnat mål för regionens verksamhet, som förutsättning för liv och som resultatet av mobilisering och ordnande av regionen är anledningen till att diskursen konstruerar just en tillväxtmaskin.

Diskursen kan spåras i hela det material som ingår i studien; utredningsmaterial, debattartiklar, ledarsidor, nyhetsartiklar, dialogmöten och fokusgrupper. Diskursens premisser framträder tydligast och mest explicit i utredningsmaterial som behandlar regional utveckling och regional tillväxtpolitik. Här redogörs för relativt utvecklade uppfattningar om hur regionen kan förstås som en serie mekanismer som – om de fungerar optimalt – ökar produktionen av tillväxt. Diskursens innehåll uttrycks dock i sina beståndsdelar i hela materialet om än svagast i fokusgruppsmaterialet. Det förekommer också kamp om vissa teckens betydelse och diskursiva position samtidigt som stora delar av diskursens artikulering av regionen står fullständigt oemotsagd i materialet som helhet. Innan sådana aspekter av såväl diskursiv sedimentering som kamp

analyseras, presenteras först myten om och sammansättningen av tillväxtmaskinen.

Myten om tillväxtmaskinen

Tillväxtmaskinen som diskurs konstruerar en specifik förståelse för regionens funktion och den kontext som regioner opererar i, en förståelse som därigenom kan sägas konstruera ett *förnuft* för diskursens sammansättning som samtidigt legitimerar densamma. I tidigare kapitel finns en redogörelse om hur förståelsen för regionernas funktion har förändrats i den samhällsvetenskapliga forskningen. Berättelsen om övergången från en re-distributiv regionpolitik till en nyregional konkurrensdiskurs, där regioner förstås som konkurrerande agenter på en global marknad av olika former av kapital³⁸⁷. Detta narrativ utgör en viktig bakgrundsbild till den myt om regionen som tillväxtmaskin som ska presenteras här, de är i många avseenden överlappande.

Myten om tillväxtmaskinen kan synliggöras i fyra separata men ändå sammanlänkade komponenter. Den första komponenten har redan berörts inledningsvis i koppling till citatet och kallas *tillväxtens primat*. Tillväxtens primat innebär en förståelse för ekonomisk tillväxt som förutsättning för överlevnad, framgång, välstånd, lycka och välfärd. I materialet återkommer denna läsning i tät anslutning till hur regionen förstås och hur regionfrågan begripliggörs i såväl utredningsmaterial som i debattartiklar³⁸⁸. Ekonomisk tillväxt föregår på så sätt egentligen politiken, placerar sig på en metanivå och fungerar istället som en möjliggörare för politik. Utan tillväxt, ingen politik. Det inledande citatet förmedlade synsättet tydligt och samma resonemang kan illustreras med följande citat ur en debattartikel:

³⁸⁷ Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar: Cheltenham, 1998; Hörnström, Lisa *Redistributive regionalism: narratives on regionalisation in the Nordic periphery*, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Umeå universitet: Umeå, 2010, Umeå, 2010; Bristow, Gillian 'Everyone's a 'winner': problematising the discourse of regional competitiveness' i *Journal of Economic Geography* 5.3, 2005: 285-304.

³⁸⁸ Se exempelvis *Värmland som egen region* LIV 2011; *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010; *Vi har inte stängt dörren* NWT 2011-06-28; *Det är nu dags att bestämma sig i regionfrågan* VF 2008-09-17; *Klubbat kommunstyrelsens arbetsutskott* NWT 2008-08-27; *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV, RV, VGR 2010; *Förvirring och oenighet* VF 2011-05-19

Ska vi kunna hantera alla de utmaningar som Värmland står inför behövs tillväxt. Bäst förutsättningar att skapa tillväxt når vi genom att hantera frågorna regionalt men då krävs att vi bildar starkare regioner³⁸⁹.

Citatet demonstrerar tillväxtens primat i anslutning till regionens funktion som tillväxtmaskin. Regionen tillskrivs funktionen som lämpad för att skapa tillväxt och i det här fallet ses också en förstärkning av regionen som en förutsättning för att regionen ska kunna fungera på det sättet. I materialet förekommer dock samma principiella förståelse för regionens funktion i förhållande till tillväxt utan att förorda större regioner. Tillväxtens primat som del i myten om tillväxtmaskinen är med andra ord inte beroende av ett specifikt ställningstagande i regionfrågan. Citatet nedan illustrerar en motsatt åsikt i regionfrågan, det vill säga ett motstånd mot större regionen, utan att tillväxtens primat ifrågasätts:

Det finns inga som helst belegg för att tillväxten skulle vara högre i en storregion. Det finns inga belegg för att små län varken har sämre tillväxt eller sjukvård än stora regioner. Små enheter är minst lika hållbara som stora regioner³⁹⁰.

Citaten demonstrerar hur tillväxten som utgångspunkt för regionens utveckling och hållbarhet står över frågan om vilken storlek regionen bör ha. Däremot relateras tillväxten till regionen. Regionens och tillväxtens öden framstår som sammanflätade. Denna relation utvecklas mer explicit i nästa mytiska komponent som bidrar till den principiella läsningen av regionen som tillväxtmaskin, nämligen *den globaliserade ordningen*.

Den globaliserade ordningen är den del av myten som beskriver tillväxtmaskinens kontext. Regionen som tillväxtmaskin situeras i ett globaliserat rum som producerar en specifik rationalitet för förståelsen av hur tillväxtens primat blir meningsfull i anslutning till regionfrågan³⁹¹. Den globaliserade ordningen är en central komponent för att tillskriva

³⁸⁹ *Ensam är inte stark* 2011-05-31 VF

³⁹⁰ *Värmland bör vara eget län* 2008 – 06 – 27 NWT

³⁹¹ Se exempelvis *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV, RV, VGR 2010; *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010; *Regeringen måste släppa fram regionerna* NWT 2008-06-14; *Det är nu dags att bestämma sig i regionfrågan* VF 2008-09-17; *Vi måste gå mot väst* VF 2008-09-30; *Klubbat kommunstyrelsens arbetsutskott* NWT 2008-08-27; *Svårt för Värmland att klara sig självt* VF 2011-02-02; *Ensam är inte stark* VF 2011-05-31; *Södra Svealand – en kunskapsregion* NWT 2011-04-30

regionen en viktigare funktion än tidigare för att verka för ekonomisk tillväxt. I materialet framträder hur kapitalmobilitet som tillskrivs globaliseringens mekanismer anses vrida tillväxtpolitiken ur händerna på nationalstaten eftersom flöden av sådan sort inte är beroende av central politisk reglering utan baseras på regionala och lokala förutsättningar. Som en konsekvens av globaliseringen får regioner därför en viktigare betydelse för att generera tillväxt. Det globaliserade rummet som situering av regionen beskrivs tydligast i de utredningsmaterial som tagits fram med avseende på näringslivsutveckling och tillväxtfrågor. Exemplet nedan kommer från en extern utredares rapport som beställts gemensamt av Västra Götalandsregionen, Region Värmland och Landstinget i Värmland:

En stark drivkraft i en alltmer öppen global ekonomi är det ökade utbytet mellan nationer av kapital, varor, tjänster och människor [...] Globaliseringen har alltmer begränsat nationalstaters möjlighet att bedriva en självständig ekonomisk politik. Det räcker inte för ett land, om det är intresserat av att behålla och öka sina invånares levnadsstandard, att fatta beslut på nationell, central nivå. Då krävs det mindre av "central government" och mer av "multi-level governance", där en väl fungerande vertikal dialog mellan staten och regional och lokal nivå är kärnan. Regionens betydelse tenderar således att öka³⁹².

Förståelsen av den globaliserade ordningen i materialet konstruerar en regional kontext där regionerna spelar en aktiv roll i förhållande till den ekonomiska tillväxten, där den strukturella utvecklingen förflyttar möjligheterna, och ansvaret, att attrahera kapital i olika former från den centrala staten till regionerna. På så sätt blir det regionernas nödvändiga ansvar att skapa förutsättningar för sin egen utveckling. Det överordnade målet att skapa tillväxt och regionens kontextuella funktion blir på så sätt sammantvinnat och mytens komponenter intar en ömsesidigt legitimerande funktion i förhållande till varandra. Den globaliserade ordningen för med sig ett narrativ för varför tillväxtens primat blir det överordnade målet för regioner samtidigt som tillväxtens primat tillskänker den globala ordningen sin position som dominerande meningsbärande kontext. Verktyget som står till regionens förfogande för att förvalta det ansvar som åligger den är den tredje komponenten i

³⁹² *Hur står sig en västsvensk region? Sweco 2010:17*

myten om tillväxtmaskinen som jag valt att benämna som *konkurrenskraftens mekanism*.

Konkurrenskraftens mekanism är en specifik förståelse för hur regionens uppgift att producera tillväxt kan realiseras. Som redan berörts placeras ansvaret för att skapa tillväxt i stor utsträckning hos regioner i anknytning till den globaliserade ordningen i materialet. Den huvudsakliga mekanism som regionen kan använda för att lyckas förstås vara att optimera regionens konkurrenskraft³⁹³. Den globala ordningens mobila kapital skapar en global rörlighet av pengar, kunder, människor, företag och kunskap som regioner måste delta i en tävlan om att få ta del av för att utvecklas och för att kunna bibehålla nuvarande levnadsvillkor. Hur väl det lyckas är beroende av regionens konkurrenskraft, det vill säga regionens förmåga att vara mer lockande för dessa kapitalströmmar än andra regioner och platser. I en utredning om Värmlands förutsättningar att bilda en egen regionkommun genomförd av Landstinget i Värmland formuleras föreställningen om konkurrenskraftens mekanism på ett illustrativt sätt i förhållande till den ekonomiska utvecklingen:

Den enskilt viktigaste frågan lär handla om huruvida Värmland har förmågan att bibehålla och stärka den framtida konkurrenskraften. Länet har sedan en lång tid tillbaka en svag befolkningsutveckling kombinerat med en demografisk struktur, med relativt fler äldre än de flesta andra län [...] Än allvarligare för den ekonomiska utvecklingen och företagens förmåga att bibehålla sin konkurrenskraft är den låga utbildningsnivån. [...] För att motverka denna utveckling måste Värmland ha förmågan att snabbt höja utbildningsnivån i hela länet och redan nu påbörja ett arbete för att attrahera företag och välutbildade människor att flytta hit från andra platser i Sverige och från andra länder³⁹⁴.

Konkurrenskraftens mekanism är en tredje slinga i den mytiska fläta som legitimerar tillväxtmaskinen som sätt att förstå regionen. För att regionen ska kunna förstås som en operativ maskin måste den också vara funktionell, den måste ha förmågan att producera. Konkurrenskraften

³⁹³ Se särskilt den utredning, *Hur står sig en västsvensk region?* (2010) om en västsvensk regions konkurrenskraft som gjordes av det externa konsultbolaget Sweco i anslutning till att förutsättningarna för ett sammangående mellan Värmland och Västra Götaland utreddes. Se även exempelvis *Värmland egen region* LIV 2011; *Väst öst eller mittemellan* NWT 2011-05-28; *Regeringen måste släppa fram regionerna* NWT 2008-06-14; *Västra Götaland det enda realistiska alternativet* NWT 2008-10-25.

³⁹⁴ *Värmland egen region* LIV 2011: 8

bidrar med en mekanisk förklaring till hur regionen kan operera som en tillväxtmaskin i en globaliserad ordning för att främja tillväxt. Den ger maskinen sin mekaniska konsistens och möjliggör en regional handlingskraft för att främja tillväxt och därigenom vara produktiv. Genom att vidta politiska åtgärder kan konkurrenskraften ökas och på så sätt ge bränsle till tillväxtmaskinen och därmed sammansmälter det politiska ansvaret för tillväxt med underhåll, reparationer och uppgraderingar av maskinens komponenter som kommer att studeras närmare i den följande analysen av diskursens struktur.

Den fjärde och sista komponenten som träder fram i materialet kopplad till myten om tillväxtmaskinen som jag vill presentera är - kanske en smula paradoxalt - *politikens determinism*. Paradoxen består i att så snart efter att ha presenterat politisk handlingskraft i anknytning till konkurrenskraftens mekanism tala om hur det föreligger en politisk determinism som egentligen bakbinder politiken från att agera. Denna bakbundenhet ligger dock inom ramen för tillväxtmaskinen eftersom den slår fast den oförhandlingsbara nödvändigheten att politiskt forma förutsättningar för konkurrenskraft och i slutändan ekonomisk tillväxt³⁹⁵. Determinismen ligger med andra ord inte i ett förutbestämt öde för regionens framtid utan i en förutbestämd premiss för att lyckas hålla regionen vid liv³⁹⁶. Frågor om vad som gynnar tillväxt eller utveckling ersätts med frågor om hur konkurrenskraft optimeras. Politikens determinism kan därför tydligt relateras till tillväxtens primat och de tvingande inslagen i den globala ordningens kontext och dess strukturella konsekvenser. Politikens nödd och tvungenhet fungerar legitimerande för tillväxtmaskinen helt enkelt för att myten producerar en dimension av oundviklighet som motiverar (eller gör det onödigt att motivera) handlingar och beslut som sker i enlighet med diskursen. I sin mest dramatiska form artikuleras nödvändigheten i termer av ren överlevnad. En debattör uttrycker att ”vi vill öka förutsättningarna för värmländska

³⁹⁵ Se *Ensam är inte stark* VF 2011-05-31; *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010 ; *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland - Västra Götaland* LIV, RV, VGR 2010 och *Vilken väg ska Värmland gå?* NWT 2008-05-19 för exempel på hur en sådan nödvändighet artikuleras i debattartiklar.

³⁹⁶ Statsvetaren Line Säll (2011) relaterar en sådan bakbundenhet och nödvändighet att sluta upp bakom konkurrenskraftbyggnads åtgärder till hur regional utvecklingspolitik avpolitiserats.

företagare och löntagare att överleva i en konkurrensutsatt ekonomi³⁹⁷”, en annan menar att ”det är livsavgörande³⁹⁸” att samverka i större regioner. Politikens roll i förhållande till tillväxtmaskinen blir på så sätt inte att hantera konflikter och formulera mål för utvecklingen, utan att förvalta det ansvar som på ett orubbligt sätt flyttats till den regionala kontexten³⁹⁹. Ett ansvar som förvaltas bäst genom konsensus, inte genom utagerande av politiska konflikter⁴⁰⁰. Följande är ett utsnitt av en samlade rapport om förutsättningar och konsekvenser i relation till en eventuell sammanslagning av Värmland och Västra Götalandsregionen:

Konkurrensmässiga fördelar av en ny geografi uppstår [...] endast om vilja och förmåga finns att se samlat på regionens utveckling och låta de delar av regionen som har de bästa konkurrensförutsättningarna ta tillvara dessa fullt ut. För övriga delar av en västsvensk region handlar det om att succesivt öka integrationen med regionens tillväxtcentra och deras omland⁴⁰¹.

Konkurrenskraftens mekanism görs på så sätt beroende av politiskt konsensus, en rationalitet som kan ge legitimitet till olika ställningstaganden i regionfrågan. Rationaliteten artikuleras som en betoning av nödvändigheten i att inte orsaka konflikter i en ny region, att utvärdera risken för intressekonflikter i tänkta nya regionkonstellationer och i argument för att inte ingå i en större region eftersom det skulle riskera att störa en nuvarande harmoni inom politiken. Mytens fjärde komponent knyter så samman *tillväxtens primat, den globaliserade ordningen* och *konkurrenskraftens mekanism* med en politisk rationalitet som separerar myten från politiken, men inte det politiska. Myten i sin helhet legitimerar på så sätt att tillväxt framträder som apolitiskt och närmast automatiseras på ett sätt där politikens roll är att förvalta maskinens optimala funktion enligt de förutsättningar som myten konstruerar.

³⁹⁷ Vi måste gå mot väst VF 2008-09-30

³⁹⁸ Värmland klarar sig inte självt 2011-04-12

³⁹⁹ Se *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV, RV, VGR 2010 och *Hur står sig en västsvensk region* Sweco 2010 för exempel på hur en sådan förståelse för politikens villkor kommer till uttryck.

⁴⁰⁰ Se exempelvis *Tufft för Värmland framöver* NWT 2011-08-25

⁴⁰¹ *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* 2010:9

Myten om tillväxtmaskinen strukturerar så en sammansatt läsning av regionens funktion och betydelse som fungerar legitimerande för diskursens struktur, som nu ska undersökas i närmare detalj. Myten både möjliggör och motiverar hur diskursens tecken relateras till varandra och bidrar med det specifika ”förnuft” som håller samman diskursen. Myten knyter samman tillväxtens överordning, med regionens kontext och funktion, samtidigt som överordningen befästs i den politiska konsensusrationalitet som myten producerar.

Diskursens struktur

Myten om tillväxtmaskinen innebär en specifik förståelse av regionen som skiljer sig markant från exempelvis kulturlandskapet. En förståelse som både innebär en global kontextualisering och en ekonomiserad problematisering av regionens framtid. Denna förståelse eller perspektiv för att bringa mening till regionen innebär att ett antal tecken kopplas samman i en specifik struktur i materialet. I följande avsnitt studeras hur tillväxtmaskinen baseras på ett antal sådana centrala tecken som ges mening i hur andra tecken relateras till dem samt vilken förståelse för regionala medborgare som konstrueras i anslutning till diskursen.

Tillväxt utgör diskursens centrala och privilegierade tecken. Det är tillväxten och tillväxtens konsekvenser som utgör villkoren för diskursens struktur. Som redan illustrerats i hur tillväxtens primat konstrueras i myten om tillväxtmaskinen ges tillväxt en basal betydelse för liv, överlevnad, välgång och framgång.

I materialet konkretiseras aldrig vad tillväxt består av, däremot länkas ett antal fenomen till tillväxt som konkretiserar förståelsen av tillväxtmaskinen och dess effekter. Dessa fenomen kan förstås som en struktur av tecken, vars relationer sammantaget ger tillväxtmaskinen sin ordning och specifika betydelse. Det första tecken som jag vill redogöra för hur det positioneras till tillväxt är *välfärd*. Kopplingen mellan tillväxt och välfärd i regionfrågan konstrueras i materialet på så sätt att tillväxt förstås som en förutsättning för välfärd, en relation som uttrycks genom flera olika resonemang och typer av material. I en av fokusgrupperna diskuterade två kvinnor saken på följande vis:

Kvinna 1: Nej för som sagt vi är ju mycket arbetslöshet, mycket avfolkningsbygd och så, det blir för dyrt, vi klarar inte av skola, vård och omsorg. Den basala grejen som vi måste ha.

Kvinna 3: Vi behöver locka hit företag...

Kvinna 1: Det också

Kvinna 3: Som kan ge då arbetstillfällena och skatt och inkomst för kommun och region. Tror jag då men att det kan ju komma nya industrier också. Vi får väl se vad de hittar på däruppe i Hagfors.⁴⁰²

Kvinnornas resonemang återfinns i såväl tidningsartiklar⁴⁰³ som utredningsmaterial⁴⁰⁴ och kopplar på så sätt samman välfärd med tillväxt, om än i en specifik sekventiell ordning. Tillväxten innebär företagsetableringar som innebär arbetstillfällena som innebär skatteintäkter som innebär förutsättningar att behålla och utveckla välfärden i regionen. Tillväxt förstås finansiera välfärd och måste därmed enligt resonemanget föregå välfärdssatsningar. I en debattartikel uttrycker skribenten saken på ett tydligt sätt:

När vi bor i ett område där näringslivet har tillväxt och jobben blir fler, då blir också skattekronaorna fler och då kan vi satsa mer på ”vård, skola och omsorg”⁴⁰⁵.

Välfärden konstrueras på detta sätt som ett värde, men framför allt som en möjlig effekt av tillväxtmaskinens funktion. I det här fallet förstås välfärd inte som ett hot mot tillväxt, de är sammankopplade med varandra, men också i en kausal relation där tillväxt kan ge välfärd men inte vice versa. En sådan välfärdsförståelse tränger också ut alternativa förståelser av hur välfärd finansieras. Exempelvis ses inte skattechöjningar eller mellanregional omfördelning som realistiska vägar för att möjliggöra välfärden. ”[Det är] tillväxten och därmed skattekraften som skapar det ekonomiska utrymme som krävs för att samhället ska kunna ge en god

⁴⁰² Fokusgrupp 2

⁴⁰³ Se exempelvis *Vilken väg ska Värmland gå?* NWT 2008-05-19; *Utvecklingen sker i söder och väster* NWT 2007-05-14; *Lägg regionfrågan på hyllan* NWT 2011-05-31; *Väst öst eller mittemellan* NWT 2011-05-28 ; *Värmlänningarnas bästa måste styra* VF 2011-03-04

⁴⁰⁴ *Utredning om Värmlands framtida regiontillhörighet* 2008; *Värmland som egen region* LIV 2010

⁴⁰⁵ *Utvecklingen sker i söder och väster* NWT 2007- 05-14

hälso- och sjukvård⁴⁰⁶” som en landstingsutredning slår fast.

Om tillväxt är ett centralt tecken som relaterar till tillväxtmaskinens produktion så är, som redan berörts, *konkurrenskraft*, ett viktigt tecken som beskriver en förutsättning för tillväxtmaskinens funktion. Konkurrenskraft kopplas med andra ord också ihop med tillväxt men inte som konsekvens utan som explanans; det som förklarar tillväxt. Konkurrenskraften utgörs av regionens förmåga att, i tävlan med exempelvis andra regioner, attrahera olika former av kapital på en global marknad, men också att behålla kapital som riskerar att flöda ut ur regionen om konkurrenskraften inte bibehålls⁴⁰⁷. Kapitalet varierar och det kan röra sig om människor, företagsetableringar, arbetskraft, specialiserad arbetskraft, investeringar, projektmedel och myndighetsetableringar⁴⁰⁸.

Konkurrenskraft kopplas i materialet i sin tur samman med ett annat tecken; *attraktivitet*. Tecknet attraktivitet konstruerar en än mer specifik förståelse för hur regionen som plats är av betydelse för ekonomisk tillväxt. Regionens attraktivitet för olika former av kapital är de preciserade egenskaper som gör att regionen vinner konkurrensfördelar gentemot sin omgivning⁴⁰⁹. Tecknet konstruerar på så sätt förståelser för både vilka former av kapital som regionen vill attrahera och vilka regionala egenskaper som dessa former av kapital attraheras av. Attraktiviteten förstås i materialet både ha en intern och en extern logik. Att skapa attraktionskraft handlar både om att locka in kapital i regionen men också om att hålla kvar kapital i olika former som, till en följd av den globala kapitalrörligheten, annars riskerar att lämna regionen⁴¹⁰. Attraktivitet blir på så sätt en rationalitet för att forma regionen i olika avseenden beroende på vad, eller vem, som ska attraheras av regionen. I

⁴⁰⁶ Utredning om Värmlands framtida regiontillhörighet LIV 2008:3

⁴⁰⁷ Se exempelvis SWOT Hälso- och sjukvård, tandvård och folkhälsa LIV RV RVG 2010

⁴⁰⁸ Se Värmland egen region LIV 2010 och Hur står sig en västsvensk region Sweco 2010; Värmland i en västsvensk region NWT 2011-08-23; Regionbildning inte lösningen för Värmland NWT 2009-02-21; Västra Götaland bäst för Värmland NWT 2008-05-08;

⁴⁰⁹ Se exempelvis Hur står sig en västsvensk region Sweco 2010; Värmland egen region LIV 2011; Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling RV & VGR 2010; Västra Götaland bäst för Värmland NWT 2008-05-08; Västra Götaland det enda realistiska alternativet NWT 2008-10-25; Förvirring och oenighet VF 2011-05-19; Tufft för Värmland framöver NWT 2011-08-25; Regionbildning inte lösningen för Värmland NWT 2009-02-21

⁴¹⁰ Se exempelvis Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling RV VGR 2010

en utredning förklaras förståelsen för attraktivitet i förhållande till tillväxt på följande sätt:

En mycket viktig faktor för att en region ska utvecklas positivt är att regionen upplevs som attraktiv att leva och arbeta i. Framtidens kreativa människor kommer att söka sig till de miljöer de upplever ger dem mest stimulans och tolerans. De kommer att vara mycket rörligare än idag och konkurrensen om dem kommer att öka. Attraktivitet har således alltmer kommit in som regional konkurrensfaktor riktad mot människor, företag och kapital. Förmågan att attrahera ”de bästa” och därmed skaffa sig fördelar i en knivskarp och alltmer specialiserad global konkurrens sätts alltmer i fokus⁴¹¹.

Föreställningen om konkurrenskraft och attraktivitet som kommer till uttryck i materialet knyts samman med andra tecken som relaterar till hur regionens struktur förstås. Tecknen konstruerar en sammansatt bild av hur regionen kan förstås och också formas för att lyckas med uppdraget att attrahera människor, ekonomiskt kapital och företagsetableringar för att optimera produktionen av tillväxt. I förhållande till kapital och företagsetableringar framträder i materialet fyra centrala tecken; *infrastruktur*, *arbetsmarknadsregion*, *utbildningsgrad* och *innovationskraft* som jag nu kommer att presentera mer ingående hur de relateras till tillväxtmaskinen.

Infrastruktur blir en del av konkurrenskraften genom att regionens system av vägar och andra kommunikationer kan vara mer eller mindre attraktiva för eventuella företagsetableringar. Med goda förbindelser till omvärlden uppfattas det finnas förutsättningar för exempelvis godstransporter för tillverkningsindustrin som leder till ökad attraktivitet. I en debattartikel uttrycks att:

Värmland är i allra högsta grad ett industrilän med tung basindustri, som pappers- och massaindusti, stål- och verkstadsindustri, fordonsindustri och livsmedelsindustri med mera. Dessa industrier är av stor vikt för Värmland och dess utveckling. Dessa industrier är mycket exportberoende vilket betyder att det är viktigt med vägar, järnvägar och sjöfart. Ska vi ha en bra framtid för dessa industrier måste vi jobba med infrastrukturen söder ut för det är i huvudsak mot Europa som produkterna går. Vårt ställningstagande är att en sådan region ger oss de bästa förutsättningarna för en fortsatt utveckling av värmländsk industri

⁴¹¹ *Hur står sig en västsvensk region? Sweco 2010*

och nya värmländska jobb⁴¹².

Citatet demonstrerar hur transportfrågor relaterar till konkurrenskraft och tillväxt samt hur infrastruktur ges mening som ett tecken i tillväxtmaskinen⁴¹³. Mer specifikt uttrycks också relationen mellan infrastruktur och tillväxt genom benämningar i materialet som ”tillväxtkorridor⁴¹⁴”, ”tillväxtstråk⁴¹⁵” och ”tillväxttriangel⁴¹⁶” som alla på olika sätt framställer hur utvecklad infrastruktur som vägar och järnvägar mellan olika tillväxtcentrum kan skapa tillväxt för de geografiska områden de passerar igenom. Tecknet infrastruktur kopplar på så sätt samman politiska prioriteringar med konkurrenskraft och regionens fysiska geografi.

Tillväxten görs i diskursen på så sätt beroende av att det finns goda förutsättningar för olika former av flöden. I citatet hänvisas främst till flöden av gods för att kunna exportera varor från regionen. En annan aspekt av infrastrukturen som uttrycks i materialet handlar om behovet att skapa global tillgänglighet i anslutning till Värmland⁴¹⁷. ”Det handlar också om att bygga ihop Värmland med omvärlden, många av våra storföretag har sina marknader utanför Sverige och då behövs fungerande flyglinjer till hela världen⁴¹⁸” Samtidigt beskrivs infrastruktur som avgörande för förmågan att skapa större arbetsmarknadsregioner som också bidrar med attraktionskraft för företagsetableringar. I en utredning förklaras relationen på följande sätt:

Genom strategiska investeringar i infrastrukturen och via ett inomregionalt fördjupat samarbete kring kollektivtransportlösningar kan arbetsmarknadsregionerna vidgas och därmed öka dynamiken på

⁴¹² *Det är dags att bestämma sig i regionfrågan* VF 2008-09-17

⁴¹³ Se exempelvis *SWOT Transportinfrastruktur och kollektivtrafik* LIV, RV VGR 2010; *Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling* RV & VGR 2010; *Väst, öst eller mittemellan?* NWT 2011-05-28; *Örebrohövdingens hälsning till Värmland* NWT 2011-08-25 ; *Vi vill finna en lösning i regionfrågan* VF 2008-05-12; *Utvecklingen sker i söder och väster* NWT 2007-05-14; *Det är nu dags att bestämma sig i regionfrågan* VF 2008-09-17; *Regionförhandling måste ge rätta svar* NWT 2011-05-06

⁴¹⁴ *Örebrohövdingens hälsning till Värmland* NWT 2011-08-25; *Södra Sveland – en kunskapsregion* NWT 2011-04-30;

⁴¹⁵ *Nu har Örebro bestämt sig* NWT 2011-01-19

⁴¹⁶ *Värmland bör vända sig mot öst* NWT 2008-08-28

⁴¹⁷ Se exempelvis *SWOT Transportinfrastruktur och kollektivtrafik* RV VGR 2010

⁴¹⁸ *Ensam är inte stark* VF 2011-05-31

arbetsmarknaden och ”säkra” arbetslivets behov av arbetskraft⁴¹⁹.

Infrastruktur blir på så sätt ett tecken som likställs med möjligheten att öka flöden av både varor och människor i termer av ökad mobilitet, mobilitet som kan locka företagsetableringar och kapitalinvesteringar genom att den möjliggör flöden av gods, företagsledare och arbetskraft i en utsträckning som optimerar produktionen av tillväxt⁴²⁰.

Det behov av arbetskraft som i materialet framträder i anknytning till arbetsmarknadsregioner görs också relevant för betydelsen av tecknet *utbildningsgrad*. Men i förhållande till tillväxtmaskinen är utbildningsgrad ett kvalitativt, snarare än ett kvantitativt mått på befolkningens attraktivitet ur ett globalt perspektiv. På samma sätt som infrastrukturen formar arbetsmarknadsregioner som möjliggör att kroppar står till förfogande för arbete konstruerar utbildningsnivåer en förståelse för hur regionens kroppar också kan bidra med attraktiva egenskaper för företagsetableringar. Genom att arbetskraften inte bara är tillgänglig utan välutbildad görs regionen mer attraktiv för företagsetableringar och i förlängningen mer sannolik för produktion av tillväxt⁴²¹. Relationen mellan tillväxt och utbildningsgrad utvecklas i följande resonemang i en utredning gjord av landstinget i Värmland:

Än allvarigare för den ekonomiska utvecklingen och företagens förmåga att bibehålla sin konkurrenskraft är den låga utbildningsnivån [...] Detta, i kombination med brister i kommunikationerna med Oslo, Stockholm och Göteborg, utgör hot för företagens framtida möjlighet att attrahera både kompetens och kapital. [...] Detta är ett reellt hot mot företagens långsiktiga konkurrenskraft och risken är uppenbar att de väljer att placera sin verksamhet på andra platser i Värmland. För att motverka

⁴¹⁹ *Bilagor till rapport Föresättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV 2010:8

⁴²⁰ Se *Värmland i en västsvensk region* NWT 2011-08-23; *Hur står sig en västsvensk region* Sweco 2010; *Föresättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* RV, LIV, VGR 2010; *SWOT Transportinfrastruktur och kollektivtrafik* RV, LIV, VGR 2010; *Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling* RV & VGR 2010; *Väst öst eller mitt emellan?* NWT 2011-05-28; *Värmland i en västsvensk region* NWT 2011-08-23

⁴²¹ Se exempelvis *Föresättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* RV, LIV, VGR 2010: 17; *Hur står sig en Västsvensk region?* Sweco 2010; *Värmland egen region* LIV 2011; *Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling* RV & VGR 2010 *Vilken väg ska Värmland gå?* NWT 2008-05-19; *Södra Svealand – En kunskapsregion* NWT 2011-04-30; *Västra Götaland det enda realistiska alternativet* NWT 2008-10-25; *Utvecklingen sker i söder och i väster* NWT 2007-05-14

denna utveckling måste Värmland ha förmågan att snabbt höja utbildningsnivån i hela länet och redan nu påbörja ett arbete för att attrahera företag och välutbildade människor att flytta hit från andra platser i Sverige och från andra länder⁴²².

Citatet illustrerar hur befolkningens kvalitet i termer av utbildningsgrad konstrueras som bidragande till hur attraktivt företag anser det vara att etablera sin verksamhet i regionen. Förutom att arbetskraften ska vara tillgänglig i tillräckliga arbetsmarknadsregioner, som formas av den mobilitet som infrastruktur möjliggör ska arbetskraften vara tillräckligt välutbildad för att intressera och attrahera företag. Utbildningsgraden är också kopplad till hur tecknet *innovationskraft* bringar en särskild mening i diskursen för hur utbildningsgrad länkas till attraktivitet, konkurrenskraft och tillväxt.

Tecknet *innovationskraft* konstrueras som en nyckel till konkurrenskraft för att attrahera företag, kapital och människor. *Innovationskraft* förstås i materialet som förmåga till nytänkande och förnyelse och relateras till kapaciteten att utveckla nya produkter eller hitta nya marknader och användningsområden för befintliga produkter⁴²³. Citatet nedan, från en debattartikel, visar hur *innovationskraften* kopplas samman med konkurrenskraft som i sin tur länkas till regionens funktion:

I dagens globaliserade och kunskapsbaserade ekonomi är begreppet konkurrenskraft i växande grad förknippat med kreativitet och innovation. Förmåga att kombinera befintlig kunskap på nytt vis eller tillföra ny kunskap i olika sammanhang är det som skapar konkurrensfördelar. I en vardag med allt kortare produktionscykler, plagiat och patentintrång är det nödvändigt att upprätthålla en hög grad av kreativitet och innovation i de verksamheter som verkar under global konkurrens. [...] Förmågan att se, utveckla och exploatera nya affärsmöjligheter, vanligtvis kallat entreprenörskap, är en vital del av behovet att utveckla kreativitet och innovation. Förmåga till förnyelse

⁴²² *Värmland egen region* LIV 2011

⁴²³ Se exempelvis *Hur står sig en Västsvensk region?* Sweco 2010 och *Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling* RV & VGR 2010 för att se hur relationen mellan *innovationskraft*, attraktivitet och tillväxt artikuleras. Se även *Värmland hör hemma i Svealand* NWT 2011-01-24; *Ensam är inte stark* VF 2011-05-31; *Vilken väg ska Värmland gå?* NWT 2008-05-19; *Värmland bör vända sig mot öst* NWT 2008-08-28 för exempel på hur *innovationskraft* artikuleras i artikelmaterialen.

och nytänkande är ett av de starkaste kännetecknen för orter och regioner med stark tillväxt⁴²⁴.

Kreativa miljöer som ska främja innovationer och innovationskraften konstrueras i materialet som bestående av två viktiga komponenter. Den första innebär att det ska finnas mötesplatser för olika slags aktörer att mötas och genom sina skilda perspektiv hitta nya infallsvinklar och idéer som kan kommersialiseras och på så sätt skapa tillväxt. Särskilt betonas möten mellan akademi, näringsliv och det offentliga som genom samverkan kan generera både nya kommersiella idéer och hållbara vägar för att realisera dem. Samverkan och samordning mellan olika samhällssektorer, forskning, företag och politik konstrueras på så sätt som en nyckel för innovationskraften⁴²⁵. Den andra komponenten består i att kreativa människor ska ingå i processerna, innovationer ses på så sätt inte som någonting som kan skapas genom att enbart skapa mötesplatser. Det måste också enligt resonemanget finnas en närvaro av kreativa människor med förmåga till kreativt och innovativt tänkande. I materialet omnämns särskilt forskare, välutbildade personer, entreprenörer och unga människor som exempel på personer med sådana förmågor⁴²⁶. I en utredning som är gjord av en privat aktör på beställning av Landstinget i Värmland, Region Värmland och Västra Götalandsregionen klargörs resonemanget med hjälp av den kanadensiske kulturgeografen Richard Floridas teori om den kreativa klassen:

För att behålla eller utveckla regionens konkurrenskraft i ett omvärldsperspektiv är de högutbildade yrkesgrupperna av stor och växande betydelse. Enligt den amerikanske forskaren Richard Florida har städer med hög koncentration av personer som arbetar inom kreativa yrken en starkare ekonomisk utveckling. Florida menar städer med många kreativa personer skapar en öppen och dynamisk miljö, som sedan drar till sig såväl kreativa människor som företag och kapital⁴²⁷.

⁴²⁴ *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010

⁴²⁵ Se exempelvis *Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling RV & VGR 2010* och *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland VGV RV LIV 2010*; *Vilken väg ska Värmland gå?* NWT 2008-05-19; *Regeringen måste släppa fram regionerna* NWT 2008-06-14; *Södra Svealand – en kunskapsregion* NWT 2011-04-31

⁴²⁶ Se exempelvis *Värmland egen region* LIV 2011; *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010; *Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling RV, VGR 2010*; *Regionfrågan rör inte värmälningarna* NWT 2008-05-12

⁴²⁷ *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010

Tecknen konkurrenskraft, arbetsmarknadsregion, utbildningsgrad och innovationskraft sätts i tillväxtmaskinen samman i en specifik förståelse för den regionala geografin. Platser med hög densitet av konkurrenskraft, stora arbetsmarknadsregioner, hög utbildningsgrad och innovationskraft blir betraktade som *tillväxtmotorer*. Tillväxtmotorer har, som termen antyder, en central funktion i regionen och driver hela regionen mot utveckling och tillväxt även om de geografiskt bara utgör en mindre del av regionens yta⁴²⁸. Det rör sig om urbana områden, centralorter med relativt högre ekonomisk och befolkningsmässig tillväxt än sin omgivning. Tillväxtmotorer framträder i materialet som de centrala rummen att göra satsningar på för att öka regionens tillväxt. Infrastruktursatsningar som skapar större arbetsmarknadsregioner i anslutning till tillväxtmotorerna, attraktivt boende, satsningar på utbildning och kunskap samt utveckling av en lockande boendemiljö för välutbildade och kreativa människor ska öka tillväxtmotorernas konkurrenskraft i kampen globalt kapital. Vilket på längre sikt förstås kunna gynna hela regionen. Tillväxtmotorerna beskrivs som ”noder⁴²⁹”, ”kärnor⁴³⁰” och ”centran⁴³¹” för tillväxt och är även sammanlänkade till andra motorer eller kugghjul för draghjälp och spridning av tillväxt över en större geografisk yta. Följande citat illustrerar förståelsen för motorerna och deras sammanlänkning, det första från en nyhetsartikel där en utredare från landstinget i Värmland uttalar sig om sin utredning och det andra från en debattartikel:

Beträffande Västra Götalandsregionen:

– Vad kom vi fram till? Jo, att det är en region som har stark potential och stark internationell konkurrensförmåga, med Göteborg som motor med flerkärniga regioner kring tänkta centrum som Karlstad och Skövde förutom Göteborg⁴³².

⁴²⁸ Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV, RV, VGR 2010; *Splittrat Värmland efter regionbesked?* NWT 2011-08-25; ”En större region kommer att gynna vården” VF 2011-04-07; Tufft för Värmland framöver NWT 2011-08-25; *Varning för ett delat Värmland* NWT 2008-08-25; *Regionförhandlingar måste ge rätta svar* NWT 2011-05-06

⁴²⁹ Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV, RV, VGR 2010

⁴³⁰ *Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling* RV VGR 2010

⁴³¹ *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010

⁴³² ”En större region kommer att gynna vården” 2011-04-07 VF

Karlstad betraktas av många värmlänningar som en viktig motor i länet, beläget mellan Oslo, Göteborg och Stockholm som är motorer på nationell nivå med stor inverkan på utvecklingen i Värmland⁴³³.

Tillväxtmaskinens struktur sätts i materialet samman med en särskild förståelse för *politikens ledarskap* som är det sista tecken som jag vill presentera. Den nödvändighet som diskursen konstruerar att optimera maskinens funktion genom att höja tillväxtmålet ovanför politiken och ställa konkurrenslogiken utanför den politiska konfliktens domän gör att sättet att tala om politikens ledarskap får ett specifikt innehåll. Politikens ledarskap bygger framförallt på att, i den opåverkbara och fullständigt avgörande kontext som är rådande, lägga konflikter åt sidan och samarbeta i konsensus för att optimera maskinens funktion. En viktig aspekt är att mer perifera delar av regionen måste acceptera att satsningar, inom exempelvis infrastruktur, görs i första hand med tillväxtmotorernas funktion för ögonen. Om inte maskinen fungerar förlorar hela regionen. Maskinens funktion konstrueras på så sätt som beroende av en politisk samsyn om att maskinens funktion accepteras och prioriteras av alla⁴³⁴. I anknytning till diskussioner om en sammanslagning mellan Värmland och Västra Götaland artikuleras en sådan förståelse för politikens ledarskap genom nödvändigheten att acceptera Göteborg som tillväxtmotor i en västsvensk region. Citatet nedan är hämtat från en sammanfattande rapport om de utredningar som gjorts i samband med överläggningarna mellan Värmland och Västra Götaland:

Risk finns för splittring i synen på Göteborg som den centrala motorn för regional tillväxt. [...] Det kan innebära att de värmländska kommunerna vill göra delvis andra prioriteringar än övriga kommuner när det gäller till exempel prioritering av insatser och resurser (Regionutvecklingsgruppen). [...] Göteborg spelar en viktig roll för den yttre effektiviteten, inte bara som regionalt och nationellt transport- och kunskapsnav, utan också som regionens enda internationellt kända storstad. Göteborg med omland måste därför tillåtas fortsätta spela denna

⁴³³ Varning för ett delat Värmland 2008-08-25 NWT

⁴³⁴ Se exempelvis *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV, RV VGR 2010; *Hur står sig en västsvensk region* Sweco 2010; *Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling* RV & VGR 2010;

roll i en ny region, trots sitt läge i en av regionens geografiska ”utkanter”

⁴³⁵.

Politikens ledarskap uttrycks i citatet på så sätt att de potentiella konflikter som kommer till uttryck inte betraktas som baserade på problem utan betraktas som problem i sig. Det är inte problemen som skapar konflikt som konstrueras som en fara för regionens utveckling, utan risken för politiska konflikter. Politikens regionala ledarskap i tillväxtmaskinen konstrueras på så sätt som beroende av samsyn och konsensus och politisk konflikt som ett hot mot tillväxtmaskinen mot bakgrund av den globala ordningen, konkurrenskraftens mekanism och politikens determinism.

Medborgare som kapital

Tillväxtmaskinen som diskurs innefattar ett grundläggande anslag i tillväxtens primat som konstituerar tillväxtmaskinen som en maskin *för* medborgare på ett närmast existentiellt sätt. Tillväxten är förutsättningen för liv, överlevnad, försörjning och välfärd i sin mest elementära form, varför frågor om medborgarskap först möjliggörs av ekonomisk tillväxt⁴³⁶. Tillväxten är en förutsättning för att människor ska kunna leva och verka i regionen överhuvudtaget. Det är dock på en så abstrakt nivå som maskinen arbetar för medborgare, i mer konkreta termer - när medborgare ges sin mening i materialet - är det snarare så att medborgare konstrueras som en resurs för tillväxtmaskinen än tvärt om. Enligt klassisk medborgarskapsterminologi kan saken uttryckas som att diskursen betonar medborgares skyldigheter snarare än deras rättigheter i sitt förhållande till regionen som gemenskap.

De medborgare som benämns och ges mening inom ramen för tillväxtmaskinen är de människor som är bosatta i regionen. Medborgarna delas dock in i olika grupper med olika betydelse för regionen, genom att de betraktas som resurser med större eller mindre funktion och värde i

⁴³⁵ *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* 2010

⁴³⁶ Se exempelvis *Värmland som egen region* LIV 2011; *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010; *Vi har inte stängt dörren* NWT 2011-06-28; *Det är nu dags att bestämma sig i regionfrågan* VF 2008-09-17; *Klubbat kommunstyrelsens arbetsutskott* NWT 2008-08-27; *Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV, RV, VGR 2010; *Förvirring och oenighet* VF 2011-05-19

förhållande till tillväxtmaskinen och maskinens funktion. Ett första exempel på hur medborgare betraktas som kapital är att medborgare utgör en del av det kapital som konkurrenskraften syftar till att attrahera. Ett kapital som i likhet med företagsetableringar och investeringar bidrar till tillväxt inte minst genom att utgöra de arbetsmarknadsregioner som redan beskrivits. ”För att ett område ska vara livskraftigt bör arbetsmarknaden uppgå till en miljon invånare⁴³⁷” resonerar skribenten i ett debattinlägg. Det är med andra ord av vikt att attrahera medborgare till regionen på grund av att de bidrar till tillväxtmaskinens funktion:

Många mindre orter och kommuner har, även trots ett många gånger starkt näringsliv, svårt att behålla sin befolkning. Något som långsiktigt får effekter på såväl den lokala ekonomin som produktionspotentialen, då individer står för den efterfrågan som stimulerar lokala näringar och då individers kunskap, engagemang och kreativitet är den mest väsentliga produktionsfaktorn i den moderna ekonomin⁴³⁸.

Att skapa ”befolkningstillväxt” och attrahera människor att bosätta sig i regionen kan sägas vara en kvantitativ aspekt av att förstå medborgare som kapital. Samma aspekt artikuleras också i förhållande till att ”förstora arbetsmarknadsregioner” som ger en större massa av arbetskraft anknuten till en viss geografi vilket i sin tur kan gynna tillväxtmaskinens funktion. Befolkningstillväxt uppfattas i materialet kunna genereras både genom att stimulera till inflyttning i regionen eller genom att erbjuda en attraktiv livsmiljö, men den lösning som är mest utmärkande i materialet handlar om att öka medborgarnas mobilitet och på så sätt poola medborgarkapitalet till de områden där de bäst tjänar sitt syfte. Storleken på de ”funktionella arbetsmarknadsregionerna” kan ökas genom infrastruktursatsningar som minskar pendlingstiden och därmed ökar de regionala medborgarnas mobilitet.

Men som citatet ovan antyder finns det också kvalitativa aspekter av vilka medborgare som blir de främsta resurserna i förhållande till tillväxtmaskinen. Kunskap, engagemang och kreativitet lyfts fram som de mest väsentliga produktionsfaktorerna. Det finns med andra ord vissa

⁴³⁷ *Större regioner mer livskraftiga* NWT 2008-06-16

⁴³⁸ *Hur står sig en Västsvensk region* Sweco 2010

egenskaper hos medborgarna som gynnar tillväxtmaskinen och motsatta egenskaper som missgynnar funktionen. Avseende utbildningsgrad har tidigare visats hur tecknet kopplas samman med konkurrenskraft i diskursens struktur. I sin motsats blir låg utbildning, eller lågutbildade medborgare, ett hot mot tillväxtmaskinens funktion. I en SWOT-analys med avseende på den regionala tillväxten och utvecklingen som genomfördes i anslutning till processen att utreda ett eventuellt sammangående mellan Värmland och Västra Götaland lyfts både kvantitativa och kvalitativa aspekter av befolkningen upp som hot:

Hot

[...]

- Arbetskraftbrist i Norge riskerar att dränera VGV-regionen på kvalificerad arbetskraft
- Den låga utbildningsgraden riskerar att leda till försvagad konkurrenskraft och låg tillväxt i stora delar av VGV⁴³⁹.

Det finns också länkar mellan kvalitativa och kvantitativa aspekter av medborgarkapitalet. Inte minst i hur hanteringen av hoten uttrycks i materialet. För att den låga utbildningsgraden inte ska riskera att underminera konkurrenskraften och därmed störa tillväxtmaskinens funktion blir det nödvändigt att locka välutbildade och kreativa människor till regionen som kan öka både det kvantitativa antalet och den kvalitativa andelen av medborgarkapitalet. På så sätt är det en specifik grupp människor som regionen ska göras attraktiv för:

En mycket viktig faktor för att en region ska utvecklas positivt är att regionen upplevs som attraktiv att leva och arbeta i. Framtidens kreativa människor kommer att söka sig till de miljöer de upplever ger dem mest stimulans och tolerans. De kommer att vara mycket rörligare än idag och konkurrensen om dem kommer att öka. Attraktivitet har således alltmer kommit in som regional konkurrensfaktor riktad mot människor, företag och kapital. Förmågan att attrahera ”de bästa” och därmed skaffa sig fördelar i en knivskarp och alltmer specialiserad global konkurrens sätts alltmer i fokus. [...] Attraktivitet handlar inte om att kopiera utan att bygga på egna förutsättningar och att erbjuda något mer eller annorlunda

⁴³⁹ *Bilagor till rapport Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland* LIV, RV, VGR 2010

än vad andra regioner kan – bra och varierande bostadsmöjligheter, ett vitt kulturellt och idrottsligt utbud, goda rekreativsmöjligheter, trygga miljöer, en bra skola och andra faktorer som förknippas med ”det goda livet”⁴⁴⁰.

Citatet illustrerar hur en viss grupp medborgare ses som värdefulla i förhållande till tillväxtmaskinen: ”de kreativa”, ”de bästa”. Genom att attrahera dem till regionen kan tillväxtmaskinens funktion förbättras. För att göra det måste regionen utvecklas på ett sätt som gör att den här gruppen väljer att bosätta sig i regionen, och inte i andra regioner som konkurrerar om samma grupp av människor. Regionen måste, för att lyckas, erbjuda det som den specifika gruppen efterfrågar vilket förstås som en plats som stimulerar och tolererar samtidigt som det erbjuder förutsättningar för ett attraktivt boende, goda förutsättningar för en aktiv livsstil och trygghet.

Den subjektposition som konstrueras i anslutning till tillväxtmaskinen producerar medborgare som kapital. Kapital som kan mätas både kvantitativt och kvalitativt. Kvantitativt måste medborgarkapitalet som arbetskraft vara tillräckligt för att tillväxtmaskinen ska kunna fungera och locka företagsetableringar. Det kvantitativa medborgarkapitalet säkrar en tillräcklig arbetskraft för företag som letar efter en lämplig plats för att etablera sin verksamhet. Det kan ske genom ökad mobilitet i förstörade arbetsmarknadsregioner eller genom befolkningstillväxt. Kvalitativt kan kapitalet vara starkt genom hög grad av kunskap och kreativitet. Kunskapen och kreativiteten kan öka genom utbildning och inflyttning av en särskild grupp av specialutbildade och kreativa människor som kan öka innovationskraften i regionen.

Sammanfattning av tillväxtmaskinens sammansättning

I tabellen nedan rekapituleras tillväxtmaskinens sammansättning både i termer av hur myten om regionen som en tillväxtmaskin är uppbyggd och vilka tecken som relateras till varandra i diskursen.

⁴⁴⁰ *Hur står sig en västsvensk region?* Sweco 2010:19-18

Tabell 5 - Tillväxtmaskinen	
Mytiska komponenter	Tillväxtens primat Den globaliserade ordningen Konkurrenskraftens mekanism Politikens determinism
Nodalpunkt	Tillväxt
Tecken	Välfärd Konkurrenskraft Attraktivitet Infrastruktur Arbetsmarknadsregioner Utbildningsgrad Innovationskraft Tillväxtmotorer Politikens ledarskap
Subjektspostion medborgare	Medborgare som kapital

Sprickor, motstånd och antagonism

Tillväxtmaskinens diskursiva struktur och förståelsen för den regionala medborgaren som subjektspostion har beskrivits och illustrerats i sin sammanhängande struktur. Den är specifik i så betydelse att den uttrycker en särskild förståelse för regionen och dess medborgare. Diskursen finns brett närvarande i materialet och manifesteras i olika ställningstaganden i den värmländska regionfrågan. Det är dock inte detsamma som att dess myt eller tecken får stå fullständigt oemotsagda eller att det inte förekommer uttalanden och påståenden som ifrågasätter delar av tillväxtmaskinen i materialet. Det är dock värt att understyrka att det finns ett mönster i förhållande till materialet vart delar av tillväxtmaskinen ifrågasätts. Utredningsmaterialet innehåller i princip inga ifrågasättanden av tillväxtmaskinens struktur, istället är det i

mediedebatten och i fokusgrupperna som det går att finna utmanande uttryck och argument. I följande avsnitt ska jag undersöka vilka delar av diskursen som ifrågasätts och på vilka grunder samtidigt undersöks också vilka delar som aldrig ifrågasätts och på så sätt naturaliseras i de diskursiva praktiker med anknytning till regionfrågan som studerats.

Ekonomi och politik

Den första tydliga konfliktytan jag vill lyfta fram ur materialet som anknyter till tillväxtmaskinen är frågan om hur ekonomin/marknaden relaterar till politiken/det offentliga. En mytisk komponent som är bärande för tillväxtmaskinen är att det politiska ledarskapet kan främja tillväxt genom politiskt beslutsfattande som optimerar maskinens funktion genom reformer som anpassar sig efter globala ekonomiska rationaliteter. Exempel på det är infrastruktursatsningar, att skapa attraktivitet för olika former av kapital genom samverkan mellan offentligt-privat och att exempelvis verka för en höjd kunskapsnivå hos medborgarna i en allt mer globaliserad kunskapsekonomi. Komponenten förutsätter att det finns förbindelser mellan den politiska sfären och den ekonomiska sfären, där den politiska kan aktivt påverka vad som händer i den ekonomiska, om det görs på rätt sätt. Detta är dock en förbindelse som genom vissa argument och påståenden ifrågasätts i materialet. En ledarskribent uttrycker saken på följande sätt:

Bakom hela storregiontänkandet ligger antagandet om att man administrativt kan bygga tillväxt, men det är planeekonomiskt tänkande. Det offentliga kan underlätta genom mindre regleringar, skatter och annat. Resten får vi göra själva⁴⁴¹.

Citatet illustrerar en separation mellan politik och ekonomi som återfinns återkommande i materialet⁴⁴². Ekonomins villkor underställs inte politiska administrativa regioner, åtminstone inte på ett gynnande sätt. Möjligvis kan politiken störa den ekonomiska sfären, men i linje med citatet ovan är det bästa politiken kan göra att dra sig undan i så stor utsträckning som möjligt. I fokusgruppsmaterialet återfinns samma

⁴⁴¹ Gör avslut i regionfrågan 2011-08-05 NWT

⁴⁴² Se exempelvis *Regionfrågan rör inte värmlänningarna* NWT 2008-05-12; *Värmland skulle må bäst som en egen region* VF 2011-04-13; *Tre lögner om Värmlands framtid* NWT 2007-04-25; *Tänk till om regionfrågan* NWT 2011-06-10

resonemang om hur den ekonomiska sfären är separerad från den politiska och opererar enligt egna logiker:

Man 1: Vilka är det som konkurrerar, det är ju privata företag. Dom styrs ju inte av politiker. Det är ju tankefel. Som det här med kluster, alla företag samarbetar ju ändå, gör dom inte det går dom under. Det är ju inte politikerna som ”nu ska ni småföretagarna, nu ska ni tänka såhär” Det köper jag inte.

Man 2: Du tror inte att såna här administrativa indelningar spelar någon större roll?

Man 1: Inte för företag nej, inte ett dugg och frågar du en tysk eller nån vem de ska göra affärer med då liksom, Norge, Danmark, Sverige det är norden eller Skandinavien är samma land, dom skiter väl i, dom har ingen aning om det. Västra Götaland eller var dom kommer ifrån. Dom ser, här uppe är en klump, så det är typiskt... nej det tror jag inte ett dugg på⁴⁴³.

Genom att jämföra de olika citaten synliggörs inslag av både en normativ och en deskriptiv ansats i argumentationen. Det kan med andra ord finnas moraliska skäl till varför det politiska ledarskapet som tecken i tillväxtmaskinen utmanas; ”det vore planekonomi”. Ett deskriptivt argument utgår istället från politikens omöjliga uppgift att bedriva ett ledarskap i förhållande till den ekonomiska sfären. Även om det förekommer resonemang likt dessa som ifrågasätter den relation mellan ekonomi och politik som delvis strukturerar tillväxtmaskinen finns ingen artikulation som ifrågasätter tillväxtens primat. Tillväxt som förutsättning för politik i förhållande till regionens funktion utmanas inte i materialet. På så sätt naturaliseras tillväxtens primat och blir den enda koppling mellan politiken och ekonomin som aldrig ifrågasätts.

Politiskt ledarskap

Den andra konfliktytan som jag vill lyfta fram relaterar även den till det politiska ledarskapet det förstås inom ramen för tillväxtmaskinen och samtidigt berör den frågor om regionen som gemenskap och frågor om jämlikhet. Det politiska ledarskapet som tecken i tillväxtmaskinen betonar hur politiken måste stå enig och överkomma interna konflikter för att kunna göra konkurrenskraftshöjande insatser som kommer att gynna hela regionen. Tecknet utmanas dock i materialet genom en annan

⁴⁴³ Fokugrupp 3

artikulation som istället ser behovet av att kunna formulera delregionala intressen, där regionen istället fungerar som en politisk arena för att hantera konflikter och driva särskilda intressen för områden inom regionen.

När demokratiberedningen i landstinget i Värmland arrangerade dialogmöten om regionfrågan i olika delar av länet var förståelsen av regionen som en arena för politik och konflikthantering ett återkommande inslag. Både genom frågor om hur delar av Värmland kan få gehör för sina intressen men även hur Värmland som del i en större region kan driva sina intressen. Vid mötet i Ekshärad i norra Värmland lyftes exempelvis frågan hur de frågor som ligger i nordvärlänningarnas intresse, med avseende på infrastruktursatsningar, skulle kunna hanteras av politiker i Göteborg om Värmland och Västra Götaland skulle bilda en gemensam region. Särskilt med tanke på att norra Värmlands behov och intressen inte ens får gehör idag då ”allt handlar om Karlstad”. Svaret som då gavs av landstingets utredare i talarstolen var inte att norra Värmland kommer gynnas på sikt av att satsa på tillväxtområden, vilket hade varit i linje med det politiska ledarskap som artikuleras i tillväxtmaskinen, istället betonades vikten av att hävda sina intressen, genom ett starkt politiskt ledarskap som kan driva värmländska intressen gentemot en ny större region⁴⁴⁴. Resonemanget att en större region riskerar att blockera värmländska intressen bottenar i förståelsen av en regional centrum-periferikonflikt kopplad till regionbyggande som även kan illustreras med följande citat ur en nyhetsartikel där en regionpolitiker intervjuas:

– Värmland ska vara en egen region. Vi tycker att vi har andra förutsättningar här i Värmland än de har i den tätbefolkade regionen söderut, vi är osäkra på vad det skulle innebära för Värmland att hamna i periferin. Risken är att vi blir lidande av utanförskap på samma sätt som norrlänningar känner mot Stockholm, eller kanske mot Bryssel numera⁴⁴⁵.

På samma sätt betonas ifrågasätts vilket inflytande värmländska politiker kommer få i en större region när det gäller infrastruktursatsningar, ”kommer det finnas pengar kvar till oss?” frågar sig en medborgare i

⁴⁴⁴ Dialogmöte 22/2011

⁴⁴⁵ *SD vill folkomrösta i regionfrågan 2010-08-28 NWT*

östra Värmland som startat en namninsamling mot förslaget om en sammanslagning av Värmland och Västra Götalandsregionen⁴⁴⁶.

Nyliberal utvecklingsdiskurs

Tillväxtmaskinen som diskurs konstruerar en förståelse för regionen och regionens funktion som stämmer väl in med hur forskning om hur den moderna regionaliseringen i Europa har utvecklats sedan 1980-talet. Regionen betraktas i allt större utsträckning som ett formbart, mer autonomt rum som kan formas och transformeras för att skapa förutsättningar för tillväxt. Att regionens utformning och interna egenskaper står i centrum för tillväxt och att tillväxt konstrueras som synonymt med - eller som en förutsättning för - utveckling ligger i linje med den form av utvecklingsdoktrin och regionpolitik som förknippas med nyregionalism⁴⁴⁷. Den nyregionala utvecklingsdoktrinen betonar hur regionen i allt större utsträckning blir just en regional angelägenhet, att regionens lycka och välstånd succesivt förflyttas från en statlig fördelningspolitik till en regional konkurrenspolitik⁴⁴⁸. Samtidigt betonas att mekanismen som avgör om en region lyckas ur ett utvecklingsperspektiv är i vilken utsträckning man lyckas generera konkurrenskraft i termer av attraktivitet på en global marknad i en allas tävlan mot alla om olika former av kapital⁴⁴⁹.

En sådan utvecklingsdoktrin där utveckling görs utbytbar med regional tillväxt och där vägen till utveckling går genom global konkurrenskraft skapar en specifik förståelse för regionen som en konkurrerande aktör som i sin tur skapar ett förnuft för hur regional utvecklingspolitik bör bedrivas. Genom att regionen anses ha potential att agera i en global kontext samtidigt som ansvaret för att utveckla regionen enligt de förutsättningar som råder på den globala marknaden betraktas regionen

⁴⁴⁶ Namninsamling mot Västra Götaland NWT 2011-07-20

⁴⁴⁷ Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar: Cheltenham, 1998; Hörnström, Lisa *Redistributive regionalism: narratives on regionalisation in the Nordic periphery*, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Umeå universitet: Umeå, 2010

⁴⁴⁸ Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red) *Det regionala samhällsbyggandets praktiker Tiden, makten, rummet* Daidalos: Göteborg 2013

⁴⁴⁹ Bristow, Gillian 'Everyone's a 'winner': problematising the discourse of regional competitiveness' *Journal of Economic Geography* 5.3, 2005: 285-304.

både som en ”nod” för tillväxtgenererande investeringar och som en aktör som kan agera mer eller mindre strategiskt för att lyckas⁴⁵⁰.

De brittiska kulturgeograferna Jamie Peck och Alan Tickell illustrerar i sin analys av utvecklingen av den moderna nyliberalismen i västvärlden hur rörelsen har transformerats från ett relativt radikalt politiskt projekt å la Thatcher och Reagan till en ordning av naturaliserade rationaliteter som inte minst berör förståelsen av regional utveckling⁴⁵¹. En nyliberal förståelse av utveckling kännetecknas enligt Peck och Tickell av att sätta tillväxten främst både som värde och som förutsättning för andra ambitioner. Den kännetecknas också av att marknadsinspirerade konkurrenslogiker sätts i centrum för strävan mot utveckling. Både i termer av uppfattningen att regional utveckling sker genom konkurrens på globala marknader av kapital men också att ett lyckat utvecklingsarbete handlar om att förutse hur dessa globala marknadsmekanismer kommer att operera och anpassa sig efter dem. Att leda regional utveckling blir på så sätt jämförbart med att leda ett företag⁴⁵². På så sätt blir nyliberalismen inte ett politiskt projekt i traditionell mening, utan ett raster för att tolka platser och platsutveckling som sätter ekonomisk tillväxt först och fungerar som ett politiskt imperativ för att transformera platser enligt nyliberal rationalitet⁴⁵³.

En aspekt av en sådan utvecklingsdoktrin är hur regional konkurrenskraft blivit ett centralt begrepp i förhållande till regional utveckling runt om i Europa⁴⁵⁴. Den regionala konkurrenskraften blir både ett överordnat mål, en rationalitet och ett medel för att mobilisera en region för att lyckas

⁴⁵⁰ Se exempelvis Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas 'En neoregional regimpraktik: Globalisering och kluster i regional utvecklingspolitik' i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red) *Det regionala samhällsbyggandets praktiker Tiden, makten, rummet* Daidalos: Göteborg 2013

⁴⁵¹ Peck, Jamie och Adam Tickell 'Neoliberalizing space' i *Antipode* 34.3 2002: 380-404.

⁴⁵² Peck, Jamie och Adam Tickell 'Neoliberalizing space' i *Antipode* 34.3 2002: 380-404.

⁴⁵³ Se exempelvis Larner, Wendy 'Neoliberalism: Policy, Ideology, Governmentality' i *Studies in political economy* 63 Höst, 2000 och Dean, Mitchell *Governmentality: power and rule in modern society*, 2. ed., SAGE Publications: Thousand Oaks, CA, 2010 för en mer utförlig diskussion om hur nyliberalismen intar en ställning som styrningsmentalitet i samhällsbyggandet snarare än som ett aktörsdrivet projekt.

⁴⁵⁴ Kitson, Michael, Ron Martin, och Peter Tyler 'Regional competitiveness: an elusive yet key concept?' i *Regional studies* 38.9 2004: 991-999.

attrahera kapital på globala marknader⁴⁵⁵. Konsekvenserna blir också högst materiella eftersom den ideologiska rumsliga förståelse som den regionala konkurrenskraften för med sig blir avgörande för hur resurser fördelas, hur infrastruktur byggs och vilka kroppar som ska attraheras eller på andra sätt påverkas i den regionala utvecklingspolitiken. I analysen av tillväxtmaskinen blev det tydligt att diskursens förståelse för regionen som plats och gemenskap också innebär specifika förståelser för hur vissa människor ska lockas till regionen, hur befolkningsutvecklingen ges en särskild funktion för regionen och hur människors förflyttningsmönster och utbildningsgrad görs meningsfulla just i relation till en sådan nyliberal utvecklingsförståelse som Peck och Tickell talar om.

Konsekvensen blir att förståelsen för regionen innefattar och konstruerar en förståelse för medborgarna i regionen där de görs meningsfulla i förhållande till, i första hand, ekonomisk tillväxt. I anknytning till att tillväxt och global konkurrenskraft görs till bärande rationaliteter för regionens utformning och funktion blir medborgare en specifik form av kapital som kan mätas i både kvantitativa och kvalitativa termer. Som arbetskraft och som kompetens. I en nyliberal utvecklingsdiskurs blir mobilitet en central aspekt för hur människor kan bidra till den ekonomiska tillväxten. Delvis krävs en lokal mobilitet för att arbetskraften ska kunna bli konkurrenskraftig ur ett kvantitativt perspektiv i termer av tillräckligt stora arbetsmarknadsregioner som står till förfogande. Delvis krävs en global mobilitet för att regionen ska kunna attrahera kreativa, innovativa och kompetenta individer som bidrar med ett kvalitativt kapital i förhållande till den regionala konkurrenskraften⁴⁵⁶. Dessa mobiliteter är exempel på hur en nyliberal utvecklingsdoktrin strukturerar både en särskild förståelse för regional utveckling samtidigt som den strukturerar regionen som fysiskt rum. Som

⁴⁵⁵ Se exempelvis Gillian Bristow 'Everyone's a 'winner': problematizing the discourse of regional competitiveness' i *Journal of Economic Geography* 5 2005: 285-304

⁴⁵⁶ Se exempelvis Jessop, Bob *Liberalism, Neoliberalism, and Urban Governance: A State-Theoretical Perspective* Department of Sociology, Lancaster University 2002; Brenner, Neil & Nik Theodore 'Neoliberalism and the urban condition' i *City* 9:1, 2005: 101-107 för mer utförligare diskussioner som hur nyliberalism som strukturerande logiker kommer till uttryck.

en konskevens av detta struktureras också medborgare som kapital, vars värde kan uppskattas i både kvantitativa och kvalitativa termer.

De ifrågasättanden som uttrycktes i materialet, som berör relationen mellan ekonomi och politik, kan sägas utspela sig i skärningspunkten mellan vad som beskrivs som *roll-back* och *roll-out neoliberalism*. Roll-back neoliberalism kan förstås som en strategi att gynna tillväxtens primat genom att dra tillbaka staten ur den ekonomiska sfären i syfte att befria den ekonomiska sfären från politiken ”störningar”. Avregleringar, privatiseringar och nedskärningar är exempel på politiska åtgärder. Roll-out strategier handlar istället om strategier att använda staten för att skapa marknader eller pseudomarknader i syfte att expandera den ekonomiska sfären i nya delar av samhället. Införande av marknadsinspirerade lösningar i offentlig sektor, marknadsrationalitet inom politiskt beslutsfattande och fostrande av konsument och producentsubjekt är några exempel på åtgärder⁴⁵⁷. Konflikten om huruvida ekonomin ska lämnas orörd av politiken eller om politiken ska aktivt understödja maximal kapitalackumulation är med andra ord en konflikt *inom ramen* för en nyliberal utvecklingsdoktrin.

Regionen som tillväxtmaskin genererar en specifik förståelse för politikens roll för regionen. När tillväxten överordnas och föregår andra satsningar och ambitioner flyttas också tillväxt som politiskt mål upp till en metanivå i förhållande till den politiska dagordningen. I analysen av tillväxtmaskinen blev det tydligt att tillväxten som överordnat mål för regionens funktion aldrig ifrågasattes i materialet. På det sättet blir också de frågor som på ett naturaliserat sätt kopplas till tillväxt bortlyfta från den politiska dagordningen. Att tillväxt sker i motorer som måste gå före, att arbetsmarknadsregioner måste växa, att infrastrukturen måste planeras enligt en sådan specifik global rationalitet. Dessutom artikuleras explicit vikten av att sluta upp bakom logiken och att inomregionala särintressen måste ställa sig över eventuella konflikter för att maskinen ska kunna

⁴⁵⁷ Brenner, Neil ‘Globalisation as reterritorialisation: The rescaling of urbangovernance in the European union’ i *Urban Studies* 36 1999:431–451; Peck, Jamie och Adam Tickell ‘Neoliberalizing space’ i *Antipode* 34.3, 2002: 380-404; Brenner, Neil, Jamie Peck, and Nik Theodore. ‘After neoliberalization?’ i *Globalizations* 7.3 2010: 327-345.

optimera sin produktion trots att logiken sätter staden främst i sin egenskap som inomregional tillväxtmotor på bekostnad av mer perifera delar av regionen. Denna specifika syn på politikens roll och funktion kan betraktas som ett uttryck för samma nyliberala utvecklingsdoktrin som Peck och Tickell diskuterar. Delvis på grund av att det ger uttryck för hur tillväxt måste sättas främst och först, även om det sker på bekostnad av vissa grupper samt att den placerar regionens funktion i en global marknadslogik, snarare än i en lokal politisk logik⁴⁵⁸. Tillväxtmaskinen gör på så sätt regionen och den regionala politiken, meningsfull i ett system av global konkurrens snarare än i ett system av lokal konflikt.

⁴⁵⁸ Peck, Jamie and Adam Tickell 'Neoliberalizing space' i *Antipode* 34.3, 2002: 380-404.

8. DET REGIONALA MEDBORGARSKAPETS VILLKOR

Tre olika representationer av regionen som anknyter till kultur, välfärd och tillväxt artikuleras i materialet. I föregående kapitel har dessa analyserats i anslutning till regionfrågan och framstår som tre distinkt olika sätt att förstå regionens funktion och betydelse. Samtidigt är det tydligt att de också på olika sätt relaterar till varandra, att det finns beröringspunkter, överlappningar eller rent av potentiella konfliktytor mellan de skilda diskurserna. Regionfrågan har som politisk process utspelat sig, som vi redan sett, inom ramen för olika diskurser men också i skärningspunkterna mellan diskurserna på olika sätt. I det här kapitlet kommer de olika representationerna av regionen och dess medborgare att analyseras som en diskursiv formation. Innebörden av det är att frågor om hur diskursernas relationer till varandra kommer att stå i centrum⁴⁵⁹. I vilka avseenden uppstår konflikterande artikulationer, i vilka avseenden finns förstärkande dynamiker och vad lämnas utan att ifrågasättas och intar en naturaliserad eller objektiv ställning i den diskursiva formation som strukturerar regionfrågan i Värmland?

⁴⁵⁹ Se Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000 för en diskussion om innebörden av, och betydelsen av att studera diskursiva formationer eller diskursordning som är den term de föredrar.

Den värländska regionfrågan kommer i det här kapitlet att belysas i två steg. Först kommer jag att analysera de tre myter som artikuleras i analysen och diskutera hur de förhåller sig till varandra i en diskursiv formation. I vilken mån befinner de sig i konflikt med varandra och i vilken mån kombineras de eller kompletterar de varandra i regionfrågans diskursiva formation? I nästa steg kommer jag att vända uppmärksamheten till de villkor för ett regionalt medborgarskap som den diskursiva formationen som kännetecknar regionfrågan innebär.

Myternas sekventiella dramaturgi

En diskursiv formation definieras av Jacob Torfing som ”the result of the articulation of a variety of discourses into a relatively unified whole”⁴⁶⁰. En diskursiv formation kan med andra ord sägas förena olika diskurser till en helhet i så mening att de tillsammans utgör en diskursiv ram för en avgränsad process eller ett fält⁴⁶¹. Diskurser kan i en formation både befinna sig i antagonistiska positioner eller i en mer harmonisk relation. Deras relationer kan kännetecknas av olika grader av antagonism eller i fredlig ömsesidigt förstärkande samexistens⁴⁶². En diskursiv formation som kännetecknas av harmoni kan förefalla märkligt med tanke på den ontologiska utgångspunkten att diskurser kämpar om företräde över ett specifikt fält. Hur kan de då existera sida vid sida i samförstånd? Antingen kan det tolkas som att diskurser bara förefaller kämpa om samma fält, eller så kan de relateras till varandra på ett sätt som gör att skillnaderna mellan dem bara framstår som skillnader och att de egentligen struktureras av huvudsakligen samma dominerande diskurs enligt en hegemonisk logik.

⁴⁶⁰ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999 s.300

⁴⁶¹ Winther Jørgensen och Phillips föreslår begreppet diskursordning, se Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000s. 65f.

⁴⁶² Se gärna Fairclough, Norman et al. *Analysing discourse: Textual analysis for social research*. Psychology Press, 2003 för en diskussion om diskursiva formationer ur ett Critical Discourse Analysis- perspektiv. Även om den här studien inte utgår från exakt samma diskursbegrepp på en ontologisk nivå finns stora beröringspunkter ur ett analytiskt perspektiv.

I den värmländska regionfrågan är det möjligt att betrakta diskursernas formation som uttryck för båda förslag till lösningar. Det går både att se att diskurserna strukturerar regionen som olika sociala fält som egentligen inte står i konflikt med varandra och att de kombineras i en ordning som vittnar om en hegemonisk diskursiv formation. Formationen kan betraktas som en *sekventiell dramaturgi*, där de olika myterna utgör en helhet på samma sätt som akterna i en pjäs på ett sätt som både separerar och relaterar diskurserna till varandra på ett sätt som handlar om både temporalitet och funktion.

Kulturlandskapet artikulerar en representation av regionen som ett autentiskt socialt rum. Ett rum som kännetecknas och avgränsas av en lång historia och traditioner som formar platsen och människorna som befolkar den. På samma sätt kännetecknas tillträdet till rummet av praktiker som anknyter till tid och autenticitet. Kulturarv, nedärvda egenskaper och sociala kopplingar som sträcker sig generationer bakåt i tiden blir betydelsefulla aspekter för att inkluderas i gemenskapen. Kulturlandskapet utgör ett slags anslag för möjligheterna att betrakta regionen som ett socialt rum som kan karaktäriseras som en gemenskap med band både mellan människor i gemenskapen och mellan regionen och människorna. Den producerar regionen som en kulturell geografi. Banden mellan människor består av gemensamma värderingar eller ett ”socialt kitt” som fyller sprickor och tomrum mellan människor. Den rumsliga dimensionen av dessa band utgörs av regionen som sätter territoriella gränser för gemenskapens utbredning. Myten om regionen som autentisk plats utgör på så sätt en utgångspunkt för en diskursiv formation som strukturerar regionen som socialt rum.

Välfärdssystemet innebär en radikalt annorlunda representation av regionen. Regionen konstrueras som ett socialt rum med ett moraliskt ansvar att minska lidande för den egna befolkningen⁴⁶³. Ett ansvar som kan förvaltas genom att skapa balans i ett pressat system av inflöden och utflöden. Samtidigt som regionen ses som ansvarig för att minska befolkningens lidande utgör också befolkningen centrala komponenter i

⁴⁶³ Vilket tidigare har visats med exempel från utredningar om regionfrågans betydelse för hälso och sjukvårdens. Se exempelvis *Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv LIV 2011* och *Utredning om Värmlands framtida regiontillhörighet LIV 2008*

systemet genom att de också representeras som de inflöden och utflöden som måste balanseras för att systemet ska kunna vara funktionellt⁴⁶⁴. Ansvarsförhållandet blir på så sätt mer diffust. Förutsättningarna för att lyckas skapa balans görs beroende av befolkningens sammansättning. I den diskursiva formationens dramaturgi utgör myten om välfärdssystemet den andra aktens hot. Myten är onekligen en hotbild som vittnar om en redan pressad situation, med profetior om en än mer dystopisk framtid. Den regionala befolkningens obalans mellan de som bidrar och de som belastar systemet konstrueras som det huvudsakliga hotet. Befolkningen utgör på så sätt ett hot mot sig själv. Mer specifikt utgör gruppen som kostar och belastar systemets relativa dominans och ökande anspråk ett hot mot befolkningens legitima krav på rätten till minskat lidande. Framtidsprognoserna visar hur systemets obalans kommer att öka och förutsättningarna för systemets möjligheter att tillhandahålla den nödvändiga välfärden är på så sätt hotat i grunden.

I den tredje akten äntrar hjälten scenen. En lösning skymtas i horisonten. Myten om tillväxtmaskinen är en läsning av regionen som bygger på en expanderande logik. Den berättar om hur regionen kan skapa mer resurser på ett sätt som kan skapa balans i välfärdssystemet utan att hota regionen som autentisk plats. Den försätter regionen i en kontext där det är möjligt att ta ansvar för regionens utveckling genom att utveckla vissa färdigheter. Det handlar om att stärka regionens konkurrenskraft på en global marknad av kapital, att transformera regionen på ett sätt som blir lockande för de former av kapital som kan lösa problemen. Genom företagsinvesteringar skapas fler jobb, då ökar intäkterna i välfärdssystemet. Genom att locka unga, kreativa, välutbildade människor till regionen kan balansen påverkas till förmån för systemets funktion. Det som krävs är att regionens utformning och utveckling sker med dessa mål för ögonen, här kan autenticitet och kultur spela en viktig roll. Det kräver att regionens attraktivitet för omvärlden går före eventuella andra målsättningar som kan framstå som kortsiktigt viktiga. Det kräver att interna intressekonflikter om resurser läggs åt sidan till förmån för vad som är lösningen på lång sikt.

⁴⁶⁴ Här blir exempelvis termer som *skattekraft* och *vårdbehov* viktiga meningsbärare som konstituerar förståelsen av en sådan regional balansvåg.

Harmonin i den diskursiva formation som kännetecknar regionfrågan i Värmland kan på sätt och vis förstås genom att diskurserna intar ett ömsesidigt reproducerande förhållningssätt. Som anslag, som hot, som lösning. De kan på så sätt konstruera regionen utan att hamna i ett antagonistiskt förhållande eftersom de strukturerar regionen i ett ursprung, en nutid och en framtid.

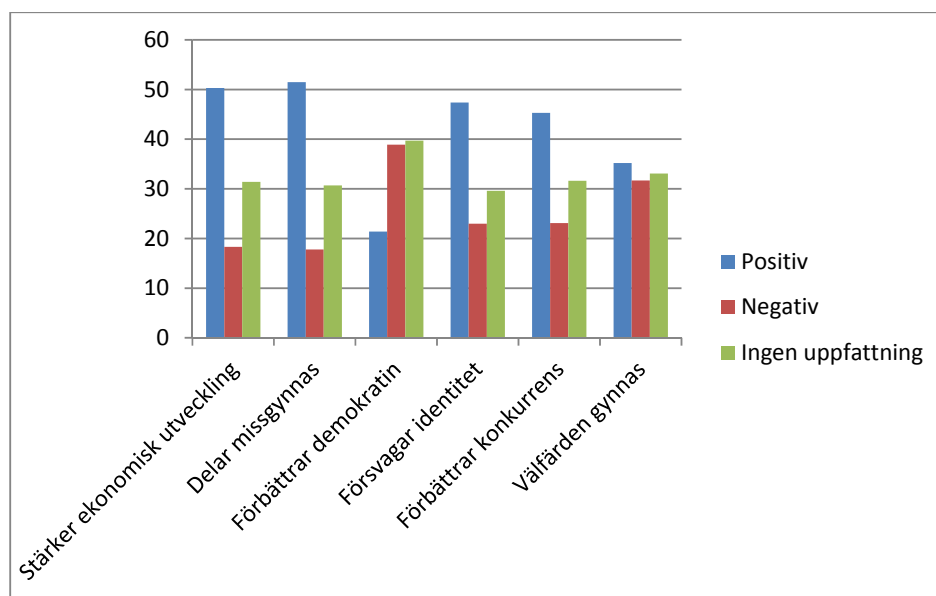
Den diskursiva formation som presenteras här och de sätt som myterna relaterar till varandra på ett sätt som harmoniserar formationen kan ge nytt ljus för att reflektera om hur radikalt skilda utsagor om regionens betydelse kan samexistera utan att sammandrabba i en politisk konfrontation. I inledningen lyftes exempelvis fram hur miljöpartister i Värmland efterlyste en folkomröstning eftersom regionfrågan påverkar alla medborgare i Värmland på ett avgörande sätt⁴⁶⁵. Samtidigt betraktades frågan som en administrativ åtgärd som inte bekommer medborgare av en moderat regionpolitiker⁴⁶⁶. Så fundamentalt skilda tolkningar av frågan framstår intuitivt som en paradox men inom ramen för den diskursiva formationen är de fullt begripliga. Inom ramen för välfärdssystemet sammanlänkas exempelvis rätten till sjukvård med regionens administrativa gränser vilket är en förståelse som gör regionfrågan enkel att betrakta som att den påverkar alla. Samtidigt tolkas vårdssystemet som en ordning som konstruerar regionens administrativa gränser som bara delvis av vikt för välfärdssystemets funktion, en representation som kan ge gott stöd för att betrakta regionfrågan som en rent administrativ fråga. På samma sätt kan kulturlandskapets länk till administrativa gränsdragningar ge stöd för att regionfrågan är avgörande ur ett kulturellt perspektiv men den kulturella motståndskraften kan ge stöd för argument om att regionfrågan inte är relevant. Regionens koppling till tillväxtens primat ger stöd för utgångspunkten att regionfrågan är av stor betydelse för alla, men det politiska ledarskapet kan innebära en utgångspunkt att frågan är separerad från medborgares preferenser och bör hanteras av ”expertis”. Diskurserna kan på så sätt ge stöd för båda uttalanden utan att det innebär några starka motsättningar i hur regionen görs meningsfull i den diskursiva formationen.

⁴⁶⁵ *Låt värmlänningarna få folkomrösta* NWT 2011-04-15

⁴⁶⁶ *Varannan bryr sig inte om regionfrågan* NWT 2011-05-19

På samma sätt går det exempelvis att betrakta resultaten av enkätundersökningen som presenterades i kapitel två. De skilda synsätt på vilka konsekvenser en större region för med sig som går att utläsa i tabellen nedan framstår som rimliga och utan att det nödvändigtvis borde politiseras en meningsskonflikt om regionens grundläggande betydelse. Respondenternas svar som återges i figur 6 nedan kan illustrera inbyggda spänningsfält i den diskursiva formationen.

Figur 6 – Konsekvenser av en större region (Fördelning)

Kommentar: Tabellen visar fördelningen för i vilken grad respondenter instämmer, inte instämmer eller saknar uppfattning angående sex olika påstådda konsekvenser av att bilda en större region.

När det gäller frågor om ekonomisk utveckling och konkurrenskraft kan positiva respektive negativa svar om regionfrågans konsekvenser betraktas i ljuset av spänningen mellan å ena sidan politisk determinism och politisk handlingskraft. Spänningen innefattar förutsättningar för att regionens administrativa indelning och styrning kan tillskrivas större eller

mindre betydelse i förhållande till den globala ekonomin på ett sätt som skapar ett ”förnuft” för att kunna ställa sig positiv såväl som negativ till påståendet att en större region skapar förutsättningar för ekonomisk utveckling och konkurrenskraft. På så sätt kan både en uppfattning om att regionens organisation och styrning är betydelsefull och egentligen bakbunden rymmas inom ramen för den diskursiva formationen.

De skilda perspektiven på huruvida delar av regionen skulle missgynnas av en regional reform kan förstås i anknytning till spänningar mellan å ena sidan rationaliteten att satsa på regionala centran – tillväxtmotorer – på bekostnad av andra delar av regionen. Kortsiktigt innebär det ett missgynnande av delar av regionen när regionala resurser koncentreras. Samtidigt betraktas åtgärden som nödvändig för att regionen ska kunna överleva och överhuvudtaget rymma förutsättningar för utveckling på lång sikt. Det innebär att i ett längre tidsperspektiv är det inte missgynnande för regionen att kortsiktigt missgynna delar. Beroende på vilket tidsperspektiv som anläggs kan formationen ge stöd åt både ett positivt och negativt förhållningssätt till påståendet.

I förhållande till demokrati går det att se en liknande möjlighet till dubbelt resonemang. Det går att svara negativt till att demokrati skulle förbättras i anknytning till en regionförstoring i termer av att avstånden ökar mellan beslutsfattare och väljare och även i termer av att kunna driva en egen linje i frågor om utveckling och välfärd. Å andra sidan är utvecklingen och välfärden redan frågor som inte går att råda över inom ramen för regionalt beslutsfattande. Villkoren, i termer av välfärdssystemets balans och tillväxtmaskinens expansion är redan satta av strukturella faktorer som inte kan beslutas bort. Demokratin kan istället anses öka i termer av att den institutionella handlingskraften för att möta dessa strukturella villkor på ett effektivt sätt uppfattas öka.

På samma sätt kan inställningar till påståendet att välfärden skulle gynnas begripas inom ramen för den diskursiva formationen. Det finns egentligen inga uttryckta förhoppningar om att kraftigt förbättra välfärden i materialet. Istället finns argument och påståelsen som relaterar till ambitionen att *behålla* välfärden. Här finns förutsättningar att svara positivt i termer av att en större region skapar bättre förutsättningar för att bilda fungerande patientunderlag och öka skattekraften. Det finns

också förutsättningar av svara negativt i termer av att välfärden är beroende av tillväxt i första hand och det är inte en lika självklar utgångspunkt att tillväxten genereras av en större region. Åtminstone är det ett resonemang som kräver flera relativt komplexa steg innan länken mellan regionstorlek och en förbättrad välfärd etableras.

Slutligen kan frågan om konsekvenser för den regionala identiteten också ges skilda svar med stöd i den diskursiva formation som strukturerat regionfrågan. I anknytning till förståelsen av kulturell motståndskraft ligger det kanske nära till hand att göra tolkningen att frågor om regional identitet inte är relevanta, å andra sidan finns en långsiktig koppling mellan administrativa och kulturella gränser. Frågan om att dela Värmland (som också finns representerad i enkäten) visar sig i materialet politisera frågan om regional identitet på ett mer påtagligt sätt, som gör det ”förnuftigt” att betrakta regional identitet som satt på spel av regionfrågan.

Min ambition med att diskutera tabellen i anknytning till de representationer av regionen som manifesteras i materialet är inte att försöka fastlägga vilka resonemang eller ställningstaganden som respondenterna *faktiskt* har gett uttryck för när de svarat. Ambitionen är att visa hur den diskursiva formationen som analysen visar är komplex och kan föranleda skilda argumentationslinjer i förhållande till frågan om att skapa en större region utan att för den sakens skull komma i gungning.

Tillväxtmaskinens särställning

Den diskursiva formation som strukturerar regionfrågan kan betraktas som att den kännetecknas av en hegemoniserande tendens genom att en av diskurserna tränger sig in och strukturerar även de andra diskurserna på ett sätt som saknar motsvarigheter i motsatt riktning. En hegemonisk diskurs kännetecknas enligt Laclau & Mouffe av att den tränger ut det socialas öppenhet genom att dölja den radikala kontingensen. Det innebär att en diskurs som intar en hegemonisk ställning framstår som neutral eller objektiv genom att den tränger in och strukturerar premisserna för många meningssystem. En hegemonisk praktik innebär ett ordnande av tecken i en specifik struktur, att en diskurs myt och

nodalpunkt sträcker sig utåt och ordnar tecken som strukturerats av andra meningssystem. På så sätt är en hegemonisk praktik en expanderande praktik⁴⁶⁷. Regionfrågans diskursiva formation visar att förutom en harmoniserande dramaturgi intar tillväxtmaskinen en särställning, där den griper in i såväl kulturlandskapet som välfärdssystemet. Tillväxtmaskinen intar på så sätt en hegemoniserande ställning i förhållande till övriga meningssystem som också bidrar till en relativt stabil harmoniserande helhet.

I förhållande till kulturlandskapet görs den regionala identiteten, regionens identitet och kulturutövandet meningsfullt som användbart kapital i enlighet med tillväxtmaskinens expansiva logik. På samma sätt blir regionala medborgare som kulturbärare ett potentiellt kapital i den meningen att de kan bidra till regionens varumärke och attraktionskraft. Premisserna för att förstå kultur och kulturlandskapet som värden i den här betydelsen ligger utanför kulturlandskapets bärande logik, de utgår istället från och villkoras av den myt som struktureras runt förståelsen av regionen som en tillväxtmaskin.

I förhållande till välfärdssystemet griper tillväxtmaskinens mytiska strukturer av regionen också in och ordnar välfärden och sjukvården som resurser för tillväxtmaskinens funktion. Både i termer av att generera arbetsduglig arbetskraft och på så sätt öka den kvalitativa aspekten av medborgare som kapital men också genom att sjukvårdens högspecialiserade, forskningsintensiva grenar kan fungera som innovativa miljöer som lockar kreativa människor och genererar tillväxt. På samma sätt som för kulturlandskapet måste en sådan förståelse för välfärd och välfärdssystemet utgå från premisserna för att förstå regionen som en tillväxtmaskin.

Inledningsvis presenterades hur de tre centrala begreppen kultur, välfärd och tillväxt utgör centrum för hur regionfrågan och diskussioner om regionen förs i materialet. I sin relation till varandra blir det tydligt att de också står i en hierarkisk relation till varandra i termer av hur de sätts samman i en diskursiv formation. Både kultur och välfärd kan betraktas

⁴⁶⁷ Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008; se även Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999:11-112

som tecken som är föremål för meningskamp på så sätt att de är föremål för i grunden skilda läsningar för sin legitimitet. En meningskamp i det tysta som handlar om vilka premisser och villkor som gör det möjligt att förstå kultur och välfärd i anknytning till en regional gemenskap.

Dessa ”ingrepp” i såväl kulturlandskapet och välfärdssystemet får konsekvenser på så sätt att de inte bara för in tillväxt i diskursernas struktur utan att de för in tillväxt i diskursernas legitimerande myter. Kulturlandskapet blir ett värde genom sin betydelse och funktion för tillväxtmaskinen, välfärden blir nödvändig genom sin betydelse och funktion för tillväxtmaskinen. Mer konkret artikuleras till exempel kulturlandskapets funktion som relaterad till egenskaper av att skapa attraktivitet enligt tillväxtmaskinens logik. Den regionala identiteten, kulturutövande och kulturnäringsen blir på så sätt kapital som kan förädlas och gynna tillväxtmaskinens funktion genom teknologier som platsmarknadsföring, stimulans av kreativitet och lockelser för den kreativa klassen. Välfärdssystemet artikuleras på ett liknande sätt som med förmågan att generera kapital för tillväxtmaskinens funktion. Både genom att tillgodose maskinen med frisk arbetskraft och att delar av välfärdssystemet kan integreras i det regionala innovationssystemet och på så sätt utveckla en attraktiv sektor inom en kunskapsintensiv och kreativ näringsgren.

Ur ett medborgarskapsperspektiv innebär det att den regionala gemenskapen kännetecknas av en dominerande förståelse där tillväxt och expansion hamnar i förgrunden. De alternativa förståelserna av medborgarskap som baserat på den kulturella geografins egenvärde eller rätten att slippa onödigt lidande blir på så sätt delvis undanträngda genom sin sekundära ställning till artikulationen av regionen som en tillväxtmaskin.

Tillväxtmaskinens särställning kan också betraktas som sammanflätad med sin dramaturgiska position som lösning. Som lösning blir diskursen framåtriktad, den bär med sig en vision och ett löfte, som dock villkoras. Villkoren för tillväxtmaskinen som lösning på regionens strukturella hot och utmaningar handlar om att forma framtidens region just som en tillväxtmaskin, som opererar enligt diskursens logiker. Att regionen byggs för attraktivitet, konkurrenskraft och tillväxt. På så sätt intar

tillväxtmaskinen en överordnad roll i den diskursiva formationen som omger regionfrågan. Innebörden blir att den specifika förståelse för politiken, regionen och regionens medborgare som struktureras av tillväxtmaskinen också blir en hierarkiskt överordnad förståelse i förhållande till det regionala samhällsbyggandet.

Den latinska frasen *deus ex machina* betyder ”Gud ur maskinen” och är ett dramaturgiskt och scientekniskt grepp som innebär att konflikten i en pjäs får sin lösning, på ett oväntat sätt, utifrån. Berättelsen har nått en punkt där en lösning måste komma utifrån eftersom förutsättningarna saknas på scenen. ”Maskinen” syftar på den scientekniska utrustningen som användes för att bokstavligen föra ner en gud från ovan i uppsättningen av grekiska dramer, som kunde lösa situationen. Parafraseringen *regio ex machina* som utgör titeln på avhandlingen, relaterar till hur den diskursiva formationen som strukturerar regionfrågan är uppbyggd, där den regionala tillväxten intar rollen som en räddare i nöden när gemenskapen är hotad i grunden och har målat in sig i ett hörn. Det är den diskursiva logik som legitimerar en dominerande ställning och möjliggör de diskursiva ingrepp som diskuterats ovan. Samtidigt relaterar uttrycket till den maskinella metaforen för hur räddaren ska kunna ändra scenen. Om dramats lyckliga slut ska kunna spelas upp måste också scenen riggas på rätt sätt. Regionen måste med andra ord riggas för att kunna rädda sig själv.

Regionrepresentationer och diskursiva medborgarkapslogiker

I det följande och avslutande kapitlet kommer de svar som analysen genererat att sammanfattas och diskuteras närmare med ett särskilt intresse för vilka konsekvenser dessa representationer för med sig i termer av villkor för ett regionalt medborgarskap och regionalt samhällsbyggande.

Inledningsvis formulerade jag syftet för den här avhandlingen som att synliggöra de diskurser som strukturerar regionen som gemenskap i anknytning till den svenska regionfrågan och analysera dem ur ett medborgarskapsperspektiv. Jag anknöt två ambitioner till syftet. En empirisk som handlar om att dekonstruera de sätt som regionen görs meningsfull i anknytning till regionfrågan i Värmland samt diskutera dem

ur ett medborgarskapsperspektiv och en teoretisk som handlar om att diskutera användningen av poststrukturalistisk diskursteori i analys av medborgarskap. Hittills har analysen ägnats åt att i huvudsak besvara den första forskningsfrågan som löd: *Vilka diskursiva representationer av regionen och regionens medborgare artikuleras i anslutning till regionfrågan?*

Som avslutning på den här boken kommer jag att göra en övergripande sammanfattning av studien och föra en diskussion som anknyter till dessa ambitioner. Jag kommer att fokusera diskussionen genom att tala om de logiker och villkor som de diskurser och den diskursiva formation som strukturerat regionfrågan fört med sig. Inledningsvis diskuterar jag de tre diskursernas logiker ur ett medborgarskapsperspektiv. Efter det vänder jag mig till den diskursiva formation som ramar in regionfrågan för en likadan diskussion om hur formationens struktur skapar särskilda villkor för ett regionalt medborgarskap. Kapitlet avslutas med en diskussion om konsekvenser av att förena poststrukturalistisk diskursteori och medborgarskapsbegreppet i ett produktivt perspektiv.

Den andra forskningsfrågan som anknyts till avhandlingens syfte löd: *Vilka medborgarskapslogiker konstrueras i anslutning till regionfrågan och på vilket sätt strukturerar dessa ett regionalt medborgarskap?* I det här och i det följande avsnittet vill jag försöka ge ett svar på frågan.

Glynos och Howarth definierar diskursiva logiker både som regler som strukturerar en praktik samt de villkor som gör en praktik möjlig och sårbar⁴⁶⁸. I förhållande till medborgarskap intresserar jag mig för de artikuleringar av meningsskapande som kommer till uttryck i skärningspunkten mellan regional gemenskap och människa. I de empiriska analyserna har tre diskurser studerats som alla på olika sätt strukturerar specifika förståelser för regionen och de människor som utgör eller relaterar till den regionala gemenskapen. Jag vill nu vända uppmärksamheten mot de logiker som också strukturerar det regionala medborgarskapet i var och en av dessa diskurser.

⁴⁶⁸ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

Kulturlandskapets autenticitet

Kulturlandskapet strukturerar regionen som en gemenskap baserad på kollektiv identitet⁴⁶⁹. Emotionella band baserade på kultur, tradition och historia som utformar en kulturell geografi för regional identitet och regionens identitet⁴⁷⁰. Diskursen kommer på sätt att producera en specifik relation mellan regional identitet och regionens identitet som för samman föreställningar om hur kulturen som geografi formar regionen och människorna som befolkar regionen i en relation som kännetecknas av reciprocitet och autenticitet. Den autentiska dimensionen av relationen innebär att kulturlandskapet intar en position som en närmast organisk ordning, utvecklad och förankrad över tid, delvis robust i sin självständiga utvecklingslinje men också känslig, i behov av kultivering, vårdande och skydd. Den autentiska dimensionen fungerar också som en central logik i förhållande till frågan om vem som inkluderas i kulturlandskapet som regional gemenskap⁴⁷¹.

I diskursen struktureras subjektpositionen kulturbärare som innebär en specifik förståelse för regionens medborgare. Att vara kulturbärare och inneha en privilegierad ställning i anslutning till kulturlandskapet innebär en relation till regionen som kännetecknas av autenticitet. Autenticitet blir på så sätt en logik för inkludering, exkludering och social stratifiering av människor i förhållande till kulturlandskapet som regional gemenskap. Tid, arv och språk utgör exempel på hur autenticitet som sorterande medborgarskapslogik kommer till uttryck. Att höra hemma i regionen eller att vara en del av det kulturella landskapets förvaltning är relaterat till hur stark anknytning man har till platsen, i termer av att vara född eller inflyttad. Även anknytning som föregår födsel ges mening i förhållande till kulturlandskapet. En mentalitet som odlats under generationer eller att vara förankrad i generationer blir meningsfulla sätt att relatera människor som kulturbärare till kulturlandskapet i termer av autenticitet.

⁴⁶⁹ Jämför den förståelse för kollektiv identitet som definieras av Benhabib.

⁴⁷⁰ Jämför Paasi, Anssi 'Region and place: regional identity in question' i *Progress in human geography* 27.4 2003: 475-485

⁴⁷¹ En logik som påminner om det tyska idealet om inkludering i den nationella gemenskapen, se exempelvis Balibar, Étienne *Vi, det europeiska folket?: reflektioner kring ett transnationellt medborgarskap*, Tankekraft: Hägersten, 2009

Som sorterande logik i termer av inkludering/exkludering och social stratifiering ger autenticitet det regionala medborgarskapet i anknytning till kulturlandskapet en rigiditet och en social determinism. Det är svårt att påverka människors position till kulturlandskapet efter att de är födda. En människas anknytning till regionen och samtidiga position som kulturbärare är inte öppen för förhandling⁴⁷².

Välfärdsystemets balans

Som diskurs strukturerar välfärdssystemet en förståelse för regionen som en gemenskap baserad på funktion⁴⁷³. Även om välfärdssystemet tar utgångspunkt i en nödvändig välfärd som delvis artikuleras i termer av abstrakta rättigheter får diskursen i anknytning till regionfrågan en tydligare betydelse i termer av funktionalitet. Tillhandahållandet av välfärd - i synnerhet sjukvård - relateras till regionens sammansättning och funktion i termer av ett funktionellt system. Regionens befolkningsmässiga sammansättning artikuleras som avgörande för välfärdssystemets funktion genom att systemet måste vara i balans. Det är genom balans mellan de resurser som står till välfärdssystemets förfogande och de anspråk som riktas mot systemet som regionen i detta avseende kan bli funktionell. Denna specifika förståelse och logik för regionen formar i sin tur specifika relationer mellan regionen och de människor som befolkar den. Relationer som kan förstås som positioner på en våg vars förmåga att nå jämvikt avgör välfärdssystemets funktion.

Det är som positioner på en sådan våg som människor i anknytning till välfärdssystemet förstås som tillgångar och belastningar för regionens funktion. Äldre, sjuka, arbetslösa blir belastningar i den meningen att de står för välfärdsanspråk i större utsträckning än de bidrar med resurser för att systemet ska kunna tillgodose sådana anspråk. Yngre, friska, yrkesarbetande blir tillgångarna som placeras i den andra vågskålen, de som bidrar till systemets funktion i större utsträckning än de utnyttjar det. Att den regionala balansen mellan dessa tillgångar och belastningar i

⁴⁷² Jämför gärna med Bader, Veit 'Citizenship and exclusion: radical democracy, community, and justice. Or, what is wrong with communitarianism?' i *Political theory* 1995: 211-246 som diskuterar olika principer för inkludering och exkludering, där blod och historia utgör en.

⁴⁷³ Jämför med Josefina Syssners diskussion om medborgarskap i funktionella regioner i Syssner, Josefina 'No space for citizens? Conceptualisations of citizenship in a functional region' i *Citizenship Studies* 15.01 2011: 109-123.

välståndssystemet gör att balansen också fungerar som en socialt stratifierande logik för det regionala medborgarskapet. Det är också den regionala balansen som logik som utgör grunden för att myten om det hotade välfärdssystemet ska kunna artikuleras. Om välfärdssystemets funktionella logik istället artikuleras i ett centraliserat system av omfördelning mellan olika delar av landet skulle inte regionens balans mellan tillgångar och belastningar vara avgörande och dessutom skulle de strukturella hoten förstås i en annan kontext.

Sociologen Patricia Harris diskuterar i sin analys av välfärdens utveckling i Australien hur en sådan ansvarsförskjutning för förmågan att tillhandahålla en fungerande välfärd från staten till medborgarna eller grupper av medborgare kan förstås som en radikal omtolkning av vad TH Marshall artikulerade som socialt medborgarskap. Omtolkningen innebär att välfärden inte betraktas som en universell rättighet utan som en dynamik mellan ”förtjänande” och ”icke förtjänande” grupper vars moraliska status avgörs av deras ekonomiska bidrag i förhållande till välfärdssystemet och samhället i stort. En sådan omtolkning ser Harris både som en del av och en legitimerande grund för ingrepp i välfärdsprogram som riktas mot de som är som mest beroende av dem⁴⁷⁴.

Balansen som logik möjliggör en biopolitisk eller populationssanitär läsning av den regionala gemenskapen, som både anknyter ansvar för systemets funktion till och möjliggör styrning av den regionala befolkningens sammansättning.

Tillväxtmaskinens expansion

Tillväxtmaskinen strukturerar en förståelse för regionen som en gemenskap som i likhet med välfärdssystemet baseras på funktion. Funktionen är dock en annan vilket också gör att gemenskapen och människors relation till den blir en annan. Istället för förtutsättningar att bidra till ett system för att tillhandahålla välfärd så står produktionen av tillväxt i centrum. Tillväxtmaskinen intar en lösningsorienterad, framåtsträvande men samtidigt tvingande och kompromisslös position, den placerar regionen i en global ordning av rörligt kapital och

⁴⁷⁴ Harris Patricia 'Public Welfare and Liberal Governance' i Petersen Alan, Barns Ian, Dudley Janice, Harris, Patricia *Poststructuralism, citizenship and social policy* Routledge: Devon 1999

strukturerar en förståelse för hur regionen kan lyckas attrahera resurser för regionens överlevnad - men i ännu större utsträckning - för regionens expansion. Expansion är den genomgripande logiken för tillväxtmaskinen. Expansion görs - i termer av tillväxt - synonymt med överlevnad men också med framgång och lycka för den regionala gemenskapen. Expansion som logik är också relaterad till den strategiska förståelsen för hur tillväxtmaskinen ska lyckas med sin produktion i enlighet med en nyliberal utvecklingsdiskurs. Genom att attrahera och öka tillgången på kapital som är en förutsättning för maskinens produktion i konkurrens på en global marknad är det möjligt att lyckas. Arbetskraft, investeringar, företagsetableringar, kompetens, kreativitet, entreprenörskap förstås som kapital som kan växlas ut i regional tillväxt i den mån som regionen lyckas attrahera kapitalet⁴⁷⁵.

På olika sätt formar expansionslogiken förutsättningarna och uttrycken för hur relationen mellan den regionala gemenskapen som tillväxtmaskin och människorna som befolkar regionen. Delvis innebär logiken att människor kapitaliseras och som kapital ges ett relativt värde i enlighet med förståelsen av regionen som tillväxtmaskin. Utbildningsgrad, mobilitet, innovationsförmåga, entreprenörskap och kreativitet blir på så sätt inte bara abstrakta kvalitéer som genererar tillväxt utan också skalor som människor i tillväxtmaskinen kan värderas enligt. De grupper som kännetecknas av sådana egenskaper förstås som värdefulla i den mening att de utgör ett kapital som kan växlas upp mot ekonomisk tillväxt. De grupper som saknar egenskaperna och på så sätt sänker värdet på de regionala medborgarna som kapital kan antingen förädlas genom utbildning och ökad mobilitet eller trängas ut genom minskning av deras relativa andel genom att nya människor lockas till platsen som kan bidra med de önskvärda egenskaperna.

Tillväxtmaskinens expansiva logik formar på så sätt inkludering/exkludering på grundat på vilka värden som medborgarna bidrar med i termer av kapital. Dessa värden skapar funktioner av social

⁴⁷⁵ Se Brenner, Neil 'Building 'Euro-Regions' Locational Politics and the Political Geography of Neoliberalism in Post-Unification Germany' i *European urban and regional studies* 7.4 2000: 319-345.; Lovering, John 'Theory led by policy: the inadequacies of the 'new regionalism'(illustrated from the case of Wales) i *International journal of urban and regional research* 23.2 1999: 379-395.

stratifiering av människor i anslutning till vilken relation människor har i förhållande till tillväxtmaskinens produktion. Urban, välutbildad medelklass utgör ur ett sådant perspektiv exempelvis ett annat slags kapital än rural, lågutbildad arbetarklass.

I sammanfattning kan de tre diskurserna illustreras i följande tabell.

Tabell 6 – Diskursiva strukturer

Diskurs	Akt	Logik	Subjeksposition
Kulturlandskapet	Anslag	Autenticitet	Kulturbärare
Välfärdssystemet	Hot	Balans	Rättssubjekt Tillgång/Belastning
Tillväxtmaskinen	Lösning	Expansion	Kapital

Formationens medborgarskapslogiker

Förutom att de diskurser som representerar regionen och regionens relation till medborgarna struktureras av logiker formar också den diskursiva formation de ingår i enligt logiker. Logiker som relaterar till reproduktion, politisk intervention och legitimering. Glynos och Howarth skiljer här mellan *sociala, politiska och fantasmatiska* logiker i förhållande till meningsskapande praktiker⁴⁷⁶. Den diskursiva formation som ”ramar in” regionfrågan i den här studien kännetecknas av att den är hierarkisk och att tillväxtmaskinen intar en särställning i ramverket. Tillväxtmaskinen breder ut sig och lägger under sig delar av de andra diskurserna på ett sätt som saknar motsvarighet i motsatt riktning. Tillväxtmaskinen kan på så sätt betraktas som en hegemonisk diskurs vilket kommer till uttryck i hur förståelsen för tillväxt intervenerar i de övriga diskurserna. Uttrycken för detta och de konsekvenserna som det för med sig kan också förstås i termer av diskursiva logiker.

⁴⁷⁶ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007

Tillväxtens primat som social logik

Sociala logiker kan förstås som strukturer, som grundläggande förgivettaganden som framträder som objektiva eller neutrala i en diskursiv formation. De kännetecknas av att inte utmanas utan som intar en ställning som premiss för meningsskapande och är på så sätt ett resultat av ett hegemoniskt tillstånd av reproduktion. Glynos och Howarth betraktar sociala logiker ”diskursiva spelregler” och att analytiskt konstruera sociala logiker för en diskursiv formation innebär att strukturera underliggande regler eller premisser för att formationen ska hänga samman⁴⁷⁷.

Ett uttryck och en viktig konsekvens av den diskursiva formationens struktur som kännetecknar regionfrågan i Värmland är hur tillväxtens primat som bärande mytisk princip intar en hegemonisk ställning inte bara för tillväxtmaskinen utan för den diskursiva formationen som helhet. Ekonomisk tillväxt som förutsättning för politik, välfärd, utveckling eller rent av överlevnad förblir inte bara oifrågasatt i formationen utan också förstärkt genom att tillväxtmaskinen intar en ställning som lösning för de problem som också formuleras utanför den egna diskursen. Att tillväxtmaskinen kan producera de medel, locka in det kapital och forma de förutsättningar som krävs för att skapa den balans som är nödvändig för att det regionala välfärdssystemet ska kunna överleva. Den regionala dimensionen av tillväxtmaskinen skapar också förutsättningar för att den regionala kollektiva identitet som artikuleras i kulturlandskapet ska kunna fortleva och ges betydelse. Tillväxtens primat som mytisk komponent hotar på så sätt varken välfärdssystemets eller kulturlandskapets myter om regionen, tvärt om så inkorporerar tillväxtmaskinen delar för att kunna konstitueras som lösning, vilket i sin tur innebär en hegemonisk positionering av tillväxtens primat i den diskursiva formationen. Tillväxtens primat kan på så sätt förstås som en överordnad social logik i regionsfrågans diskursiva formation. Den reproduceras som en överordnad premiss för meningsskapande och betydelse på olika sätt i samtliga diskurser utan att dess överordnade betydelse ifrågasätts.

⁴⁷⁷ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007 s. 139

Tillväxtmaskinens hegemoniska ingrepp som politisk logik

Politiska logiker innebär processer av utmaning och intervention i meningsskapande processer på ett sätt som omstrukturerar relationer av ekvivalens och differens. De kan ta sig uttryck som artikulation av motstånd, genom öppen meningsstrid. De kan också ta sig uttryck genom hegemoniska interventioner som syftar till att dölja den radikala kontingensen, att dra undan förutsättningarna för ett politiserat tillstånd⁴⁷⁸. Som analytisk kategori bidrar politiska logiker med en förståelse för hur fenomen uppstår, upprätthålls eller försvinner. I regionfrågans diskursiva struktur finns uttryck för ett antal hegemoniska interventioner, där tillväxtmaskinen griper in och strukturerar mening för tecken som relaterar till såväl kulturlandskapet och välfärdssystemet som lyftes fram i föregående kapitel. Tillväxtens primat och konkurrenskraftens mekanism i en globaliserad ordning legitimerar även kulturlandskapet och välfärdssystemet på ett sätt som saknar motsatt riktning.

Tillväxtmaskinens spridning och ingrepp i den diskursiva formationen kan på så sätt betraktas som en politisk logik trots att formationen kännetecknas av relativ harmoni. Både kulturlandskapet och välfärdssystemet vinner delvis sin legitimitet och betydelse på grund av sin anknytning till tillväxtmaskinen och på de sätt som kulturen och välfärden kan bidra till tillväxtmaskinens funktion. Jacob Torfing definierar hegemoni som "the expansion of a discourse, or set of discourses, into dominant horizon of social orientation and action by means of articulating unfixed elements into partially fixed moments in a context crisscrossed by antagonistic forces"⁴⁷⁹. Det är genom att tillväxtmaskinen expanderar och etablerar tillväxtens primat som social logik för regionfrågans diskursiva formation som dessa hegemoniska ingrepp också kan förstås som formationens politiska logik.

⁴⁷⁸ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007 s. 141f.

⁴⁷⁹ Torfing, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999: 101

Den sekventiella dramaturgin som fantasmatiske logik

Fantasmatiske logiker kan förstås som en slags diskursiv dragningskraft som både fixerar teckens betydelse och repellerar antagonistiska artikulationer. Fantasmatiske logiker förklarar i någon mening varför den politiska dimensionen av radikal kontingens döljs på ett sätt som gör att en diskurs framträder som en fixerad helhet⁴⁸⁰. Fantasmatiske logiker håller diskursiva formationer från kollaps och legitimerar diskursers ”objektivitet”.

Den diskursiva formation som strukturerat regionfrågan i Värmland kännetecknas av relativ harmoni. Tre diskurser gör fundamentalt olika läsningar av regionen som gemenskap utan att braka samman i en öppen konfrontation, samtidigt som en mytisk komponent - om tillväxtens primat - intar en hierarkiskt överordnad ställning som social logik som strukturerar hela formationen. Hur kan det komma sig? Vilken typ av kraft håller diskurserna samtidigt sammankopplade men separerade från varandra? Hur kan de hegemoniska ingreppen ske utan att ingreppen politiseras och blir föremål för öppen antagonism?

Min förklaring är den sekventiella dramaturgi som utmärker regionfrågans diskursiva formation som jag betraktar som formationens fantasmatiske logik. Dramaturgin håller både samman formationen som helhet och separerar diskurserna från varandra. En viktig aspekt av sammanhållning är att dramaturgin utspelar sig i regionen som gemenskap, den håller samman regionen som kollektiv identitet och som funktionella regioner genom att dessa knyts till varandra. Kulturlandskapets autenticitet och den forskningsintensiva sjukvården ses som kapital en funktion för tillväxtmaskinen, samtidigt som tillväxten ger förutsättningar för kulturlandskapets och välfärdssystemets överlevnad.

Samtidigt separeras diskurserna från varandra av delvis samma anledning som de flätas samman. Kulturlandskapet strukturerar en kulturell geografi och en kollektiv identitet baserad på ursprung, välfärdssystemet strukturerar ett dysfunktionellt system i nutid hämmat av den egna

⁴⁸⁰ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007 s. 145f.

befolkningens sammansättning, tillväxtmaskinen strukturerar en framtida lösning som innebär expansion av resurser och välgång om regionen formas i enlighet med tillväxtens primat.

Tillväxtmaskinens särställning som lösning i formationens dramaturgi ger den också företräde i förhållande till hur regionen förstås. Genom att kulturlandskapet och välfärdssystemet inkorporeras som delar av lösningen, och därigenom försvarar sin existens kan den förskjutning av premisserna för de regionala gemenskaperna ske utan att de skilda representationerna politiseras i en öppen konfrontation.

Tillväxtmaskinens hegemoni och medborgarskapets kapitalisering

Den tredje forskningsfrågan som formulerades för avhandlingen löd: *Vilka villkor för politik och utveckling strukturerar det regionala samhällsbyggandet?* I det här avsnittet återvänder jag till frågan utifrån de resultat som studien genererat.

I sin kritiska analys av hur nyregionalismens genomslag kom till uttryck i Storbritannien vid millennieskiftet drog kulturgeografen John Lovering slutsatsen att den kunde förstås som ”policies to replace the ’imagined communities’ at the national level with an ’imagined unit of competition’ at the local/regional level”⁴⁸¹. På flera sätt kan min analys av hur regionens mening och det regionala medborgarskapet artikuleras i anslutning till regionfrågan relateras till den slutsatsen. Den nyliberala utvecklingsdiskurs som kännetecknar tillväxtmaskinen försätter regionen i en global marknadskontext och ges ett tydligt företräde för hur såväl regionen som det regionala medborgarskapet artikuleras inom ramen för den diskursiva formation som strukturerar regionfrågan i Värmland. Tillväxtmaskinens dominerande ställning i den diskursiva formationen strukturerar också en dominerande ställning för den betydelse av relationen mellan regionen som gemenskap och de människor som ingår i gemenskapen som baseras på kapital. Den artikulerar också politikens roll för samhällsbyggandet i enlighet med samma logik.

⁴⁸¹ Lovering, John ‘Theory led by policy: the inadequacies of the ’new regionalism’(illustrated from the case of Wales) i *International journal of urban and regional research* 23.2 1999: 379-395.s 392

Geografen David Harvey beskriver hur nyliberalism som politisk logik fostrar en förståelse för vad statens roll bör vara som har fått ett brett genomslag sedan 70-talet och som han ser som dominerande för hur omstruktureringen av moderna stater tar sig uttryck:

Den nyliberala statens viktigaste mål är att skapa ett ”gott affärsklimat” och därmed även att optimera betingelserna för kapitalackumuleringen, oavsett vad följderna blir för sysselsättningen eller den sociala välfärden⁴⁸².

Harvey anknyter i sitt resonemang tillväxtens primat till en särskild förståelse för statens roll som också kan förstås i relation till hur staten omstruktureras genom regionaliseringsprocesser. Peck och Tickell kallar den förståelse för regionerna som vuxit fram för ”the neoliberalization of interlocal relations⁴⁸³” och syftar då på hur den logik som Harvey diskuterar tar sig uttryck mer specifik i det regionala samhällsbyggandet. Innebörden är en omstöpning av regioner i en global konkurrerande kontext, på en föreställd marknadsplats, där regionen som gemenskap just förstås som en konkurrerande enhet i enlighet med Loverings resonemang.

Den brittiska ekonomiska geografen Gillian Bristow menar att regional konkurrenskraft som diskurs har intagit en hegemonisk position i den regionala utvecklingspolitiken i Europa. Förståelsen av att regioner måste stärka sin attraktionskraft och sin konkurrenskraft i ett globalt marknadssystem har enligt Bristow blivit så stark att den tränger ut andra sätt att tänka om utveckling eller andra ambitioner som knyts till regioner som politiska gemenskaper⁴⁸⁴. I Sverige har den regionala utvecklingspolitiken utvecklats på samma sätt. Statsvetaren Line Säll visar i sin analys av den regionala utvecklingspolitiken hur en konkurrensrationalitet kommit att pressa ut andra rationaliteter, som interregional utjämning och politiskt deltagande, ur förståelsen för

⁴⁸² Harvey, David *Den globala kapitalismens rum: på väg mot en teori om ojämn geografisk utveckling*, Tankekraft: Hägersten, 2009:27

⁴⁸³ Peck, Jamie och Adam Tickell 'Neoliberalizing space' i *Antipode* 34.3 2002: 380-404.

⁴⁸⁴ Bristow, Gillian 'Everyone's a 'winner': problematising the discourse of regional competitiveness i *Journal of Economic Geography* 5.3 2005: 285-304.

Se även Brenner, Neil och Nik Theodore 'Cities and the geographies of "actually existing neoliberalism"' i *Antipode* 34.3 2002: 349-379. s 365

regioners betydelse för utveckling och samhällsbyggande⁴⁸⁵. Utvecklingen har också lett till en specifik form av ”regional mobilisering” som syftar till att sluta upp bakom målen om konkurrenskraft genom att lägga ideologiska strider åt sidan för ”regionens bästa”⁴⁸⁶. Den regionala politiken kännetecknas på så sätt av en styrning *med* den globala kapitalistiska logiken snarare än *emot* den, i termer av att begränsa effekterna av den⁴⁸⁷.

I anslutning till att den nyliberala utvecklingsförståelsen intar en hegemonisk position i hur den regionala gemenskapen förstås utformas också en specifik relation mellan regionen och de människor som relateras till den i vad som kan förstås som ett regionalt medborgarskap.

En första aspekt av relationen som är värd att framhålla är hur den sociala dimensionen av medborgarskap blir föremål för en särskild tolkning i anknytning till hur regionen förstås. I avhandlingens analys förekommer en *rätt till välfärd* som legitimerande princip för välfärdssystemet, en artikulation som stämmer väl överens med Marshalls argument om att betrakta rätten till välfärd som en universell rättighet knuten till medborgarskap som abstrakt konstitutionell relation. Samtidigt överskuggas artikulationen av en förståelse av den sociala dimensionen som ett *moraliskt ansvar* för välfärdens funktion. Genom att välfärdens funktion anknyts till befolkningens sammansättning i termer av tillgångar och belastningar innebär det att de regionala medborgarna konstrueras med ett moraliskt ansvar att nå den nödvändiga funktionella balansen för att välfärdssystemet ska fungera. De regionala medborgarnas position till regionen blir på så sätt formulerat i större utstäckning som en skyldighet än en rättighet i förhållande till den sociala dimensionen av ett regionalt medborgarskap. Denna skyldighet förstås ännu bättre om hela den

⁴⁸⁵ Säll, Line *Regionalpolitikens diskursiva grunder och gränser: om politik, makt och kunskap i det regionala samhällsbyggandet*, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Statsvetenskap, Diss. Karlstads universitet: Karlstad 2014

⁴⁸⁶ Regionalpolitiken i Sverige beskrivs i Säll, Line *Kluster som teori och politik: om den regionala tillväxtpolitikens diskursiva praktiker*, Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper, Statsvetenskap, Licentiatavhandling, Karlstads universitet: Karlstad 2011 som i ett avpolitiserat tillstånd.

⁴⁸⁷ Jämför Jessop, Bob 'Liberalism, neoliberalism, and urban governance: A state-theoretical perspective' i *Antipode* 34.3 2002: 452-472.

diskursiva formationen beaktas, där medborgarnas värde som kapital är en bärande princip för utveckling och överlevnad, inte minst i relation till den nödvändiga välfärden.

Den underliggande premissen för att ett sådant ansvar ska kunna vidhäftas de regionala medborgarna är att medborgarskapet förstås inom ramen för ett marknads- (eller kvasimarknads-) paradigm som är utmärkande för den nyliberala utvecklingsdiskursen⁴⁸⁸. Regionen som gemenskap förstås övergripande i ett globalt marknadssystem, där regionens medborgare görs meningsfulla som kapital i olika avseenden. Nikolas Rose beskriver denna nyliberala tolkning av medborgarskap som en process av att medborgarskapet kapitaliseras. Kapitaliseringen kan förstås både i termer av att relationen mellan medborgare och gemenskap görs meningsfull inom ramen för ett marknadssystem och att medborgare genom sina resurser för gemenskapen, i termer av humankapital, socialt kapital etcetera förstås och värderas som kapital i relationen till samhället⁴⁸⁹.

Det moraliska ansvaret för regionens överlevnad och välgång vidhåfter på så sätt också det regionala medborgarskapet i termer av att medborgare ska vara värdefulla också för tillväxtmaskinens produktion för att lösa regionens utmaningar och hot. För politiken blir kapitaliseringen av medborgarskapet en förutsättning för två politiska rationaliteter. För det första, en biopolitisk analys av den regionala populationen, vars egenskaper kan och bör formas och disciplineras för att öka sitt värde som kapital och samtidigt justera välfärdssystemets balans. Detta kan ske genom att strukturera regionen i enlighet med de logiker som kännetecknar tillväxtmaskinen – genom exempelvis att sträva efter attraktivitet, att anknyta regionen till flöden av kapital via infrastruktur, genom kommodifiering och kapitalisering av regionens tillgångar och genom satsningar på urbana tillväxtcentrum som ska ge global lyskraft.

⁴⁸⁸ Jämför med Hindess, Barry 'Neo-liberal citizenship' i *Citizenship studies* 6.2, 2002: 127-143.

⁴⁸⁹ Rose, Nikolas 'Inventiveness in politics' i *Economy and society* 28.3 1999: 467-493.

Den andra politiska rationaliteten handlar om avpolitisering av den regionala politiken. Att täcka över konfliktytor som kan uppstå i anslutning till regionens omstrukturering på grund av att de kan störa den nödvändiga omstruktureringen av regionen. Tillväxtmaskinen artikuleras inte som en politisk process utan som en premiss för utveckling som alla måste ”sluta upp bakom”. Tillväxtens primat som utvecklingshorisont innebär därigenom också en skenbart apolitisk artikulation av regionen som rum för hantering av politiska konflikter. Artikulationen kan relateras till den ekonomiserade postpolitiska vision av modernt samhällsbyggnad som bland andra Chantal Mouffe och Wendy Brown betonar⁴⁹⁰. Visionen av ett sådant postpolitiskt tillstånd förskjuter frågor om regionens betydelse och det regionala medborgarskapet från den politiska dagordningen, från politikens domän till det politiskas betydligt mer diffusa terräng av ”förnuft” eller ”objektivitet”.

Poststrukturalistisk diskursteori och regionalt medborgarskap

Jag vill avsluta den här avhandlingen med en övergripande reflektion som anknyter till den andra ambitionen som uttrycktes i anslutning till avhandlingens syfte. Ambitionen att diskutera hur regionalt medborgarskap kan användas som analytisk kategori i kombination med poststrukturalistisk diskursteori. Analysen har visat hur medborgarskap kan fungera som ett sätt att rama in samhällsbyggande praktiker ur ett produktivt perspektiv. En läsning som sätter ljuset hur skärningspunkten mellan människa och gemenskap kan förstås som ett ömsesidigt konstituerande av myt och subjekt.

Den analytiska vinningen med perspektivet som jag ser anknyter till Ernesto Laclaus uppmuntran och behovsförklaring av analyser som drar fram villkoren för sociala ordningar i ljuset⁴⁹¹. Att ställa frågor om vad som gör en viss ordning möjlig och om vilka ordningens villkor är. Dessa förutsättningar och villkor är, som jag ser det, aldrig neutrala eller

⁴⁹⁰ Mouffe, Chantal *Om det politiska*. Tankekraft: Hägersten, 2008; Brown, Wendy *Inhägnade stater, avtagande suveränitet* Tankekraft Förlag: Hägersten 2011 se även Tesfahuney, Mekonnen, och Magnus Dahlstedt(red) *Den bästa av världar? Beträktelser över en postpolitisk samtid* Tankekraft Förlag: Hägersten 2008

⁴⁹¹ Laclau, Ernesto 'Foreword' i Howarth, David, Norval, Aletta J, Stavrakakis, Yannis (red) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press 2000

opolitiska. I den politiska analysen ser jag att den poststrukturalistiska diskursanalysen bidrar med förmågan att tränga bakom diskussioner om medborgarskapets begrepp och se diskussionernas politiska och konstituerande karaktär i meningskapande praktiker. Analysen blir på så sätt ett redskap att studera hur villkoren för att regionen som gemenskap förstås som en ”föreställd enhet för konkurrens” som Lovering uttrycker det⁴⁹². På samma sätt bidrar analysen med förutsättningar för att studera de logiker som möjliggör och upprätthåller olika modaliteter av medborgarskap utan att den konstitutionella ordningen rubbas i formell mening.

Den poststrukturalistiska diskursteorin för också med sig förutsättningar att diskutera medborgarskap ur ett etiskt perspektiv. Vilka premisser och ramverk för medborgarskap i samhällsbyggandet är önskvärda, eller försvarbara ur ett demokratiskt perspektiv, vilka konsekvenser för de med sig för hur människor positioneras i relation till varandra och i relation till gemenskapen? Medborgarskapsbegreppets potential för maktanalys ges en fasett som också inbegriper villkoren för sociala ordningar.

Glynos och Howarth diskuterar värdet av att kunna bedriva *etisk* kritik i anknytning till politisk analys⁴⁹³. Med etisk kritik avser de en form av kritik som syftar till att lämna den radikala kontingensen blottad och i någon mening bjuda in till ontologisk politik⁴⁹⁴. Det vill säga, att lämna de politiska premisserna för samhällsbyggande öppna för konfrontation utan att låta politikens projekt eller samhällsforskningens antaganden och axiom täcka över dem som neutrala, objektiva eller naturliga.

Det bidrag som den här analysen kan göra i förhållande till en sådan ambition är att delvis poängtera vikten av de outtalade, (men samtidigt

⁴⁹² Lovering, John 'Theory led by policy: the inadequacies of the 'new regionalism'(illustrated from the case of Wales)' i *International journal of urban and regional research* 23.2 1999: 379-395.

⁴⁹³ Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007 s. 197f.

⁴⁹⁴ Jämför Mol, Annemarie 'Ontological politics. A word and some questions' i *The Sociological Review* 47.S1 1999: 74-89. och Rönnblom Malin 'Studier av makt och politik: Regionalt samhällsbyggande som empirisk utgångspunkt' i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos, Göteborg, 2013 s. 79

ständigt artikulerade) premisser som kännetecknar det regionala samhällsbyggandet och det regionala medborgarskapet och delvis att benämna premisserna som hegemoniska och som konstituerade av och konstituerande en nyliberal förståelse för utveckling och samhälle. Hegemoniska i termer av sin expansiva skenbart apolitiska logik, nyliberala i den mening att de placerar tillväxtens primat i utvecklingsförståelsens diskursiva horisont och att marknadslogiker konstituerar regionen som gemenskap, regionala medborgare och relationen dem emellan.

Regio ex machina är en parafras och en metafor. Att regionen ska rädda berättelsen om samhällsutvecklingen och att det måste ske genom specifika logiker och teknologier som riggar regionen på rätt sätt. Metaforen blir också dubbel i bemärkelsen att det är förståelsen av regionen som en tillväxtmaskin som utgör kärnan i dessa logiker och teknologier. Antropologen Tanya Li lyfter i sin politiska analys av utvecklingspolitik och mer specifikt ”viljan att förbättra” fram att hur någonting ”görs tekniskt⁴⁹⁵” är en central dimension av samtida postpolitiskt samhällsbyggande. Det sätt som någonting görs tekniskt innebär en avgränsning av ett särskilt fält som ska styras och fastställandet av vilka villkor för styrning och vilka teknologier som står till buds⁴⁹⁶. Konsekvensen av att någonting görs tekniskt är också att villkoren för utveckling avpolitiserar och framstår som skenbart neutrala. Möjliga alternativ trängs ut och formar en slags politisk determinism i en process som Tanya Li betecknar som ”antipolitisk”⁴⁹⁷. Den här formen av antipolitik kan sägas både strukturera ett utvecklingspolitiskt ”förnuft” samtidigt som den utgör premisserna för att subjekt omtolkas från politiska till resurser för styrning.

Det poststrukturalistiska bidraget till studier av medborgarskap innebär som jag ser det ett möjliggörande av att inkludera politiska premisser och villkor ur ett produktivt perspektiv i analysen. Även då ett fält gjorts tekniskt. Det blir möjligt att synliggöra själva utgångspunkterna för att

⁴⁹⁵ Egen översättning av begreppet ”Rendering technical”.

⁴⁹⁶ Li, Tania Murray *The will to improve: governmentality, development, and the practice of politics*. Duke University Press, 2007 s. 7

⁴⁹⁷ Li, Tania Murray *The will to improve: governmentality, development, and the practice of politics*. Duke University Press, 2007.

tala om medborgarskap i termer av gemenskap och subjekt, att benämna dem som politiska och därigenom tillgängliggöra dem för kritisk reflektion. Ur ett analytiskt perspektiv öppnar det upp för de teoriutvecklande ambitioner som medborgarskapsfältet tycks pulsera av. Ur ett normativt perspektiv öppnas frågor om medborgarskap och det goda samhället upp för meningsstrid när politisk determinism och tvingande strukturer möjliggörs som föremål för kritik. Bidraget kan på så sätt ses som ett bemötande och en återformulering av en uppmaning som Mekonnen Tesfahuney och Magnus Dahlstedt formulerar i inledningskapitlet till antologin *Den bästa av världar? Beträktelser över en postpolitisk samtid*:

Det råder ett skriande behov av analyser av det som tas för givet som sant och evigt, andra framtider än den snäva tunnel som de postpolitiska spelreglerna stakar ut och leder in oss i, en kritik som politiserar det avpolitiserade, som utbrister: Politiken är död, länge leve politiken!⁴⁹⁸

Ambitioner att stukturera det sociala och de konsekvenser som sådana ambitioner för med sig är alltid politiska och aldrig neutrala. Det är därför av stor betydelse att kunna dra fram de politiska premisserna för vad som uppfattas som ”förnuft” och ”utveckling” i ljuset och möjliggöra problematisering, kritik och politisering av det som uppfattas som förgivettaget.

Då blir det möjligt att göra motstånd.

⁴⁹⁸ Tesfahuney, Mekonnen och Magnus Dahlstedt *Den bästa av världar? Beträktelser över en postpolitisk samtid* Tankekraft Förlag: Hägersten 2008 s. 29

SUMMARY

In order to face the challenges of globalization and to meet the needs of development, states in Europe and around the world are under reconstruction. In relationship to these ambitions, subnational regionalization has become an increasingly important process. Subnational regions are becoming bigger and stronger as they are viewed as the possible answer to the lacking capacity of nation states. The new regions are characterized by increasing autonomy and by an expectation to act on global markets of mobile capital in a way that nation states are incapable to do. Through specialization, attractiveness and competitiveness, modern regions are expected to act as agents of development by attracting educated people, investments and business settlements to the region. When the regions take a more autonomous role and prominent position in shaping the living conditions of its citizens it becomes important to ask questions about how this development is restructuring the relationship between the people and society. What are the premises of contemporary regional community and how do they condition understandings of regional citizenship?

In 2007 a parliamentary committee on the structural division of authority in Sweden published their conclusions. They stated that Sweden should be divided into 6-9 regions that would replace the 21 counties that were in place at the present time. The new regions should also be given a greater autonomy from the state in regard to questions of development. The

publication led to a process of negotiation in Sweden when counties started to investigate new possible regional constellations. This study situates itself in this context, when the Swedish regions become dislocated and opens up a space for negotiating the meaning of regions and regional citizens.

Aim and questions

The purpose of this study is to illuminate the premises that structure the region as a community in relation to the Swedish region reform and to analyze how they entail structural conditions from a citizenship perspective. The study has two ambitions in relation to the purpose. Firstly, to conduct an empirical case study to deconstruct the ways that the region is produced as meaningful and discuss the constitution of the relationship between the region and its citizens. Secondly, to make a theoretical contribution to how citizenship can be used as an analytical category from a poststructuralist perspective.

Three research questions have been formulated to fulfil these ambitions:

- 1) Which discursive representations of the region and its citizens are articulated in relation to the regional reform?
- 2) Which logics of citizenship are constructed in relation to the region reform and in what ways do they structure a regional citizenship?
- 3) Which conditions for politics and development structures the regional citizenship?

Case and material

The study takes its empirical point of departure in the region of Värmland in Sweden between 2007 and 2011. The starting point of the study is when the parliamentary committee published their conclusions. In Värmland this was followed with intense activity among regional policymakers to find a regional constellation for the future. After negotiations and an active media debate, the county council in Värmland decided to try to merge with Västra Götalandsregionen, a region southwest of Värmland. Although there was sufficient political support for the merger in Värmland, the regional politicians of Västra Götaland voted against the

endeavor in 2011 which also marks the chronological end point of the case study. The period is viewed as a moment when the meaning of the region becomes destabilized and open for potential conflict.

In order to study articulatory practices related to this process, four types of materials have been gathered and analyzed. The first material consists of public documents that were produced as a result of the formal political process; press releases, assessment reports, protocols and other documents. The second material consists of the regional press reporting related to the process. Editorials, news articles, debate articles in the two regional newspapers during the time period. The third material consists of observations of dialog meetings that were organized by the county council in the matter. Here, the public was invited to get information and ask questions about the process. The fourth, and last, material is a focus group study where regional citizens participate in discussions related to the region reform and its consequences. The materials are strategically selected to encapsulate a broad set of texts that can include different perspectives and articulations related to the region reform. Each material entails a movement further from the formal political process.

Regional citizenship

The theoretical approach in this study is to analyze regional citizenship from a 'productive perspective'. This is done through the development of an analytical framework heavily inspired from poststructuralist discourse theory, as developed by Ernesto Laclau, Chantal Mouffe and others, combined with citizenship theory. The framework aims to capture premises and conditions of regional citizenship by illuminating the discursive production of the region and its citizens within the material. Citizenship is used as an analytical delimitation by emphasizing in the ways that representations of the region and its citizen are articulated in a mutually constitutive way. The framework consists of some important analytical categories that come to use in the study.

Firstly, the *myths* of the region are described. This means that the 'principal readings' of the region are reconstructed from the material. A myth can be understood as a foundational story that legitimizes and makes a specific

discursive understanding of the region possible. Secondly, the *signs* that become discursively structured through a specific representation are analyzed in order to reconstruct discourses and how they connect to *nodal points* which are privileged signs in a discursive structure. Thirdly, the subject positions of regional citizens are analyzed, capturing the ways that the regional population is understood in relation to a specific representation of the region.

The discursive representations of the region and its citizens are also analyzed in a *discursive formation*, this means that the relationship between different representations of the region are studied. This is done in order to determine whether they relate to each other in an *antagonistic* way through conflicts of meaning, or if specific representations take a *hegemonic* position within the formation. The framework is used to discuss how the representations of the region relate to matters of citizenship, how understanding of the relationship between the regions and its citizens are related to rights and duties, inclusion and exclusion, identity and belonging.

Representations of the region

The study results in the reconstruction of three different but related discursive representations of the region that is present in the material: *The cultural landscape*, *the welfare system* and *the growth machine*. These discourses depart from different myths of the region that evolves around the nodal points of *culture*, *welfare* and *growth*.

The cultural landscape represents the region as a cultural geography that is separate from the administrative geography. The cultural landscape is based on emotions and historical bonds to the region and cannot easily be altered. The regional citizens in this representation are understood as culture carriers that embody the values and the authenticity of the region. The values of the cultural landscape are articulated in the material as social values in the sense that culture fosters community and feelings of belonging. It is also understood as assets in terms of commodities, related to the attractiveness and competitiveness of the region.

The welfare system is a representation of the region as a functional system for provision of welfare. The value of welfare is both understood in the

sense that it can reduce suffering among the citizens and that it provides a healthy workforce and generates attractiveness for the region. The myth of the welfare system describes a threatened system with a dangerous unbalance between the claims of welfare that is increasing and the resources and capacity to provide welfare that is in decline. In this representation, the regional population is viewed as a threat to itself. A development with fewer, but older citizens is seen as the main problem, as the ratio of young, healthy taxpayers and old, care intensive pensioners are constructed as the core of this unbalance. The subject positions of regional citizens in this representations is on one hand as *rights claimers*, as citizens with the right to necessary welfare and on the other hand as *assets and liabilities* with a moral responsibility for the balance and the function of the welfare system.

The representation of the region as a growth machine articulates a regional machinery with the capacity to generate economic growth. It situates the region in a global context of competition for capital of different sorts; talented people, investments, business settlements etc. The myth of the growth machine expresses how the basic needs for a society is economic growth, without economic growth there will be no society. The regional growth machine therefore becomes the solution to the problems within the region because of its capacity to generate the needed resources, on the condition that the region is built as a functional machine. The mechanisms of the machine are attractiveness and competitiveness. In order to use these mechanisms to generate growth, the regional infrastructure and labor markets have to be specialized to optimize the drive of the regional growth engines. To achieve this, interregional conflicts have to be put aside for the sake of the functionality of the machine. The subject position of regional citizens that is constructed within this representation of the region is *citizens as capital*. The regional citizens are themselves understood as capital that can fuel the growth machine. The assessment of the citizens as capital has both a quantitative and a qualitative dimension. The amount of people that are part of the regional labor market is viewed as a key factor. In order to provide a sufficient workforce, actions should be taken to attract new residents to the region but also, to widen the regional labor market through increasing mobility. It is also important to attract the right people, those who will generate innovations that are a crucial part of the

regional growth machine. High educated experts in knowledge intense industries are the key population.

The dramaturgy of the region

The three discourses produce distinctly different representations of the region as a social space. The cultural landscape emphasize regional cultural bonds, the welfare system focus the functional capacity within the region to provide welfare and the growth machine constructs the region as a productive space with the moral responsibility and functional capacity to create continuous economic growth. They are driven by the separate logics of *authenticity*, *balance* and *expansion*.

The differences do not however mean that the discourses hold antagonistic positions in relation to each other. As a discursive formation that characterize the case study they seem to constitute a combined whole, that is reproduced in harmony through the articulations in the material. In order to understand this peaceful coexistence of radically different ways to understand the region it is necessary to turn attention to how they are related to each other. The material is characterized by a reproductive - or mutually reinforcing - logic that I call a *sequential dramaturgy*. By this I mean that the myths within the discursive formation can be seen as parts of a particular dramaturgy, in which all three myths constitutes acts of a bigger play.

The cultural landscape functions as a foundation of the regional space and as the onset of the sequential dramaturgy. The myth of the authentic, essential community based on culture and a sense of belonging function as a precondition to understand the region as a social space and to demarcate a population that is related to the region. The welfare system functions as the second act great threat to the region. A pressured system in decline, with no great expectations to be able to restore balance by itself, instead a future of growing problems that might lead to the demise of the regional welfare system is sketched. In the final act, the growth machine enters the stage as a hero. The potential solution to the threats of the region is presented as the capacity to produce growth. There is a way to survive and the mean to do it is to strive for regional competitiveness in the global market order.

This dramaturgy also constitutes shifting understandings of regional citizenship and the logics of inclusion and exclusion that defines it. In relation to the cultural landscape, the regional citizenship is based on an abstract universal understanding of authenticity, heritage and legacy. The logic of inclusion is therefore related to time and origin. Membership in the cultural landscape and the values that it contains is hard to acquire, but universal and equal for those who obtain it. In relation to the welfare system, there is a double understanding of the citizenship which on one hand refers to the social right to welfare; an abstract right that is articulated as universal without restrictions. On the other hand the welfare system differentiates between citizens that are assets and liabilities in relation to the functional scale that needs to be in balance. This functions as a differentiating logic of those who contribute and those who encumber the system. Lastly, the growth machine through the articulation of citizens as capital and the logic of expansion stratifies the citizens in relation to their quantitative and qualitative values to the machine.

The conditions of regional citizenship

The growth machine holds a dominant position in the discursive formation of the discourses. Important parts of the myth of the growth machine also structure the welfare system and the cultural landscape. Both welfare and culture are legitimized to its value for economic growth in a global market of capital. This means that the marketization and commodification of the region and its assets become fundamental parts of how both welfare and culture are understood in the material. The primacy of growth becomes a hegemonic rational through the discursive formation. The conditions of regional citizenship in this study can be related to specific ideological elements of neoliberalism, where the primacy of growth, the marketization of the social and the commodification of values are core aspects of development. This also leads to the specific ways that regional citizenship are constructed as more of an obligation to be valuable to the region rather than an understanding of citizens social and political rights in relation to the region.

Contributions

This thesis contributes with an analysis of contemporary regionalization through a lens of citizenship. As regions become increasingly important as political authorities this study shows the importance of the premises and the conditions that structures the relationship between individuals and society. This is important especially in the case of regions that rarely become deeply politicized but are becoming more important in shaping the life of citizens.

The poststructuralist perspective on citizenship that is used in this analysis can add value to the way that citizenship is studied. Through focusing on the productive dimensions of citizenship it becomes possible to detach practices of citizenship from a given empirical unit, such as the nation state, and leave questions of how the relationship between individuals and society is structured empirically open. This is a way forward for citizenship studies that is struggling to conceptualize a transforming social and political sphere in times of globalization and regionalization. Still with an analytical focus on the specific power orders produced in the intersection between people and society.

The perspective also enables to problematize and politicize the ways that development is viewed as natural, evolutionary, natural and non-political. It makes it possible to trace the logics and the political premises of 'reason' and 'progress'. Social structuring and its consequences are always political and should always be kept open for questioning, critique and resistance.

REFERENSER

- Alvesson, Mats & Sköldböck, Kaj *Tolkning och reflektion: vetenskapsfilosofi och kvalitativ metod*, 2., [uppdaterade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2008
- Anderson, Benedict *Imagined communities: reflections on the origin and spread of nationalism*, Rev. and extended ed., Verso, London, 1991
- Anholt, Simon *Competitive identity: The new brand management for nations, cities and regions*. Palgrave Macmillan, 2006
- Bacchi, Carol and Malin Rönnblom 'Feminist Discursive Institutionalism—A Poststructural Alternative' i *NORA-Nordic Journal of Feminist and Gender Research* 22.3 2014: 170-186.
- Bader, Veit 'Citizenship and exclusion: radical democracy, community, and justice. Or, what is wrong with communitarianism?' i *Political theory* 1995: 211-246
- Balibar, Étienne *Vi, det europeiska folket?: reflektioner kring ett transnationellt medborgarskap*, Tankekraft, Hägersten, 2009

- Benhabib, Seyla 'Citizens, residents, and aliens in a changing world: political membership in the global era.' i *Social Research* 1999: 709-744.
- Bonanno, Alessandro 'The crisis of representation: the limits of liberal democracy in the global era' i *Journal of Rural Studies* 16.3 2000: 305-323
- Bosniak, Linda 'Citizenship Denationalized' i *Indiana Journal of Global Legal Studies* Vol. 7, No. 2 2000, sid. 447-509
- Bourdieu, Pierre *The field of cultural production: Essays on art and literature*. Columbia University Press, 1993.
- Brenner, Neil 'Building 'Euro-Regions' Locational Politics and the Political Geography of Neoliberalism in Post-Unification Germany' *European urban and regional studies* 7.4 2000: 319-345
- Brenner, Neil 'Decoding the newest "metropolitan regionalism" in the USA: A critical overview' *Cities* 19.1 2002: 3-21.
- Brenner, Neil 'Globalisation as reterritorialisation: The rescaling of urbangovernance in the European union' i *Urban Studies* 36 1999:431-451
- Brenner, Neil et al., eds. *State/space: a reader*. John Wiley & Sons, 2008.
- Brenner, Neil och Theodore, Nik 'Cities and the geographies of "actually existing neoliberalism".' i *Antipode* 34.3 2002: 349-379.
- Brenner, Niel och Theodore Nik 'Neoliberalism and the urban condition' i *City* 9:1, 2005:101-107
- Bristow, Gillian 'Everyone's a 'winner': problematising the discourse of regional competitiveness' i *Journal of Economic Geography* 5.3 2005: 285-304.
- Brown, Wendy *Inhägnade stater, antagande suveränitet* Tankekraft Förlag: Hägersten, 2011.

- Brown- Saracino 'Social Preservationists and the Quest for Authentic Community' i *City and Community* 3:2 June 2004
- Bryman, Alan *Sambällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011
- Börjesson, Mats *Diskurser och konstruktioner: en sorts metodbok*, Studentlitteratur: Lund, 2003
- Carbin, Maria *Mellan tystnad och tal: flickor och hedersvåld i svensk offentlig politik*, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Stockholms universitet: Stockholm 2010
- Carlbaum, Sara *Blir du anställningsbar lile/a vän? Diskursiva konstruktioner av framtida medborgare i gymnasier reformer 1971-2011* Statsvetenskapliga institutionen, Umeå universitet: Umeå 2012
- Chhabra, Deepak. 'Branding authenticity' i *Tourism Analysis* 15.6 2010: 735-740
- Dahl, Robert Alan och Bruce Stinebrickner *Modern political analysis*. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall, 1963
- Dean, Mitchell *Governmentality: power and rule in modern society*, 2. ed., SAGE Publications: Thousand Oaks, CA, 2010
- Delanty, Gerard *Medborgarskap i globaliseringens tid*. Studentlitteratur: Lund 2002.
- Delanty, Gerard 'Models of citizenship: defining European identity and citizenship' i *Citizenship studies*, 1(3), 1997:285-303.
- Engin F. Isin & Bryan S. Turner 'Investigating Citizenship: An Agenda for Citizenship Studies' i *Citizenship Studies*, 11:1, 2007:5-17,
- Esping-Andersen, Gøsta (red) *Welfare states in transition: national adaptations in global economies*. Sage, 1996

- Fairclough, Norman, Simon Pardoe, and Bronislaw Szerszynski 'Critical discourse analysis and citizenship' i *Analysing Citizenship Talk*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company 2006: 98-123
- Falk, Richard 'The Decline of Citizenship in an Era of Globalization' i *Citizenship Studies*, 4:1, 2000:5-17
- Feltenius, David 'Relations between central and local government in Sweden during the 1990s: mixed patterns of centralization and decentralization' i *Regional and Federal Studies* 17.4, 2007:457-474.
- Foucault, Michel, Britta Gröndahl, och Per Magnus Johansson. *Sexualitetens historia. Bd 1, Viljan att veta*. Daidalos, 1987.
- Foucault, Michel *Vansinnets historia under den klassiska epoken*. Arkiv förlag: Lund, 1983.
- Foucault, Michel *Övervakning och straff* Arkiv förlag: Lund 1987
- Fukuyama, Francis 'The End of History?' i *The National Interest* 1989:3-18
- Giddens, Anthony *Profiles and Critiques in social theory* Macmillan: London 1982
- Glynos, Jason et al. *Discourse Analysis: Varieties and Methods* 2009 NCRM014
- Glynos, Jason & Howarth, David *Logics of critical explanation in social and political theory*, Routledge: London, 2007
- Gren, Jörgen *Den perfekta regionen?: en nyregionalism i Europa och samspelet mellan staten, regionen och den europeiska integrationen*, Studentlitteratur: Lund, 2002
- Grundel, Ida *Jakten på den attraktiva regionen: En studie om samtida regionaliseringsprocesser* Diss. Karlstad university press: Karlstad 2014

- Grundel, Ida. 'Kommersialisering av regioner: Om platsmarknadsföring och regionbyggande' i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013
- Halkier, Bente *Fokusgrupper*, 1. uppl., Liber: Malmö, 2002
- Hammarlund, Karl Gunnar 'Regional reform and citizen participation in Sweden' i *Innovation: The European journal of Social Science Research* 17.2 2004: 145-163.
- Harvey, David *A brief history of neoliberalism*. Oxford University Press, 2005
- Harvey, David *Den globala kapitalismens rum: på väg mot en teori om ojämna geografisk utveckling*, Tankekraft förlag: Hägersten, 2009
- Harvey, David 'The right to the city' i *International Journal of Urban and Regional Research* 27.4, 2003: 939-941.
- Hepburn, Eve 'Between Region and State: Rescaling Citizenship in a Multi-Level System' i Herrschel, Tassila & Tallberg, Pontus (red.) *The role of the regions? Networks, Scale, Territory* Region Skåne, 2010
- Hepburn, Eve "Citizens of the region?: Party conceptions of regional citizenship and immigrant integration" i *European Journal of Political Research*, 50.4, 2011:504-529.
- Hermelin, Brita 'Kultur som regional utvecklingsfaktor' i Andersson Frida, Ek, Richard, Molina Irene (red.) *Regionalpolitikens geografi Regional tillväxt i teori och praktik* Studentlitteratur: Lund 2008
- Heywood, Andrew, *Key concepts in politics*, Palgrave: Basingstoke, 2000
- Hindess, Barry 'Neo-liberal citizenship' i *Citizenship studies* 6.2 2002:127-143.
- Holston, James 'Spaces of insurgent citizenship' i *Making the invisible visible: A multicultural planning history*, 1998, 37-56.
- Holston James (red.) *Cities and citizenship*. Duke University Press, 1999
- Holston, James, and Arjun Appadurai 'Cities and citizenship' i *State/Space: A Reader* 2003:296-308.

- Hooghe, Liesbet, Marks, Gary & Schakel, Arjan H., *The rise of regional authority: a comparative study of 42 democracies*, Routledge: London, 2010
- Hornskov, Søren Buhl 'On the management of authenticity: Culture in the place branding of Øresund' i *Place Branding and Public Diplomacy* 3.4, 2007:317-331
- Howarth, David, Norval, Aletta J, Stavrakakis, Yannis (red) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press, 2000
- Howarth, David R., *Diskurs*, 1. uppl., Liber: Malmö, 2007
- Howarth, David R., *Poststructuralism and after: structure, subjectivity and power*, Palgrave Macmillan: New York, 2013
- Howarth, David R. & Stavrakakis, Yannis 'Introducing discourse theory and political analysis' i Howarth, David R., Norval, Aletta J, Stavrakakis, Yannis (red) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press, 2000
- Hörnström, Lisa *Redistributive regionalism: narratives on regionalisation in the Nordic periphery*, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Umeå universitet: Umeå, 2010
- Jensen, Christian *Maktens språk och språkets makt: om hur Västra Götalandsregionen blev till*, Diss. Göteborg Universitet: Göteborg, 2002
- Jessop, Bob 'Liberalism, neoliberalism, and urban governance: A state-theoretical perspective' i *Antipode* 34.3 2002:452-472.
- Johansson, Jörgen *Offentligt och privat i regionalpolitiken*, Statsvetenskapliga institutionen, Diss. Lund Universitet: Lund, 1991
- Johansson, Jörgen 'Regionalpolitikens utveckling: Mellan politisk kamp och ekonomisk nytta' i Mitander, Tomas, Säll, Line och Öjehag-Pettersson, Andreas (red.) *Det regionala samhällsbyggandets praktiker Tiden, makten , rummet* Daidalos: Göteborg 2013

- Keating, Michael *Rescaling the European State The making of Territory and the Rise of the Meso* Oxford University press: Oxford, 2013
- Keating, Michael *The new regionalism in Western Europe: territorial restructuring and political change*, Edward Elgar: Cheltenham, 1998
- Keating, Michael & Loughlin, John (red.), *The political economy of regionalism*, Frank Cass: London, 1997
- Kitson, Michael, Ron Martin, and Peter Tyler. 'Regional competitiveness: an elusive yet key concept?' i *Regional studies* 38.9, 2004: 991-999.
- Koch, Andrew M. *Poststructuralism and the politics of method*, Lexington Books, Lanham, MD, 2007
- Kommittédirektiv 2003:10 *Översyn av strukturen och uppgiftsfördelningen inom samhällsorganisationen*
- Kommittédirektiv 2004:93 *Tilläggsdirektiv till ansvarskommittén*
- Krantz, Tobias *Makten över regionen: en idékritisk studie av svensk regiondebatt 1963-1996*, Acta Universitatis Upsaliensis, Diss. Uppsala universitet: Uppsala, 2002
- Kymlicka, Will 'Immigration, citizenship, multiculturalism: exploring the links' i *The Political Quarterly* 74, 2003: 195-208
- Laclau, Ernesto 'Foreword' i Howarth David, Norval Aletta J, Stavrakakis Yannis (red) *Discourse theory and political analysis Identities, hegemonies and social change* Manchester university press 2000
- Laclau, Ernesto & Mouffe, Chantal *Hegemonin och den socialistiska strategin*, Glänta: Göteborg, 2008
- Laclau, Ernesto *New reflections on the revolution of our time*, Verso: London 1990
- Laclau, Ernesto 'The death and resurrection of the theory of ideology' i *MLN* 112.3 (1997): 297-321
- Larner, Wendy 'Neoliberalism: Policy, Ideology, Governmentality' i *Studies in political economy* 63 Höst 2000

- Lefebvre, Henri 'The right to the city' i *Writings on cities* 1996: 63-181
- Li, Tania Murray *The will to improve: governmentality, development, and the practice of politics*. Duke University Press, 2007
- Lidström, Anders (red.) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv*, Umeå universitet: Umeå, 2009
- Lidström, Anders 'Vill norrlänningarna ha större regioner' i Lidström, Anders (red.) *Kan norra Sverige regionaliseras? Beslutsprocesser och medborgarperspektiv* Umeå universitet: Umeå 2009
- Lister, Ruth *Citizenship: feminist perspectives* NYU Press, 2003
- Lister, Ruth 'Citizenship: Towards a feminist synthesis' i *Feminist Review* 1997: 28-48
- Lindh, Magnus 'Regionen och EU: Europeiseringsprocesser i regionalt samhällsbyggande' i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013
- Linklater, Andrew 'Citizenship and sovereignty in the post-Westphalian state' i *European Journal of International Relations*, 2, 1996: 77-103
- Loughlin, John *Subnational democracy in the European Union: challenges and opportunities*, Oxford University Press: Oxford, 2001
- Loughlin, John 'Reconfiguring the state: trends in territorial governance in European states' i *Regional and federal Studies*, 17(4), 2007: 385-403.
- Lovering, John 'Theory led by policy: the inadequacies of the 'new regionalism'(illustrated from the case of Wales)' i *International journal of urban and regional research* 23.2 1999: 379-395.
- Lukes, Steven *Power: a radical view*, 2. expanded ed., Palgrave Macmillan: Basingstoke, 2005
- Malmström, Cecilia *Regionen, makten och härligheten: regionala partier i Västeuropa*, 1. uppl., Diss. Göteborg Universitet SNS: Stockholm, 1998

- Malmström, Cecilia 'Regionfrågan-Quo Vadis?' i Nilsson, Lennart, et al.
Västsvenska perspektiv SOM rapport 17, 1996
- Marshall, Thomas H. *Citizenship and social class*. Vol. 11. Cambridge, 1950.
- Mason, Jennifer *Qualitative researching*, 2. ed., Sage, London, 2002
- Massey, Doreen *For space* Sage, 2005
- Meehan Elizabeth Citizenship and the European Community I *The Political Quarterly* Volume 64, Issue 2_s. 172–186, April 1993
- Miles, Matthew B. & Huberman, A. Michael *Qualitative data analysis: an expanded sourcebook*, 2. ed., Sage: Thousand Oaks, CA, 1994
- Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013
- Mitander, Tomas 'Regionalt medborgarskap' i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013
- Mitander, Tomas 'Regionfrågan i Värmland' i Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, Per-Owe (red.), *Värmländska landskap: politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier*, Karlstad University Press: Karlstad, 2012
- Mol, Annemarie 'Ontological politics. A word and some questions' i *The Sociological Review* 47.S1 1999: 74-89
- Mouffe, Chantal 'Democratic citizenship and the political community' i *Dimensions of radical democracy: pluralism, citizenship, community* 1992: 225-239.
- Mouffe, Chantal 'Feminism, citizenship, and radical democratic politics' i *Social postmodernism: Beyond identity politics* 1995: 315-331
- Mouffe, Chantal *Om det politiska*, Tankekraft: Hägersten, 2008

- Nilsson, Lennart (red.) *En region blir till: Västra Götalandsregionen 1999-2008*, SOM-institutet: Göteborg, 2010
- Nilsson, Lennart (red.), *Västsvensk demokrati i tid och rum*, SOM-Institutet: Göteborg, 2011
- Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, Per-Owe (red.), *Värmländska landskap: politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier*, Karlstad University Press: Karlstad, 2012
- Nilsson, Roddy *Foucault: en introduktion*, Égalité: Malmö, 2008
- Paasi, Anssi 'Region and place: regional identity in question' i *Progress in human geography* 27.4, 2003: 475-485
- Painter, Joe 'European citizenship and the regions' i *European Urban and Regional Studies* 15.1, 2008: 5-19.
- Painter, Joe 'Multi-level citizenship, identity and regions in contemporary Europe' i *Transnational democracy: political spaces and border crossings* 2002: 93-110.
- Peck, Jamie and Adam Tickell 'Neoliberalizing space' i *Antipode* 34.3, 2002: 380-404.
- Peters, B. Guy 'Managing the hollow state' i *International Journal of Public Administration* 17.3-4 1994: 739-756.
- Petersen, Alan, Barns, Ian, Dudley, Janice, Harris, Patricia *Poststructuralism, citizenship and social policy* Routledge: Devon, 1999
- Petersson, Olof *Den offentliga makten*, 1. uppl., SNS förlag: Stockholm, 2007
- Pierson, Christopher *Beyond the welfare state?: the new political economy of welfare*, 2nd ed, The Pennsylvania State University Press, University Park, Penn, 1998
- Purcell, Mark 'Citizenship and the right to the global city: reimagining the capitalist world order' i *International journal of urban and regional research* 27.3 2003: 564-590

- ”Regeringen öppnar nu för nya storregioner” DN 2009-01-28
- Rhodes, Rod AW. ‘The hollowing out of the state: The changing nature of the public service in Britain’ i *The Political Quarterly* 65.2, 1994: 138-151.
- Riley, Denise ‘Citizenship and the welfare state’ i John Allen, Peter Braham och Paul Lewis (Red), *Political and Economic Forms of Modernity* Polity Press: Cambridge 1992
- Rose, Nikolas ‘Inventiveness in politics’ i *Economy and society* 28.3, 1999: 467-493.
- Rowe, Carolyn *Regional representations in the EU: between diplomacy and interest mediation* Palgrave Macmillan, 2011.
- Rönblom, Malin ‘Studier av makt och politik: Regionalt samhällsbyggande som empirisk utgångspunkt’ i Mitander, Tomas, Säll, Line & Öjehag-Pettersson, Andreas (red.), *Det regionala samhällsbyggandets praktiker: tiden, makten, rummet*, Daidalos: Göteborg, 2013
- Sassen, Saskia *Territory, Authority, Rights: From medieval to Global Assemblages* Princeton, NJ: Princeton Univ. Press, 2006
- Schlenker, Andrea, and Joachim Blatter ‘Conceptualizing and evaluating (new) forms of citizenship between nationalism and cosmopolitanism’ i *Democratization* 21.6 2014: 1091-1116
- Schneider, Anne Larason & Ingram, Helen *Policy design for democracy*, University Press of Kansas: Lawrence, 1997
- Scott, Allen John *Regions and the world economy: the coming shape of global production, competition, and political order*, Oxford Univ. Press: Oxford, 1998
- SOU 2003:123 *Utvecklingskraft för hållbar välfärd*
- SOU 2007:10 *Hållbar samhällsorganisation med utvecklingskraft, Ansvarskommitténs slutbetänkande*

- Soysal, Yasemin Nuhoglu *Limits of citizenship: migrants and postnational membership in Europe*, Univ. of Chicago: Chicago, Ill., 1994
- Statement by the President on the Death of Nelson Mandela* December 05, 2013
Pressmedelände Vita huset
- Syssner, Josefina 'Regionen och dess medborgare' i Andersson, Frida, Ek, Richard & Molina, Irene (red.), *Regionalpolitikens geografi: regional tillväxt i teori och praktik*, 1. uppl., Studentlitteratur: Lund, 2008
- Syssner, Josefina 'No space for citizens? Conceptualisations of citizenship in a functional region' i *Citizenship Studies* 15.01, 2011: 109-123.
- Syssner, Josefina *What kind of regionalism?: regionalism and region building in northern European peripheries*, Diss. Linköping universitet, Peter Lang: Frankfurt, 2006
- Syssner, Josefina *Världens bästa plats?: platsmarknadsföring, makt och medborgarskap*, Nordic Academic Press, Lund, 2012
- Säll, Line *Kluster som teori och politik: om den regionala tillväxtpolitikens diskursiva praktiker*, Fakulteten för samhälls- och livsvetenskaper, Statsvetenskap, Karlstads universitet, Licentiatavhandling, Karlstad, 2011
- Säll, Line *Regionalpolitikens diskursiva grunder och gränser: om politik, makt och kunskap i det regionala samhällsbyggandet*, Fakulteten för humaniora och samhällsvetenskap, Statsvetenskap, Diss. Karlstads universitet: Karlstad, 2014
- Säll, Line & Öjehag-Pettersson Andreas 'En neoregional regimpraktik: Globalisering och kluster i regional utvecklingspolitik' i Mitander, Tomas, Säll Line & Öjehag-Pettersson Andreas (red) *Det regionala samhällsbyggandets praktiker Tiden, makten, rummet* Daidalos: Göteborg 2013
- Taylor, Charles 'Cross-purposes: the liberal–communitarian debate' i *Debates in contemporary political philosophy* 1989

- Tesfahuney, Mekonnen och Magnus Dahlstedt *Den bästa av världar? Beträktelser över en postpolitisk samtid* Tankekraft Förlag: Hägersten, 2008
- Tollin, Katharina *Sida vid sida: en studie av jämställdhetspolitikens genealogi 1971-2006*, Diss. Stockholms universitet, Atlas Akademi: Stockholm 2011
- Turner, Bryan S. 'Outline of a Theory of Citizenship' i *Sociology* 24.2 1990: 189-217.
- Torring, Jacob *New theories of discourse: Laclau, Mouffe and Žižek*, Blackwell: Oxford, 1999
- Unemar Öst, Ingrid *Kampen om den högre utbildningens syften och mål: en studie av svensk utbildningspolitik*, Diss. Örebro universitet: Örebro, 2009
- Wetherell, Margaret, Taylor, Stephanie & Yates, Simeon J. (red.), *Discourse theory and practice: a reader*, Sage: London, 2001
- Winther Jørgensen, Marianne & Phillips, Louise *Diskursanalys som teori och metod*, Studentlitteratur: Lund, 2000
- Yin, Robert K., *Case study research: design and methods*, 4. ed., SAGE: London, 2009
- Young, Iris Marion 'Polity and group difference: a critique of the ideal of universal citizenship' i *Ethics* 1989: 250-274.

Hänvisat källmaterial

Mediematerialet

- Arvikaborna fick inte debattera regionfrågan* NWT 2011-04-08
- Bevara Värmland värmländskt* NWT 2008-09-25
- Blickarna bör vändas hit istället* VF 2011-05-27
- Bryr sig någon om regionfrågan?* VF 2008-08-28
- Dags att lyssna på Värmlänningarna* NWT 2011-01-25
- Den värmländska identiteten förloras* VF 2011-04-02

Det finns fördelar med Västra Götaland NET 2008-06-12

Det är nu dags att bestämma sig i regionfrågan VF 2008-09-17

Engagemang, kunskap och ökad medvetenhet om regionfrågan NWT 2008-08-29

Ensamt Värmland bäst NWT 2011-07-20

Ensam är inte stark 2011-05-31 VF

”En större region kommer att gynna vården” VF 2011-04-07

Förvirring och oenighet VF 2011-05-19

Förändras den Värmländska identiteten av regionfrågan? VF 2011-11-08

Grubberger brådskar inte i regionfrågan NWT 2008-09-09

Gör avslut i regionfrågan NWT 2011-08-05

Hög tid att bestämma sig i regionfrågan VF 2011-02-25

Inget att vinna på storregioner NWT 2008-10-03

Inte som mälardalingar NWT 2008-02-21

Jag tror på Värmland inte någon storregion NWT 2011-08-22

Kaos om storregioner i Värmland NWT 2008-11-06

Klubbat kommunstyrelsens arbetsutskott NWT 2008-08-27

Lägg regionfrågan på hyllan NWT 2011-05-31

Moderat nej till Västra Götaland NWT 2011-05-26

Måste få svar innan vi tar ställning VF 2008-04-21

Namninsamling mot Västra Götaland NWT 2011-07-20

Nu har Örebro bestämt sig NWT 2011-01-19

Näringslivet om regionfrågan NWT 2008-08-29

Regeringen måste släppa fram regionerna NWT 2008-06-14

Regionbildning inte lösningen för Värmland NWT 2009-02-21;

Regionfrågan – en ödesfråga för Värmland VF 2011-03-17

Regionfrågan i fokus på fullmäktige NWT 2008-04-30

Regionfrågan rör inte Värmlänningarna NWT 2008-05-12

Regionfrågan är väl utredd NWT 2011-04-27

Regionförhandling måste ge rätta svar NWT 2011-05-06

Samarbete söderut bäst för Värmland NWT 2008-05-28
Samverkan ger Värmland kraft att utvecklas NWT 2007-10-18
SD vill folkomrösta i regionfrågan NWT 2010-08-28
Sentimentalitet duger inte NWT 2008-09-30
Splittrat Värmland efter regionbeskedet? NWT 2011-08-25
Splittring om storregion NWT 2011-09-03
Stor majoritet för regioner NWT 2008-08-29
Storregion ingen lösning på Värmlands problem NWT 2011-06-29
Större regioner mer livskraftiga NWT 2008-06-16
Svårt för Värmland att klara sig själv VF 2011-02-02
Så fungerar det i Västra Götaland NWT 2008-11-06
Södra Svealand – en kunskapsregion NWT 2011-04-30
Tomas Riste (S) på regionkonferens NWT 2010-11-12
Tre lögner om Värmlands framtid NWT 2007-04-25
Tufft för Värmland framöver NWT 2011-08-25
Tänk till om regionfrågan NWT 2011-06-10
Uppskjutna storregioner NWT 2009-01-29
Utvecklingen sker i söder och väster NWT 2007-05-14
Varannan bryr sig inte om regionbildningen NWT 2011-05-19
Varning för ett delat Värmland NWT 2008-08-25
Vem frågar företagare och vanliga värmlänningar? NWT 2011-07-27
Vi har inte stängt dörren 2011-06-28 NWT
Vi kan inte stå på egna ben VF 2011-06-29
Vi känner oss fortfarande som Värmlänningar VF 2011-11-08
Vilken väg ska Värmland gå? NWT 2008-05-19
Vi måste gå mot väst NWT 2008-09-30
Vi måste gå samman i en större region NWT 2008-08-29
”Vi vill finna en lösning i regionfrågan” VF 2008-05-12
Värmland blir kvar 2011-08-24

Värmland bör vara eget län NWT 2008-06-27;
Värmland får det bäst tillsammans med Örebro NWT 2011-06-07
Värmland hör hemma i Svealand NWT 2011-01-24
Värmland i en västsvensk region NWT 2011-08-23
Värmland klarar sig inte själv NWT 2011-04-12
Värmland skulle må bäst som en egen region VF 2011-04-13
Värmland är redan splittrat VF 2011-09-12
Värmlänningarnas bästa måste styra VF 2011-03-04
Värmlänningarna borde få folkomrösta NWT 2008-12-10
Västvärmland utspel kan splittra länet NWT 2008-08-31
Västra Götaland bäst för Värmland NWT 2008-05-08
Västra Götaland det enda realistiska alternativet NWT 2008-10-25
Väst öst eller mittemellan NWT 2011-05-28
Örebrohövdingens hälsning till Värmland NWT 2011-08-25
Örebro skulle inte bli Svealandscentrum VF 2011-03-25;;

Utredningsmaterialet

Arbetsgrupp Kultur SWOT-analys Värmland – Västra Götaland RV, VGR 2010
Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning Värmland – Västra Götaland LIV, RV, VGR 2010
Hur står sig en västsvensk region SWECO 2010
Den regionala nivån i Sverige Basfakta med utgångspunkt från värmländska förhållanden Sammanställningen gjord i mars 2011 av demokratiberedningens sekreterare Anders Ajaxson..
Partiernas svar på remissen om regionbildning Värmland – Västra Götaland 1 juli 2011 LIV, RV, VGR 2011
Värmland egen region LIV 2011

Värmlands hälso- och sjukvård ur ett regionfrågeperspektiv LIV 2011

Utredning om Värmlands framtida regiontillhörighet LIV 2008

SWOT Hälso- och sjukvård, tandvård och folkhälsa LIV RV RVG 2010

Rapport från arbetsgruppen för regionutveckling RV VGR 2010

SWOT Transportinfrastruktur och kollektivtrafik LIV, RV VGR 2010

Bilagor till rapport Förutsättningar för och konsekvenser av en regionbildning

Värmland – Västra Götaland LIV 2010

Observerade dialogmöten

Ekshärad, Ekshärads kommunalhus 2011-03-22

Kristinehamn, Folkets hus 2011-03-29

Arvika, Stadsbiblioteket 2011-04-05

Karlstad, Bibliotekshuset 2011-04-12

Fokusgrupper

1. Studentgrupp, Karlstads 2011-08-12
2. Kulturförening, Karlstad 2011- 08- 24
3. Bostadsförening, Torsby 2011 -09 - 03
4. Litteraturcirkel, Karlstad 2012 -05- 14
5. Fas 3-grupp Karlstad 2012– 09- 07

Bilaga 1 – Enkätundersökningen

Enkätundersökningen genomfördes som ett samarbete mellan Karlstads Universitet och SOM-institutet vid Göteborgs universitet under 2010 och 2011. Frågeformuläret bestod av 21 sidor av frågor med stor spännvidd, från medievanor och politiska uppfattningar till resvanor och livsstilsfrågor. Resultatet av undersökningen finns publicerade i boken *Värmländska landskap: politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier* (2012).

Undersökningen omfattade ett obundet slumpmässigt urval om 2000 personer bosatta i Värmland mellan 16 och 85 år. Datainsamlingsperioden stäckte sig mellan september 2010 till februari 2011. Efter att enkäten skickats ut fick en respondent som mest sju påminnelser, via både brev och telefon.

Av de 2000 individer som ingick i urvalet svarade 1120. Det ger en total bruttosvarsfrekvens om 56%. När individer som räknas som ett naturligt bortfall, det vill säga som är oförmåga att svara på enkäten, på grund av sjukdom, militärtjänstgöring, att de avlidit etc. tagits bort ur urvalet innebär det en nettosvarsfrekvens om 61 %⁴⁹⁹.

När det gäller representativitet för de svarande i förhållande till populationen som helhet finns egentligen bara en tydlig skevhet - även om representationen i studien är bättre än i motsvarande studier av andra regioner – och den handlar om ålder. Benägenheten att svara på enkäten är lägre än genomsnittet i ålderkategorin 16-29 (som utgör 20% av urvalet men endast 14% av respondenterna) och högre än genomsnittet i ålderskategorin 65 -85 (som utgör 23 % av urvalet men 30% av respondenterna).

I avhandlingen ingår tre enkätfrågor som handlar som regionfrågan i Värmland. De var formulerade på följande sätt:

⁴⁹⁹ Se Nilsson, Lennart, Aronsson, Lars & Norell, Per-Owe (red.), *Värmländska landskap: politik, ekonomi, samhälle, kultur, medier*, Karlstad University Press, Karlstad, 2012: 491 för en mer omfattande redogörelse om hur omräkningen går till.

Fråga 30 Nedan följer sex påståenden om tänkbara konsekvenser av att bilda en större region där Värmland ingår. Ange vilken din uppfattning är för vart och ett av följande påståenden.

<i>En större region där Värmland ingår skulle:</i>	Instämmer helt	Instämmer delvis	Instämmer knappast	Instämmer inte alls	Ingen uppfattning
Stärka Värmlands ekonomiska utveckling	☐	☐	☐	☐	☐
Innebära att delar av Värmland missgynnas	☐	☐	☐	☐	☐
Förbättra demokratin i Värmland	☐	☐	☐	☐	☐
Försvaga den värmländska identiteten	☐	☐	☐	☐	☐
Förbättra möjligheterna för Värmland att hävda sig i konkurrens med andra	☐	☐	☐	☐	☐
Försämra möjligheten till god välfärds-service för medborgarna i Värmland	☐	☐	☐	☐	☐

Fråga 29 I dag diskuteras den geografiska indelningen av Sverige när det gäller ansvaret för bland annat hälso- och sjukvård och regional utveckling. I diskussionen om en framtida regionbildning för Värmland förs det fram olika alternativ. Vilken är din uppfattning?

	Mycket bra	Ganska bra	Varken bra eller dåligt	Ganska dåligt	Mycket dåligt	Ingen uppfattning
Värmland bör bilda en egen regionkommun	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmland bör ingå i Västra Götalandsregionen	☐	☐	☐	☐	☐	☐
Värmland bör ingå i en region i Svealand	☐	☐	☐	☐	☐	☐

Annat alternativ:

Om en regionbildning för Värmland kommer att ske, anser du då att:

- Alla kommuner i Värmland ska gå till samma region
- Olika kommuner ska kunna gå till olika regioner
- Ingen uppfattning

Bilaga 2

Sammanställning av pressmaterialet

Totalt består materialet av 367 artiklar som publicerats i Nya Wermlandstidningen och Värmlands Folkblad.

Artiklarna är hämtade från tidnings artikelarkiv som finns tillgängliga online och via mediaarkivet under tidsperioden 1 januari 2007- 31 december 2011

Sökord som använts: Regionfrågan, Värmland, sammanslagning, Svealandsregion, Västra Götalandsregionen, Regionkommun, Storregion.

Efter att sökningarna genomförts har artiklar som inte berört regionfrågan sällats bort från materialet. Tabellen nedan visar de artiklar som varit relevanta och som bearbetats i analysen och hur de fördelar som olika typer av artiklar.

Tidning	Värmlands folkblad	Nya Wermlandstidningen
Antal artiklar totalt	129	238
Ledare	14	24
Nyhetsartiklar	72	110
Debattartiklar	43	104

Bilaga 3

Fokusgrupperna

Det finns många utmaningar med att genomföra en fokusgruppsstudie, en central sådan är naturligtvis att hitta deltagare. En av grupperna utgörs av studenter vid Karlstads Universitet. Fokusgruppen var främst tänkt som en pilotstudie men resultatet var gott nog att inkludera i studien. Min strategi var sedan att söka efter befintliga grupper av människor som brukar träffas regelbundet, men att de för en stund skulle ta en paus i sina vanliga aktiviteter och prata om regionfrågan med mig. För att hitta sådana grupper vände jag mig till regionala studieförbund och gick med generös hjälp av ABF- Värmland och Folkuniversitetet Värmland ut med ett brev där jag efterlyste grupper som kunde tänka sig att delta i studien. Intresset visade sig vara mindre anstormande än jag kanske hade hoppats men tekniken genererade i alla fall tre av grupperna. Den femte gruppen, FAS-3 gruppen, fick jag också kontakt med via studieförbunden, om än inte via brevutskicket. Sammantaget innebar det att fyra av grupperna brukade träffas i Karlstad (även om vissa deltagare var bosatta på andra platser i Värmland) vilket gav mindre geografisk spridning än vad jag hade hoppats på, även om representativitet inte var min första prioritering.

Själva genomförandet av fokusgrupperna tog mellan en till en och en halv timme och alla startade på samma sätt. Jag gav en kort bakgrund till studien, förklarade att deltagande var helt frivilligt och presenterade sedan fem kartor som visade olika tänkbara framtida regionbildningar för Värmland. Därefter fick diskussionerna ta den väg de ville även om jag ibland återförde diskussionen till ämnet om regionen och regionfrågan. Tidvis fick jag agera "expert" på området och kunde få frågor om processen eller konsekvenser. I de fall jag kunde svara på allmänna frågor om genomförda utredningar eller olika förslag som presenterats så svarade jag så gott jag kunde. I frågor om konsekvenser eller sannolikheter för olika utfall bollade jag tillbaka frågan, "vad tror ni?".

I genomförandet slogs jag av att deltagarna hade väldigt lätt att formulera relativt komplexa ståndpunkter även om det var väldigt vanligt att de uttryckte att de inte hade god kunskap om ämnet. Nedan återfinns det brev som skickades ut (exemplet är det som gick via Folkuniversitetet) samt miniatyrer av de kartor som presenterades.

Var med och tyck till om Värmland!

Jag heter Tomas Mitander och jag är doktorand i statsvetenskap vid Karlstads universitet. Jag bedriver ett forskningsprojekt om regioners betydelse ur ett medborgarperspektiv. Inom ramen för min forskning träffar jag olika grupper av människor och tillsammans diskuterar vi frågeställningar om hur vi ser på Värmland som region och vilka frågor som är viktiga (eller mindre viktiga) för Värmlands framtid. Diskussionerna är helt förutsättningslösa och det är inte nödvändigt att ha särskilda kunskaper eller intressen för att delta. Alla tankar och åsikter är värdefulla för studien!

Under våren kommer jag att genomföra en serie av träffar med olika personer och diskussionerna kommer vara en viktig del av min avhandling. Min förhoppning är att du vill delta på en träff och bidra till att belysa frågor som mycket sällan blir belysta ur ett medborgarperspektiv. Förutom att bidra till forskningen blir du också genom ditt deltagande del i att sätta dagordningen för framtiden.

Jag kontaktar dig eftersom du är delaktig i Folkuniversitetets studiecirkel-verksamhet. Jag har full förståelse för att ditt engagemang där inte är relaterat till frågor om Värmland men däremot innebär du att du har en vana av att träffa

Kontakt:

Tomas Mitander

Doktorand i statsvetenskap

Mail: tomas.mitander@kau.se

Tel: 054-7001980

Mobil: 0709-xxxxxx

nya människor och diskutera. Om hela (eller stora delar) av din studiegrupp kan tänka sig att delta kan vi träffas i den konstellation som ni är vana att ses i.

Om jag får ta en timme av er mötestid så bjuder jag på fika som kompensation. I så fall kan jag antingen komma till er där ni brukar ses eller så kan ni komma till universitetet och ha er träff här i en lokal som jag ordnar. Om bara du eller några enstaka i er grupp vill delta så hittar vi ett datum som passar fler deltagare och ses på universitetet.

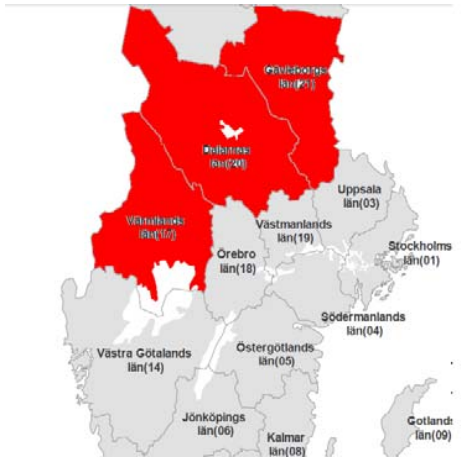
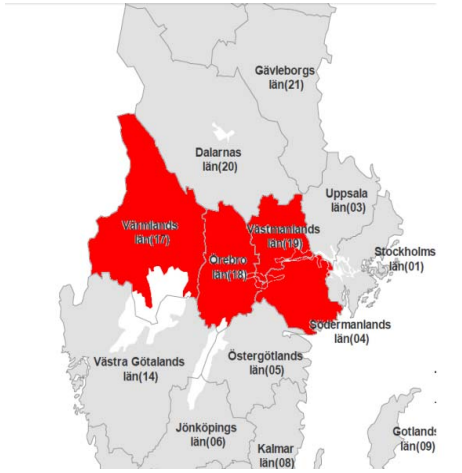
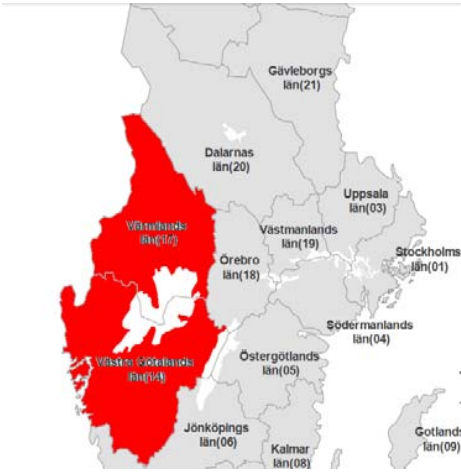
Om fokusgrupper

Formen för träffen kallas för fokusgrupp och fungerar som en slags gruppintervju. En fokusgrupp består av fem till tio deltagare som på ett fritt sätt diskuterar ett antal förutbestämda teman. Diskussionerna dokumenteras med hjälp av en bandspelare. Inspelningen kommer endast jag att ha tillgång till och alla deltagare förblir helt anonyma. Genomförandet tar cirka en timme.

Jag hoppas att du vill ställa upp och dela med dig av dina värdefulla synpunkter. Kontakta mig för att anmäla ditt eller din grupps intresse eller om du har några funderingar!

Vänliga Hälsningar

Tomas

Regio Ex Machina

Runt om i världen byggs större och starkare regioner. Regioner betraktas som i delar en arvtagare till uppgifter som nationalstaterna inte längre anses kunna hantera i en globaliserad värld. Därför har regionerna fått större grad av självständighet från de nationella staterna, frisläppta för att på bästa sätt hitta sätt att locka till sig olika former av globalt rörligt kapital. Kapital som anses utgöra grunden för att kunna bygga ett gott samhälle.

I den här avhandlingen studeras samtida regionalisering ur ett medborgarskapsperspektiv. Vad innebär det för relationen mellan människor och gemenskap att regionen intar en framskjuten position i samhällsbyggandet? Vilka band knyts mellan regionen och regionmedborgaren i en tid som kännetecknas av globalisering och konkurrens? Hur fördelas rättigheter och skyldigheter mellan regionen och medborgarna, och vad innebär det att vara en god regionmedborgare?

Genom en svensk fallstudie analyseras hur regionen och regionala medborgare görs meningsfulla i anslutning till att regionens framtid förhandlas. Materialet består av pressmaterial, utredningsmaterial, observerade offentliga möten samt fokusgrupper med regionmedborgare. Studien visar hur myten om regionen som en tillväxtmaskin intar en dominerande ställning och hur globala marknadslogiker fungerar som villkor för det regionala medborgarskapet.

ISBN 978-91-7063-627-1

ISSN 1403-8099

DOKTORSAVHANDLING | Karlstad University Studies | 2015:16